

chi l'a pi 'd fil farà pi 'd teila

Ex libris

LUIGI FIRPO

10.8.17

FIRPO

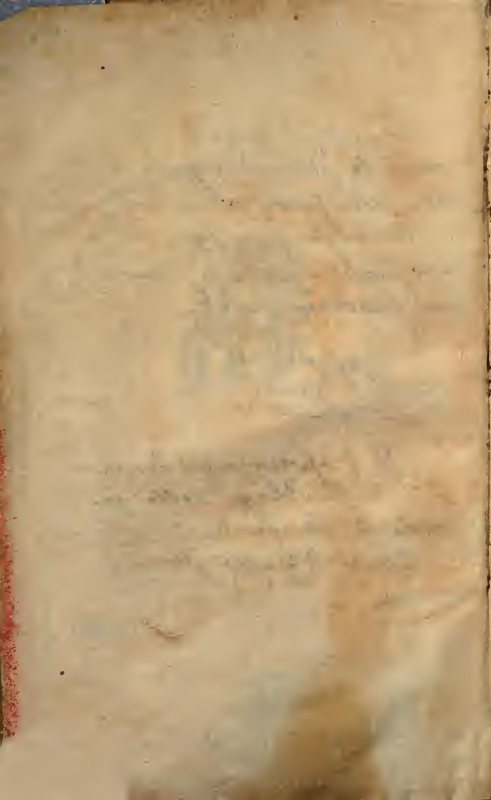
1944

BIBLIOTECA NAZIONALE
TORINO

La prefazione al Lettore comincia in
 primo la storia della guerra di Francia
 dello strada scritto alino anno, quella
 di Bentivoglio fatta sopra notizie
 non sicure, e quella di Ridano scritta
 non sinceramente. La

Stro

Nell'osservazione decima
 T. 2. di Gundling. nella quale
 parla di Burcardo, e raccomanda
 la lettura di questa storia.

NICOLAI BVRGVNDI I. C.
ET PROFESSORIS ORDINARI
CODICIS IN ACADEMIA
INGOLSTADIENSI,

HISTORIA
BELGICA,

AB ANNO M. D. LVIII.

INGOLSTADII,
Ex Officinâ WILHELMIEDERI.
Apud IOANNEM BAYR.
ANNO DOMINI M. DC. XXXIII.

LIBRARY OF THE
NATIONAL LIBRARY
OF THE UNITED STATES
OF AMERICA

SERENISSIMO AC POTENTISSIMO
P R I N C I P I
MAXIMILIANO

S. R. I.
ARCHIDAPIFERO
ELECTORI,
VTRIVSQUE BAVARIÆ
D V C I
ET
COMITI
PALATINO RHENI.

ON offendam, MAXIMI-
LIANE Princeps Serenissi-
me, si hunc libellum sub no-
minis Tui Magnitudine ex-
ire patiar. Belgium meum
cū felicissimum ac miser-
rimum simul fuit, veluti in pictura quadam
repræsentō. Videbis virtutis vitiorūque
certamen. Videbis perfidiam cum fide lu-

stantem. Sectasque nostrorum temporum
in religionem attollentes supercilium. Bre-
viter, quidquid malorum prorupit in pu-
blicam perniciem, ex æmulatione & invi-
diâ Magnatum, Principi suo non sat obe-
dientium. Hæc sunt initia, quibus populus
ille distractus est in partes. His causis inter
se nunc commissus, totius Orbis oculos,
tanquam ad spectaculum quoddam gladi-
atorium, in se avertit. Pulchrum tibi erit a-
lienę gentis calamitates percurrere, ut sub-
ditorum tuorum felicitatē agnoscas, quos
pestilentissimum hoc sydus nunquam af-
flavit, in mediis tamen collidentium inter
se religionum fluctibus deprehensos. Ego
cū hæc scriberem, non semel inhorruī.
In acerbâ illâ miseriarum contemplatione
diutiùs hære non erat animus, nisi relu-
ctantem coëgissent viri magni, quibus nec
negare quidquam debebam, nec poteram.
Fatigatus igitur forensium occupationum
molestiâ, alienas curas in hoc otio deposui,
posteritatīsq; negotium agere institui. Ne
autem liber iste jamdiu neglectus, inter
quisquilias meas pulverulentus ingemiscat,
sub nomine Serenitatis Tuæ manumisi. Ut
si livorem cōtrahat, inveniat patrociniū:
si pu-

si publicum favorem, inter donaria numeretur. Persis olim nefas fuit sine munusculo Reges accedere. Horum exemplo Serenitati Tuæ voveo, quod semper habui inter pignora charissimum. Agnosco enim quo me favore exceperis, cum è Belgio evocatum, celeberrimæ Tuæ Academiæ Ingolstadiensi adscripsisti. Sed si quæsissem Fastigio Tuo dignum munus, non invenirem satis idoneum. Possem equidem in virtutes Tuas ire, Victorias extollere, quibus contumaces inimicorum spiritus confecisti. Sed laudes Tuas tam ægre admittis, quam cæteri mortales lubenter audiunt. Virtutis mercedem in conscientia facti reponis, solidamque gloriam, nullâ adulatione libatam, à posteritate exspectas. Admitte igitur benigno oculo exile monumentum ingenij mei, & hoc donario Serenitatem Tuam adorari patere.

SERENITATI TVÆ

Devotus

Nicolaus Burgundius.

AD LECTOREM.

Historiam Belgicam hic habes. Si tempora aestimes, prope antiquam: si res gestas, prope novam. Multi hæcenus provinciam illam ingressi sunt: sed non omnes fidem intulere quam debebant. Plerisque ad veritatem affectus obfuit. Alij rectis monumentis destituti, rerum alieno ævo gestarum ignorantia laborant. Ego sanè polliceri possum, nihil me posteritati imponere. Fidelissimis manuscriptis adjutus sum. Quidquid in Belgicis concilijs actum, ex schedis Viglij accepi. quidquid in Hispanicis, ex commentarijs Tissenacqui. Viri illi falli non potuerunt. Vterque enim rebus interfuit. Litteras denique omnes percurri, quas & Rex ad Gubernatricem, & ad Regem transmisit Gubernatrix. Ex quibus multa hausi, quæ temporum ratio & ignorantia absconderant. Quisquis hæc leget, nisi malignus esse velit, bonam fidem aestimabit.

V. C.

NICOLAO BVRGVNDIO
IVRISCONS.

Summo, in summâ Flandriæ Curiâ
caussarum Patrono.

Cum à Sereniss. Duce Bavarix
evocatus ad lectionem Iuris publicam
in Academiâ suâ Ingolstadiensi
staret in procinctu suæ
profectionis.

S At scio, Amicitia primæva ab origine nostræ,
Et voto docti tempore conloqui:
Quod sanxere novem, nostri, sacra Numina, amoris;
Accum prudenti Pallade, iusta Themis:
Non male suada tuam penetravit opinio mentem,
Quæ enervet Fidei robora firma mee.
Nam illa, velut scopulus contra maris impetum inanem,
Immoto rumpens navis sagam undam animo:
Mutui in æternum victuri conscia Amoris;
Non per longinqui tædia discidis,
Sit labefactari potis: haut per corporum amantum
Vastitiem, aut præsens quæ mala languor habet.
Atque adeo si quis nigrâ sit sensus in urnâ,
Vivere post mortem hanc experire meam.
Verum etiam ut nostri quædam extera symbola Amoris;
Fidi index animi; sit tibi, sitque aliis:
Hoc tibi, BVRGVNDI, huic nostro adposui Monumento
Mnemosunum; æternæ pignus Amicitia.
Nam clueas nostri licet ingens Belgica seclî
Laus, ut Pieridum delicia & Charitum:
Nec vix in quoquam tibi se equiparare potissit:
Atque vicissatim me quoque perditæ ames:

*Connitar tamen (heic faveas mihi SANCE, FIDIQUE!)
 Hanc tibi in hoc stadio laureolam eripere.
 BVRGVNDI (quem Astræa, suo cum Præsida, MYTHÆ;
 Et Pallas curâ perpoliere pari)
 Mortale est quodcumque vides : Animæ sed origo ;
 In cuius penetrâli inlatebravit Amor
 Sen ille tui, æterna est : sic nostri mutua nexus
 Federa ; ut illius undique pars melior.
 Quare etiam frustra est , nostros tibi ut eloquar ignes.
 Nam qui cera potest parvula eqs capere ?
 Cùm penita nequeant vix hoc in corde medulla.
 Tanta meis superat flamma cupidinibus.
 Hinc scio nil Pyladus , nil Thesei sama valeret.
 Vnanimique nihil gloria Peirithoi :
 Illo nos olim si vixissemus in ævo ;
 Omnibus ac noster cognitus esset Amor.
 At tibi sit semper mens sana in corpore sano,
 BVRGVNDI, ex voto & vita superstes eat.
 Missiculataque scripta volent : perfrigeret astum
 Ne inrepens sensim torpor Amicitia.
 Sed potius (meminens nostri) alternata, requirant
 Sape , satin' salva ? Sic tibi , miique vale.*

IEREMIAS PIERSSENÆVS

I. V. D.

in eadem Curia Regis Catholici Consiliarius
& Fisci Patronus

Amico Optimo Maximo

cum mœrore L. M. Q. P.

ac omnia felicia & beata cum incremento Dignitatis

sux EX VOTO adprecor

in Maximâ Flandror. ipsiis Kal. Septembr.

M. DC. C. XXVII.

NICO-

NICOLAI BURGUNDI
HISTORIAE
BELGICAE
LIBER I

FATO generis humani quemadmo-
dum siderum, ita & rerum vices cir-
cumaguntur. Prima potestas in po-
pulo multis fuit; quæ citò ad primores fle-
ctendo; & ibi fracta discordiis, apud reges
demùm fessa confedit: unde iterum ad exor-
dium suum exorsa revertitur. Raro gentibus
tàm felicia fata sunt, ut in eodem statu tran-
quillæ perdurent. Vnumquodque sæculum
sua calamitas prosequitur simul, atque depo-
nit. Igitur semper bella nasci, pacem subsequi,
marcentem pacem vitia excipere, & hæc ipsa
rursus ubi processerint in summa, iratum nu-
men ad ultionem provocant. Quippe natura
multitudine onusta quietis est intolerans. &
ob id se velut ipsam accito Marte necessum
expurgat: quasiq; renascitur, ut in profundo
otio iterùm consenescat. Sed vitæ mortalium
dux atque moderatrix sapientia est, quæ con-
tra omnes casus virtute instructa, impenden-
tia mala ex alto prospicit, minantemque tem-
pestatem immota exspectat. Secura potissi-
mum,

mum, non ob aliud, quàm quod nihil acerbius accidere videat, quod non aliquando acciderit. Omnis ætas de sæculo suo queritur, & suum quisque infelicissimum falsò credit; quia suum: hoc est; quod nulla calamitas altius penetret, quam quæ sentitur. Homines cottidiè mutantur; mores hominum in orbem redeunt. eadem fabula sæpius, iterumque peragitur sub aliis, atque aliis personis. Luxus, fraus, libido, peculatus, & ejusmodi flagitia quæ hodiernos affligunt mores, & olim prona, atque in aperto fuere. Sed non aliter ad posteros, quàm per silentium veniunt. Quocircà reipublicæ interest scriptores existere. Hi sunt qui famam rerum gestarum longius traducunt; eventu, præceptisque salubria docent; iniquitati denique temporum constantiâ, vel consilio occurrere. Quippe nemo rectius, quàm exemplis instruitur. Proinde operæpretium duxi, aggredi bellum, quo nullum unquam diuturnius aut acerbius Belgium habuit, tum conflictu totius orbis Christiani, cum atrocitate præliorum, & narratione victoriæ; exercitibus hinc pro religione & imperio, illinc pro vindicandâ libertate non minore animo concurrentibus. Nam qui hæc leget, facile discet scenam rerum humanarum. Eadem causa, idem furor, eadem rabies primo Gallias inflammavit, mox in Scotiam deflexit, inde Belgis inouebuit. At mihi
princi-

principium narrandi facturo, pauca explanare
convenit de statu reipublicæ. Nam & exteris
me scribere memini, qui aliis, atque aliis con-
ditionibus regnantur.

Belgica omnis longè, latèque, per Gallias, *Status
Belgici
brevi de-
scriptio.*
Germaniamque diffunditur. Cujus non u-
na gens; sed propriis nationibus, provinciis,
nominibusque discreta, in commune Belgæ
vocantur, aut inferioris Germaniæ populi.
Olim in singulis provinciis imperium fece-
rant. Imperium dominicum; inde regium,
hoc est; legitimum; quoad vim domina-
tionis privilegiis frangendo in formam prin-
cipatus concessit. Summa imperii penes sin-
gulos, quos nascendi fors, & promiscua
successio, non aura popularis, vel ambi-
tio rebus præposuit. Licentia principum
supra leges. post insanis castigata privilegiis,
multorum mortuum causam dedit. nun-
quam satis concordi potentia, quæ ad unum,
vel plures, aut omnes tota non pertinet. In-
surgentibus enim principibus, populus con-
tra niti cæpit; non passus vim dominorum
intendi, quorum jugum jam exuere cœperat.
Brevique ostendit, nullum majus esse privi-
legium, quàm carere omni privilegio, cuius
umbrâ publica tranquillitas sæpe illuditur.
Sed hæc ipsa Principes ab initio benignius in-
dulserant, ut immunitatis dulcedine anima-
rent multitudinem ad opificia, & exterarum

gentium commercia elicerent. Nec fefellit. hæc moderatio dominationis magnum quoque incrementum dedit. Quippe ibi populus, & divitiæ, ubi & libertas. in tantum brevi potentia crevit, ut etiam formidolosa haberetur Principibus suis, nec iisdem artibus quibus erat elata, deprimi posset. Post multos deinde per ordinem successionis dominos, universa Belgarum sceptrâ in Burgundicam gentem felicitas transtulit, nuptiis, pactis, successionem, & fortunâ ad omnia prodigâ. tunc cum sub uno spiritu, unoque rectore, ad terrorem Europæ circumferrentur Belgica signa, statim quoque popularis licentia cessit, magnitudine potentiæ debilitata, & timore compulsâ ad reverentiam obsequii. simul ad imaginem regni adunatæ provinciæ, in unum quasi reipublicæ corpus formamque coaluere. Status autem habitusque talis erat. Porro titulo alio, atque alio, omnes tamen unius nutum intuebantur. Penes eundem pacis, bellique arbitrium, & administratio erat. Militiæ nomina dabant, non lecti, aut iussi: sed voluntarii. Namque populus olim ad pacem mitigatus, stipendiorum collatione vacationem redemerat. Lætis Principibus, & augmentum potestatis libenter retinentibus. quippè sordidâ adulatione exoluti, nec à libidine, vel ingenio plebis pendentes, vim armorum, hoc est; materiam facemq; seditionum turbidæ multitudi-

titudinis audaciæ eripuerant. Subsidia & tributa Ordinibus imperabantur, non promiscuo jure veluti in solutis regnis: sed consensu civium, hoc unum ex imagine libertatis retinentium, ut peteretur, quod negari jure non potest necessitatem æstimantibus. Ordines autem constituebant delegati cujusque provinciae, quos ex ecclesiasticis, nobilitate & civitatibus suffragia elegerant. Aerario principis senatus præerat. Finantiarum nomine designabatur, quem duo præsides (vulgo capita nominantur) cum thesaurario & præfectis aliquot constituunt. patrimonium, & domesticas principis opes, simul & ingentia tributa curabat. Judicia magistratibus permissa. Necubi tamen Justitia gerneret, provocatio placuit ad supremas curias provinciarum. Vnde ad Mechliniense tribunal à plerisque recurritur. Gentis procures provinciarum præerant, gubernaculis urbium admovebantur, legionibus imperabant, populum in obsequio principis; & subinde principem in metu tenebant benevolentia populi diuturnitate victa. Minorum gentium nobilitas per urbes sparsa, atque diffusa, cum plebe magistratus implere, suæ quisque patriæ operam dare, præsidio esse, incrementum quærere. Populus suis vivebat legibus, pace adultus, commerciis potens, obsequium principi, inter libertatem, & servitutem, Cæterum Carolo Cæsare in lon-

gingua abstracto, tantum imperium à Mariâ
sorore videbatur aptè regi non posse, quàm si
cum multis communicaret consilium. Se-
natum igitur excitat, qui de statu rerum, hoc
est; de bello, pace, fœderibus Principum, præ-
sidiisque & munitionibus deliberaret, & ob
id Concilium Status appellavit. Proceres
gentium ut plurimum citrà numerum assu-
mebantur. proceres, quod commilitio Cæ-
saris assueti, tamen procul illo agente ab ad-
ministratone non exclusi, absentiam & de-
siderium principis per speciem fallerent. gen-
tium verò, ne peregrinorum odia in seditio-
nem erumperent. an quod imperia patien-
tius populus ferat, quæ à suis proficiunt?
Huic Concilio Princeps præerat, aut Guber-
nator. Rebus quoque civilibus curiam ape-
ruit. Præsidem ei imposuit. Concilium San-
ctius, aut Privatum nominavit. Privatum e-
nim cum Principe expendit arcana imperii.
Apud Græcos olim apocleti vocabantur. Per
hos provinciarum, urbiumque querelæ, at-
que discordiæ plerumque dirimuntur, diplo-
mata edicta, & rescripta, abolitiones quoque,
& indulgentias, ut & alia quædam Suprema
in Belgio Concilia expediunt, atque omnia
ea quæ supra leges, citrà tamen injuriam prin-
ceps potest. Nec ea potentium dignitas fuit.
sine respectu generis, sine curâ ambitionis,
duodecim primo assumpti sunt, quos fama,
& vir-

& virtus , legumque studium supra vulgus
evexerat. nunc pro regnantium arbitrio nu-
merus constat. Interjecto Cæsar tempore
provinciarum habenas in filium transtulit,
onustus senectute, ægrôque corpore, & fessus
longâ potentiâ. Philippus ergo inrerinitia
imperii, vim omnem principatus ad se revo-
cavit. salutarî more potentiam repetens, quâ
subinde proceres assuetudine imperandi ig-
navis dominis totam eripiunt. Bellum ad-
versus Gallos supererat, assiduos hostes, & ut
ita dicam prope hereditarios, sed quo interim
vacuum foret de pace agere, annorum quin-
que inducias condixit. Quas paullo post
Gallus fregit, & manifestius quàm ut à scele-
re excusari possit. Ingenio velox, pœnitentiâ
mobilis, ad pacem, ad bellum perinde subi-
tus. Et nunquam postea aperto Marte, nisi
infeliciter dimicavit. scires curâ esse Deo ul-
tionem. Sed mutuis vulneribus fatigati, cum
uterque sibi consideret, neuter frangeretur
ad tranquillitatem respexêre; ultimum sem-
per lassus, vel exhaustis refugium. Hinc à
pace mihi initium historiæ. sine amore, sine
odi o partium. quibus hætenus vitiis maxi-
mè laboratum est. Multi sterilitate littera-
rum, plerique inscitiâ genii tam regionis,
quam populi & reipublicæ; plures tamen
religionibus vel infensi nimis, vel nimis ob-
noxii. Mihi sacrorum cultus, quem à majori-
bus

ribus accipi, non adimet libertatem, quam felicitas temporum promiscuam fecit.

MISLVIII
Pax cum
Gallis co-
ponitur.

Gallus ergo præsentium rerum fastidium conceperat. Læto amoribus; venustisque studiis ingenio; & horum loco adversa fortuna armorum statim tædium fecit; & pacem quam bellum malebat. Similis querulo, quod tam frigide à Paulo Pontifice exceptus fuerat cum Guisio exercitus. Nec eundem videbat in bellum instructum, cuius impulsu causaque, pacem tuperat. Et sine dubio Pontificis cervicibus vires Hispanorum graves erant: at si frangerentur, Gallorum mores suspecti. Proinde (ut fertur) non causæ; non studiis partium; sed nec amoris reipublicæ bellum dederat. contentus inter se commississe reges, ut utroque lassato, & ad pacem respiciente, Etruriam ipse; tanquam adhuc incertæ possessionis sibi auferret. Et hinc promissa extrahere cœperat; satis gnarus, non bello magis, quam morâ belli Gallos consumi, qui victoriam omnem in impetu constituunt, cuius statim obliviscuntur, ubi in externos exundant. Proinde Gallis tam ingentes conatus in Italia frustra expertis; postremæ duæ clades cum interne cione nobilitatis, de supercilio eorum multum detraxerant. Sed præcipuus concordie auctor Annas Montmorancius, Magister equitum, seu Franciæ Conestabilis; regii exercitus prætor. Sancto-Quentino prælio in
Belga-

Belgarum manus venerat. dein convento pretio remissus, spem, & fiduciam pacis, quam captivus fecerat, liber non abjecit. Huic uni viro bellum adversus Philippum semper displicuit: solus omnium suaserat Regi, ne feralem Gallis repeteret Italiam, equites se transiuros Alpes, ut pedites inde reverterentur affirmans. Nec e contra, Philippus, abhorrebat à concordia. ingenio ad tranquilla promptiore, & alienis magis armis, quam propria voluntate, ad bellum compulsus. Nam & Carolum patrem extinctum accipiens, animum cogitationemque ad Hispaniam appulerat. Et hinc proclivior ad tranquillitatem temporum, cujus ante desiderium conceperat. Sed in pari Regum voto, nemo erat qui prior loqui vellet. Pudebat confessione propriae infirmitatis victorem hostem facere. Inerat magnus utrique animus. & accessione Italicarum virium, par jam victori victus exercitus. Cunctantibus ergo publicam calamitatem extinguere privatâ verecundiâ, Christierna Lotharingi vidua concordiae mentionem iniecit. Prudens, & virilis animi mulier. Alteri regum sanguine, alteri per conjunctionem filii annexa erat. ac tum quidem per finitimorum rabiem exposita injuriis, haut ægrè expugnâvit, ut consentirent in colloquium. Actumque ut circa Idus Octob. Cericam-

pum convenirent. Cœnobium est Cisterciensis Ordinis, inter terminos utriusque regni. Cardinalis Lotharingus, Ioannes Morvellerius Aurelianensium episcopus, Annas Montmorantius Conestabilis, Iacobus Albo Sancto-andreae, tribunus militum sive (ut dicunt) Mareschalus, & Claudius Albaspinæus Secretarius, ab Henrico rege præmissi. & ut cupidiores pacis viderentur, Philippi caduceatores paullo diutius exspectavere. A Philippo autem hi succedebant, Antonius Perenottus Granvellanus Atrebatensium episcopus, Ferdinandus Alvares à Toledo, dux Albanus, Guillelmus Nassovius princeps, Ruygomes de Sylva Melitæ comes, & Vlricus Viglius ab Ayta Suichemus præses Privati Consilij. Ante omnia caduceatoribus placuit dimitti utrimque exercitus. ne proximus armorum strepitus, tam salutare turbaret commercium. At ne tunc quoque dilationem Gallus fecit. equitibus domum remissis, pedites in præsidia distribuit, curam deducendorum Germanorum Nivernio tradidit. Nam & Philippus jam in Atrebatibus exercitum dissolvebat. Magna pro Sabaudia contentio fuit. Gallus per successionem aviæ ad se trahens, & quod omni iure potentius est, præmio victoriæ retinebat. Multum ex adverso Thomâ Langusco Stropianæ comite, ac Præside Astensi pro Phileberto niti-

tenti-

tentibus ; non armis in hoc contendendum esse ; sed forum ex more , legesque respicerent. Nec displicuit Gallis resumere cognitionem , at longè aliud poscebatur , ut paucis civitatibus pignori relictis , sua Phileberti restitueretur possessio. Sed hoc ipsum à Gallis contumaciter negabatur. Neque aliter quàm in gratiam Margaretæ sororis Henrici Regis Philebertus postea obtinuit , quam se in uxorem ducturum spondit. Tota igitur concordiae moles circa Caletum fuit. urbem in Gallico littore positam , multis ætatibus Angli infederant. quæ longa possessio effecit , ut veluti suam constantius vindicarent. Gliscebant inter partes certamen , & neuter remissurus aliquid videbatur de pertinaciâ : cum Philippus , & ipse de pace desperans , Comitem Feriæ dimisit in Angliam , ad percunctandam uxorem Mariam , an mercari pacem vellet , quæ sine damno ejus componi non posset : si bellum haberet in animo , nuptiis Elisabethæ sororis in spem successionis regni sui Sabaudum adoptaret , ad quem jam potissimum detrimentum omne armorum perveniat. Sed medio tempore Maria decessit. cujus mors colloquium fœderis in tempus dissolvit. Elisabetha verò sceptrum adepta , & semper per dissimulationem dubia , tanquàm alicui nuptura , primum externis , deinde & domesticis , postea omnibus imposuit. seque & regnum hac arte egre-

egregiè tutata, ubi invidiam superatam vidit, nuptiarum æmulos sensim sustulit. tantasque gentes, vix hodie patienter uni viro obedi-
entes, femina, quod mirêre, tot annis in profundissima pace continuit. cui nihil dulcius regno unquam fuit. quod ne alteri traderet, omne matrimonium despexit. Sunt qui velint ad nuptias ejus intendisse Regem Philippum. Cujus rei certum auctorem non habeo. nisi quod Gallos acceperim, sollicitasse summum Pontificem ne gratiam affinitatis Philippo faceret, vel disturbaret consilia ejus. sed inani suspitione correptos existimo. nec enim Reges alio affectu sæpius peccant; quibus semper formidolosa est aliena felicitas. Cæterum post Calend. Febr. resumtæ sunt conditiones fœderis. Et jam prona omnia fortuna fecerat. Elisabetha consilii ambigua, sed ad stabiliendum sceptrum recens partum convenire pacem rata, simul metuens offensam Philippi, quod sub initia regni libertatem religionis vulgasset, cum Henrico ipsa per legatos de Caleto transëgit: ut in annos octo Gallis cederet. restituerent deinde; vel quinquaginta aureorum millia penderent. in hoc legitimi obsides traderentur. Restabant ergo Genuenses, Cosinusque Medicæus. involuti & ipsi contagio alieni belli. quia societatem Hispanorum palam induerant. alter eorum Senas tanquam suas; illi
Corfi-

Corficam repetebant. Nec tam ingentia armorum præmia Gallus ægrius dimisit, quam ceperat. vna dies, vna hora, vnus calami ictus tot victorias repentè abstulit. adeò vt quidam dicerent, sic pacisci Gallos, quasi nunquam bellum essent habituri. Elisabetham Henrici regis filiam Philippus sibi iuncturus erat. & hoc plerisque satis videbatur ad securitatem. prorsus quasi necessitudo fidem tueretur, quã religio non poterat. vsus certè comprobavit, affinitatem principum ad miserationem erga oppressos satis validam: inter æmulos, & infensos odia non minuere. quippe speciem magis amicitia, quàm vim retinent, pacemque & bellum æstimant ex temporum ac fortunæ ingenio. sed & sanguinis pignora, suorumque matrimonia, & sacramentum pro vtilitate ferè dispensant. In cæteris iustitiam, in regno fidem, aut naturam non agnoscunt. Leges pacis hæ convenere.

Pacta Madriti, & Vallicellis inita, firma, rataque sunt, nisi aliter convenit.

Pax solida, æternaque concordia, bonâ fide inter reges tanquam fratres coito; quam non obtentu Turcici fœderis, non aliter ledere, vel offendere, liceat.

Fidem invicem præstanto Romana religionis curam acturos, daturosque operam, ut œcumenicum concilium celebretur.

Esto utrimque præteritorum oblivio. esto liberum commercium. nulli fraudi sit stetisse in partibus. bona in eam

in eam causam publicata, vel distracta restituuntor. demtis tamen Neapolitanorum, Siculorum, atque Insu-
brum exulibus.

Oppida ab hinc octennio capta, vtrunque reddun-
tor. Gallus Theonvillam, Marieburgum, Ivosium,
Danvillerium, Montmedium, Valentiam Insubria,
ejusque arces, & castella: Philippus verò Sancto-Quin-
tinum, Hanum, & Castelletum.

Eo statu quo nunc est Terouana restituitor. Ivosi-
um manibus nudator, alterutrum munire jus non esto.
non arcem, non propugnaculum in proximis mille pas-
sibus exstruere.

Ditio Carolatensis, cum Hefdino ad Philippum
spectato. Delfinus Gallia in Crepacordij possessionem
admittitor; salvo jure Crunij toparchæ.

Philippus Elisabetham regis filiam matrimonio ad-
jungito. trecenta aureorum millia dosesto.

Emanueli Phileberto omnis Sabaudia, trans, cisque
Alpes redditor. Augusta Taurinorum, Pinarolum,
Clerium, Clavassium & Villanova loco pignoris à
Gallo retinetor, quoad de jure successionis pronuntia-
tum fuerit. interim & Vercella & Asta Hispanorum
presidiis occupantor.

Dux Sabaudia neutralis maneto. Margaretam
Regis sororem in vxorem ducito. trecenta aureorum
millia cum vsufructu principatus Bituricensis dos
sunto.

Gallorum Rex presidium Etruriæ educito. patricij
Senenses, alijque ad Ilcini-montem profugirestitu-
untor. si imperio audientes fuerint bona his redduntor.

Gallus

Gallus Corsicam, & qua in Liguria occupat Genuensibus restituit. Genuenses contra ejusdem Regis amicitiam colunt. militiam ejus secutis, & proscriptis pœnam remittunt.

Arx Bullonia Leodiensium episcopo restituitur. negotium Sedanense excipitur.

Lusitana dote maternâ securè fruitur.

Quidquid alteruter Monserrati occupat Guillelmo duci Mantua restituit. arces & munimenta à se exstructa cuique diruere jûs est.

Maria Borbonia Fano-Pauli securè fruitur, salvis aliorum actionibus.

Gallus intra proximum trimestre prior pacta exequitur. Inde Philippus post alterum mensem fidem præstato. obsides interim tradito.

Is demùm annus III. Non. April. Potentissimos validissimòsque Reges, verius lassavit, bellumque magis, quàm bonâ fide diffidentiam, odiâque sustulit. In Castro Cameracensi conditiones hæ convenerant. & hinc pax Cameracensis vulgò dicitur. quæ Pontificè, Ferraricensem, Mediolanenses, Etruscos, Neapolitanos, Siculos, Genuenses, id est, propè totam Italiam tot annorum bello absolvit. quorum causa, Belgas, simul & Hispanos & Anglos, cû Gallis commiserat. At Senesibus libertatis infeliciter auspicate finem attulit. quam plerique exules etiam tûm à Gallo incassum repetentes, sanctitate fœderis repulsi sunt. Caterùm & Pontifex, & Cæsar, & Electores, tetrarchæ, civita-

civitatesque imperii; simul Polonus, Danus, Suevus, Anglus, Scotus, Veneti, Helvetii, Rheti, Sabaudus, Lotharingus, Parmensis, Ferrariensis, Mantuanus, Genuenses, ac Lucenses, breviter, tota Europa foederi adscripta. prorsus ut non cum una gente & pugnatum hactenus, & compositum: sed in unâ gente totus Christianus orbis, & concussus, & sedatus videretur. Paullò post conditiones Gallus implevit. Albanum, Auriacum, Egmondanum, & Arschotanium obsides habuit.

MEDLIX.
*Stylo veteri Rex
 Philippus
 Gubernatrix Bel-
 gio imposuit.*

Hinc conversus ad pacem Philippus, primum omnium paternis manibus ingenti pompâ Bruxellæ parentavit. Mox navigaturus in Hispaniam, provincias ordinat, statumque reipublicæ componit, ac firmat. Sed eum maximè agitabat, quem cum potestate summæ rerum, ac gubernaculo præficeret. Imperator Ferdinandus pro Archiduce filio haut obscurè ambiēbat. Auriacus & Egmondanus rumoribus populi maxime destinabantur. neutrum tamen in sermone Rex habuerat. non quod factiones metueret ex æqualium invidiâ, atque inde discrimen: quamvis hoc quoque spectaretur. at quia magnatum potentia, alias gravis, & semper nimia, periculum accerseret; ne quod ex alieno fumerent arbitrio, ex suo deponerent. Cuncta scrutanti, optimum visum, paterno exemplo gentis suæ feminam Belgis imponere. Animus huic sexui quan-

quantum vis impotens; tamen ad res novas videbatur meticulosus, ac mollior. Nec dubitabatur, quin tantæ familiæ splendor, ac majestas, tot illustrissimis Belgarum proceribus venerationem incuteret. Secretò agitatum de Christiernâ Lotharingi viduâ, & Margaretâ uxore Parmensis. illa quidem amitæ filia, hæc ex concubinâ soror. alioquin virtute animoq; & cætera pares, ac fortunâ prorsus dignâ tanto fastigio. Sed difficiliorem electionem reddebant studia procerum in diversum accensâ. non amore, vel curâ reipublicæ. sua quemque spes, vel ambitio impulerat hanc, vel illam suffragijs destinare imperio. Auriacus Lotharingę fautor aderat. adstreperente vulgi famâ anteferendam esse, utpote Belgis acceptam, morûmque similitudine propiorem, cui & pacem se debere meminerant. Ille tamen ad longè aliud intendebat. jampridem nec minore ambitu filiæ ejus Dorotheæ nuptias sollicitaverat. tunc quidem majorum ornamentis ac stirpe imperatoriâ tumens: mox pretio suffultus tanti certaminis, & veluti jure exalturus si gubernaculi munus beneficij sui fecisset. Nec segnius Granvellanus Atrebatensium episcopus pro Margarita nitebatur, ardore retinendæ potentix, quâ hætenùs in aulâ prævaluerat. Verumtamen ut consilio suo adjiceret robur, Albanum simul in partes excitulat, promptum suâ sponte, & adversus

Belgas satis obliquum. Erattunc Philippo frequens, seorsim, & quasi aliud agenti sententias exquirere. quod plerosque reges sapienter factitasse legimus; ne qui in commune rogantur, in gratiam potentiorum consilia flectant, aut solita purpuratis adulatione consilia dirigant, quo principem ire vident. Albanus ergo pro more rogatus, in expedito regi suavit, *Securitatis interesse Margaretam eligi. sanctimoniâ vitæ, fideque probatam. cujus filium veluti obsidem, maritum teneret in Italiâ clausum; & alioquin destitutum potentiâ ad occupandum facinus. Lotharingos Belgis finitimos esse, & affinitate Gallorum, veterisque inimicitia recordatione suspectos: Geldriam denique ad se trahere. timere ergo ne fiduciâ virium, & favore populi diuturnitate victo periculum faciant. maxime cum & jam per speciem amicitia proceribus blandiantur. sacrosanctum principatus arcanum esse, neminem aliquem magnum facere, cujus fortunam in potestate non teneas. nimiam credulitatem multos perdere. suspectandum semper dominantibus qui capax habetur, & imperio proximus. Nec Christiernam accusari; quamvis vulgi rumore prodigam, atque alienigenis famâ laborantem: sed humanum ingenium potentia avidum, ac per fas nefasque præceps ad profundam animi cupidinem. Ratio tam salubris consilij facile vicit, ut Margareta sine mora evocaretur, tribus subnixa*
Concilijs

Conciliis rectura provincias. fatali indignatione Auriaci, qui exinde Granvellano adversus, sanctissimam hastenus amicitiae tesseram fregit, atque inexpiabile odium concipiens, venturae calamitatis fundamenta posuit.

Provincias verò inter procures Rex divisit, ut præter summam imperii, Brabantiam quoque Parmensis haberet. Flandriam, Artesiamque Egmondano tradidit, divitiis, armisque validissimas. Hollandia, Zeelandia, Ultrajectum, Auriaco data sunt. nauticus populus, & hanc unam artem eâ tempestate sibi vindicans, cujus nunc commercium unus orbis non capit. Frisia, ac Transislandia Ioanni de Ligne comiti Arenbergio; Geldria, cum Zutphania Carolo de Brimeu comiti Meghemo permissa. Petrus Ernestus comes Mansveldius Luxemburgum fortitus est. In Hannoniam Ioannes Glimæus marchio Bergensis missus, adjunctis Valencenis, atque arce Cameracensi. Namurcum Barlaimontio; Insulæ, Duacum, & Orcinum Ioanni Montmorantio Courruirii domino; Tornacum Florentio Montmorantio Baroni Montignæo evenère. In Transmosanos Brabantiae terminos, destinatus est Ioannes comes Frisiae Orientalis.

Ordinarias equitum turmas, (vulgo Ordinantiarum) inter magnates quoque distribuit. Hodie nomina tantum, & solatia olim

Provincias inter Procures distribuit.

Ordinarias equitum turmas magnas

*gnatibus
assignat.*

flos provinciæ, vires, nervusque exercitus. si-
ve numerum spectes, tria equitum millia fece-
rant: siue robur, omnes electi: siue animos,
plerique nobiles habebantur. Bello feroces,
& ad improvisos impetus prompti, validique:
pace verò in suas quisque domos disparati, ac
tributis exempti, ad usum præliorum sine sti-
pendio seponebantur.

*Comitis
Hornani
& Gran-
vellani
dissidium.*

Philippum Montmorantium comitem
Hornanum mari classique Rex præposuit. An-
te illum diem Geldriam sub fiduciâ rexerat, &
eandem provinciam porrò affectabat. Sed
fuere qui in eo suspectarent artes Granvella-
ni; ut ingenium turbidum, & olim sibi discors,
procul amoliretur à republicâ. Ac profectò
tardè, nec sine precibus, Concilio Status ad-
scriptum convenit. seu conscius rei Granvel-
lanus, siue innocens fuerit: tamen suspitioni-
bus odia fovebantur, propemodum deterio-
ra præteritis discordiis. Nam tristissimas inter
se pridem similitates exercuerant; quarum
causa hæc fuit. Simonem Renardum Debre-
montii toparcham Granvellanus detulerat,
non satis integrâ fide insolentes inducias cum
Gallo pepigisse. Et eundem Renardum ob
eam causam in aulâ suspectum, Carolus La-
laignii comes tanquam suum dedecus acce-
pit. Siquidem legationis ejus princeps fue-
rat. Hinc contentio, mox jurgium. Solitâ-
que contagione proximos, & affines indigna-
tio

tio corripuit, Ante alios Hornanus excanduit; naturâ suâ vehemens, & Lalaignio affinis, qui sororem illius habebat uxorem. sed postea quoque Granvellanus proprio nomine iram ejus elicuit, asperavitque. Cum enim ab eo Hornanus quæreretur, an sibi Geldriæ præfecturam relicturus esset Rex: & quid, (respondit ille) si sciam, an proditurum me putas tibi? Haut dubiè superba vox erat. Sed opinor irato exciderat. Hornanum tamen vehementer offendit. Itaque clam Granvellanum proscindere cœpit, actisque ejus obstrepere, donec in aperta odia erumperent. Contumelia enim in virum non inciderat ut altius absconderetur per dissimulationem, vel constantia virtutis indignationem concoqueret. Nam si discussâ opinionum caligine verum volumus, aut omninò injuriâ in rerum naturâ non existere, aut in faciente esse necesse est: quia sapientis animum non afficit.

Cæterum ad firmandum religionis statum, comitia Ordinum Gandavi Rex indixit. Ipse sibi per Mechliniam iter pronuntiat. Nunquam satis de religione securus, quam supremo Concilio volebat commendare. Satis doctus, mutationem status in expedito fore, si noxiâ superstitione caperetur populus pace lasciviens, & ad novandum naturâ propensus: quem magnates armatum occupando, pro suâ quisque vel egestate, vel ambitione, aut

Philippus Rex Mechliniam proficiscitur.

vindictâ , pietatis obtentu in principes exstimulant. Proinde magno animo exerceri leges jubet ; pœnasque exigî à sectariis exutâ omni dissimulatione, & misericordia.

*Novos
episcopa-
tus mo-
litur.*

Et pridem Franciscum Zonium theologum Lovaniensem, ad Paulum Pontificem legaverat, cum mandatis ejusmodi: Invalescere cottidie hæreticorum vecordiam, atque uti tabem proximas quasque civitates invadere. de cætero verendum, ne flagrantibus usquequaque finitimis, ipsa contagio & Belgas corripiat. Publicâ circa res divinas torpedine, & vilescente sacrorum majestate per sacerdotum incuriam. Remotiores episcopos, ut officia intendant. latius imperium, quàm ut in ordinem redigant, non genio populi, non commercio linguæ conjunctum. præsentissimum tot malis remedium, singulis provincijs assignari præfules, ac partito onere curam in angustias contrahere. Adjecitque libellum. Magnitudo Belgarum continebatur. quot archiepiscopos, quot episcopos destinaret: sedes, opes, jurisdictionem. in cathedralibus ecclesijs tres omnino theologos, totidemque jurisconsultos ac nobiles requirebat. Archidiaconos, & archipræsbyteros pro magnitudine imperij. quæ cuncta Granvelanus curiose descripserat.

*Concilium
status re-
stituit.*

Post hæc ad pristinam formam revocavit Concilium Status, quod sub initia imperij ad se re-

se retraxerat. Ad hujus ministerij procurationem Antonius Perenottus Granvellanus episcopus Atrebatensis, Guillelmus Nassovius princeps Auriacus, Amorallus comes Egmondanus, Philippus à Stavele Glaionij dominus, Carolus baro Barlaimontius, Viglius Ayta Suichemus assumti sunt. At enim secretis codicillis imperat Gubernatrici, in perplexitate rerum & reliquos Aurei Velleris equites in communionem adscisceret. Concilium ipsa cogeret, quoties videretur. ipsa præfesset, suffragia exquireret, sequeretur, aut statueret, non quod plures sentirent: sed quod putaret optimum. nunc cum paucis, aliquando cum omnibus, sæpe cum multis, semper tamen cū Granvellano deliberaret, è Finātijs subinde ac Privato concilio vires advocando. Sic nihil temerè, omnia tutò agi. singulos falli posse, neminem omnes decipere. Comesium quoque Figueroam Feriæ comitem Concilio Status adscripserat, & in Belgio relicturus erat. Sed nescio quo fato mutaverit consilium. Procerum arte factum dicitur; maxime invidiâ eorum penes quos auctoritas, & si deijcerentur externi, plus potentiæ sperantium. Nam ut primum Ordines Gandavum convenêre, non uno prætextu alium ab alio diversos admonebant, *ne sinerent prodi libertatem publicam. Pessimo consilio subiugari provincias. Externorum dominationem sensum insurgere. adeone*

instigan-
tur à pro-
ceribus.

effætam patriam, ut reipublicæ Senatum suppedi-
tare nequeat? an provincialium fides periclitatura
esset, nisi in Concilium peregrini veniant? Comitum
Feria Senatui Status adscriptum. Quantum ab-
esse, ut omne provinciarum regimen Hispani in se
transcriberent? à patriis honoribus Belgas exclu-
derent? & ad similitudinem victarum gentiũ cun-
ctis imperarent? Primas dominandi spes in modico.
Vbi semel processerint paulatim insurrecturos,
atque ad se tracturos omnia. Quid enim illis cum
his provincijs? nisi ut arcana imperij scrutarentur,
ac dominandi licentiam à suâ cupiditate inpatien-
tiam Belgarum transferrent? sensimque populum
assuescerent, non tam Regi absenti, quàm genti ser-
vire in quâ Rex degeret? adesse Hispanicæ legio-
nes, & in præsidia distribui, tãquam sua patria Bel-
gis tutò credi non possit. A provincialibus stipendia
expectare. & sic nullum tributorum finẽ fore, ma-
nentibus semper exigendi & conferendi causis. nẽ-
pè ut quod nunc voluntatis, & liberalitatis esset, in
necessitatẽ, dominiumq; verteretur. pudendum sibi,
pudendum populo servitiũ; cum nihil civium oculis
nisi Hispanicum occurreret, atq; omnia externa. Me-
minissent ergo missionem exposcere, jampridẽ pro-
missam. Et hoc potissimum Ordinibus convenire.
Pronis auribus hæc accepta. & certatim incli-
natio animorum sequebatur. Inflammantibus
insuper Antverpiensium querelis. Nam & A-
trebatenses adversus insolentiam militum ora-
bant auxiliũ. Cæteris quoque promissam mis-
sionis

sionis spem in suum ludibrium recedisse murmurantibus. Igitur inter se de remedio consultabant. Præsentissima materies ad resolvendam vim principatus, cujus rationem quam singuli non audent, omnes exigunt; & nihil magis unquam dominantibus displicuit, quam ex totâ gente concilium. Fremebant omnes tuendam libertatem. Plerisque addentibus, si promissâ missio non procederet, revocanda esse tributa in decem annos indulta. Alii revolvebantur ad privilegia sua, & hoc ipsum acerrimum telum adversus licentiam principum.

Philippus interim Rex magnâ curâ justa persolvebat manibus Henrici Gallix Regis, paullo antè miserabiliter extincti. Inter ludos hastiles cum comite Montgomerio III. Cal. August. concurrens, dextro oculo vulnus acceperat unde statim ex equo collapsus exanimis, sequentibus Nonis exspiravit. Cujus morti Philippus ingemuisse dicitur. Sed & Andream Vesalium, de salute ejus sollicitus, in Galliam dimiserat. Erat enim nobilis medicus, Philippum sequens, natione Belga, qui non solum illius ætatis genium; sed ferè omnes ante se mortales humani corporis peritiâ superavit.

Rex Philippus Gallia Regi parentat.

Hinc aurei velleris solemnia Rex celebrat. In cujus Ordinem assumpti sunt Franciscus Rex Gallix, Guidobaldus à Monfeltre dux Urbini, Marcus Antonius Columna dux Pa-

Aurei Velleris equites creat.

liani, Philippus Montmorantius dominus Hachicourtius, Balduinus Lanoius dominus Tourcoignii, Guillelmus Croyus marchio Rentei, Florentius Montmorantius baro Mōtignæi, Philippus comes Lignius, Carolus Lanoius Princeps Sulmonensis, Antonius Lalaignius comes Hoochstratanus, Ioachimus baro Nieuhausius, Cancellarius Bohemiæ.

Oratio
Granvellani ad
Ordines
provinciarum.

Ingressus inde conventum Ordinum ex more suo pauca locutus est. sed sermonem ejus Granvellanus excipiens, ejusmodi verba fecit. Optandum erat Regi, parta jam pace frui posse, ac vobiscum unà diutius in commune consulere. sed nutantia alibi sceptrâ invitum abstrahunt. Hispania novo Cæsaris imperio non sat firmata, sine Rege diutius esse non possunt. Seditionis consilia apertius agitant, quàm aut fallere possint, aut contemni debeant. Præsentia majestatis haut ullo negotio dissipabit periculum adhuc incipiens, cæteroqui forte noxium. Vos interim nisi spectatos haberet, hortaretur ad constantiam. Sed nec vestri mores, nec fiducia ejus patiuntur. Dubitare nefas, similes adhuc vobis, id est; an Belga sitis. Fidem, & obsequium, nec per metum, hætenus retinistis. Quam cætera nationes in Principe fortunam, vos in fortuna Principem reveremini. Sed hæc clausita manebit inculcata, si scæda sectariorum contagio non oblitteret. nec id vestro; sed rei vitio, quæ sine concussione status non invalescit. Reliqua scelera nocent singulis. hoc unum armatum est in
berni-

perniciem universi. Aliorum exitus vos docere possunt, quàm fragile sit imperium quod religionis turbine quatitur. Remissio legum Germaniam perdidit. Providendum vobis est, ne eadem indulgentia & Belgium corrumpat. ut tolli sectarij possint, puniendi sunt. Bonis nocet qui pepercit malis. remedium erit in ceteras, si unus, atque alter in exemplum veniat. Enimverò Princeps edicto pridem intonuit. sed peccavit, si in hoc leges dedit, ut per silentium, & secordiam judicum populus disceret licentius transgredi. aut exercēda pœnasunt, aut impares eritis flagitiis. Et quidem si satis esse crederet supremus Conciliis hoc ipsum mandasse: hodiè sollicitudinem, fidemq; vestram nequaquam imploraret. sed in magno discrimine non satis prospicitur. Nimiū firmari non potest cui sceptrā nituntur, & imperia serviunt. De cetero, in omnem ipse partem sic prospexit, ut nisi quod sine illo eritis, abesse nō sentietis. Et quoniam Sabaudus ad sua regressus est, Margaretam sororē in duos annos gubernaculo substituit. Carolum filium daturus vobis erat, si ejus esset ætatis, qua librare posset imperij corpus tot periculis sepeum. Belgam tamen legit, recturam Belgas. ita ut quoties discrimen impenderit, corā eundem habituri sitis & Principē, & imperatorem. Nec antè ab illo, quàm à periculis destituemini. Vos interim cultum, & reverentiam quam debetis Principi, deferre gubernatrici: & quanti illum facitis, in hac ostendite. Reliqui veneratione, & silentio; Syndicus Gandavensis (quippe sic cōvenerat) Ordinum

Ordinum
responsio.

num nomine gratias egit benevolentia Regis. Caterum, inquit, idem animus futurus est tuis qui fuit semper, ad religionem constans, quia pro Principe pertinax. Et tamen Deus avertat nefas. interim si irrueris, paratos habebis ultores. Scimus quidem quod nec id ipsum imperaturus fueras, si in tuâ esset potestate, sollicitudini, quam voluptatibus, otioque mensuram ponere. Quippe hætenus & religiosi legum custodes, & acerrimi vindices sumus. Veruntamen constantiam nostram paullo ante extulisti supra mortales. Pudori nostro grave praconium: sed ex affectu tuo natum, cuius fiducia audebimus petere à maiestate tuâ, ut alienigenas elimines, qui tantæ laudis gratiam inutili morâ infringunt. Quid obsecro ad hanc rempublicam peregrina nomina? nunquid nos ut cetera nationes inconstantia, aut stoliditatis arguant? Ac ne externo quidem opus presidio in pace sedentibus. fides nostra faciet ut stabile, firmumque sit imperium. Benevolentia populi optimus regni custos. Vanum est in pace alere, propter quod pacem fecimus. sic lenior pace Mars erit, quia cum necessitas patientiam acuit, in tranquillitate calamitatibus succumbimus. An externos credis temperaturos ab iniuria, quos presentia Regis sui in modestiâ non continuit? ecce Antverpienses, Atrebatensesque, & Cameracenses de vi conquerruntur. Theonvilla, ac Marieburgum deserta oppida. Pacem vero fecisti, non ut ibi solitudinem relinqueres, quæ tamē ex magnâ parte manebit, si depulatores istos non eduxeris,

eduxeris, Belgica praesidia imponens. Forte tamen Gallorum inconstantiam, jam ante prospicis. Recte id quidem, sed fama longe bellum praecurrit. Interim quid attinet magno are peregrinos redimere, in alieno semper rapidos; & tanquam mox abituros, spolia intendentes? supersunt validi Belgarum manipuli. haec sunt praesidia, quorum virtuti Caesar gravissimis temporibus rempub. credidit. cur jam damnetur illorum fides, quam per tot saecula inviolatam praestitere majoribus tuis? tantisper autem bellum protrahet, donec externa gentes sub signa conveniant, aut e proximo concurratur ad auxilium. Fulminatus est Rex improvisa expostulatione, admiratusque novitatem exempli, irascereturne haut facile dixerim. Nec dubio, arcana imperij tentari senserat. confestim tamen descendit e solio. Dixisse quidam ferunt, num & se exisse vellent qui Hispanus utique sit. Simul extra curiam se proripuit. Nulla tamen postea iracundiae signa ostendit. Dux Sabaudiae pervicaciam Ordinum verbis castigavit. Nam in illum diem vicarium imperium gesserat. Et mirari se aiebat tam procaciter interpellari principem, qui praeteritis comitijs fidem praestitisset suam. certiora pignora dare non posse, pollicendo sancire Reges. nec eorum aliam esse cautionem. Detur ergo justum esse quod peterent, interim non frustrari desideria Ordinum. tantum expectarent in alterum vel tertium mensem, saltem donec in Hispaniam venisset Rex,

Rex, ubi stationes & hyberna assignaturus est legionibus, quæ præsens locus ostendit melius. Serò quidem Ordines pœnituit, iracundiam Regis veritos. Sabaudum tamen hortati sunt, ut causam provinciarum ageret.

Rex è Belgio solvit & in Hispaniam navigat.

VII. Calend. Septemb. Vlissinga Rex solvit. Comitem Feriæ secum unà reduxit. & nequam querelæ materiam, procul se agente, in provinciâ relinqueret, externorum præsidia post sextum mensem in Italiam revocavit. arcesque & gubernacula civitatum provincialibus tradidit. In comitatu ejus pauci è Belgis fuere. Hornanus classi præerat. Carolus Tifsinacquiùs à consiliis Belgicis futurus Regi: Iodocus Cortevillius à secretis.

Hinc varii sermones per omnem provinciam. plerisque laudantibus Regem, plerisque arguentibus, prout cuique amor, odium, aut ingenium erat. Prudentiores tamen causam abscessus, statùmque reipublicæ expendebant. Regem quidem necessitate actum in Hispaniam velificasse, quæ tot sceptramagnitudine caperet: unde Italiæ commodè prospici, Indiæ contineri, atque ex opposito Barbari compesci possint. Seditiones verò obtentui sumptas, quò facilius imponeret populo, cuncta rapienti in deterius. Neutiquam tamen res in Belgio tutas esse. turbari facile ac misceri posse, principe in Hispaniis continenter agente, crudoque ad longinqua imperia.

peria. qui non sæculi vitiis, non ingeniis hominum æstimatis, arces, præsidia, civitates, provincias, hoc est; præmia defectionis optimatibus prodidit. Quid enim sequetur, nisi ut populus in unius Regis sui reverentiam antè intentus, nunc propiore spe, atque utilitate suis præfectis veluti principibus sensim assuescat, ac consurgendi fiduciam, viresque sufficiat? Formidabiles revera quorundam opes. & hos quoque in Concilium Status adscitos, ut intuitæ potentia adjicerentur vires publici consilii. Sapienter eos dixisse, qui suassent Regi, ut suæ gentis Proceres aliquot, quorum fortunam haberet in manu, cum auctoritate in Belgio relinqueret; qui Procerum acta specularentur, & non sibi, sed Regi cogerent administrare rempublicam. Æquum fortè multis videri, ut Belgæ relinquantur legibus suis, sine peregrino magistratu, sine externo exercitu. sed hæc ipsa in provinciarum perniciem quandoque redundatura, otii ebrietate, ac longa pacis segnitie.

Profecto Rege luxuriare cœpit Belgica felicitas, crescentibus sensim divitiis quibus MTOLX. Stylo veteri. secuta pax viam aperuit. Divitias autem sua excepere vitia; hoc est, superbia, lascivia, luxuria privatorum, & magnificentia principum. Initium discordia inter Proceres. Inter Proceres statim gliscebatur æmulatio: quæ præsentia Philippi Regis haut ægrè com-

compressa, eodem absente sine retinaculo
erumpebat. Plerique Granvellano infensi,
criminabantur potentiam sibi gravem, multis
nimiam. Et primo quidem Simon Renardus
multo ante discors, veteres inimicitias ani-
mose exercebat. Sed non ultra, quam ut
actis ejus contradiceret. Tacitis adhuc cæte-
rorum odijs, & manente in speciem concordia;
donec Egmondanus atrocius erumperet.
nullâ vetere irâ: sed irritatus, quod Helfautij
toparcham, ad Hefdini præfecturam Gran-
vellanus extulerat; adhibitis aulæ artibus, quas
optimi principes & declinant semper, & in-
currunt. Iusserat Rex inter alia imperij de-
creta, ut ad vacua, & honorata ministeria, à
gubernatoribus provinciarum nominarentur
tres, è quibus postea judicium sibi, & electio-
nem permitterent. Egmondanus ergo toti-
dem repræsentaturus erat Regi. Quippe Hef-
dinum Artesiæ oppidum gubernaculo ejus
suberat. Sed ut quarto loco, atque extra ordi-
nem Helfautium adscriberet, precibus Gran-
vellani dederat; spondentis quidem, non ob
aliud se id velle, quam ut Helfautius splendi-
dâ repulsâ Regi notus, ad futura momenta
reservaretur. Detecta fraus obliquis animis
accepta. sed amicorum adulatio indignatio-
nem auxit, inferendo sæpius querelas, & am-
biguos de Granvellano sermones. Clientes
quoque maledicendi licentiâ insolentius effe-
rebant;

rebant; adlæta, & tristia Procerum perinde
semper compositi. Nec deerat Auriacus inve-
terato odio æstuans : Sororem Ducis Saxo-
niæ acceperat uxorem. & has ei tedas ut in-
faustas reipublicæ, & religionis exitium por-
tendentes Granvellanus exprobraverat. Ad-
hæc Lazarus Swëndius homo Germanus,
Auriacum in gratiam cum Egmondano re-
duxit. ut qui ante illum diem inter se discor-
des, conspiratis animis Granvellani potentiâ
destruerent. Nam & ipse Swëndius armis in-
clytus, & magnatum amicitia subnixus, remo-
to Granvellano altiore fortunam præsume-
bat animo, hunc unum sibi credens ad fasti-
gium officere.

Tali rerum statu, cum offensi præterea ad
ultionem spectarent, novorum episcoporum
fama adfertur. Res haut dubiè saluberrima, &
à multis retrò principibus frustra agitata. quã
plerique secordiâ, plures bello retenti, Cæsar
quoque ob consanguinitatem amicitiamque
circumsedentium antistitum extraxerat, Phi-
lippo filio quasi per successionem tradens. In-
dignum ratus alienæ gentis episcopos, lon-
gum & secors in suos exercere imperium. At-
que ea tempestate in Belgio quatuor omnino
episcopatus. Atrebatensis ex olim. Torna-
censem, Ultrajectinum, & Cameracensem di-
versæ principum pactiones adjecerant. sed
tot simul provinciis pares illi esse non poterât.

*Mist. x.
Stylo ver.*

*Novi epi-
scopi in-
stituti.*

E

Externi

Externi deinde Archiepiscopi his imminabant, qui salubria illorum decreta turbare aut evertere consueverant. Igitur Pius Quartus Pontifex Maximus, re cum septem Cardinalibus deliberata, in tres archiepiscopatus discrete provincias. Designatę sedes, Mechlinia, Ultrajectum, Cameracum. E quibus Mechlinia dignitate eminentior, sex complecteretur episcopatus: Antverpiensem, & Silvæduccensem in Brabantia: Gandavensem, Brugensem, & Ipreensem in Flandria: Ruremondensem in Geldria: quinque episcopi Ultrajectino submissi, Harlemensis in Hollandia; Middelburgensis in Zeelandia, Leeuwardensis in Frisia: Daventriensis in Transsylvania, & Groeningensis. reliquę provincię lingua, situque Gallis affines, quatuor episcopatus sub imperio Cameracensis explebant. Atrebatensem, & Audomarensem in Artesia, Tornacensem, & Namureensem. Reliquum erat ut novę dignitates honestis opibus instruerentur. Frequens curia sub Paulo Quarto Romę decreverat, proximorum monasteriorum decimis tria aureorum millia detrahi. Deinde repertum, ut expunctis abbatibus, episcopi substituerentur. Ejus consilii auctorem Granvellanum fuisse invidia ostendit. Et sinistra de monachis fama, Pii Pontificis assensum facile attraxit. Præsidentibus enim episcopis, in ordinem redituri credebantur, qui solutis

vetu-

vetustate moribus , sanctissimam majorum disciplinam corruperant. Præpositusq; Granvellanus ei curæ , proxima quæque monasteria corripuit. Forte ea tempestate Affligemium , sanctusque Bernardus & Tongerloa abbates non habebant, & circa eligendi successoris consilium intentos, Mechliniensi, Antverpiensi, & Silvæducenti assignat. Nam & Donsanum Brugensi , & Martinianum Iprensi , & Egmondanum Harlemensi , Margarittanumq; ac Liddanum Leeuwardensi, Bertinianum, sanctumque Gerardum Audomarense atque Namurcensi ita addixit, ut quamdiu supervixisset abbates priorem opulentiam complecterentur, episcopis interim dotem conferrent. Gandavi S. Bavonis Præpositura erat, magnis opibus florēs; nec multò divitiis inferior S.^{ti} Lævini Præpositura Daventriæ pollebat, quas utriusq; urbis episcopus ad se retraxit. Archiepiscopatus Mechliniensis Granvellano cessit. Antverpia Philippo Nigri destinata: Sonnius Silvæducentibus præficitur: Cornelius Jansenius theologus Lovaniensis, Gandavensibus: Petrus Curtius Brugensibus: Martinus Rithovius theologus Iprensibus: Guillelmus Damasi Lindanus theol. Ruremondensibus: Fredericus Schenc à Tautenbergh, Ultrajectum retinuit. Harlemum Nicolao à Terra-Nova: Daventrium Ægidio de Monte Franciscano: Leeuwerdia Cunero Petri à Brauwershavē;

Groeninga Ioanni Cnifio Franciscano evenêre. Nicolaus à Castro Abbas Præmonstratensium Middelburgensibus imponitur, patrimoniumq; omne cum monachis partitus, abbatiam transtulit in cathedralem ecclesiâ. Maximilianus à Bergis Cameraci relictus est: Carolus Croyus Tornaci. Franciscus Richardotus Burgundus Granvellano Atrebatî successit. Namurcum Antonio Havetio Dominicano; Audomarum Gerardo Hamericourtio abbati Bertinienfi contigit.

Hanc mutationem rerum adversus rumor excepit, quem pro diverso animorum motu multi explicabant. Procerum pars Granvellano infensa, & adeptâ materiâ ad criminationem vertebatur. Inde & contagionem attraxit nobilitas magnis potissimum domibus annexa. Nam promptissimus quisque adulatione, & obsequio, honoribus colebatur. sed & populus statim exarsit, irritatus acerbo multorum sermone, vagis auctoribus sparso, tanquam in privilegia impingeret Rex, quod sine Ordinum cōsensu ejusmodi novitatem induceret. aliud specie præferri, aliud re agi. Granvellanum hominem arrogantem & Hispanis obnoxium; ac Hispanos dominationem cogitantes, hæc ipsamolari. qui per artem intruderent episcopos, ut atrocitatem Inquisitionis inferrent. Nec dubitabatur, quin confestim tres theologi, nobilesque, & totidem jurisconsulti

sulti in cathedralibus ecclesiis ad canonicatus subveherentur. Duo ex his Inquisitioni præfuturi erant. Inquisitores vocarentur reliqui verò Assessores. quippe ea cuncta Romani Pontificis diploma promiserat. Credulitatem juvêre monachorum querelæ, in deteriorius cuncta trahentes. & has passim jactas, temere creditas, inquieta multorum, & fecunda rumoribus ingenia, cottidie in auctius differebant. At profundâ irâ Auriacus Proceres alium ab alio diversos aggrediebatur, novorumque episcoporum consilium arguebat. simul & Granvellanum onerabat ingenti invidiâ. Erat enim ingenio solers, & demerendis hominibus apto. splendore familiaræ, juxta opibus potens, quamvis plerumque falsa, & inania ingereret, tamen cum fide audiebatur. Quippe multis opinionem fecerat penetrasse se in arcana Regis, cujus innocentiam modestè criminabatur; fluxam illi fidem, nec Principe dignam. peregrinis consiliis imbutum, & Granvellano obnoxium, in summo imperio, non nisi imperium cogitare. Inde plerique fastidire Regem, cum potissimum jactaretur, abrogationem privilegiorum imminere à Principe Belgis infesto, in quorum exitium Inquisitionem induceret. Multi proinde Granvellani acta propius expendere, amicitiam, congressum, familiaritatem exuere; qui contra nitens, & spernen-

dis rumoribus validus, archiepiscopatum Mechliniensem nihilo segnius auspicatum ibat. Annotavêre curiosi, neminem ex Proceribus extitisse, qui honoris causâ obviam processerit. sive tamen neglexerint, sive aspernati sint officium honestatis, novi sermonis irritamentum fuit.

Granvillanus in Ordinem Cardinalem assumptus.

Sed cum paullo post in Ordinem Cardinalium Pontifex adoptavit. Galerum autem ipse Rex transmisit purpuratorum insigne, ut eminentiâ dignitatis Proceribus æquatum invidiæ subtraheret, quem fastiditum omnibus jam pridem cognoverat. Nec ideò tamen invidiam imminuit. adeo difficile est hominibus conceptû semel odium exuere, cujus nullus est modus, cum semel terminum transierit.

Sectariorum studia.

Cæterum antehac nihil adhuc adversus religionem proruperat. metu legum, quas olim inexorabiles, infesta Procerum dissidia resolvebant. Externorum commercia non paucos Belgarum corruperant. & hi episcopos insectandi specie, subinde religioni & cæremoniis illudebant. Jam enim mortalium omnium odia in episcopos se converterant. Execrabatur eos populus, ut Inquisitores; fastidiebant ecclesiastici, ut severissimos morû censores; monachi denique, ut bonorum suorum raptores. idem omnibus questus, ex causis diversis. miscentibus se sectariis, atque animis multitudinis tædium pristinæ religionis, simul

simul & studia sua insinuantibus; propter libidinem talia loquendi impunitam, cujus exemplum Proceres fecerant. nullum enim populo majus momentum ad virtutes aut vitia, quàm inclinatio Principum, ad quorum mores cæteri componuntur. Hinc ad hæresim ne sibi quidem satis notam inclinari cœpit. occultis primùm studiis, & od id nocentioribus. Donec aliis scrutatis, pluribus conscientia obstrictis, & ubi aderant vires, in parte religionis fuit publicare flagitium.

Primus furor Tornaco erupit. circa Calend. Septemb. è secreto & latebris in apertum prodiit. Incolas ejus civitatis jus commercii Gallis potissimùm miscuerat, corruperatque. sed non aliud adhuc quàm psalmos more suo noctu modulabantur. audacia ruti, quam tenebræ absconderant. Accessit deinde ad impetum novitatis Matthæus Launoy, homo ingeniose malus, & præstigiatori similis, prurientibus facem subjiciens. Is apud Calvinum adoleverat à primâ ætate, & in illa schola studiorum suorum rudimenta posuerat. Tornacum inde accitus, multos eloquentiâ seduxit, cui speciem pietatis intexerat. Emptæ furtim mulierculæ fanaticum morbum mentiebantur; quæ deinde mimicam sanitatem acceptum ei ferebant. His potissimum commentis auctoritatem astruxit. Nam è proximis urbibus, pagisque, &

*Sectarii
insurgere
incipiunt.*

undique effundebantur homines tanquam ad miraculum. Et fuere qui sanctitatis famam ei circumdarent. ne quid deesset mendacio, centones vestium in religione habebantur, quas pro reliquiis ignari colebant, & profana manu contigisse in parte felicitatis reposuerant. Nec deerat ipse cohortari singulos, adire municipia, ubique adesse, Ministri munus exequi; neque jam occulto; sed propagam: nisi quod adhuc concionaretur in silvis, abditisque saltibus audaciam concluderet. Munia quæ ipse non poterat, obibant discipuli. qui non minori impostura eadem populum ludificabantur. sed non occultum diu mendacium fuit. Fanaticæ illæ mulierculæ, promissum operæ suæ pretium exigentes; & cum negaretur, larvam omnem detraxere. Ne quis à nobis ficta hæc esse crederet, ipse Launoï libello vulgavit. quippe postea redditus est Romanæ ecclesiæ; vanæque credulitatis vestigia sustulit. Paulo tristius Valencenæ conflagravere, Philippi Mailart, & Simonis Faveau vecordiâ accensæ. obscuri & ex ultima plebe homines Ministrorum provinciam assumserant. sed flagitii comperti, conduntur in carcerem. ægrè id ferebant sectarii. totaque nocte per forum & tenebras lymphantibus similes volitabant, clamoribus turbidi, & psalmodi cantilenis in vernaculum numerum traductis lasci-

lascivientes. Sed nec abstinebant minis in prætorem, cujus aures crebris verberabant injurijs. simul auxilium afflictis spondebant. Nec magistratus obviam ibat. plurium vesania audaciam excusserat. & inconsultâ gubernatrice, cum periculo seditionis incipere nemo audebat. Parmensis re cognitâ animosè leges exerceri jubet. Itaque primores civitatis in curiam coeunt, quam compleverant armatis; ac ne effusa opificum turba seditionem faceret, primo diluculo reos traducunt ad publicum judicium. Ingens multitudo ad rogam concurrat, quem in foro excitaverat liCTOR. Iamque eò quoque damnati producebantur; cùm à plerisque lapidatio urgeri cœpit. deinde ira pervenit in rabiem. imperûque facto audacissimi quique violentis manibus rogam dissipant. itum inde ad damnatos, quos liCTOR tumultu in carcerem timidus retraxerat. effractis foribus vincula rumpunt. carnificumque manibus in præsens noxios eripiunt, ut paullo post vecordem spiritum digno redderent supplicio. Igitur venere judices extra ordinem à gubernatrice. præsidium militare ex proximis hybernis unâ transmissum. Ferocissimorum sanguine expiatum est facinus. cæteris autem mens obtorpuisset, jam attonitis, & sibi metuentibus. ut facile appareret vim populi in multitudine pernitiosam: sparsam verò, atque solutam impune contemni.

Hæc impendentium malorum initia, seu portenta erant; reliquis gentibus fortasse terribilia: Belgis tamen non intelligebantur. Tanta animorum obstinatio fuit. Immemores alienæ calamitatis, sibi que imminentis, turbari religionem malebant, quam non arceri episcopos, quos etiam ultro in remedium expetere debuerant. At illi nihilominus ad destinatas sibi provincias accingebantur. Flandri, & Audomarenses haut ægrè admiscere. Silvæducenses, & Harlemenses parumper commoti sunt. Reliquia Brabantia ut ad jugum inhorruit. Forte Ordinum frequentiam solita tunc comitia Bruxellam contraxerant. Ibi abbates identidem ingerebant; *majorum mores, & privilegia pollui. episcopos in cœnobîa intrudi; haut aliâ causâ quam ut primo loco sederent in comitijs, provinciarum vires specularentur, principumque petitionibus mensuram statuerent ex suâ libidine: Denique ut nihil liberum, nihil sincerum amplius esset in Ordinibus. Quem enim in comitijs liberam vocem exercere, quem recusare aliquid, aut hiscere contra ausurum? imminentibus supra caput episcopis, cujusque nutum verbaque notantibus? aut adulandum fore illis hominibus, aut spem honorum in posterum abijciendam; quando nemo deinceps ad magistratus, quam per episcopos perveniret. Iam rectores illos in aulæ voluptatibus habitos, fractosque, à monasticâ disciplinâ prorsus abhorrere. & hoc nihil aliud esse, quam perturbationem Ordinum, & confusionem* sacro-

sacrorum inducere. Tantum abesse ut religionis incrementum quareretur ; Inquisitionis praefectos mutato in mollius nomine appellari episcopos. Per artem nunc theologos assumi ; vt quemadmodum nova imperia ; ita quoque egregijs virtutibus auctoritatem sanciant. Irrupturos mox aulicos illos. irrupturos alienigenarum liberos, nullo patriæ amore retentos. Qui non conscientiam, non integros mores in comitia adferrent : sed aulicorum ambitu evecti, ac dominationem cogitantes, aliena tantum cupiditati inservirent. Neminem principum æquis oculis libertatem aspicere. vltimum in principatu semper esse regnum. Nec divitias illas totas suas esse. benignam majorum liberalitatem partim in hospitalitatem, partim in compendium pauperum contulisse. manere adhuc posteros eorum. quo animo laturos, parentum suorum beneficia episcoporum fastui, ac pompa tanquam instrumenta luxuriæ accedere ? Omnia se expertos consilia. jurisconsultos toto orbe Christiano quasivisse. nec laborare de jure, si leges valerent. Nunc cum imperio ageretur aestimare necessitatem. Si tamen Ordines secum miscerentur, fiduciam ponere in benignitate Regis. qui non suâ voluntate ; sed paucorum ambitione circumventus transisset in hac consilia. Illum Ordines adirent. omnium nomine affarentur, causasq; sua justitiâ repræsentarent. Hæc & plura hic atque ibi jactata, traxerunt Ordines in sententiam.

Eâ tempestate Geneva urbs antiqua, & studijs nobilis, passim à Belgis frequentabatur. Non tam liberalium artium causa, quæ Lovanii non

nij non minus laudabiliter colebantur : quam quod Gallorum sermonem simul edicerent. Cæterum novitate religionum, qua tunc maximè Genevenſes præter cæteros inſignes habebantur, offeſſus Rex, litterarum commercio ejus urbis, Belgis interdixit. Et quo facilius lubricam juvenum ætatē conceſſis ſtudijs retineret, novam Academiam ex conſilio Viglij, Duaci inſtituit. Neque ea res criminatio-
 nibus caruit. Lovaniensibus potiffimum in detrimentum ſui interpretantibus. ſolitudinem urbi redituram, in cujus ſolatium olim Academia ſubvenerat. Brabantia Ordines apud Gubernatricem ſupplices, & ob magnitudinem negotij rejeſti ad Regem, delegatos decernunt in Hiſpaniam, privilegia ſua memoraturos. Quippe ne abbatia in commendas transfunderentur, veterum Principum indulta caverant. Delegati cum aſſenſu auditi ſunt à Rege. ſcribente potiffimum Gubernatrice, quam periculoſe leges verterentur, quibus publicus ſtatus innititur. Monasteria Abbatibus permiſſa, octingentos quotannis florenos epiſcopis conferre jubentur. De Academia nihil mutatum. Antverpienſes ſeorſim legationem ornaverant, civium querelas, & vota laturam. Nam ſi metu Inquiſitionis advenæ tenerentur, moritura commercia referbant. *Scire ſe quidem nihil triſte ab epiſcopis timendum eſſe, nec alio conſilio inſtitutos, quam ut in custodia*

MICLXII
 Styls veri.

diam religionis vigilarent; sed hoc ipsum suspicacibus externorum animis persuaderi non posse; & plurimum vrbi sua accessurum, si hoc incommodo absolverentur, multitudinem non aliter vanis, & inanibus, quam vero terreri: & malorum hominum deliramentis concussam, stultè omnia in metus trahere. Philippus Rex deliberaturum se præfatus, libellos recepit. Réque pensatâ possessionem episcopatus in adventum suum vacuam esse iussit. His auditis, Geldrij, Frisij, Groeningenses, & Daven- trienses contumaciores reddebantur. Nam & ipsi ab initio adventantes episcopos constanter repulerant. animati studijs Procerum, invidiam Granvellano ex omni parte quærentium.

Medio tempore nuntiatum est discordare Gallias, & ingenti apparatu in civile bellum revolvi. Et à Carolo Rege aderant legati, auxilium orantes in ultionem sceleris erga se perpetrati, cuius exemplum communis Regum causa postularet. suberat tamè metus, ne complexi dexterarum verterent arma, & infesta signa Belgis inferrent. Proceres in concilium vocatos Gubernatrix perpendere iubet, quid sibi agendum, & post triduum referre sententiam. Egressi curiâ, multi ex his cum Auriaco concedunt ad epulas, quas tum forte solemniore instruxerat. Ibi de Granvellano plurimus sermo. Iam enim plerisque videbatur elatior quàm ferri posset. Quippe sine illius suffragatione

tione neminem ad magna, & honorata ministeria provehi aspexerant. & si quid in Hispaniam scriberetur, haut aliæ sententiæ Rex accedebat, quam cuius ille auctor fuerat. tantam de se prudentiæ opinionem fecerat. vir sanè præstans, disciplina, & indole erectus ad magna, Regique charissimus, atque illo amicitiae gradu dignus, in quem consilij publici fata hætenus recubuerant. Hinc potissimum dolor, & indignatio, quod homo talis, & quidem externus, occuparet primum gratiæ locum apud Regem; & in secretorum omnium admitteretur consortium. Itaque ut sæpe alias, tunc quoque passim criminabantur, quod solus ille rempublicam regeret. quod ex libidine cunctos extolleret, aut deprimeret. quod sui ratio non haberetur, prævalente semper illius sententia, tanquam plus omnibus saperet. vnum quidem è senatoribus esse; sed re verâ imperij summam habere in manibus. & ob id, suis artibus Gubernatricem ad provinciarum regimen evexisse, non viribus, non experientia validam, ut reipublice munia sibi arrogaret, ex arbitrio statum formaret, ceterosque calcaret recenti potentiâ. Nil se in concilio quam numerum facere, egregie scilicet ornatos, vano, & supervacuo titulo, vno Granvellano in sacra, in profana, & in omnia regimen vsurpante. Non aliâ causâ novos introduxisse episcopos, quam ut invisis hominibus, & sui similibus Ordines impleret, ne qua pars reipublicæ Granvellanistis careat. mox fratres, mox cognatos & affines Concilio Status illaturum. qui actiones

nes Procerum observent, & apud Regem universos accusent, ut supplantatâ nobilitate ad Hispanorum arbitrium rempublicam instituant. Olim Principes omnia per Magnates egisse. nec pœnitere veteris status. ad stabiliendum imperium maximè pertinere, si ratio apud vnum, cura cum multis communicetur. Eundem obviam vanitati, & arrogantia hominis. Et hoc inexpedito fore, si unanimis fuerint, atque vno semper ore sententiam prompserint. idem velle, idem nolle, id est; amicos esse debere, qui societate velleris propiore nexu jungerentur. eâque concordia auctoritatem illius convulsuros. Et instabat Auriacus, ut privatim nunc statuerent, quid post triduum dicturi essent in curia. Pauci quidem assentiebantur ei. Neque enim usque adeo corrupti morerant. plerisque adhuc privatas similitudines sic exercentibus, ut salutis publicæ curam non deponerent. Ab his igitur responsum, tres dies ad deliberandû dados, ut ab eo quod hodiè placeret, medio tempore liceret recedere. neque convenire, ut privatim inter se de tanta re decernant, qui coram, & sub oculis Gubernatricis iussi essent ferre suffragium. Condicto autem die, cum super inopia ærarij, Gallorumque postulatis consulerentur, sinceris judicijs decrevere, referendum esse ad Regem. actumque ut Montignæusea legatione fungeretur.

Inter quæ Hornanus ex Hispaniâ supervenit, Consiliarij Status titulo excultus. vetus
odium

odium diuturnitate non exuerat. Statimque se factiosis applicuit. Cæterû Auriactis pluribus artibus nobilitatē juxta, ac plebem sibi devinxerat. comis, liberalis, magnificus, non contemptor, non superbus, commune nobilitatis vitium: solertissimè populo blandus, congressu & sermone familiaris, infimo cuique honorem reddebat, prorsus vulgari auræ commo-
dissimus. tótque bonas artes prudentia, calliditate, & solertia miscuerat; vitijs nisi plerisque Principum familiaribus, non corruperat. nihil temere loqui, egregiè dissimulare, aliud lingua præferre, aliud pectore claudere, tutissima quæq; metuere. magnæ sanè virtutes quoties in virum bonum, & civilia patientem inciderint. Ingenium ejus olim notaverat Carolus Cæsar, & reipublicæ quandoque grave, & periculosum fore prædixerat. Regi quoque paullò suspectior erat, quàm volebat videri. & ob id Flandriam ambientem, Hollandiæ præposuerat, eâ tempestate inopi, atque infirmæ provinciæ. Granvellanum quoque custodiæ causa abhibuerat Concilio Status; virum constantem, & obstrepere ausum, quoties à ratione abiretur, & justitia. Quæ res potissimum Granvellani invidiam inexpiablem fecit. Proceribus libertati ejus irascentibus, nec satis patientibus secundo gradu post illum consistere. sed jam furore, & ambitu cuncta compleverant. consilia do-
mi

mi frequenter habere, apud Gubernatricem impotentiam criminari, consiliisejus officere, nihil pensi habere dum è provinciis amokrentur.

Eò tandem res deducitur, ut Auriacus, Egmondanus, & Hornanus ad Regem scriberent in hunc modum. *Ægris oculis Proceres summani reipublica in unum aliquem translatam aspicere. Quajam ut maximè incolumis esset, stare tamen non posse, nisi amoto Granvellano, cujus impotentiam omnes fastidire inciperent. se ad id consilii publico urgeri periculo. Malum esse displicere cunctis ut uni placeas: si qua suaderent, etiam crederet, omnia in melius processura. Placida Parmensis imperia populum continere. Neque hac in ambitionem consuli, cujus causas procul haberent. Pro beneficio accepturos, si expungerentur è Concilio Statim, ubi Granvellano prasente, non indoli, non existimationi, ac ne sacramento quidem suo satisfacerent. Religionis curam diligenter acturos. Et illam hactenus inviolatam stetisse solitudine suâ: qua dissolutis Granvellani moribus perire sensim inciperet.*

Rerum novitas ingentem Regi sollicitudinem incussit. Mox Debremonatii dominum redire in Burgundiam iubet. quem pridem Granvellano infensum, mutuas similtates exercere perceperat. Proceribus autem in hæc verba rescripsit. *Affectum animi vestri perspectum habeo. cur tamen res in prasens mutari debeant, non video. si ex vobis alteruter excurrerit;*

*Proceres
ad Regē
scribunt
ut Gran-
vellanum
amoveat.*

*Responsum
Regis
Philippi.*

*Mælxer.
Style ver.*

cuncta ex liquido cognoscant. Regem me esse memini, & inauditum dammare non posse. Ingrata Proceribus epistola fuit. Quippe non obscure repulsi erant. & hoc ipsum in contemptum sui interpretabantur. Inde ad fortiora consilia respexere. & quod præsentissimum remedium rebantur, Generalia Ordinum concilia sollicitare incipiunt. Sed Gubernatrix decretum Regis in contrarium obtendebat. Nam inter plura alia arcana mandata, hoc ipsum diligentissimè jussulat Rex, ne absente se Generalia Ordinum comitia indicerentur. Cùm ergo mentionem eorum gravatè admisisset, plus indignationis factiosis accessit.

*Auria-
ent, Eg-
mondanus
& Horna-
nus è Con-
cilio se
subducunt.*

Post aliquot dies, tres illi quos ante nominavi Gubernatricem aggrediuntur libello, in hanc sententiam. *Proceres saepe inter se miscuisse sermonem de statu publico. qui ab exitio quantillum abesset, ex his intelligeret. Novis opinionibus addictum esse populum. militibus stipendia non dependi, toties flagitata, atque promissa. blanditiis ultra pacari non posse. exhaustum esse Regis ararium, & alieno ere gravatum. Parum abesse, quin importuna creditorum libido negotiatoribus Belgicis manus foris injiciat, & commercia intervertat. Ista tot mala anteverti potuisse Generalium ordinum comitiis, usitato hætenus in anxiiis rebus remedio. Cùm ei verò displicerent hæc consilia, orare ut salutaris aliqua ratione subveniret. Nam quod ad se attineret, abdicare Concilium Status, in quo hætenus pro umbrâ ser-
vierint.*

viērint. Simul omnes abstinebant curiā. nec precibus, nec auctoritate admutandam sententiam compelli poterant.

Deinde uterant ad omnia quæ agitaſſent pervicacis animi, ſumpſere rursus tabellas, & ejuſmodi verba ad Regem exarant. *Laudabile id quidem, quod indicta cauſa in tuos non ſtatuas. Neque ſe Granvellanum reum facere. contra bene illi conſultum velle, ſi adimeretur onus, ſupervacuum forſan; at certè cujus humeri magnitudinem non caperent. Cauſam ſi requiris, à malis publicis exigenda eſt. Ipſæ calamitates erudire te poſſunt, quàm impares lacertos imperio ſubjiciat. In Hiſpaniam, niſi per rempublicam foret, non unus aliquis noſtrum; ſed univerſi veniremus. Armorum ſtrepitus, qui vicinas concutit gentes, ad intenſiorem curam nos compellit, & in ſuas quemque cogit provincias. Attamen ſi verum ſcire vis, ex litteris noſtris conſequi poteſ. quarum fidei præſentia noſtra, nec detrahet aliquid, nec adjiciet. De cætero rogamus, ut in bonam partem conſulas, deſtitutum eſſe à nobis Concilium Status. ubi in tempeſtivis ſimultatibus tempus terendo, magis graves, quàm utiles eramus. Difficile eſt cum eo vivere, qui modum neſcit in imperio.*

In hiſ motibus Proceres toti erant. cūm & populus, nihil horum ignarus, non mediocriter murmurare cœpit. Multi non tam Granvellano inſenſi, quàm Proceribus aduſantes, maledictis agebant. Proceres enim af-

fectus omnium in se attraxerant. qui per creditas sibi provincias animis civium propius incumbentes; cum amicos, & adulatores honoribus excolerent, & promptissimus quisque supra ceteros attolleretur, arcanum quoddam in omnes gerebant imperium. Igitur factionem, & contumaciam eorum vulgus laudare, Granvellani famam verbis, famosisque libellis, atque omni prorsus modo proscindere; avaritiam, ambitionem, libidinem objectare; crucem, & lapidationem meritum clamare; utique postquam per multitudinem spargi coepit, suasisse illum Regi, ut à Summo Pontifice peteret absolutionem sacramenti in auspiciis principatus emissi, quò sua civibus jura, ac privilegia eriperet. Sed longè aliter prudentiores aestimabant civiles artes, rerumque experientiam, & eruditionem atque eloquentiam in viro summam. virtutes amares, vitia non nocebant; quæ sub umbrâ magnitudinis excusata latebant.

*Falsus
rumor
spargitur
Granvel-
lanum in
capita
Procerum
percussio-
res com-
parasse.
Idè Pro-
ceres fa-
ctus inest.*

Inter quæ Bruxellæ vulgatum, destinatos occultè in Procerum capita percussiores, & Granvellanum esse, qui licitasset. Rumorem illum à magnatibus ultrò ad augendam invidiam compositum, multi intelligebant magis, quàm credulo populo persuadere poterant. Proceres verò simulaverintne metum, fide invicem data, acceptaque sacramento obstrin-

obstringuntur. Legem fœderis nemo meminit. Nihil in Regem, aut religionem meditarum convenit. Initium ab Auriaco cœpit. Egmondanus & Hornanus viva repente odia intulêre. Hoochstratanus, Montrignæus, & Brederodius, spontanei sociavêre consilia. Bergensem nulla sua injuria adjunxit. Obæmulationem Granvellano adversus, premendi inimici occasionem arripuit. Plures inierintne fœdus, per scriptores non convenit. Multi enim ut nomina dare, & participes esse vellent, percelli non poterant. & modestissimus quisque ab ejusmodi factionibus abhorrebat. Constat autem cœnantes apud Gasparum Scetum Regis ærarii, seu Finantiarum quæstorem, inter vina, & facetias sortito tesseram quæsiisse. Fortuna eligendi arbitrium in Egmondanum transtulit. Ille signum flagitantibus dedit, ut factiosorum servitia nigro cultu instruerentur, & supra pallii latus, aureo internitente filo morionis cucullum exprimerent. Postridie lugere omnes diceres. nisi quòd eminebat in veste ludibrium, quod non obscure ad Granvellanum referebatur. Ea res multitudini grata, bonorum indignationem contraxit. sed ante alios Gubernatrix offendebatur, quòd non unius hominis famam, quàm religionis reverentiam ad risum, jocumque traductam aspiceret. Modestè igitur incusati Procères,

loco cuculli reposuere fasciculum sagittarum, sinuantibus funiculis in medio astrictum. tanquam invicti, quamdiu concordessent. Granvellanus autem publico ludibrio expositus, Mechliniam turbatus se recepit. Prudentique absentiam furori cedens, negotiis imperii in posterum abstinuit. Nam & nobiles ad solita Brabantiae comitia de more vocati, detrectabant contumaciter officium, affirmantes se praesente eo haut unquam ibi vestigium posituros. Paullò post Burgundus quidam, nomine Villeta, in caput illius ferebatur comparasse insidias. Et ille tot simul malis perculsus, ut seque, & religionem infamiam absolveret, circumspectare ab initio coepit. Communicato cum Gubernatrice consilio Armenterius in Hispaniam mittitur. Erat ille ab epistolis Gubernatrici, rectae tunc fidei, quia nundam se avaritia animo ejus insinuaverat. Ad hunc nunciū Rex quid agendum sibi esset paullisper dubitavit. Deinde amicos in consilium adhibuit. quorum varia sententia fuit. Plerique in Belgarum Procerum contumaciam stomachabantur, quòd praescriberent Principi leges. quod seditionem, bellumque molirentur. quod inordinatis affectibus indulgentes, ad eadem volenda Regem adigerent, & contra fas imperii libidini eorum morem gerere aequum crederent. Rem esse altiore, quam ut concedi debeat. odium, & invidiam praeferre, ut abducto custode impe-

imperium ipsi invadant, & quod nunc alienum administrare coguntur, suum faciant. ausuros peiora, si prima processerint. Nec dissitas provincias aliter retineri posse, quam si aliqui extiterint, qui Magnatum cervicibus incumbentes, actiones eorum observent, intra obsequii limites cohibeant, nec in noxias cupiditates evagari patiantur. Hæc quidem Rex favorabiliter audiebat. vicit tamen naturalis bonitas. simul discordiæ privata odia supergressæ timebantur. Haut ignarus quantum sceptri sui interesset gentem illam in pace relinquare. quod unum ipsi Carolus pater ante omnia commendaverat, & inter arcana imperii censi voluerat. Proceribus itaque in concilium redire jussis, tacito mandato Granvellanum evocavit, quæsito prætextu viam instituere jubens, ne id sibi extortum Proceres crederent.

Neque mora, Granvellanus prid. Id. Mart. iter sibi in Burgundiam pronuntiat. Maximilianum Morilonum, præpositum Ariensem, archiepiscopalibus officiis substituit, virum virtute insignem, sibi que charissimum, simul & litterarum, atque eloquentiæ nervis instructum. Causam revisendæ matris in prætextum viæ accepit. & ob id Chantenottum, & Champignæum fratres unâ proficisci mandavit. sed re verâ animum ad Hispaniam adjecerat. struentibus fatis viam fastigio, quod deinde ascendit. Quippe illum comitata est

*Granvellanus
provinciis
excedit.*

perpetua, & inconcussa felicitas : cum eos
ferè ad ultimum fortuna fastidire , & tan-
quam fatigata excutere soleat, quos principi-
bus aliquando charissimos fecit.

NICOLAI BURGUNDI
HISTORIÆ
BELGICÆ
LIBER II.

HACTENVS quidem adhuc privata odia videri poterant, sequens tamen furor anno MDLXIV exordium cœpit. fatale sæculum discordijs; quarum initia, causæque in diversa parte terrarum variè struebantur. Nec decrant vaticinâtium ingenia, cum cœli aspectus nihil mirius promitteret. Superiores tres planetæ unâ cum Sole, & Mercurio in Leone cōcurrebant, præfaga malorum sydera, ruinaam, stragemque portendentia. Quippe eandē astrorum faciem ante quingentos annos exitiosam populis didicerant. Sed nihil tristius à Belgis expectabatur, sedatiora sperantibus extruso Granvellano: cujus fortuna invidiæ cedens, liberiora factiosis scelera fecit. Quippe viracer, summis adornatus virtutibus, & per omnia sortē nataliū egressus, insigni constantia & auctoritate, consilio & prudentia regionem protexerat. Nec tristis Gubernatrix; sed dominationis pædagogum jam pridem exosa, materiam tranquillitatis avide arripuit.

Anno M
D L X IV.
Stylus veteris

Confestim & sine mora Auriacum, Egmondanumque, & Hornanum ad se accitos in senatum redire jubet. Qui primò hærentes specie recusantium; postquam vero flagitarentur, ad pristina officia rediére. Prima erat cura, necubi desiderium Granvellani esset: aut absentiam ejus sentiret respublica. Proinde summa fide, consilioque cuncta agebantur. nihilque intermissa rerum cura, subinde negotia in intempestam noctem protrahebant. Syncera etiam inter Statusque ac Privatum Concilium, & Finantias concordia; nisi quod viventibus oculis Viglium, & Barlaimontium aspicerent, occultis tamen odijs: *Quæ perinde non extinguuntur ut capere: sed sublato duce manent in partibus, & post certamen, metumque durant.* Huc accedebat facilis animus; perinde magnificus: & ex utroque benevolentia populi. Nam delegatos gentium, urbiumque hospitio, & convivij certatim inliciebant, potentia studio, & æmulatione magnitudinis. Haut ignari, Belgarum animos non alia arte facilius capi. Nec frustra fuit tam profusa humanitatis explicatio. Nam subinde à provincialibus nova tributa; & ex magna petitione semper aliquid auferabant. Quibus rebus Gubernatrici grati, sibi graves, cæteris luxuriæ exemplum, afflixere mores sæculi. Et si fateri licet, hoc initium fuit malorum omnium. Tantam enim magnificentiam, & ex

câ inopiam, cupiditas exceptit. cum nemo turpe crederet, quod lucrosum quomodo-
cunque auferre; ut succurreret necessitati,
quam luxuriantem fecerat: pompæque sup-
peditaret instrumenta, prodigis sumptibus,
jam non consistentibus vnde cœperant. Hac
enim est mortalium conditio, à vitijs degenerare
in prava, à pravis in precipitia, à precipitijs in-
turbida, cum semel à virtute desciverint, per pa-
cem temporum; & inde luxuries. Siquidem
adversa, quam prospera feruntur melius. Res
secundæ impotentiam generant: adversæ
moderationem. Philolophia opus est ad o-
rium: fortitudine, & constantia ad nego-
rium: temperantia, & justitia ad utrumque:
sed magis in pace & otio. ex bello calami-
tas; & inde humilitas: ex pace lascivia; con-
temptusque numinis ex lascivia nascitur. brevi-
ter, in magna fortuna multa opus est justitia,
& temperantia, ut conservetur status tran-
quillitas. Ergo auctoritas Procerum, quam
bonis artibus struxerant, cupiditate & avari-
tia scdara, ad ultimum erupit in exitium
publicum. Primo dignitates, & sacerdotia
pretio cessere. secutæ mox usuræ, abolitio-
nes, indulgentiæ, privilegia, & judicia; bre-
viter, cuncta prostituta. jura & leges; divina
atque humana polluta, quæstuique fuere. Ni-
hil tam inexorabile, quod auri fulgor non
flecteret: nihil tam flagitiosum, quod non
mol-

molliret : nihil tam sanctum , quod non corrumperet. Quidquid in privato Concilio severitas expunxerat , in Concilio Status statim redimebatur. ubi non ex fide, & honesto: sed ex libidine omnia , & sine metu procedebant. ignarâ, aut incredulâ Gubernatrice, & quoquo modo acta, scrutari altius insolita. In cuius secreta quo facilius proceres penetrarent , Armenterium Hispanum sibi adjungunt, fidemque ejus per speciem familiaritatis expugnant. ut vere dicere liceat , nihil mortalibus suavius quidem ; sed nihil quoque periculosius amicitia ; in qua raræ felicitatis est tantî boni metam attingere , indissolubili, securoque nexu , & non suspecto commercio. Et Armenterius quidem antea rectus, & innocens, ubi semel dulcedine munerum cupiditates solvit, subito pravus, par, similisque cæteris, in concupiscenda pecunia, non modum, non terminum noverat. ut sua tegeter , aliena vitia dissimulabat : quorum licentiæ Proceres fiduciam insuper præferabant. Quippe muliercularum ingenia edocti, assentationum , & adulationum illecebris Gubernatricis animum adeo devinxerant sibi ; ut si quid Præses Viglius secreto suasisset , protinus ipsa referret ad Concilium Status : sine quo nihil agi , nihil administrari permetteret. Hinc omnia ad Proceres vergere preces , & libellos illi excipiebant,

bant, magistratus, honores, officia mandabant; Nemo in gubernaculo minus quam Gubernatrix poterat. Neque adhuc tamen aliud, quam condicionis suæ statum venalem, atque insolentem fecerant. Postea id quoque accessit, ut magistratuum officia, hoc est; forum & jus, legum & tribunalium munia ad se revocarent. Iam primum apud illos privatorum negotia tractabantur. Si quis de justitia causæ apud magistratus diffideret, prætextu boni publici evocabat in Concilium Status. Iam vocatis in controversiam Gorcomio, Worcomio Salinisque Burgundicis, per modica, & crebra damna lacerabant patrimonium Regis, & judicia in questu habebant. Hinc fluxa magistratuum auctoritas, prisca severitas, & innocentiam retinentium. & quod est perniciosissimum, jacebat Provincialium Conciliorum pressa, atque contempta reverentia, & sub pedibus sacrosancta potestas. Nobilitas veluti frænis exoluta, ad omnia contumax. nullum in legibus auxilium; cum vi, & armis resisteretur licitoribus, & imperia magistratuum ignava redderentur. Idque Ordines provinciarum egrè toleravêre. & vnde quaque querelæ in aulam confluxerât. sed delegati Ordinū ingentibus onusti promissis, & sic remissi domū, tamdiu in spe retenti sunt, donec impetus spatio vaneſceret. Accedentibus insuper
mini-

ministorum nequitijs, per quorum vestigia
quærebatur favor Procerum, & tanquam
internuncij responsa gentibus promebant.
Nam & hi muneribus venales, quo plura e-
mungerent, incredibili tædio lassabant pati-
entiam exigentium in aula ultionem. Sic
atrocissima quæque facinora impunè grassa-
bantur. crescentibus semper viriis, dilato se-
mel remedio. Domus rapinis afflictæ, spoli-
ata delubra, expilata monasteria, in omnes
audacia, denique terror urbibus intentaba-
tur. Quæ & ipsa maximè onerabant famam
Procerum tanquam facinus imperantium.
qui fontibus faciles, ad indulgentiam promp-
ti, & ad omnia connivendo, causam suspicio-
nibus dederant. Crebræ nunc querelæ, nunc
calumniæ de sacerdotibus percipiebantur.
alijs divitias, aliis dissolutionem morum in-
familiencia traducentibus. & sic majestatem
religionis in ministorum sordibus contem-
nebant. Fuere etiam, qui censerent adimen-
dam gladij potestatem huic Ordini, quem sa-
crorum integritas à profanis curiis secrevisset.
Prorsus immemores, quod eorum majores
profusa liberalitate extulissent ecclesiam in
tantum fastigium. Forte autem Præpositus
Brugensis vacuum dignitatem per mortem fe-
cerat. Neque accessio Præposituræ quamvis
pridem destinata, Episcopo ante permissa est,
quam Laicæ jurisdictionis insignia ejurasset.
magnâ

magnâ cum indignatione ecclesiastici status, cujus hæc prima injuria noscitur. Præses Viglius iratior fremebat, quod inutili novatione majestatem religionis proijcerent. Sed consilia ejus suspecta erant, quasi idem timeret, qui idem esse cœperat, hoc est, Præposituram Bavonianam adeptus fuerat, lato imperio, titulisque amictam.

Itaque in tanta morum vecordia, nihil facilius erat, quam hæresim perrumpere. cum languerent judicia, non lex, non metus conciliabula retineret. Inquisitorum severitas, ante arrogans, atque implacabilis, in fastidium, risumque venerat. doctis reis, spiritum quem supplicio debebant, favore, ambitu, & ad ultimum pecunia redimere. Pro quibus Auriacus, & Hornanus non raro intercedebant. innixus uterque uxorum conscientia; quas in Germania genitas, ac Lutheranis imbutas sacris, patrius ritus non deseruerat. Plerisque mirantibus, & inter arcana imperij numerantibus, ne matrimonijs aliarum gentium, aut rituum, purpurati miscerentur. Quam re quoque ab initio adversarium Auriacus Granvellanum habuerat: nempe vaticinantem, quod aliquando potentia affinium, ad impotentiam abuteretur. Henricus Brederodius, & Florentius Pallantius Culenburgi comes subinde etiam damnatis aderant; & si possent, supplicio eximebant. audaces & turbulentum

bulenti homines. actunc quidem uxorem auspicijs ad alios ritus transgressi, metuebant legum vindictam. Nam quantum in se liceret, multorum exitus, paupertas, exilia ostenderant. Hinc sermo, & initium cœpit de mitigandis legibus. Quæ res exinde perpetuis contentionibus agitata fuit: donec religioni, & reipublicæ, nec minus diverso tempore, suis quoque auctoribus exitium attulerit. Non deerant qui aperte jam dicerent, haut aliud superesse remedium in corrupto, & ad discordias vergente populo; quam si contagio mollius haberetur, & lentus usus pervicaciam frangeret, quam ignis, ferrumque debellare non poterat. Sine dubio malitia creverat. ita tamē ut nō & multi supplicijs absumerētur, ac maxime quorum promptitudo flagitij misericordiam excesserat. At hi contumaces adversus tormenta, nulliusque sceleris extra novitatem comperti, tanquam innocentes perire videbantur. unde miseratio in vulgum, quasi non utilitate publica; sed in sævitiam legum ultricibus flammis sanguinem profunderent. Antverpiæ verò, & tumultus exortus est. levis, & modicus; qui tamen intra minas non consisteret. Christofferum Smetium ex Carmelitarum ordine ad sectariorum ministeria transgressum, leges ad ignem protraxerant. Fanatica multitudo ad spectaculum collecta, primo ut in turba, licentius fremere; psalmis & blasphem-

phemiis insultare, ferociusque agere. Iamque quod in ejusmodi audacia ultimum esse solet, saxis, fustibusque erumpens, præsentī, metu mortis lictorem exterruit. Ac ille reum rerum capitalium transegit ferro, fugaque se furentibus eripuit. Sed ne tunc vesania stetit, postquam desiisset esse pro quo certaret. irruptione in curiam facta, ultionem quam à lictore non poterat, à judice exegit. Magistratus foropellitur. armati per urbem vagabantur. & egentissimus quisque ex plebe circumspectare direptionis initium: sceleratum prorsus spectaculum. clausæ toto biduo officinæ, formam captæ urbis faciebant. Neque hæc seditio Proceribus displicuit. Leges in fastidium venerant. quas, ut magis invisas populo redderent; Hispanicæ Inquisitionis cognomen indiderant. Nec minus interim de temperamento frequens inter se consilium habebant. & jam Gubernatricis animum explorare cœperant. Sed privata curia ex adverso nitebatur. hætenus sana, constans, innocentia, & sanctitate morum eximia. Hujus auctoritas in leges plurimum valebat. & proinde hac incolumi sperare Proceres mutationem non poterant. Ludovicus Nassovius suaserat Auriaco fratri, ut homines aliquot suæ factionis Privatæ insereret curiæ, & adversariorum vires accideret. Et eundem Nassovium in Belgio versatum ad concitan-

das discordias, post ipsas discordias demum sensimus. fax, & turbo sui sæculi. sine lare, sine bonis, sine familia, omnem spem, fortunam, consilium in turbidis habebat. Sectariorum partes in Gallia amplexus, bonorum suspicionem in Belgio non evasit: tanquam & hic seditionis semina sereret, ut semper esset, si bellum condicionibus in Gallia poneretur, ubi inter armatos vivere posset.

Eodem tempore Georgius Cassander, & Franciscus Balduinus, magna studiorum fama celebrabantur. Et Cassandrum quidem Hornanus, Ludovicus Nassovius Balduinum in arbitros religionis obtulerant. simul utrumq; excivere sedibus. sed Cassandrum umbratica vanitas, & rudes aulae mores, statim unde venerat in Germaniam rejecere. Balduinus natione Atrebas, in adolescentia hæresis crimine postulatus, & post fugam proscriptus, ad Calvinum decurrit. Eodem usus doctore, quem auctorem novitatis habuerat. cui se celeriter liberalitate ingenii insinuavit. Erat enim formæ veneratione, & eloquentia insignis. sed Sanctorum Patrum lectione crebro otium insumens, & exinde magistro suo discors, reconciliatus est Romanæ ecclesiæ. Vnde se Iurisprudentiæ studio totum applicuit, liberalium artium mansuetudinem, & consortia admiscens. Vtroque genere

nere disciplinæ ad famam provectus, Heidelbergæ profiteri cœpit. & ibi Ludovico Nassovio imprimis innotuit. Post illustribus Gallia familijs, eruditionis, geniique beneficio immersus; ut in Belgium venit, magnam sui exspectationem omnibus fecit. solers animo, obsequendi gratiâ, & civili congressu, nec minus officij comitate, ad ingenia principum vitam instruxerat. Nec enim novorum hominum deliramenta sectabatur, & rursus in religione scrupulum oderat. Humaniusque credebat, iniquitati temporum cedere, pietatisque integritatem in paucis violare, quam vim adferre turbatis conscientijs, quas in contaminatis hominibus nulla unquam supplicia eluunt. Itaque Auriacus ad se accitum promissis onerat. & ad professionē publicam in Lovaniensi, vel Duacensi Academia destinat. Mox futurum spondens, ut favore proprii nominis, suoque, & magnatum suffragio accerferetur in Privatum Concilium. Rebus sic compositis tanquam brevi redituro à se dimittens muneribus honoravit. in spem adductus, religionis arbitria suscipi posse, si vir tantus cum Viglio, Masioque, & Hoppero equatâ dignitate componeretur. Nam & Barlaimontium per Gasparum Scetum sollicitabat in societatem consilij; peculiaria quoque in ipsū officia sua repromittens, si adversus Hispanicę Inquisitionis tristitiâ unâ consurgeret.

Quippe repulso Granvellano hunc jam titulum factionibus prætexuerant. Cæterum Barlaimontius vir sanctus, & innocens, virtute, & prudentia eximius, Granvellani partibus se junxerat. Ejus abscessu discordiis, odioque relictus, fidem & constantiam nulla tempestate libatas ad ultimum Regi servavit. Ex alia parte Balduinus tempeſtiva pœnitentia conſilium ſuum damnavit. ſtultum ratus, pro ſecuris, & præſentibus, incerta & præcipitia eligere. & ut quiſque ei amicus, ita & reditum diſſuadebat; dedecus, atque diſcrimen oſtentans, ſi non reſolveret leges, in quarum contumaciam duraret Rex Philip-pus. Non omiſit Ludovicus Naſſovius crebris cum nuntiis admonere promiſſi, & imminenti-um honorum blanditiis allicere: ſed ille in Gallia Borboneis, Guiſeiſque juxta acceptus, & inde majora ſibi præmia ſpondens; laborabat inter diſſidentes finire diſcordiam, gravem paci, graviorem dominantibus, in quorum perniciem haut dubiè eruperat, Ergo Auriacus ſpe ſua fruſtratus, conſilium mutavit. faciliusque quæ vellet perfici poſſe credens, ſi nullis curiarum fræniſ retineretur; Privatum Concilium cum Financiis expungere ſtatuit, & ad ſuam curiam utriuſque munia transferre. Parva res erat prima ſpecie: ſed ſub titulo minus atroci rei-publicæ vires, petebantur. Proinde ut ad eadem

eadem volenda Proceres impelleret, crebris sermonibus incessebat; *Consiliarij titulum penes se, penes alios vim & potestatem esse. interim si accideret tristius aliquid, si flagitaret multorum annorum stipendia seditiosus miles, si hereticorum tumultus ingrueret, reddendam sibi rationem; qui non legibus, non arario præessent: sed in hoc duntaxat haberentur, ut speciosâ dignitatis umbrâ, nova semper tributa extorquerent à populo. Pares nempe se toti reipublicæ. curaque sufficere, qua frustra in plures spargeretur. Revocanda esse Privata curia, Finantiarumque officia ad Concilium Status, ut unius reipublicæ una tantum esset veluti anima, concorsque sententia. Multis æqua sentire videbatur, quò hæc pertinerent non satis adhuc animadvertentibus. Concilii formam concepit, ut duodecim primorum gentium equites in Senatum sublegerentur; judicia Mechliniam rejicerent; gratiam, abolitiones, & ejusmodi, Præsidii cum assessoribus permitterent; Ætarium ipsi regerent; minores curas delegatis committerent. Sed hæc consilia etiam suis auctoribus ardua videbantur. Nec enim suppetebat, quo pacto persuaderent Regi, inter tot obtrectatores, qui potentiam Procerum antè exosam, timere inciperent. Itaque diu secum expendentes, centuriones clam subornant, qui exposcerent in aulâ stipendium obæratiss militibus; & si differrentur seditio-*

nem in promptu assererent. Fortè & libelli curiæ oblati, torpedinem justitię, & inde discrimen, in vasta hæreticorum frequentia querebantur. Ergo in tot malorum remedium, Gubernatrix contraxit Proceres in Concilium. Omnes uno ore dixere suffragium? Legatus in Hispaniam decerneretur, qui indicaret hæc Regi, & levamentum peteret. Ignarus adhuc Viglius quid Proceres machinarentur, & melioribus consiliis dirigens fata rei publicæ, loco sententiæ dicebat: *Seſtarios latè corripuiſſe provincias; ſed non eſſe deſperatum remedium, neque aucteritatem imperij omninò projectam. Proſectò ſi florerent in republica leges; ſi pro modo flagitij magiſtratus animadverterent, minori negotio debacchantium illam colluviem tolli poſſe, quam ſurrexerit. nunc verò nullum in magiſtratibus præſidium; & hinc ſcelera impunè graſſari, & ab uno ad aliud, ſine retinaculo tranſitum facere. ſua tantùm quiſque impleret officia, atque uterentur remedio à majoribus reſerto; haut dubiè ſupplantaturos partem illam vulgi, & modicam reſpectu cæterorum, & planè timidam. Non unius quidem anni negotium eſſe, nec tot flagitia ſimul poſſe erui: quemadmodum nec uno gradu iſtos homines innocentia deſtituit. tempore opus eſſe. Virtia publica, ut ſenſim adulta; ita & ſenſim corrigenda. ab unitate auſpicandum; ut ad ſummam venias. neminem inde cœpiſſe, quò incredibile eſt perveniſſe. eſſe in procinctu Tridentinum Concilium:*

lium : ne afflicti sacerdotum mores desiderium suum deterrerent. Addebat deinde. Haut aliunde proteri ministros justitia , quàm quòd plerique Satrapæ insolentiores , omnem reverentiam , & obsequium erga magistratus exuerent. Unde in ceteros impunitatis spes . liberiusque vitia gliscere qua primorum exemplo aluntur. Languentem justitia manum ad nervos revocare in expedito esse volentibus . nec ob id accersenda procul regis consilia . si provinciarum rectores præsidium militare lictoribus succenturiarent ; si abolitiones , si indulgentiæ , hæcenus promiscuæ , intrâ modum legesque coercerentur , mox redituram magistratibus reverentiam suam. Exhausti ærarij nullam in ministris culpam. Bello Gallico Regis opes attritas . aliter recreari non posse , quàm si vel Hispania , vel provincia novis tributis subvenirent . quæ autem hic extorqueat nemo , nisi sub oculis principis . cujus etiam maturam præsentiam tot simul reipublica vulnera implorarent. Nescire ergo se quòd pertineret destinare legatos in Hispaniam . quasi verò hæc hodie nova essent , & non pridem audita Regi. Si tamen decernere perseverarent , non adversari se quidem , si in hoc fieret , uti Rex Philippus acceleraret reditum in provincias . Sedit ergo sententia quæ legatum mitteret. Omnium consensu Egmondanus assumptus est. Erat enim propter militarem gloriam Regi acceptus : adhæc insigni corporis habitu , cujus apud principes fe-

re eximia est veneratio. Mandata quæ perferrentur in codicillos Viglius redegit, postero die in curiâ recitavit. Pauca omnino erant. Sectariorum multitudinem, justitiæ contemptum, & ærarij inopiam querebatur magis, quam exprimebat. Denique orandum Regem, ut occursurus tot malis festinaret in provincias. Plerisque probantibus quod facundiæ legati plura reservarentur, Auriacus ad occasionem intentus, meditato impetu in hæc verba detonuit. *Quid adhuc dissimulare convenit? sine ambage nuntiandum est Regi, hoc in statu salvam stare non posse rempublicam. Multitudo ex magnâ parte à religione majorum defecit. nec pares sunt magistratus tanto incendio. proprio vitio provincia laborant, propter sacerdotum mores sordibus maculatos. frustra contagio arcetur, cujus causa in visceribus alicur. Quid edictorum severitas hætenus profecit, nisi ut atrocior succederet Inquisitio? neque hæc ipsa coercendis flagitiis satis valida. mitioribus remedijs eluenda sunt hæc macula. Ostentata tormenta ingenia exasperant. ex unius cineribus mille renascuntur. malè id cogitur ad quod persuadendo pervenire oportet. acrius stimulat qui conscientijs vim adfert. & intempestiva sunt remedia quibus delicta magis accendimus. imitandi sunt periti medici, qui interdum plus quiete, quàm movendo proficiunt. honestè cedit, qui tempori cedit; hoc est, necessitatem æstimat. Nemo mihi priorum*
seculo-

saeculorum innocentiam objiciat. Idem genius hodierna ingenia non conjungit. Neque olim panarium metus, sed sui mores quemque continuere. Ne irritamenta quidem eadem sectis nascentibus; cum adhuc infra paucorum, viliumque conscientiam concluderentur. tota hodie regiones huic disciplinae accedunt. non mirum adeo videri non debeat, si plerisque Belgis impetus iste novitatis imposuerit. qui ut frangatur, relinquendus est sibi, in pingui, inertique licentia, ne ad insaniora adigatur necessitate. Vidimus quantum turbae Valencenis, Tornaci, & Antverpiae accenderit. quid futurum si plures simul urbes reverentiam exuant? Incertum est remedium quod pollicetur nobis Tridentinum Concilium. & ut vanum esse credamus, Germani non recipiunt. Exemplo eorum mitius vivendum est cum sectariis; quos ne catholici illic principes cruciatibus asperant. si crederem ad conscientias hominum valere supplicium, suaderem exquisitiorem quamque crudelitatem. sed cum per tot annos igne, ferroque nihil profectum videam; utilius iudico detrahere aliquid horrore legum, quam palam facere impares eas esse flagitijs. Priscorum temporum sectas gladius non delevit. eruditione, & eloquentia, vitaeque exemplo revocati sunt erronei illi ad ecclesiam. His armis hominum animis vim inferimus. religio imperium despicit. nemo cogi potest, ut credat invitus. Et hac solidiora pacis sunt consilia; quae tamen Privata Curia Senatores non recipiunt, malunt omnia flagrare incendio,

incendio, ut in turbidis undis largius piscentur. Vnde enim iustitia ista corruptela, nisi ab ingentibus illorum vitiis, insatiabili auiditate cuncta prostituentium? Non superarent tot divitiæ istis hominibus è scholastico squallore in Concilium accitis, si muneribus nihil concederent. Scimus quo conducti sint stipendio, nec illud par esse, quod luxum, & pompam, & tam infames sumptus toleret. Vt nam tam modestè peccarent ut negari flagitia possent. Nunc si populo credimus, non aliter rectius quàm auro tentantur, nec quidquam tam sanctè indulgent, ut non accipiant. sed ut promiscuè omnes avaritiæ non in simulem: accusare certamina, invidiam, simultates possum, & privati odij stimulos, quibus adversandi libidine invicem se lacesunt, & miserorum calamitatibus injuriæ suæ litant. Quis probeat intempestivam Cancellarij Brabantia jurgandi licentiam, & exerceri solitas cum Masio contentiones? dicerem erupturas in publicam perniciem, nisi quis crederet à me malignius prolata, ad conflandam invidiam. Interim scimus quàm turbida sint consilia eorum, quibus affectus officit. Non est igitur quòd in discrimen vocent innocentiam Procerum. quasi scilicet Gubernatores, ad infamis cujusque liëtoris libidinem centurias militum subministrare debeant. Ponant illi senatores modum animo suo. ne tam proni sint ad indulgentias, quas cum à nobis non impetraverint rei, in ista curia statim redimunt. Hoc est quod rempublicam funditus trahit. Nemo ad remittenda

mittenda scelera facilis esse potest, quin semper ali-
 quid adiciat malo publico. Nunquam mihi pla-
 cuit, in tot Concilia curas imperij, & arcana di-
 strahi. Sufficit omnibus Concilium Status. & hoc
 ipsum Proceres non rarò inter se secretò musita-
 runt: ideòque nunc repeto, ut omnes intelligant,
 haut aliter tot malorum finem haberi posse, quàm
 si Privata curia, & Finantiarum officia, in Pro-
 ceres transferat Rex Philippus: Conciliumque u-
 num, veluti unum corpus, ex omnibus faciat. Po-
 stulandum hoc est ab eo disertis verbis, nullum
 alioqui fructum legatio habitura est. Tum con-
 ceptam à se formulam depromens, in intem-
 pestam noctem sermonem protraxit. Lassa
 Gubernatrix & attonita ad cœnam discessit,
 atque in posterum diem Concilium distulit.
 Ad hanc orationem Viglius dirigit. In se po-
 tissimum jaculatam viderat, & fundamēta im-
 perii quati senserat. Ergo anxius animo, secre-
 ta æstimatione volvebat, quid postridiè respò-
 surus esset calumniis. Inter curam & medita-
 tiones insomnem noctem protraxit. Surgen-
 te die habitum corporis componens, rotanti-
 bus oculis linqui animo cœpit. nervisque in
 stuporem actis, totum corpus sensus desti-
 tuit. Exspiranti similem minister invenit.
 cùm nec satis compotem mentis amici re-
 nunciarent, in ejus locum ad Concilium Sta-
 tus Ioachimus Hoperus accitus fuit. Vir
 antiquus, & gravis, sanctitate morum, &
 eloquen-

eloquentia excellens. Quædam de abroganda Inquisitione, derogandisque legibus, & confusione Curiarum mandatis adjecit; non tam volente Gubernatrice, quàm non prohibente. Post Calend. Ianu. digredientem Egmondanum Viglius oravit, ut vacationem sibi à Rege peteret. Ægritudinem animi in contemplatione doloris detenti, & fatigatum laboribus corpus prætendens: re vera apud amicos privatæ vitæ desiderium testabatur; *Peruenisse se ad extremum fastigij. decidere posse, progredi verò non posse. tempus esse subducere cervicem iugo tritam, & eripere se fortunæ fastidio. Rarò potentiam diuturnam. nec eodem statu fortunam consistere; quæ post satietatem, ferè deservit in eos, quos propiore amicitia gradu Principibus admovit. Posse reliquum ætatis sapientia concedi: quod in republica per indignationem, & discordias transmittendum sibi foret proceribus in viso; non aliqua sua culpa: sed quia flagitiorum impatiens, suaderet optima. Prospektare imminentes seditio- nes, per nimium magnatum in scelus consensum; per laceratam superstitionibus regionem, legibusque parere nesciam. & ni benignius aliquod astrum adfulserit, undaturam brevi civili sanguine. & hæc omnia privata vita se vitare.*

Interea Egmondanum in Hispania magno honore, donisque Rex coluit. Ea tamen quæ in Belgio agitentur tristior accepit.

Quem cum Alexandro Farnesio Gubernatricis

natricis filio à se dimittens, perferenda mandata dedit in hanc sententiam. *Gratissimis auribus legationem exrepi. ex his qua deferebantur cognosco sollicitudinem tuam. salutem publicam fidei tuae diligenter commendo. Propter impendentem Turcicorum armorum necessitatem arctius in Hispania detineor. nec referre pedem inde possum, nisi ut fugitivo similis videar, ac desperare de successu victoria. ut proximo anno veniam, summa ope nitentur. Destino interim ad te ingentem vim pecunia, ut nominibus meis as alienum exolvās. De remedio iustitiae vos videritis, & integrum ad me negotium referte. Caterum religionis causam perfunctoriam non existimo. multa simul in contemplationem veniunt. quae hoc amplius curam intendunt meam, quò propiori vinculo obstricta sunt fastigia, ceteris in rebus in eo stant consilia mea ut eligere possim. huius longè alia est condicio. Rex per leges esse non possum, nisi & catholicus; nec proinde alius quàm catholicis imperare. Equidem spiritum nihil carius habeo ejus tamè naufragium longè vilius religione duco. Imò potius millies moriar (si per naturam liceat) quàm ut in hac re mutationem admittam. Itaque tres episcopos, cum Theologis, ac consiliariis aliquot vocabis in concilium memèto viros eligas, fama conspicuos, nec deteriores ingenii. Inter eos unum tibi Rythovium precipio. de ceteris ipsa melius despicies. Quo pacto optima praecipì possint constituere eos jubeo. ne plebeia ingenia inopia doctrina, posthac trahantur in*

errores

MIDLXV.
Sig's ve.
1671.

errores animi. contaminati verò sanitatem debeant
 melioribus disciplinis. Deinde quis ordo servandus
 in scholis; quâ ratione juventus formanda quàm
 optimis studiis. Multi enim institutionis vitio de-
 generant à sensu majorum, & falsas sibi persuasio-
 nes induunt. Discutient denique an pristina legum
 pœna mitigari debeant. Nam ut relictum sibi sce-
 lus, sine metu licentiam exerceat, mihi non est ani-
 mus. Pœnam aliquam sanciri volo: & quidem va-
 lidam, ad frænandam istorum hominum amentiam.
 Nam ut inulti, & securi degant, nec condicio pu-
 blica tranquillitatis, nec divini cultus ministerium
 postulat. Quamvis interim ostentata supplicia nec
 mihi satis videantur conducere rationibus tempo-
 rum. quia damnatos audio letantium more canen-
 tes, atque invicem se adhortantes, ultimam ne-
 cessitatem excipere. Hæc ergo summâ agentur dili-
 gentiâ, prout magnitudo rerum postulat. ut si nos in-
 tentos viderint boni, resumant animum: mali verò
 despondeant. integra tamen omnia mihi serva.

Proceres,
 episcopi &
 consiliarij
 conveni-
 unt.

Hæc relationis summa erat. quam III.
 Non. Maii Gubernatrici exhibuit. pronum-
 que Regis in Proceres affectum, sincerum-
 que gaudium testabatur quod eâ legatione
 perceperat. Dein agitatum quos ad exequen-
 dam Regis voluntatem adhiberent in conci-
 lium. Ex episcopis supra Rythovium, in Na-
 murcensem & Audomarensem consensum
 est. His adjuncti Iacobus Martins Flandriæ,
 Hippolitus Persin, Ultrajectensium præsides,
 Antonius

Antonius Meulenare consiliarius Mechliniensis, Iodocus Tiletanus Theologia, Wilmarus Bernarts Canonum, Professores. Viri eruditione illius temporis exculti, ac divini humanique juris scientia præter cæteros insignes. IV. Cal. Iun. in aulam convenêre. sed ne rei quæ ageretur suspicionem populo facerent, quæsitus est color. Concilium Tridentinum retractaturi fingebantur. Primâ die facilis & expedita deliberatio. Quærebatur de rectâ institutione fidei; de excutiendis sacerdotum ingeniis, non irritata vetustate ad ignaviam prolapsis. sed in eam partem Concilium Tridentinum abundè prospexerat. saluberrima ecclesiæ reperta, Christianisque principibus ferè placita, sine scelere verti non posse. dandam operam ut in mores venirent. Et in hanc sententiam facta est discessio. Sequens cognitio longâ contentione, variisque orationibus agitata fuit. Episcopi contumaciter intercedebant pro legibus, quarum utilitatem prioris temporis innocentia sanxerat. Proceres è diverso, *quondam placuisse dicebant acriora remedia, temporibus sic postulantibus. aliâ ætatem, alios mores requirere. ut annorum vices, ita & vitiorum esse. Veteres sæculi sui innocentiam: se præsentis ævigèniûm intelligere. in republicâ idem semper spectare oportere; non idem semper convenire. legum oportunitates non uno*

statu

statu consistere. mutari solere pro temporum moribus, atque utilitatum presentium rationibus inservire. Non esse laudatam in unâ sententiâ perpetuam permansionem. Nautas aliquando non aliter, quam flectendo in portum pervenire. cum homines non possunt, flecti debere leges, quas mortales, & temporibus aptas prudentia condidisset. Eas quidem salubres olim, satisque validas fuisse ut pernitiosa excluderent. vitijs usque adeo non ferventibus; cum malorum initia adhuc in potestate forent: nunc tamen impares esse ad extirpandum virus quod tot simul gentes corripuit. adeo facilius excludi vitia, quam ejici. Sic diffisum est negotium. Auriacus verò postridie jussu Gubernatricis præsentis temporis calamitatem exposuit. Nec immerito; inquit, commoveor nomine reipublicæ; quam circum, intraque sectarij læcessunt, & penetralia ejus crebris quatunt motibus. Remedia ista languentis ævi modum excedunt. nisi sponte in Labyrinthum currere placet, unde sera nos pœnitentia sine pudore, & damno non eripiat. si nescitis, atrocissima religionis sunt dissidia. In Gallis præsens habemus exemplum. nunc in se acrius, quam in nos olim incurrerunt. tam vastum regnum ita seditione distractum est, ut videatur aliter componi non posse, quam alterius partis exitio: Quid si sectarij nostri, quod suis nequeunt consequi viribus, exciatio patriæ quarant, amulasque gentes specie auxilij accersant in laceratum discordiis imperium? acerrimus mor-

sus

sus est irritata necessitatis. Neque ignoro adferri multa posse, qua à derogandis legibus nos absterreant. Nam nec ipse leges temerè vertendas judico; si pares erunt flagitiis; si condicio sæculi inutiles non fecit; si tempora aliud non desiderent. Nunc etiam horrorem illarum iudices avergantur, & ad rigorem calculos non porrigunt. Et quid obsecro profectum tam exquisitis suppliciis? Carcerem, laqueos, cruciatus homines isti ridendo excipiunt. adversus terribiles flammarum apparatus rectos oculos tenent. nemo tot vexatus tormentis pœnitentia vestigia exhibuit. Et si verum volumus, cottidianis spectaculis animatur constantia. unius exitium, plurimum est illecebra. Adhac verendum ne lacescit a patientia exeat in furorem, & ad armorum necessitatem desperatio traducatur.

Hæc & similia Auriacus. Sed episcopi in contrarium arguebant: Sectarios nullâ flecti clementiâ. patientiam nostram contemptim pro imbecillitate accipere. Diversum ceteris mortalibus illud esse genus hominum. reliqua scelera intra conscientiam latere. hoc unum non ante quiescere, quàm regnum occupaverit. ferro opus ut excindatur tabes, priusquam in plures serpat. mundum eo gradu consistere, unde deijci non possit. sed ne quid damni coercitio in rempublicam infundat, pœnarum gradus statui posse. Doctoribus, Ministris, relapsis, contumacibus ultima ponantur supplicia. pœnitentiâ flexi, exutis bonis provinciâ cedant. verberibus & exilio plectatur nequitia, que non ex alto processit; sed animorum simplicitatem occupavit. In omni denique animadver-

*Episcopi
certant
pro legi-
bus.*

sione dignitatis, sexus, etatis rationem iudices habeant. Si publicum exemplum non permiserit iracundia temporis, integrum eis sit repetitis calculis condemnatos ad triremes abjicere. Hac secreto mandari iudicibus posse, ut ipsi cognoscant neque gratia aliquid concedi, neque inexorabiles pœnas constitui. Cùm ferverent studia partium, his pro legibus, illis contra contumaciter nitentibus, iussi sunt episcopi in codicillos referre sententiam suam. Proceres autem ut subscriberent persuaderi non poterant. Rogati verò torpedini justitiæ remedium quærerent, variis dilationibus relationem frustrati; spatio tandem languescere passi sunt: ut ferè in republicâ solent fastidita negotia. Odio præsentium, & ne sine causa mutationem legum postulassè crederentur, turbari cuncta malebant. Et nunquam postea de justitiâ quæsitum.

Inter quæ superveniunt à rege epistolæ. Concilii Tridentini publicationem mandantes, cum paucorum Anabaptistarum supplicio; quorum exitium non ausa Gubernatrix, ad Philippum detulerat. Tunc demùm recruduit ira Procerum. Aususque est Auriacus Egmondanum insimulare, blanditiis captum, nihil præter inanem promissorum pompam ex Hispania retulisse. Et ille non obscurè arguebat inconstantiam Philippi Regis, nec verbis ejus fidem constare. Sed Gubernatrix cuncta in mollius flectebat, &
ad ro-

ad roganda Concilii Tridentini decreta co-
gebat Proceres in curiam.

Tridentum in Venetiarum finibus, inter
montium amplexus, modicâ planitie ad At-
hesim accumbit. Tristis scopulis, & horrida
regio. immitibusque damnata frigoribus, sed
amœna ædificiis civitas, Italicis sicariis quasi
ad asylum seponitur. In hac œcumenicum
Concilium magnâ frequentiâ celebratum,
ex loci vocabulo nomen accepit. Nam cùm
Martinus Lutherus sacerdotum odio ferox,
lacefferet passim tranquillitatem ecclesiæ: Ca-
rolus Cæsar in hoc totus incubuit, ut dissi-
dentes Germanias generali aliquo Concilio
revocaret ad pacem. Leonem tamen, & A-
drianum, & Clementem Pontifices nequic-
quam sollicitavit. Cæterùm gravescentibus
indies malis, desideratas diu curas Paulus
Tertius salutaribus auspiciis aggressus est. ac
primùm Mantuæ, deinde Vicentiæ, ad extre-
mum Tridenti conventum indixit. Huic
rei non alia civitas magis idonea, inter Ger-
manos, Italosque media, ab Hispanis, Gal-
lisque haut procul sejungitur. Sed cum
nunc commissi inter se bello principes Chri-
stiani, nunc aliæ, atque aliæ causæ, & suspicio-
nes, tam sanctum negotium interrumperent:
Pius Quartus VII. Cal. Febr. MDLXIII. fi-
nem imposuit, ejusque publicationem Chri-
stianis Principibus passim cōmendavit. Trans-

*Concilium
Tridenti-
num pro-
mulgari
jubetur.*

missum ergo in Belgium à Philippo Rege, Proceribus examinandum traditur. Nec ea res minori acta est certamine. Duæ sententiæ senatum distrahebant. altera suadebat rogationem, quæ ubi mandaretur à Rege sine scelere differri non posset. altera patriarum legum reverentiam opponebat. Quo enim animo laurum populum, instituta majorum, & privilegia inaudito sibi eripi? scribendum ante ad episcopos; scribendum ad provinciarum rectores, ut iis saltem consentientibus nova illa decreta ferantur. Et hoc ultimum Gubernatrici non displicuit. statimque misit per provincias. Responsum est ab episcopis, cæterisque Tridentinum Concilium publicari ita posse, ut regalibus, privilegiis, jurisdictionibus, indultis, nominationibus, visitationibus, patronis, pauperumque & ecclesiæ bonis non deroget. Hinc inter Proceres magna opinionum circa ipsam promulgationem differentia. alii sub formula; alii sine exceptione faciendam suadebant. Digna res visa de qua consulere-
 tur Rex Philippus. Et ille quidem promulgationem sine exceptione mandavit; cætera se curaturum affirmans. Itaque Gubernatrix xi. Cal. Iul. uno exemplo scripsit ad archiepiscopos in hanc sententiam. *Publicationem Concilii Tridentini Rex in se suscepit. Idem mihi injunxit, ut in Belgio quamprimum perficerem. A vobis peto ne tam salutare differatis negotium. Si manu militari*

militari est opus, exigite à rectoribus provinciarum, nisi eligatis à me accipere. sed ne quis privilegiorum, aut constitutorum, vel alio aliquo pretextu excusationem obtendat: voluntas Regis est, sua cuique jura interim salva, atque inviolata relinquere. Primus omnium archiepiscopus Cameracensis, nec sine contentione vulgavit. Eandem enim regionem necdum contagio latè infederat. Post multum demùm temporis Mechliniensis ægrius obtinuit. Ultrajectino pertinacius contradictum. Canonici insolitam severitatem aspernabantur. spernendi morum, & licentiæ assueti, cum archiepiscopo crebrò intendebant certamen, cujus frugalitatem pro vitiis oderant. Frisiorum civitates misère legatos in curiam. Opponentibus majorum mores, & constituta, responsum fuit, nihil adferri cur morarentur desiderium Regis, quod cæteræ provinciæ tam promptè absolverant. Nec eosdem nunc scrupulos sibi primùm moveri. plures provincias idem agitasse: sed manere jura sua cunctis integra, quoad disquisierit Rex, quid de his fieri placeat. Non movebant hæc Frisios, obstinatos adversus imperium. multisque contradictionibus auctoritatem Gubernatricis destructam, sequens motus languentem extinxit.

Cæterùm Rex Philippus, episcoporum, & theologorum, aliorumque sententiam primam acceperat, diuque pensatis omnibus, & habito

*Responsum
Regis ad
episcoporum
sententiam.*

habito sapius consilio, tandem in hunc modum rescripsit Gubernatrici. In quo rerum articulo conflictetur religio, ex te accepi. vim legum remittere non convenit. Quis ignorat quin facturus sim pessimo publico, si crescentibus sceleribus pœnas detrahero? Horum ultione nihil cordi magis habeo. ut iudices admoneas officii, fidei committo tua. sine publico exitio segnes esse non possunt. Et certè qui tanti mali causam propius quæret, illorum ignavia meritò imputet. Nimum mansueti in fontes fuere. quod illi misericordiam, ego crudelitatem esse censeo. Proinde si qui tibi posthac meticulosi videbuntur, licet ad me scribas. ego verò animosiores substituam. Non deerunt in tam vastâ regione, qui officium colant, numinumque cultum vindicent. Inquisitionem supervacuum non duco. tolli non potest, nisi ut divina simul, & humana jura violentur. Neque ego jam nova incipio. Casarea majestas quæstionem eam induxit. ut or ergo provisus olim remediis. Cui enim non constat, longè tristiora expectanda esse, si securum iter relinquamus flagitiis? occupandi sunt heretici, priusquam ab illis occupemur. Quanto intentius nos agemus, tanto illis animus futurus est infirmior. Supplicii acerbitas bene vivendi disciplina est. Primò statim tempore, volo Anabaptistas in vinculis habitos ultimo tradi supplicio. jamdiu extinctos esse oportuit. Nec Egmondano cum ad me venit fidem dedi, interim eos me sine noxâ habiturum. Referenti quippe sectarios magno gaudio tormenta excipere; videret igitur, respondi, an publicè non conducere, secretò fontibus eripere spiritum.

tum. De cætero quod ad eam rem attinet, episcoporum
 iudicium sequor. Rectè illi censent insanabiles esse mi-
 sericordia hæreticorum animos. ita altè contumaciam
 perbibere, ut nisi cum anima superstitionem exuant.
 Fortius itaque inurendum est aliquid. solida mali-
 tia, solida remedia postulat. In communi periculo op-
 timum misericordiæ genus est, occidere. Si exempla
 non admittimus, qui consuli poterit ne peccetur? In-
 quisitores præter me intueri neminem volo. Lacescant
 scelus securi. satis est mihi, si scandalum declinaverint.
 Ego ira populi me offeram; locumque inveniam despe-
 ratæ victoriæ. Codicillos episcoporum una re-
 misit, adjectis ad marginem notis; ut magis
 eluceret, quæ culpanda, quæ probanda credi-
 disset. De curiarum confusione mentionem
 non fecit. Ducem tamen Arschothanum extu-
 lit in concilium Status. tenacem religionis, &
 æmulatione familiæ Nassoviis pridem infe-
 ctum noverat; & si pristina recrudescerent o-
 dia, securitatem sibi promittebat ex discordia
 Procerum, rarè noxia principibus, quoties
 ipsi partibus non accesserint. Accepta à Viglio
 ætatis excusatione, Carolum Tiffenacquiū
 suffecit; prudentiam, bonasque artes in viro
 secutus. Joachimum Hoperum Tiffenacquo
 substituit.

Ubi hæc fama manavit in publicum, sum-
 ma populi turbatio fuit. Hispanicæ Inquisi-
 tionis auspiciū litteræ Regis mandare fere-
 bantur. Et pridem Inquisitionis nomen in

horrorem cesserat, cui atrocissima quæq; malignitas affinxerat. Criminabantur Proceres Philippum Regem à Granvellano obsessum; inter gentem Belgis æmulam, atque infensam cogitare servitutem provinciarum omnium, & in præludium ejus Inquisitionem præmittere. Quæ cuncta clientes licentius spargebant in populum. Nec crebrior alius sermo per circulos, & convivias, quàm, *velamentum queri ad perdendam innocentiam. jurisdictiones, & imperia hominibus concedi, qui non jure, non legibus agerent: sed per vana, per calumnias, per nebulas suspicionum grassarentur in familias divitum. ademptum jam cuique commercium sermonis, paratis semper delatoribus, qui in foro, in convivis, in domibus, & undique uniuscujusque verba, nutumque exciperent. neminem fore insontem, qui inimicum inveniet ausurum accusare. tantam nulli potentiam, in quem superciliosa illa auctoritas non arrogaret imperium. nihil fascibus concedere, nihil sceptris deferre. Carolum Casarem criminationibus notatum, quoddam cum Lutheranis in Germania mitius vixisset. Parari in Germania exercitus, qui invisum Belgis tribunal per vim stabiliant. Alfonsum de Canto, carcerem, vincula, compedes Bruxellis instruere. His rebus iter sibi moliri ad vertenda privilegia; ad extorquendam libertatem, Dominantibus semper invisam. Mera sine dubio insomnia erant. plebs tamen promiscuè credebat, querebaturque; sine veti, aut falsi discrimine; ut quemque metus, dolor,*

dolor, indignatio, conscientia impulerat. Hinc nefariæ voces, & turbulenti sermones, qui intra paucorum conscientiam ante occulti, tunc primum soluto metu vagabantur. Libertatem ejusmodi loquendi protectiva Procerum aperuerat.

Forte eâ tempestate inciderant Montignæi nuptiæ. Multi ex magnatibus ad solœmnia convenerant. Incalescentes mero in Inquisitionem, & edicta atrociter perorabant; nec maledictis abstinabant in Regem. adeo ut quidam obtestarentur sacramento, ni leges flecteret suas, ab invito se libertatem experituros. Quæ vox ab astantibus excepta, & inde repens in vulgus, nihil modestiæ reliquum fecit. Positi ad valvas Procerum palam libelli; parentes, patrones, protectores novæ religionis appellabantur; & si animus sit pro libertate consurgere, promittebant non de fore populum. Quidam etiam mimographorum, & id genus ludicra carmina in sacerdotes, & episcopos spargebant; simul in Romanum Pontificem exonerabant vitus insanientis ingenij. Nec quidquam eorum latebat Gubernatricem: sed de imperio Regis sollicita, à primoribus civitatum secreto quærebat, an supra remedium malitia consisteret. Plerisque omnibus consistere negantibus: Privatum Concilium cum Proceribus in curiam contraxit, rogatura auxilium. Anteeps deliberatio

fuit, hinc Inquisitionis invidiam, inde obfirmatum Regis imperium reputantibus. Sententia Viglij litterarum regiarum publicationem differendam esse ferebat; quo in statu respublica esset ostendens. importuniora remedia illa pristinis malis. Monendos potius Inquisitores, ne iudicia, quæ in hæresim habent, ultra solitum intendant, vel ad aliena traducant delicta, & sine duritie potestatem exerceant. Huic mox consilio Auriacum adversarium expertus est. Liquidum Regis imperium sine contumaciæ scelere protrahi non posse. interim rem esse altam, plenamque periculi. quomodo tamen excusaturos, quod tot protelationibus deliberatam ejus voluntatem frustrarentur? Agedum, inquit Viglius, ego totam Regis iram in me suscipio. servata reipublicæ tranquillitas nos absolvet. Et videbatur Gubernatrix inclinatura in hanc sententiam; cum Auriacus irato similis, intonare cœpit; perfectum hætenus, ne quid amplius à se desideraretur. nihil litteris, nihil legationibus profectum. quid ergo expectarent? nisi parère omnino nollent Regi, ut omnem ipsi invidiam in Proceres reijcerent. Incertæ consilij Gubernatrix, atque huc, illuc ex cujusque sententiâ fluctuans; accessit tandem tristiora suadentibus. quanquam irati populi insaniam & impendentia pericula satis prospiceret: omnem tamen fiduciam

in

n proceribus reponebat. Sed illi e contra maturabant exitium publicum. ut funestus rerum exitus probaret, consilium quod ipsi tradidissent Regi, fuisse optimum. Lætus ergo Auriacus, atque renidens, proxime sibi affidenti susurravit in aurem, visuros se prope diem ingentem tragœdiam.

Sed locus admonet, ut de initijs, & progressu Inquisitionis pauca disseram; quibusque causis ad hanc legum acerbitatem perventum sit. Hispania à Romanis subacta, frigente jam imperio, Alanis, Vandalisque Galliâ pulsis refugium dedit. Quos cum & illic Gotorum arma persequerentur, Genserico, & Gunthario ducibus trajecere in Africam. Goti vero tanquam non sibi, sed Hispanis ipsis vicissent, pristinis incolis coadunantur, & ex varijs gentibus vnum veluti corpus, & Christianum populum constituunt. Post multum temporis Rodericus Rex nobilissimæ filiæ stuprum intulit. Julianus comes puellæ pater, in ultionem sceleris Alanos, Vandalosque rursus accersit in Hispaniam. Qui permixtis sibi Iudæis, ac Saracenis, ingentique variarum gentium colluvie, opposita Africæ littora populis inundant. Hispanos congregi aulos, varijs cladibus afficiunt. Postremo ad internecionem cæsos, & in Asturiæ compulsos saltus, pro victis relinquunt. Inde Barbari jam securi, & sibi quisque regnum

*Initium
Inquisitionis.*

occu-

occupantes, in diversa distrahuntur imperia. sed nec infelicis exercitus reliquæ in horridis suis montibus diu quievêre. Pelagium quendam regio ortum sanguine, ducem assumunt. Cujus fiducia cum Barbaris conferre manus ausi, & interdum victores, subegere primum finitimos. deinde alium post alium Regem aggressi, dum cum singulis pugnant, magnorum incrementorum fundamenta collocant. Sed nihil adhuc quam sceptrum victis ademerant; tributo contenti, quod capitatum pendere solebant barbari. Cæterum Christianis cum Saraceno non satis conveniebat, crebras iras exercentibus discordia religionis. Et barbari fere potentiores erant, quam ut timeri non possent. Itaque Ferdinandus, & Isabella semel & in perpetuum securitati consulere volentes dimittunt per regna præcones qui juberent omnes excedere regno, aut Christiano ritu imbui. Plures Mauri pene octo jam sæculis Hispaniæ incubantes, redditi sunt Africæ suæ. multo tamen natalis soli dulcedo retinuit. Quine simulata religione inter Christianos profani viverent, Ferdinandus atrocibus deterruit legibus, & ad eosdem persequendos Inquisitores instituit. Sed ut potestatem illam sanctiorem efficeret, Dominicanæ familiæ peculiarem fecit. non habentibus tribunal erexit. leges, & cæremonias in eam rem utiliter reperit, & ad terrorem omnia

omnia instruxit. Damnati tanquam piaculares victimæ ad supplicia protrahuntur. solemni pompa sacerdotes præeunt, sacrum canentes carmen. Pone sacerdotes reus sequitur, croceo amiculo velatus, quod nigrantia geniorum simulacra, circumquaque interfingunt. mitram è papyro capite sustinet, in modum turbinis surgentem; in cuius apice humana eminet species, lambentibus flammis terribilis, quam circumvolantes geniorum figuræ horribiliorem efficiunt. pila ori inserta vocem impedit. Sequuntur hunc Abbat, & canonici pontificali cultu adornati. Post quos præsides, gubernatores, magistratus, & tota nobilitas. Crederes funus ad cremandum efferri. Et hæc est illa Inquisitio, ad cuius nomen Belgæ adeo exhorruerant. Multitudini utcumque formidabilis, cuius animas nihil magis quam rerum umbræ, atque oculis subjecta terriculamenta penetrant: tamen nihil in se habet, quod prudentiores deterreat. Cæterum vetustissimi Belgarum interfectas quoque iactati fuerunt. adeoque hæresis anno DCCXI furialibus facibus Gandavenfes armavit inmutuum exitium. Eam tamen non ferro, non metu legum, aut sanguine: sed morum disciplina extinctam comperio. Exin continua pax, ac durata in Romanam sedem fides, & longa securitas ecclesiæ, cuius tranquillitatem

anno

anno M c c c c x l i v homoplebejus Duaci sollicitare ausus, petitis ab Archiepiscopo iudicibus, violatæ religionis pœnas primus exolvit. Urbanis magistratibus insolitam sibi quæstionem exercere non audentibus. Quippe canonistarum suffragia Pontificio foro peculiarem fecerant. At posteaquam Martinus Lutherus tentare publicam animorum pacem, & in Christianorum exitium crescere cœpit: religionis inclinationem excepere leges & iudicia, ad extinguendam tabem composita. Ac imprimis Leo Decimus Pontifex maximus in contumacem Lutherum atrocissime detonuit. nec contentus censura ecclesiæ; insuper Hieronimum Alexandrum Præpositum S. Ioannis Leodiensis, Protonotarium, ac bibliothecarium apostolicum legavit ad Carolum imperatorem, audacis insanie ultionem provocans. Et quidem Cæsar habitis Wormatiæ comitijs imperij, postquam Lutherum publica fide interposita eo accitum, fatentemque palàm scelus, frustra sollicitasset ad palinodiam, illic unde venerat secure redditum, severissimis sanctionibus proscript. Legesque has omnium primas postr. Non. Maij M i c c c x x i in sectarios vibravit.

I. *Ne cum Martino Luthero hospitij, vel commercij jura misceto.*

II. *Quisquis eum habuerit in potestate, plectito, aut vinctum Cæsari transmittito.*

III. *Illicitis*

III. *Illicitis ejus commentis ne adhareto; adherentes cum ecclesia in gratiã redeunto, aut legibus plectuntor.*

IV. *Damnatorum bona fisco, judici, delatori, addi-
cuntor pro equalibus partibus.*

V. *Famosos, vetitosque libellos, seu probrosas imagi-
nes ne parato. paratos exurito.*

VI. *Typographi quæ ad religionẽ pertinent sine cen-
sura Ordinariorum ne excudunto. in ceteris à Cæ-
sare facultatem postulant.*

Cæterum prævalescente impetu novitatis, successit inquisitio; & ipsa suis armata legibus. quam primus omnium Franciscus Hulstius Brabantix Consiliarius anno MDXXII in Belgio exercuit. Iacobus Laurentius Mechliniensium Præses ei præerat. viri boni, industria validi, moribusque insones, apud Cæsarem tot virtutibus commendari promeruerant. Cæterum plerisque hanc potestatem Pontificio foro peculiarem esse contendentibus; Adrianus Sextus diplomate firmavit. theologos tamen aliquot in assessores Hulstio attribuit. Ei postea Clemens Pontifex jurisdictionem ademit, Cardinale à Marca episcopo Leodiensi succedere jussit. Nec à Marca tot simul curis par esse poterat. Itaque precibus Cæsaris Pontifex indulgens, anno MDXXVI tres quæsitores Belgio assignat. Præpositum canonicorum regularium Asprensium Flandriæ imposuit. Præpositum Scholarium Montensium Hannoniæ, atque adiacentibus pro-

vinciis. Iacobus de Montibus Decanus Lovanienſis ſevero atque implacabili ingenio erat eoque accommodatior vitijs temporum, Brabantia, Hollandia, Zeelandia, Friſia, præſectus eſt. Multis ille vecordiam doctrina excuſſit. plures flagitium ſupplicio finiêre. Poſt ejus mortem, cæteros ut functione illa indignos, amotos accepiſimus. Ergo Paulus Tertius Pontifex anno MIOXXXIII Renardum Tapperû theologum atque decanum, Michaëlenaque Drachium, I. C. & utrumque profeſſores Lovanienſes ſubſtituit. In quorum locum Pius Pontifex anno MIDLX Iodocum Tiletanum Præpoſitum Wallecourtij, necnon Michaellem Bajum canonicum, theologos Louanienſes inſtituit. Quibus Cæſar prid. Cal. Iul. MIDL. querendi leges præſcripſit in hanc formulam.

Inquiſitores, & delegati, adſcito tabellione commiſſas ſibi viſitabunt provincias impendio publico. A magiſtracibus, viriſque piis, & integris diligenter quarent in hæreticos, aut non perfunctoriè ſuſpectos. Qui damnatos habeant libros, qui legant, qui conuenticula in quibus de religione & ſcripturis tractetur, foveant. qui hæreticorum fautores, qui receptatores. Tabelliones, ſcriptis elogis mandent atque cuſtodiant.

Fidem teſtium haut aliter explorent; quam juriſiurandi religione obſtrictam. illos interim ſerio admoneant, ne vel invidia, vel odio, vel alio pravo affectu quemquam inſimulent.

Qui

Qui eâ lege detulerit, ut nomen ejus non inferatur elogio; ne admittatur in testimonium.

Ea quæ deferentur occulta manean. Nomina denuntiatorum, aut testimonia, haut aliter Inquisitores publicent, quàm si adversus reos judicium experti fuerint:

Delatores interim indifferenter audiant. Cum sinceram fuisse delationem constabit ex aliorum testimonis, delatum vocent in jus, sine respectu nullitatis prioris denuntiationis.

Si quis invidia, vel odio, aut pravo animi affectu falso deferat; judicibus & magistratibus, aut supremis curiis plectendus tradatur.

Quisquis ad Inquisitores vocabitur, venire debet; cujuscumque tandem auctoritatis, vel condicionis, sive præsides, sive consilarii Provinciales, aut magistratus, aut consules, vel senatores. Eosdem ad juramentum compellent, dicturos se ex animi sententia, quæ vel scient, vel rogabuntur; utrum ne cognoscant hæreticorum quempiam, aut vehementer suspectum.

Qui testimonium invitus dixerit, aut omnino perhibere detrectaverit, ab Inquisitoribus admonebitur. Si admonitus non paruerit, tanquam fautor rapietur in judicium; aut arbitraria plectetur pœna.

Et si in pristina contumacia laicus perseveraverit, ex edicto tanquam fautor hæreticorum plectetur, adversus ecclesiasticos jure agetur.

Præsides, consilarii, judices, pratores, vasalli, & generaliter quicumque officiales, magistratus & subditi, Inquisitoribus, tabellionibus, aliisque ministris auxi-

lium præstent. tutos eos ab injuria reddant. contumeliam inferre ausos pœnis coërceant. Si quis neglexerit, aut dissimulaverit, ut fautor plectetur.

Hi, quos liquebit esse hæreticos, aut in edicta peccasse, vel qui duorum testimonio, vel alioquin legitimè ejusdem criminis convicti fuerint, comprehensi compingentur in carcerem. Iudices & officiales eam in rem præstent operam suam. invitæ, & negligentes pœnâ fautorum plectantur.

Inquisitores à Cæsare litteras accipiant ad compellendos iudices, & magistratus in auxilium. Nam & Cæsar supremis, ac Provincialibus Curis mandaturus est, ut de invitæ, & negligentibus pœnam sumant, vel in eos se animadversurum. Ecclesiastici, ab Inquisitoribus comprehensi, condantur in carcerem Concilii Provincialis, aut ordinarii. adversus quos agatur sine strepitu, aut forma judicii. Lite instructâ è Concilio Cæsareo nonnulli adsciscantur ad ferendam sententiam.

Quisquis ab Inquisitoribus in hoc eligitur, de causa cognoscere debet, & ad absolutionem, vel condemnationem rei suffragium promere.

Concilium quoq; Provinciale cognoscere, & pronuntiare cogatur, si ab Inquisitoribus interpellatum fuerit.

Si quis gravabitur, aut omnino detrectaverit conferre operam suam, debebunt hoc ipsum Inquisitores denuntiare Gubernatrici, aut privato Concilio. Si Inquisitores adscito sibi Consiliario aliquo degradandum esse reum pronuntiaverint, laicus iudex sine mora de degradato sumat supplicium.

Si ex

Si ex elogio appareat laicum edicta transgressum esse; Inquisitores negotium conferant cum consiliario Casareo. ex cujus relatione Provinciale Concilium in fontem secundum edictum animadvertet.

Sed ne interim Inquisitores incurrant periculum irregularitatis, veniam expectabunt à sede Apostolicâ.

Interea ad conficiendum elogium, Consiliarium sibi adsciscant. qui, si in edicta peccatum videat, magistratibus regionis, aut Provinciali curia, & procuratori Generali elogium communicare debet, ut adversus fontes litem instituant.

Si laicus ex elogio suspectus appareat, in edicta tamen peccasse non probetur: tunc Inquisitores adscito Consiliario, vel perito aliquo à Provinciali curia delegato, de causa cognoscent.

Similiter si lite coram laico instituta, in edicta peccatum esse non liqueat; reus tamen aut suspectus, aut jure communi plectendus videatur: utique iudex reum absolvet ab instantia: ad Inquisitorem tamen transmittet, ut cognoscat ille, an ex integro in jus vocari debeat.

Provincialibus autem curiis mandat Caesar sub pena indignationis, ne Inquisitoribus impedimentum facessant. & si cōtroversia inter eos oriatur Gubernatrici denuntient.

Officiales, & Ordinarii molestiam Inquisitori non exhibeant: alioquin ecclesiasticis censuris deterreat eos Inquisitor, aut Gubernatricis opem imploret. illa vero subsidio erit Inquisitoribus, cavebitque ne tam sanctum differatur negotium.

Sed nec è contra Inquisitor, Officialis, aut Ordinarii jurisdictionem perturbet.

Cùm alterius provincie incola ad Inquisitorem deferrentur; elogium ille transmittet ad Inquisitorem domicilii, ut de crimine cognoscat.

Inquisitores quoque pastorum mores expendant, an viri boni, & sinceri, an catholici sint. si qui mercenarii deserto monachorum habitu pastoralia subierint officia, submovebit eos Inquisitor; quamvis ecclesiastici iudicis consensu rationem vivendi, cultumque mutaverint.

Pastores palam foventes concubinam, aut qui ceteris scandalo fuerint; item indoctos, & inidoneos, episcopi, & Officiales, ex relatione Inquisitorum submoveant, dignioresque substituant. salvo jure collationis, & presentationis. Si episcopi, aut Officiales parere detrectaverint, Inquisitor imploret Gubernatricis auxilium.

In ludimagistris famam, & mores observet. simul quid juventuti prelegant. si quid emendandum duxerit, denuntiet iis qui subrogandi jus habent; ut vel ipsi corrigant, vel si videbitur ludimagistrum dimittant. Qui si hoc ipsum facere gravabuntur, Gubernatrici denuntiet. Inquisitor denique in libros inquireret, ne damnati, aut suspecti excudantur vel distrabantur. item in mores, & familiaritates typographorum, & bibliopolarum. si quid corrigendum erit, statim emendet, ex magistratus aut curie Provincialis suffragio.

In primis ea adhibenda est cura, ne pium hoc negotium

tium ex difficili reddatur impossibile; simul ne emungant, aut deglubant populum Inquisitores. Et ante omnia remedium adhibeant his, quæ sine periculo religionis, aut detrimento reipublicæ ferri non possunt. persuasumque omnibus reddant, se non quæ sua; sed quæ Christi sunt querere. in hoc potissimum intenti ut à Belgio contagionem arceant.

Inquisitores eorumque ministri, stipendium à Cæsare accipiant.

Impensas capturae & carceris præstabunt iudices, qui manum reo injecerint, quas rationibus Cæsaris imputent.

Philippus Rex III Cal. Decemb. MDLV, sicut antè diximus, imperium adeptus, hæc parentis sui præscripta diplomate corroboravit, & sub titulo nominis sui tulit ad populum. Sed medio tempore alia, atque alia edicta. gliscen-
tibus indies novis sceleribus, quibus sequentes leges obviam ibant. Primæ illæ Anno MDXXVI ultrà multam nihil inflixerant. quas An. MDXXIX transgredi capitale fuit. Mox MDXXXI. MDXXXIII. MDXL. MDXLIV. & MDXLV. variè auctas: dein MDXLVI intensas; atque MDXLIX interpretatas, ad ultimum Cæsar III. Calend. Maji MDL in unum omnes corpus contraxit, & hanc tabulam populo proposuit.

Libros Martini Lutheri, Ioannis Oecolampadij, Ulrici Zwinglij, Martini Bucer, Ioannis Calvini, editionesve ab universitate Lovaniensi proscriptas, ne vulgato, ne distrabito, neve legito. Famo-

fas, & probrosas in religionem imagines ne fingito. fides ne retineto, ne distrahito. sacras imagines ne violato. secretos cœtus ne agitato. à conciliabulis, & conventiculis abstinero. Extra theologos ab universitate admissos, de scripturarum sensu sermonem, controversiamque nemo misceto. Proferendi, differendi, concionandi illicita jus non esto. Qui secus faxit, perduellus esto. ex die criminis intestabilis esto. alienandi facultatem ne habeto.

Pœnarum gradus sunt. pœnitentia ducti, si viri, gladio plectuntur. fœmina in terram vivæ defodiuntur. contumaces igne cremantur. bona universorum in fiscum rediguntur.

Domum sciens ne aperito sectariis. victum, & amictum ne administrato. ad Inquisitores vel magistratus deferto. quod si quis earum rerum præscriptum excesserit, noxia par ceteris esto.

Qui imprudens hæresim contraxerit, & innocenter habitam legitimè maledixerit, si de religione sermonem sparserit, relapsus habetor.

Qui suspicionibus diffamatus hæresi maledixerit, aut ex ea causa pœnas dederit; amplexus illicita, et si in edicta non peccaverit, relapsus habetor. Relapsi ultimo supplicio, cum publicatione bonorum puniuntur. Suspecti vel ad pœnitentiam admissi, ad magistratus, dignitates, officia ne assumuntur.

Peregrini ad incolatum sine testimonio parochi ne admittuntur, suspecti habentur, in jus rapiuntur.

Patroni & magistratus territoriorum, flagitia ad laicum iudicem spectantia animosè vindicant. alio-
quin

quin imperio & jurisdictione privantor; arbitrariam mulctam incurrunt.

Inquisitoribus cum in jus vocant, aut in vincula ducunt subsidio sunt. si ad persequenda ea, quæ ad Inquisitionem spectant, concurrere velint, admittuntor. Procuratores fisci negligentibus, & dissimulantibus dicam scribunto.

Archiepiscopi, episcopi, archidiaconi, abbates, pralati, capitula, vicarii, Officiales, Pontificii judices, atque Inquisitores in sacerdotes hereticos judicia exercent.

Ad perpetuos carceres damnati, vel ad palinodiam admissi, si præterea in edicta deliquerint, seditiosius egerint, aliudve turbulentum peccassint, magistratus publicationem bonorum persequuntor.

Hereticum ad Inquisitores, episcopos, vel parochos deferto. transgressorum edictorum ad magistratus. qui celaverit, fautor habetor, poenâ vindicator.

Delator dimidium bonorum convicti auferto; ita tamen, si ultra centum libras Flandricas in bonis non habuerit. eorum quæ amplius centum in bonis fuerint, dimidium percipito.

Qui conciliabula, & conventicula indicasset, si particeps fuerit, impunitatem ejus rei habeto. si non fuerit, dimidium bonorum centenarii, decimamve eorum, qui centenario majores erunt, auferto.

Judices provinciales de his delictis cognoscuntor. magistratus municipales si prævenerint, judicium exercentor. bona tamen principali fisco addicuntor, deductis impensis. salvo tamē jure XII. Cal. Decemb. MDXLIX vasallis præscripto.

Pœnas legum arbitrari, vel mitigare fas non esto. qui faxit, dignitate, & officio privator. ad magistratus, & honores inhabilis esto. pœnam arbitrariam incurrito.

Fugitivi, & contumaces pro convictis habentor. qui pro fugitivis Imperatori supplicaverit, ad publica munera, ad honores, ad postulandum indignus esto.

Artem typographicam sine veniâ ne exerceto. nihil sine facultate Ordinarii pralis committito. Qui secus faxit, & illicita impresserit, pœna sectariorum plectitor: si licita; exilium, & quinquaginta librae pœna sunt. domini pro familia tenentor. famuli extra officinam heri ne imprimunto.

Facultatem imprimendi, nisi boni nominis, nemo impetrato. Qui facultatem impetraverit, juramentum præstato, nihil extra provinciam, citrà censuram excusurum. nomen, & domicilium, simul & compendium diplomatis libellis præfigito.

Ante distractionem librorum, Ordinariis aut vicariis exemplar transmittito. sin secus, arbitraria pœna plectitor. Bibliopola sine facultate ne sunt. librorum non privilegiatorum quæstum ne faciunt. Editiones extra provinciam excusas ante censuram Ordinarii, aut vicarii ne prostituunt. alioquin si illicita distraxerint capitale esto. si licita xx. Caroli pœna sunt.

Boni nominis bibliopola sunt. in hæc leges juranto. extra civitates ne habitant, neve distrahunto. inventarium licitorum, & illicitorum librorum in officina

officina habento, vel centam Carolis multantor. Magistratus municipales, cum eruditioribus bis quotannis officinam scrutantor. bibliopola magistratibus officinas aperiunto. prater bibliopolas nemo venundato.

Ludum litterarium sine venia magistratus & parochi, vel eorum quibus hac provincia mandata est, nemo aperito. noxa XII. Caroli sunt. iteranti, pœna dupli, cum exilio. boni nominis professores sunt. libros ab universitate Lovaniensi præscriptos juventuti prælegunto.

Harum legum aeterna auctoritas esto. ac ne in oblivionem veniant; singulis trimestribus publicantor. magistratus, si omiserint decem Carolos fisco præstanto. secunda culpa duplo plectitor. tertia pœnis legum tenetor.

Ac ne tum quidem omissum, quin multa, & diversa Antverpienses quererentur. Terrebat illos præcipue quod cum inquinatis hominibus miscere hospitium, & inire commercia vetabantur. Igitur Cæsar VII Cal. Octob. MDC L. leges suas ad ultimum interpretatus, hæreticos in fraudem legum tantum, alienandi jus non habere edixit; advenasque passim hospitio suscipi posse, si nihil irreligiosius, aut seditiosius dixerint, egerintve. Sic tandem ei rei pacem paravit, quoad sequens temporum malignitas, rursus in edicta confurgeret.

Ergo ut istuc redeam, unde me necessitas paullo longius abduxit; posteaquam litteræ

Regiæ, (quas supra retulimus) à præcone vulgari, & in fontes pœnæ revocari cœptæ; immanè, quantam feralis illa vox excitaverit faciem. non jam solum territa plebes seditiosius fremere: sed & omnis factio nobilium. totaque provincias murmur & insania pervadere, hoc non esse regnum exercere, sed tyrannidem, cum alijs mortem, alijs exilium, omnibus metum prætextu violatæ religionis intentet Rex Philippus; ut singulorum bonis re vera inhiet. non se adeo stolidos, ut ignorent, quæ sint officia principis, quæ populi. debere se obsequium, cætera liberos solutosque. Proinde si pergeret ille tentare, quæ extrema sunt in servitute, inventurum qui armata opponent corpora sua, bello honestius, quam licetorum manibus perituros. Hæc & ejusmodi per cuncos, ac conventus promiscue jactabantur. Nam plerique re vera credebant Hispanicæ Inquisitionis adferri initium.

Eodem tempore Maria Portugolica Regis filio genita, in Belgium venit. Alexandro Farnesio Gubernatricis filio paullo ante desponsa; & ad eandem accersendam comes Mansveldius unà cum familiâ in Portugaliâ concesserat. Nuptiarum dies pro magnitudine fortunæ apparatibus insignis, multos mortales exciverat. Nam & pater Octavius magna Italorum iuvenum manu advenerat. ac ne studio magnificentiæ Belgæ vincerentur, cultu ad
pom-

pompam exacto, hastiles ludos ad invidiam instruxerant. Mensis November erat. in hoc ultima dies S. Andreæ sacer, magno honore aurei velleris equitibus colebatur. Quippe patronum cum majorum pietas huic Ordini præscripserat. Cum igitur solita sacrificij sollemnia ipsos procures cum reliqua nobilitate corrogassent in templum; Præses Viglius Ordinis Cancellarius pro concione exponere cœpit; *Splendidissimum hunc Ordinem, haut alia causæ cœpisse originem, quam ut religionem & concordiam, maxima regni præsidia, Proceres alerent. Basim, & fundamentum reipublicæ religionem esse. sine illa humanarum rerum, regimen stare non posse. tutelam ejus omnibus incumbere, ac in primis Principibus viris, ad prodendum in vulgus exemplum. Ceteros mortales Regibus subijci. Reges autem Ecclesiæ. nec eam esse aliam quam Romanam; hoc est, Christi Ecclesiam, quæ à temporibus apostolorum continua serie ab nos descendens, Beatum Andream huic Ordini patronum dederit. Eundem sicuti memoria traditur, idolis, sacrificare jussum, Agæ proconsuli intrepide respondisse, se cotidie pretiosissimum corpus, sanguinemque domini nostri Iesu Christi æterno patri in victimam offerre illam esse veterem hereditatem ecclesiæ, ab ipso Christo nobis testamento relictam. multos olim ecclesiæ expertam hereticos: neminem tamen hætenus inventum esse, qui in sacrificium consurgeret, tantique sacramenti veritatem in quæstionem revocaret. Hanc primum ætatem oppugnasse sanctissimum mysterium. Nec habitura fuisse*

fuisse commenta illa tot sectatores, nisi accessissent studia Principum, privatis respectibus cuncta novantium. Non Reges Anglia, non Germania principes amore divini cultus professiones illas amplexos esse. alios, ut licentius indulgerent voluptatibus; alios, ut lautis sacerdotum patrimonijs implerent ararium accessisse huic discipline. Gallorum denique Proceres ambitione flagrant, aulaeque infensos, quo factioni suae vires, & in emulos potentiam quarerent, prabuisse se tumultuantibus duces. breviter, si à principibus mutata religionis causam exigas, haut aliam reddituros, quam ut rationibus politicis, ad cujusque affectum, pro larva serviret. Hinc vero tabem illam cepisse incrementum. quae apud nos eo proclivius erui possit, quod intra obscurissimorum hominum ingenia adhuc absconderetur. Et hanc porissimum sollicitudinem ad Proceres spectare, aurei velleris sacramento obstrictos.

A plerisque effuso risu excepta est oratio; interrogantibus ecquas adhuc haberet aniles fabulas, qui modo de sancto Andreâ vanissima commenta, somniaque recitasset. Quae ex eo hic inferui, ut corrupti saeculi mores noscitantur. Quippe nobilitas in segnitie, torporeque resoluta, necut olim intenta ad martem, pascebat animum peregrinationibus. Ac specie studiorum Genevam transiens, dum bonas artes, & civilia investigare crederetur; pravos ritus, turbidosque mores in patriam referebat. Hinc pristinatorum sacrorum fastidio laboravit, Numen denique con-

contemnere cœpit. de quo ad ultimum nihil certi habuit.

Circa idem tempus, Svvarenburgius, Hollius & Westerholtius Bruxellis agebant. Germani principes erant. Sed à sensu majorum abstracti, laceſſebant ſubinde cavillis patientiam Procerum, & ſi in eum modum inceſſerentur, ferro ſe libertatem aſſerebant ulturos. furioſi turbines ad diſcutiendum compoſita, per quorum etiam amicitiam Belgæ fidentius ſcelera audebant. Et mox omnia in turbas vergere. Provinciarum Gubernatores concordî voce denuntiabant Gubernatrici, non velle ſe, & ſi maxime vellent, non poſſe tamen Inquiſitoribus adminiſtrare ſubſidium, aut invidioſiſſimarum legum exercitium admittere. ita induxiſſe in animum, ſi obſtinatius pergeret ipſa mandare, quæ communi officerent libertati, continuo ſe magiſtratu abdicaturos. Brabantia Ordines apud Provinciale Concilium (Cancellariam ipſi nominant) exponebant libello, non eſſe fas eccleſiaſticis in Brabantia incrementum accipere, aut extra priſtina tribunalia in jus vocare. eaſdem leges ſacramento Regis ſancitas eſſe, proterique, quoties contra ſolitos mores inferretur Inquiſitio. Proinde ut revocaretur mandatum, quo magiſtratus civitatum Inquiſitoribus ad eſſe juebantur, orare. Trepidante conſilij Curia, conſultatio ad Gubernatricem rejicitur. Et illa quidem

quidem attonita, primò, & ante omnia Inquisitorum Lovanienſium ſententiam exploravit. cum illi nescio quid inordinatum promiſſent; Brabanticæ Curiaſe ſenatores, cum Privata Curia, atque una Proceres in conſilium adhibuit. Tres fuere ſententiæ. Prima Cancellariaſe, & illa obſcurior. ſingulis non ſatis adhuc audentibus invidiaſe ſe offerre. Poſt apertius ſuffragari juſſi, Inquiſitionem hæcenus Brabantis inſolitam pronuntiant. ediſtis, & legibus non inuſitato ejuſmodi remedio compellendos eſſe hæreticos ad officium. Privata Curia cenſebat Brabantos Inquiſitioni obnoxios. Sed Proceres ſtatim Cancellariaſe aſſentiebantur: poſteriore ſententiam ut duram rigidamque reprehendentes, alteram illam laudabant, tanquam moderatam, aptamque tempori; & quod equum eſſet credere, cum de interpretatione legum quæreretur, leges ipſas tractantibus. Orta ergo eſt & tertia ſententia. Nam cum cæteræ curiaſe hoc amplius decernerent, referendum eſſe de toto negotio ad Regem; Proceres econtra vociferabantur, *Non eſſe nunc tempus reſpiciendi ad tam ſerum auxilium. Imo conſeſtim, & ſine mora promuntiandum pro legibus patrijs, in quarum juſtitiam plurimum ſuffragia conſentirent. nihil enim Ordines arbitratos, quam negotium extrahi, ut tempore evaneſcat.* Et ſine mora Gubernatrix Proceribus acceſſit. cujus imprudentiã
con-

consilij, sequentium malorum eventus explicuit. Mox quippe cæteræ provinciæ idem postulantes, non expectato Gubernatricis imperio universis Inquisitoribus adimebant jurisdictionis ministerium. Inquisitores vero paullo ante à Gubernatrice ad constantiam severitatis animati, jamque attoniti, incertique quid agerent, vanis querimonijs in aula exprobrabant, compelli se ad intensiorem officij, cujus potestas à magistratibus destituta, sine auctoritate, & formidine, imo vana, & ridicula relinqueretur. simul omnes parati Inquisitionis munia deponere; nihil aliud retulere quam verba, & voces, & adulatoria aulicorum fastidia. ambigunt semper Gubernatrice, reliquisque occultè adversis.

Quæres vivendi licentiam palam solvit. populi mores, studiaque labefactavit. At nihil æque publicam acceleravit calamitatē, quam turbulenta colloquia, quibus per multos hofce dies, non solum otiosa, segnisque multitudo maledicis sermonibus traducebat Regem: sed & nobilissimi passim viri. quem ego morbum perniciosissimum judico, quando à capite diffunditur. Ergo ex omni parte seditionis materia quærebat. multis haut obscure frementibus, vindicandam esse ferro libertatem. Atque omnia prorsus audaciæ opportuna dicebant. *Nullum in Belgio peregrinum exercitum. veteranos alieno are oppressos, perinde querulos.*
quibus

quibus in pace nulla spes reliqua. causam, & initium ad flagitanda per seditionem stipendia circumspectare. nec à Gubernatrice ad expeditionē exciri posse, promissis toties frustratos. Quid tamē si excirentur nullum ex ijs metum. qui non integram fidem adferrent, plerisque centurionibus Inquisitionē detestantibus. ceterosque facile consensuros in scelus, cum Proceres, cum tribunos, cū duces in partibus viderint. Tardum esse peregrinos elicere exercitus, sed nec illos sine stipēdio vexilla servaturos.

Exordium
conjurati-
onis no-
bilium.

Hos & ejusmodi sermones pronis auribus plerique accipiebant, expendebantque. nam & opes reipublicæ accisas noverant, vulgatis, passim arcanis imperij. Hinc audacia, atroxque consilium, & fiducia rerum novandarum. jam primum nimia licentia, dein conscientia labentis aulæ, & quod negari non potest, novitatibus oblectatæ; cujus mores, & ingenium omnis fere regio induerat.

Primum conjugationis consilium Bruxellæ fuit. sex nobiles ad cœnam convenerant. interque pocula increpantes ignaviam Procerum, quòd toties de abroganda Inquisitione consultando perdidissent operam; atque inde indignitas animos acueret, tristissimum facinus exorsi sunt. ferendum utcumque erat, etsi non æquo animo, si saltem plebei homines tanto sceleri præbuisent initium. sex aurati equites conjuravere in perniciem publicam, & pacem Belgarum; statumque concussere. nec enim plures in exordio fuisse memoratur.

ut

ut jure miretur posteritas, à tam paucis cœptum, quod tot millium sanguis, nec adhuc factis expavit. temulenti per insolentiam, atque lasciviam suscepere nefanda consilia, ut pari audaciâ jam sobrij, nec minus vecordes exquerentur. Seu compromissum, aut compactum, seu societas (quæ inter malos nulla esse potest) sive potius conjuratio, seu quosquod nomine hoc ipsum quod egarunt, appellandum sit, fide invicem datâ acceptâque, subscripsere certæ formulæ. De nominibus auctorum omnium non convenit. Quædam ætas oblitteravit, atque odium partium. ego quoque consultò nonnullis parco, quorum vestigia per annales dissipata invenio. non quod posterorû magnitudinem in majorum maculis, pudendisque imaginibus, offendere metuam: nam quomodocumque hæc scripsero, scior mihi imminere invidiam. nolo tamen erubescant illi, quos jam fastigijs admotos video. quidam enim hodie eâ laborant intemperie animi, ut majorum sive errorem, sive fatalem vecordiam exprobrare non timeant liberis innocentibus. Inimica res tranquillitati publicæ, multisque gentibus civili sanguine per factiones expiata. Ego virtutes, & vitia temporum tradere constitui: nemini vero ruborem exprimere. Cæterum Philippum Marnixium Sanctæ-aldogundum legem fœderis in hunc sensum dictasse comperio.

Formis a
con iura-
tionis.

Satis constat, quosdam perversos, callidosque homines, insatiabili avaritia, intolerabilique ambitioni, & superbia sua inservientes, sub falsæ religionis umbra, sub publicæ tranquillitatis prætectu, perduxisse eo Regem; ut conatus ille sit, contra bonorum suffragia, contra sacrosanctum Deoque & hominibus dictum sacramentum, perniciosissimam Inquisitionem per vim inferre. rem gentibus abominandam, divinisque, & humanis legibus contrariam, infandam ejus crudelitatem, nulla infidelium barbaries, nulla tyrannorum savitia exæquat. nec ob aliud reperta est, quam in contemptum divini nominis, & exitium publicum. Si quidem jurisdictionem omnem Inquisitoribus trās-scribit. ceteros in servitutem redigit. civium omnium capita in discrimen adducit. Nemo enim insons futurus est, quisquis vel sacerdotem, vel Hispanum inimicum sibi inveniet, vel scurram aliquē in caput suum subornatum. Nam dicenda causa potestas, omnisque defensio reis adimitur. Hac ergo revocamus ad animum. & officij nostri ducimus imminentibus succurrere malis, corporaque & facultates nostras prædæ eripere: ne prætextu violatæ religionis innocentium sanguine calumnia pascatur. Itaque pulcherrimum facinus contractâ societate aggressi sumus. gravissimisque obsecrationibus obstringimus mutua capita, nullam nos Inquisitionem in Belgio passuros, nec ullam rem quæ eo pertineat, quoquo titulo adumbratam; siue Inquisitio, siue visitatio, aut edictum, seu quocumque

que alio nomine appelletur. sed e contra sublaturus, atque eradicaturus eam funditus, tanquam fontem confusionis, & iniustitiae. Obtestamur interim haut alio hac respicere, quam ad honorem gloriæque divini cultus, & amplitudinem Regis, ac salutem publicam. ut salubri aliquâ ratione popularibus discordiis obviare liceat. Proinde Deum in testem accipimus, non commissuros, ut Inquisitio, vel edicta nostrorum quempiam laceessant. cateroquâ corpus, & bona oblaturus in ultionem. sed nec ullus color, aut occasio, nullus titulus, aut causa, ad excusationem proficiet, quo minus ad auxilium quisque confluere debeat, etiamsi rebellionis crimen contractum obtendat. Nec enim rebelles dici possunt, qui gloriam quærunt divini nominis, Regisque majestatem tuentur, & salutem publicam; qui bonorum curam gerunt, uxoremque, & liberos, & familiam vindicant ab injuriâ; in quorum tutelam Deus, & natura universos obstrinxit. Interea ut sancta hæc societas inconcussa semper, & inviolata permaneat, fidem invicem præstamus, ea nos acturos, ratumque habituros, quæ statuentur ex communi consilio, vel ex suffragio illorum quibus ea cura mandata fuerit. Creatorem cæli, & terræ, mentium scrutatorem, in testem accipimus nostrarum actionum; sanctissimumque ejus nomen invocamus, precamurque suppliciter, ne cæpta hæc nostra successus destituat. utque per gratiam S. Spiritus ad honorem sanctissimi nominis sui, publicamque

tranquillitatem, & animarum nostrarum salutem dirigere velit. Amen.

Ipsa ferè retuli verba, sicut erant incompta, atque acerba, quantum Latino sermone assequi licuit. Primus deinde Marnixius subscripsit; & si fallat, iratum Deum, hominesque invocat. Cæteri deinde idem faciunt. Hæc enim erat tessera conjurationis. Cæterum ut furori pararent vires, itum inde per provincias, amicos, propinquos, necessarios, familiares, notos atque ignotos, bonos ac malos, in idem facinus concitant. Multi levis animi vitio easdem partes amplexi sunt: pauci consilio. catholici, an hæretici, nullo discrimine. Toti dies comessationibus transigebantur; & ut quemque in contubernium attraxerant, obviam ei ire, 'prensare, amplecti, onerare poculis, præire sacramentum, dextram chartæ ad signandum adducere, dubitantibus exprobrare vecordiam, minis cogere. sic passim, latèque nomina data. & à plerisque tanta securitate, ut ne scirent quidem quid subscriberent, atque interim pigeret exquirere. postridiè verò cum animo suo reputantibus magnitudinem facinoris, non patebat regressus ad pœnitentiam. Auriacus, Egmondanus, Hornanus, Megemus, Bergensis & prætereà multi ejusdem Ordinis, ut auctores, vel participes conjurationis jactabantur, quorum signa quoque falsò codicillis impresferant.

serant. hac arte centuriones potissimum, & signiferi in scelus obstricti sunt. in quibus tamen plus amentiae, quàm sceleris fuit. Scio quoque Henricum Brederodium, in Ordinariae turmae signiferum strinxisse ferrum, quod sacramentum accipere detrectaret.

Primum colloquium factiosis Bredæ fuit. Sub Id. Mart. non uno prætextu cum Hornano, ad Auriacum diverterant, secretum inituri consilium. Forte autem Swartenburgius, Hollius, & Westerholtius in Germaniam recedebant. Hoochstratanus solemne viaticum abituris instruxerat, in Hoochstratensi prætorio suo, frequentesque conjuratos convivio adhibuit. Egmondanus, & Megemus eodem veniebant. Cùm multo incalescerent mero, trecentos, & amplius nobilissimos viros conjurasse in Inquisitionem & edicta Auriacus memoravit, viresque illorum non immodicè æstimare cœpit. Megemus novitatem consilii admiratus; quid? inquit, tam pauci in perniciem publicam? ita me Deus, ducenta florenorum milliapermiserit mihi Rex, scuris ego illis caput imminuam. Ut facile appareret abhorrere eum à furiosis consiliis. Sublata jam mensa Auriacus sollicita manu Egmondanum protraxit in secretum, totamque scenam conjurationis aperuit. quacumque tandem mente, Egmondanus inde cum Megemo Bruxellam iter instituit. Promptius

hinc agitatum inter temulentos de summâ conjurationis. † Auriacum, & Hornanum arbitros fecerant amentia suâ. magna nomina, & momentum partium. Publicis enim consilijs incumbabant. Quærebatur potissimum inermes, an armati; oratione, an libello sententiam exponerent. vicit mitior ratio, ut inermes, & libello; tanquam jus, forumque respicerent. In dictando libello non unus aliquis consensus. sæpius in aliâ atque aliâ verterunt formam. Sunt qui Hispanicè conscriptum velint. quos ego falli existimo. De Gallico idiomate plures mecum consentiunt, quod & publica exemplaria promiscuè præferunt. apud omnes tamen in hanc sententiam fuisse invenio.

Celsitudini Parmensi.

Libellus à conjurationis Gubernatrici oblatus. Belgas uenerationi principis sui religiosius semper fuisse deditos, nullus est terrarum angulus qui ignoret. hanc in primis gloriam nobilibus peculiaris rem genus fecit; fortunarum suarum, vitæque prodigis pro salute Principis. Proinde nihil prius nobis fuit, quam ne, majorum vestigijs inhaerentes, vinceremur obsequio. Movemur enim causâ reipublicæ. Aliquantillum invidiæ subire eligimus, quam intempestivo peccare silentio, & ad præsens omittere, quæ ad communem incolumitatem pertinent. Quantum summa rerum collaturi simus, tempus aperiet. nullum majus à nobis obsequium exspe-

expectari potest. Quamvis ergo nemo dubitet, haut perperam fecisse Regem, quòd servari juss-
erit leges, quas rectè forte consiliis Cæsar edixit: ta-
men habenda est ratio temporis. ejus condicio; alia
atque alia remedia exigit. Eadem illæ leges, ultra
priscum rigorem exercitatae, multorum motuum
hactenus causa fuere. Quas cum nuperis suis litte-
ris Rex non mitigaverit; sed e contra exerceri eas
acrius jusserit: timemus sanè, ne in gravescentia
mala in tumultus exeant. quos funesta terrarum
vastatio excipiat. multa cottidiè indicia seditio-
nis erumpunt. Iamdiu expectavimus, ut Proce-
res, Ordinesve provinciarum hanc in se curam
transferrent, atque imminentium calamitatum
radicem exscinderent: sed cum hoc illi graventur
officium, & in procinctu stet perniciēs, ac ruina
publica: unusquisque nostrum muneris sui esse cre-
didit, exolvere se sacramento, atque impendentis
tempestatis periculum avertere. Satis quippe con-
fidimus æqui, bonique consulturum Regem hæc mo-
nita. Maximè enim nostra interest. Quoniam ru-
ri agentes, & populationibus expositi, omnium pro-
ximi habemur, in quos tumultuantium rabies fera-
tur. Adhac si rigorem illum semel admittimus,
quem deinceps innocentem Rex habiturus est: non
deerunt certè, qui improba præmij spe invitabun-
tur ad calumniam: qui prætextu violatæ religio-
nis, periculum singulis intentent. quippe accusatis
nullum relictum est refugium, quàm clementia, &
dissimulatio judicis, in cuius misericordiâ omnium

vita opesque sita sunt, Oramus ergo ut obviam
eas: & pro magnitudine causa mittas ocyus ad Re-
gem; ut videat, ne quid detrimenti respublica ac-
cipiat. Salva illa stare non potest, nisi mala hæc,
edictorum abrogatione antevertat, & perire leges
malit, quàm rempublicam. Quamvis denique
necessitas temporis edicta non rejiceret: justitia ta-
men; & aequitas abrogari postulant. Hujus consi-
ly rationem reddemus vobis, quotiescumque Rex
à nobis exegerit. Sed ne officia hæc nostra inimico-
rum acerbitas in deteriorem partem interpretetur;
tanquam contendamus dominantibus præscribere
leges, aut Majestati frantum injicere: Placebit
Regi refringere leges generalium Ordinum con-
sensu, & ultionem flagitiorum sic exigere. Roga-
mus tamen Celsitudinem tuam, ut dum expectas
voluntatem Regis, exercitium interim legum, &
Inquisitionis suspendas. Quod officij fuit nostri, ex-
egimus, impendentium calamitatum indicia non
suppressimus, ne, siquid evenerit tristius, impu-
tari nobis debeat. Proinde Deum, & Regem, &
Celsitudinem tuam, ipsum denique Concilium
Status, propriamque conscientiam testes acci-
pimus præsentis obsequij. in quo haut alios nos ges-
simus, quàm fidos clientes, & ministros convenit.
Ideoque instamus quàm maxime, ut maturè sub-
venias. Offerendi partes Brederodius popo-
scit. priscis Hollandiæ comitibus stirpis suæ
auctoribus ferox, atque ore tenus facundus,
perinde audax, atque factiosus, & ad flagitium
prom-

promptissimus habebatur. Bruxellæ ad Calendas proximas adesse omnes jussi.

Nihil adhuc de conjuratione in apertum eruperat. Primus Gubernatrici indicium Megemus fecit. ita tamen, ut nec totam aperiret tragœdiæ speciem. Imminere periculum rei publicæ, flagitio trecentorum nobilium, libertatem religionis petentium; quam fœdere inter se per jusjurandum icto, viribusque externis subnixi, mox armati postulatum venirent. Unde id accepisset, quamvis rogatus, non adjecit. externum sibi nobilem retulisse simulans, cujus nomine abstineret, sacramento pietatis obstrictus. Quippe Megemus, cætera egregius, & in paucis Gubernatrici postea charus, rigorem legum, atque Inquisitionem juxtà oderat. rarò hominibus tanta virtutum insita constantia, ut meliora semper suadeant exuti affectibus. supra mortales credendus est, qui amicitia, vel odio, animique contumacia aliquando non peccat. optimus tamen ille est, qui minus peccat. Paullò post Egmondanus fœderis exemplar Gubernatrici exhibuit. Nomina conjuratorum, nec omnium prodidit. Secutæ mox sunt ab Auriaco atrociores epistolæ; parari exercitum, duces, & centuriones legionibus assignatos, viginti hominum millia brevi in procinctu fore, colorem quæri discordiis, denique mutationem principis in sermone haberi. Ea se deferre

quæ audierit. quamvis gravia, & incredibilia, non omnia tamen ex falso constare. Hæc ab illo ficta, & ad simulationem magnarum virium composita dicuntur, ut amoliretur suspicionem conscientiæ, simul & Gubernatrici trepidationem injiceret. Quæ interim attonita, stupentique similis, & jam magis, magisque pavida, reputansque secū quid faceret, quid primum aggredere-
 tur, concilium Procerum quos casus obtulerat, atque eorum quos maximè ducebat idoneos properè contraxit. variantibus sententijs, prope in altercationem res venit. Megemus clamabat; *non esse jam tempus certare otiosis opinionibus, & consultando dies perdere. aut delectum, bellūque habendum esse; aut vulgandam religionis libertatem. Sed cum neutrum horum fieri possit inconsulto Rege, & imminentis periculi magnitudo intervallum non postulet: quod reliquum esset, parendum necessitati; hoc est, Inquisitionem abrogandam, atque aliquid laxamenti dandum legibus, impunitate contracti sceleris factiosis promissa.* Et huic Egmondanus verbo assensus est: fremente Barlaimontio, *vanos esse rumores, & ad terrorem de industria compositos. fieri non posse, ut strepitum tanti exercitus velocitas fama non præveniat. cur metuerent paucorum colluviem, ex seditiosis aliquot pendentem capitibus? momento temporis dissipari posse, cōspirantibus in unum Proceribus.* Et si se audirent,
 extem-

ex templo insignem aliquem ducem obtorto collo arriperent. uno, atque altero percusso, quieturos ceteros. & hoc maximè pertinere ad exemplum. Non placere sibi abolitionem concedi, ubi nec rei, nec crimina proderentur. hoc non esse scelera tollere; sed provocare: non componere seditionem; sed irritare, & spe impunitatis, illecebram peccandi porrigere. Gubernatrix ad frequentius Concilium, quod intrà paucos dies habitura erat, rem ex integro distulit. variisque interim cogitationibus distracta, potens sui non erat. incautus ad credendum pavor, constantiam abstulerat. quidquid in tristiore parte metus suggererat, secretâ æstimatione librabat. colligeret copias? alieno ære demersum ærarium. nervum belli pecuniam esse. sed cui alas, cui centurias, cui legiones, cui denique exercitum crederet, intimis aulæ suspectis? conclamatum fore de religione, silentibus. inter arma legibus; & sic bello amissuram, propter quod bellum gereret.

Eruimpens in publicum conjuratio, populum exspectatione eventus detentum, variè affecit. prudentissimus quisque nec probare: nectamen aliud quàm tentationem credere mitigandarum legum, quæ publicè exosæ, multis quoque familiis funestæ, atque exitiosæ timebantur. Longè alius vulgo sensus erat. seditiosissimus quisque increpare pervicaciam

caciam Regis ducebat egregium. extitisse viros, qui assertum irent libertatem; qui jura, & leges tuerentur. irent nunc Inquisitores; citarent armatos; nunc torquerent; nunc urent. victam esse tandem, versamque in furorem patientiam læsam. Cæterum acerri-
ma seditionum materies fuit, quòd Erycius Brunsvicensium dux traderetur composuisse legiones, & easdem à Rege conductas, ex-
struendarum arcium, & Inquisitionis firman-
dæ causâ; rectâque iter in Belgium dirigere.
Nec de legionibus dubitabatur, quas nulla
probabili causa Brunsvicensis conscripserat,
& quorsum tenderent nemo sciebat. Nam &
vicinorum Principum securitatem concussit,
insidias atque arma metuentium. Quod in-
ter cæteros mortales invidia, id in principi-
bus pro virtute est, suspicio alienæ poten-
tiæ. Clivia^o erat, qua Brunsvicensibus in
Belgium venturis transitus erat. Cæterum
dux ejusdem regionis præfecturus Augustam
Vindelicorum ad comitia imperii, omnes eos,
qui fide clientelæ, aut obsequio ejus teneban-
tur, arma, & equos parare, atque ad classicum
intentos confidere domi jusserat. Hinc fama
sine auctore exierat, consensisse eum in con-
juratorum facinus. Crebris litteris Brunsvi-
censem Gubernatrix admonuit, ut ab armis
falso Regis titulo sumptis, decederet. & cum
proprio nomine impetrare non posset, aucto-
ritatem

ritatem Cæsaris nequicquam imploravit. Nec ideo tamen mitigatus est populus, cui-cumq; famæ credulus. Itaq; varijs criminatio-nibus incessebat Gubernatricem, ut falla-cem & callidam, vanis & inanibus promif-sis, hominibus illudere. sparsa quoque Ant-verpiæ scedia, seditiosis referta carminibus: incitamenta discordiæ, in urbe sæcundâ rumoribus, quibus plebs totis illis diebus perquam dedita erat. sed magistratus impri-mis ad lectionem inhorruit. confestim igitur, & sine morâ in libellorum auctores quæstionem exercuit, ingentia præmia de-cernens, si quis indicasset. vigilias quoque diurnas, nocturnasque intensius habuit, stationesque per urbem disponit, nec mor-talium cuiquam fidere iussit. Ergo hinc, in-de, & undique atroces nuncij deferebantur in regiam. Antverpienses ut non apertâ con-sensione; itâ viritim descendisse in conjura-torum facinus, mandatumque multitudini ut imparatam occuparet urbem, & si forte arma moverentur à Gubernatrice, ne pecu-niam, vel quid aliud, ad usum belli expor-tari permetterent. Adhæc Gallos, Anglosque pepegisse, non defuturos se conjuratis, si Gu-bernatrix ad arma spectare cœperit. Et illa quidem de Gallis omnino secura non erat. Quippe Hugenessi (Gallicis hæreticis hoc nomen fecit sectæ genius.) magnis copijs

Caletum

Caletum intraverant. Zeelandicas moliri insulas, & ob hoc ipsum instruere classem ferebantur. sed artem fuisse postea apparuit. Exoneraturus Gallias suas Rex, seditiosissimam hominum faciem in Floridas insulas jure colonorum ignaram traduxit. Saluberrimo more, & ferè usitato magnis imperiis; ut repurgato populo domi tranquillitas, apud victos munimenta pararentur. Relatum est præterea, Auriaco, & Hornano intercedere cum Conjuratis privata consilia. Dies appetebat solemni Procerum conventui indictus. Nec Gubernatrix dubitavit, Auriacum, & Hornanum litteris in senatum perlicere. Nam si per omnia spreti forent, causam offensæ crederentur accepisse. & jam de conjuratione placidiora omnia acceperat. Vterque quoque abesse non sustinuit: Itaque VI. Cal. April. præter eos, in curiam quoque ex optimatum numero convenere Egmondanus, Arscho-tanus, Bergensis, Megemus, Arenbergius, Hoochstratanus, Lignius, Montignæus, Bar-laimontius, & Hachicourtius. Privatæ curiæ senatores, unà cum Bruxellio pariter adsciti sunt. Multis diebus assidui in eo fuerunt, quid statuerent de Inquisitione & edictis; in hanc, aut illam partem suffragia variantes. Multi pro legibus stabant. Plures mediam sententiam eligebant. Alii leges omnino detestabantur. E quibus Auriacus ita differuit. *Vtinam in*
prin-

principio credidisses nobis. suaseramus si morbi savitiam ponere velles, uterere potius aliis artibus, iisque mitioribus, quam metu mortis contaminatos in desperationem adduceres. Omnes ut vides ejusdem animi sumus. religionem Catholicam salvam volumus. & si integritas ejus sine ope Inquisitionis retineri non possit; agendum digna hæc est, cui fortunas impendamus, & spiritum. sed ut modò audisti, longè nobis diversa sententia est, tolli ergo debet tot malorum seges atque materia, ut nos periculo liberet. Inquisitionem tamen rectè distinxit, quisquis paullo ante duo ejus genera constituit; Papalem, & Episcopalem. priorè illam quia possumus, habere desinamus: alteram enim omnino non possumus; nisi ut episcopos exterminemus sedibus, quorum esse munus nemo ignorat, in cuiusque mores, & genium, vitiaque inquirere. Et hoc ipsum, quidquid est, Inquisitio est. Neque tamen illa est, quam nefaria voce perstringit populus. Papalis illa, seu Romana, sive Hispanica, seu quovis alio nomine dicta, illa tamen sola in fastidium venit, questusque, & odia hominum prope in tumultum concitat. Quid igitur ea opus est nobis, quam multis gentibus deesse video? Pristinus rerum status, plerisque Gallia, & Germania populis nihil ad constantiam obsuit. satis erit mea sententia, si pastores curam intendant, si episcopi officium impleant suum. Nam & salva Regis pace, Papalem adimi posse sat conjicio. Ille enim cum ad te scriberet, nihil se ex vetere more mutare velle

velle adjecit. Ante Lutheri ortum Inquisitionem
 Papalem nemo noverat. Imperatoria Majestas
 primus induxit. at cum otia retur Ecclesia, cum
 torperent episcopi, cum sorderent sacerdotum
 mores; breviter, cum tempora exigere. Nes-
 cio tamen; utriusne Caesar, an periculosus fece-
 rit, quod leges publicas, hoc est; fundamenta rei pu-
 blicae concusserit. Interim alia est hodie imperij
 facies, alius dignitatum aspectus, alius rerum ordo.
 Provincias aspice, tot episcopis, quot opulentis
 fere civitatibus instructas. Ecquid mirum, si ad
 seculi nostri genium remedia exigimus? Medi-
 ci non nisi agere ad tristiora recurrunt. omnia
 prius experiuntur, antequam ad usum veni-
 ant. nondum deplorata res est, & consumpta
 remedia. Periculose status bene constituti leges
 vertuntur. Imitandi sunt periti medici, qui acer-
 biora medicamenta suavi temperant mixtura,
 & stomacho nauseantis accommodant. leni-
 tate, non rigore opus est nobis. videmus fastidi-
 um populi. mitigandum hoc est, ne (quod abomi-
 nor) in seditionem exeat. Quod ad me igitur
 attinet, magnopere censerem, hoc esse tempus,
 quo Inquisitionis exercitium differre oporteat.
 quod sine cuiusquam fraude facere licet. Inquisi-
 tores ab hodierno Pontifice diploma non habent.
 sine quo hactenus illorum nemo jurisdictionem ince-
 pit. & ipsi quoque fatis Pontificis, mandatum suum
 extinguere existimant. hac de Inquisitione, mea, nec
 (ut vides) sola sententia est. De edictis vero quid
 judi-

judicem, jam antè multa audisti, & plura nunc in contemplationem veniunt. Nihilominus Viglius per-
veniendum putat ad gladios. aliter sectarios, ait, tolli
non posse. Et ut verum fatear, ea sententia olim plu-
rium fuit. sed ego illam condicioni temporum, non
prudencia imputo. Vsu rerum compertum est, exqui-
sitiorum quamque crudelitatem, magis esse sectarum
illecebram. Nam qui nova religioni accedunt, ita ple-
rumque affecti sunt, ut à Deo traductam putent fi-
dem suam, atque animam presenti morti pervicaciam
anteponant. Proximis annis multi professiones illas
amplexi sunt, haut alio vitio, quàm quod in perituris
constantiam mortis attoniti admirarentur. Rectè
eos credere debere ducebant, qui ob hoc ipsum quod
crederent, corpora sua, (qua utique non oderant) sup-
pliciis offerrent in pignus, & infanda tormenta lati
exciperent. Hoc in Gallia, hoc in Anglia, hoc a-
pud nos denique crudelitas profecit, ut plures de no-
vo reos faceret. Primi quoque Christiani jactare sole-
bant sanguinem martyrum, semen esse Ecclesie.
Proinde Iulianus Imperator, ut eos sibi invisos fundi-
tus erueret, mitius habuit. & sanè plures ille pace, &
otio à fide abstraxit, quàm priores illi ferro, & san-
guine. Non est gladio jus in animum. Iudaorum
pervicaciam nullus unquam Regum excussit. Ani-
mi viribus debellandus est animus. Quàm atrociter
heresis Grecorum concussit imperium? serè tamen
Cæsares exilio contenti fuere. Nec Constantinus ab
Ario, Constantius ab Aetio, Theodosius à Ne-

storia graviora exegit supplicia. & hic tamen tristissimas pœnas legibus sanxerat, ut terreret noxios, quorum interim nemo gladio periit. ubi jam sunt Ariani, quos non unum regnum, non unum imperium, fere dicam, non unus capiebat orbis? secura segnities, & non irritata vetustas universos extinxit. Omnis hæresis hoc in se habet, ut exoriens tollat supercilium: simul vero atque exuta novitas est, sibi relicta, & nullo cogente sponte excidat. Contenti simus pœnis, quibus tanti Imperatores fregere flagitia. nunquam tutius quàm per exempla progredimur. Nova & inexperta cum periculo incipiuntur. Carolus Cæsar anno M I O L. sollicitantibus provinciis de rigore legum quadam detraxit. sicut Rex Philippus proximè meditabatur. benignitatem ejus Episcopi deterruere. an rectis consiliis, ipsi viderint. Ego interim leges pro moribus temporum flectendas judico. vincemus scelera, si non vicerint. Nam ut omnino esse desinant, vix equidem fieri posse existimo. Nascituræ semper hæreses Apostolus prædixit. Demus verò leges illas optimas esse: quid jam tamen proficient? In plures contagio serpsit, quàm citari possint singulorum nomina. quid si, dum intentos jugulo suo viderint enses, ad insaniora necessitate adigantur? Ex parva scintilla magnum sæpe ortum est incendium. Haut aliis initiis Galli in seditiones secessere; cum quibus conjuratos intelligo sociare consilia. Placandi ergo aliqua ratione sunt nobis, si pacem retinere volumus. Quod impræsentiarum

tiarum dedi, tutum est consilium. quæ vobis optima videbuntur Deus secundet. Nemini mirum videri debet, tantam in illo principe eluxisse cognitionem philosophiæ. Ex Balduini colloquiis hauserat. His ille artibus rempublicam componere susceperat. Libratis ergo hinc, inde rationibus, media placuit via, hoc est; derogare aliquid legibus, quas nec salva pace retinere poterant, nec salva religione abrogare. Dein conjuratis respondendum esse censebant, quod Inquisitionem non habentibus, nullam inferrent: habentibus, interim exercitium ejus mollirent, quoad de voluntate Regis redderentur certiores. moderationem legum Gubernatrici & Proceribus curæ fore: nec laturos alias, quàm quas consensus Ordinum comprobasset communi suffragio. Nec mora Gubernatrix Privatam curiam, primo quoquo tempore novi edicti formulam componere jussit.

Dum hæc aguntur, rumor curiam penetrat, venisse in urbem conjuratos. Brederodius cum patris appulerat. cæteri postridie successuri ferebantur. Et hoc nuncians alius supervenit. Rogare gubernatrix cæpit, quid auctores sibi fierent, utrum appropinquanti multitudini occluderet portas urbis, an potius in tutum secedens furentibus se eriperet. Egmondani sententia abhorrebat à fuga, vio-

landisque ijs , qui ad tribunal decurrerent. Quem intuens Barlaimontius , quin imò inquit, compleamus curiam armatis, & universis trucidatis tam effusam vindicemus licentiam. Auriacus negabat se commissurum , ut instar barbaricæ feritatis damnaret , quos nondum constaret esse reos. multos eorum sanguine, vel affinitate sibi permixtos. si supplices venirent, quare non liceret his, quod promiscuè omnibus licet? si inermes, nihil esse quod formidarent. Quidam censebant occultè hortandos conjuratos, ut singuli, & sine turbâ venirent in oppidum, vel provinciarum rectoribus libellos porrigerent.

*Conjurati
in curiam
prodeunt.*

Non intererat Conjuratorum quid decerneretur. cogi ad obsequium non poterant. In urbem recepti , Nonis April. progrediuntur in curiam. bini ac bini longo ordine procedebant. Diceret pompam funebrem ducere. De numero scriptores non consentiunt. trecentos fuisse multi tradidere. plures alii, pauciores nonnulli constituunt. Ego in litteris Gubernatricis ducentos invenio. Egregium agmen splendorum equitum, nec inania nomina præferentium. Eminebant inter illos Ludovicus Nassovius cum Brederodio, syrma claudentes; altisque spiritibus inflati, & non vulgari specie, omnium oculos in se attraxerant. Ingens turba densis ruebat

ruebat agminibus in spectaculum, expectatione suspensa. Pauci ex plebe hoc conspectu movebantur. Ignari adhuc quantum feralis illa vecordia conflaret incendium; cuius calamitas maxima ex parte in se redundaret. Frequens eo die Concilium advocatum erat. admissisque in conspectum conjuratis Bredodius uno genu procumbebat in terram, vultuque elato, post officiosæ dimissionis venerationem hæc verba locutus est: *Domina,* Nobiles hi, quorum numerum vides, gravissimis de rebus, & ad salutem publicam pertinentibus, ad te libellum adferunt. plures idem facturi erant. sed sua cuique ratio adesse non patitur. Providere tibi placeat, quæ putabis in commune conducere; atque æqui bonique hæc consulere. Dein porrexit libellum, & cæterum, *Domina,* inquit, quidam actis nostris obrectare ausi; egere negotium calumnie. turbas, seditiones, & quod atrocius est, mutationem status moliri nos differunt; fœderaque cum alienigenis contrahere. Indigna prorsus animo nostro cogitatio & sacramento adversa. Rogamus ergo delatores renunties, & ad quos tantum pertineat facinus, ut pervestigato scelere debitas pœnas à noxiis exigas. Gubernatrix accepto libello ad Concilium relaturam se dixit. iussitque in vesperam opperiri responsum. Dein marginibus libelli ex procerum consilio adscripsit; Legatos se missuram ad regem. in ingenio ac benignitate ejus fiduciam ponerent. se quoque interposituram officii sui

*Oratio
conjurato-
rum li-
bellum
offerenti-
um.*

ministerium. De mitigandis edictis jam multo ante cum Proceribus egisse: & in promptu esse formulam, quam destinaret Regi. pro certo haberent non displicenturam eam provinciis. Scire utique & ipsos, quam in potestate sua non esset, intermittere Inquisitionis, legumque munia, vel provincias ex ea parte exleges relinquere. contentos esse debere, quod de postulatis eorum ad Regem scriberet. Daturamque operam, dum responsum opperiunt, ut Inquisitores, & magistratus providentius, modestiusque se gerant, nec querelæ causam cuiquam præbeant. Eos quoque se mores ab illis expectare. Considerent itaque, Inquisitionem se non illaturam his provinciis, quibus hæcenus insolita fuerit. & hoc esse, quod Brabantis nuper rescripserit. ad quæ impetranda eo proclivius operam, curamque impenderet suam, quod ab omni mutatione religionis alienos eos intelligeret. Tenebrante vespere conjurati revertuntur in curiam. recepto libello, rescriptum tumultuantibus magnopere displicuit. Et certè exspectatione minora consecuti fuerant. Itaque preces repetere statuunt. Et quoniam fatalis quædam amētia pervagabatur provincias, multi cottidiè deficiebant ad illos. & qui prius sociaverant consilia, plures jam aderant. Culenburgius quoque simul intervenit, magna nobilium juvenum manu stipatus. VII Idu. Apr. eadem pompâ rursus iter in curiam dirigunt. Admissi in conspectum, magnas, inquit Brederodius, debemus tibi gratias, Domina, quod de

de his quæ fecimus rectè sentias, nec pro telationibus ullis responsum moreris. caterùm si ambiguam voluntatem tuam, non nihil liquidiorẽ effeceris, nihil est, quod debeamus amplius optare. Nam Inquisitionis, legumque arbitrium, non esse tuæ potestatis, longè ante cognovimus. Interim tamen, dum desideria nostra perferuntur ad Regẽ, sine cunctatione concedere pòtes, ne Iudices, vel Inquisitores suppliciis quemquam conficiant. Leges quas ex suffragio Ordinum laturus est Rex, non tantum summa fide custodiemus: sed & omni ope nitemur, ut eadem sanctitate ab aliis colantur. Si quos nostrorum seditionis noxa, contactos existimes, per nos licet supplicia expetas. Hac coram testari volumus, ne si quid fortè acciderit tristius, nobis imputes. cùm fidem non habueris instantis periculi discrimen denuntiantibus. Oramus itaque ut cuncta referas ad rempublicam, pro qua & corpora nostra offerimus, nec recusamus occumbere. Ad ea Gubernatrix, rescripto contentos esse iussit. maiora impræsentiarum præstare non posse. Exaratas esse litteras, quas magistratibus, Inquisitoribusque transmitteret. Has deinde recitari eis curat. monuitque ut litarent modestiæ, nec quemquam ultra in societatem admitterent. Curia egrediens circumfusus rogabat Procere, nunquid sibi irationes viderentur Conjurati. Quid? inquit Barlaimontius, securam ego te efficio. non est, quod Geusios illos extimescas. Quæ vox

ab astantibus excepta, causam nomini fecit, ut dicemus postea. Multi variant in tempore, & ante oblationem libelli vocem illam emissam affirmant. Nec refert quando. de facto non ambigitur. Conjurati autem blandis vocibus castigati, coibant ad epulas, quas Florentius Pallas Culenburgij comes universis instruxerat. Multi se omnis ordinis applicuere convivio. Adulta jam cœna poculis certare incipiunt. strepituque confuso personabat triclinium, & in diversa trahebatur alacritas. Ex his bacchantium nescio quis, & ipse insigniter madidus, Geusios se per amaritudinem cavilli appellatos proclamat. arreptoq; protenus ingenti scypho, Geusis libavit. exhausto eo ad umbilicum perpetuo spiritu, eia vivat Rex, vivant Geusii vociferari cœpit. sed & eadem lege circumferri craterem, & singulos haustus pari clamore prosequi iussit. Omnes incaluerant mero. tam ministri, quàm convivæ in furorem solvebantur. non clamoribus, non poculis temperabant. Ita res in serium versa est. Et inde nominis originem secta invenit, quæ initio sui modica: nunc Regis sui vires, & imperium quassare non timuit. Scurras, & mendicos Belgæ *Geuten* appellant. ductam à Gothis vocem plerique conjiciunt; quorum barbaries latrocinantibus similis, nomen gentis posteris ignominiosum

niosum fecit. Nos hæc curiosis ingeniis scrutanda relinquimus. Igitur in hunc modum bacchantibus, Hoochstratanus supervenit à Gubernatrice. Explorare jussus erat, an in fide se mansuros polliceri vellent. Sed à lymphantibus intrò abripitur. credebatur ludicrum agi. verticibus capitis alternatim obversos imponebant galeros, manticam circumstantes quam Brederodius è laeunari suspenderat. perque vicem in sedem tollebantur. ubi inter solemnem aliorum vociferationem exsiccatò scypho, per panem, saleque, & manticam, inconstantiam fœderis sacramentum præstabant. Postero die ebrietate excussà nihil saniores, abradi mentum jubent. subcineritios cultus sibi induunt, ligneasque scutellas de circulo galeri suspendunt. prorsus, ne quid differrent à mendicis, quorum nomen assumerant, habitumque, & mores imitabantur. Aureum numisma de collo demittunt. duraturi fœderis tessera erat. sine qua suorum quemquam prodire in publicum nefas sanxerant. In uno latere Philippi Regis imago eminebat, vibrantibus oculis animata, crispisque labris, & in tumorem surgentibus, ut Austriacum agnosceres. Extremitates vero percurrebat hæc inscriptio FIDELIS REGI. Alteram faciem duæ asperabant manus, impli-

catis inter se peâtinatim digitis porrectæ, tanquam in fœdus concurrerent, exprimentes fidei signum. De pollicibus pera dimittebatur, pendentibus funiculis constricta. in ambitu ejus eminentibus litteris cælatum erat, *VSQVE AD MANTICAM*. Inde duos ex suorum numero, in eum modum excultos, ad Gubernatricem adornant. Necessitatem fœderis excusatum ibant, in quod publico se compendio adaçtos, nihil adversus numen, Regemque decretum dicerent. proinde ut aperta professione placere sibi testaretur, instanter petebant. Ad tam perplexæ interrogationis insidias; Ego, respondit Gubernatrix, hujus utique causæ iudex non sum. tempora nos erudient, utrum recte, an perperam feceritis. Satis ostendens, promptam tantæ turbæ lasciviam admodum sibi gravem esse. Et hoc ipsum quoque Conjurati senserant. Duodecim igitur præfectos constituunt. Eos vulgus per cavillum, ex numeri similitudine, Apostolos vocabat. Cæteris domum remissis, soli illi ad sollicitandam promissorum fidem Bruxellis relinquuntur.

Inter quæ privata curia novi edicti tabulam Gubernatrici repræsentavit. illa vero excutiendam tradidit Procerum Concilio. Auriacus cum suis, ita legibus illis assensus est, si

est, si ex templo ferrentur. Privata curia in contrarium incubuit, & Gubernatricem traxit in sententiam suam, auctoritate Regis opus esse dictitantem. Hinc inter eos orta contentio est. Et Auriacus ingentē iram concipiens animo; intelligo, inquit, suspecta esse concilia mea. Neque Regi opus est amicis, quorum damnat fidem: neque mihi gloriosum pro fastidiente principe certare obsequio. Ego me deinceps reipublicæ subtraham. Nec diversa ab his Hornanus dixit. Egmondanus vero, ex medicorum præscripto Bajas se Aquisgranenses petere jussum obtendens, paucorum mensium rogabat inducias. Hanc rem Gubernatrix graviter tulit. inter tot pericula, querebatur se destitui. Precibus deinde Auriacum aggressa, & si nec meo, inquit, nec reipublicæ nomine movearis; saltem ne suspicionem conscientiae vulgo facias. Ludovicus Nassovius ac Brederodius foverūt apud te jura hospitij. & hoc palam, atque in ore est omni populo. Quid igitur existimabit cum te quoque hinc proreptum, & contumacius abstinere curia viderit? nonne ut princeps conjurationis habearis, aut particeps? Ad ultimum abire perseverantes verbis terret, culpæ eos substituens, si quid detrimenti infunderetur reipublicæ. deinde iterum ad preces conversa ut manerent expressit. Post hæc Bergen-

tem,

sem, & Montignæum in Hispaniam decernit. Acceptum utrumque conjuratis noverat, Inquisitioni, legibusque juxtà infensum. sed ne vacua rectoribus gubernacula relinquerent. In locum Bergensis, Philippum à Sancto-aldegonda Noircarmij dominum Hannoniæ Valencenisque ad tempus suffecit. Eadem lege Joanni Casteleto Mailbasij domino Tornacum attribuit. Novi quoque edicti exempla distribuit rectoribus provinciarum, tradenda Ordinibus. Ejus forma talis erat. *Religionem, quam catholicam ne doceto. functionem Ministerij nemo exerceto. noxios libros ne conscribito. domum conventiculis ne aperito: turbas ne concitato. catholicos ne offendito. Qui horum quid faxit, & pœnitens fuerit, gladio plectitor; si contumax, laqueo exstinguitor. bona damnatorum eatenus publicantur, quatenus per leges municipales licet.*

Qui hæresim contraxerit, & horum nihil fecerit, si coram episcopo renuntiaverit, fraudi ei non esto. si non renuntiaverit, relegator. bonis interim fruitor, alienandi, aut testandi facultatem ne habeto. catholici intestatis succedunto. Si proscriptus publicam vel religionis tranquillitatem turbarit, bona amittito.

Anabaptistæ pœnitentes, & alterius noxæ non comperti, arbitrio judicis, citra mortem puniuntur. contumaces exilio bonisque amissis coërcentur.

Relapsi

Relapsi qui non maledixerint, publicatis bonis provincijs cedunt. qui maledixerint, ultimo afficiuntur supplicio. Anabaptista relapsi sine discrimine damnantur ad laqueos.

Qui dolo malo seditiosos, aut contaminatos libellos sapius excuderit, pœna Ministrorum tenetur. si rarius, exilio plectitur, & arbitrio judicis. Qui duntaxat lucri causa fecerit, extra ordinem coercetur.

Disputationem seductionis causa frequentius instituere capitale est. Rarius, animique gratia, arbitraria pœna.

Qui vetitos legerit libros; qui legendos alteri exhibuerit; qui vetitas imagines pinxerit; statuas sinxerit; aut horum aliquid habuerit; qui interfuerit sectariorum conventiculis, pro conditione criminis, & persona plectitur, judicis arbitrio.

Qui illicita conventicula prodiderit, si particeps fuerit, impunitatem habet: si non fuerit, dimidium bonorum, quoties non excefferint sexcentos florenos, auferto: quoties excefferint, quartam partem percipito.

Peregrini in urbes vicosque, sine pastoris, aut Magistratus testimonio ne admittuntur. hæc lex tamen peregrinos mercatores non teneat, si modeste se, ac sine cujusquam offensa gesserint.

Regij iudices, inferioresve magistratus, & vasalli in reos animadvertunt. sin secus; honoribus, muneribus, feudo privantur.

Magistratibus, & territoriorum patronis, revocandi domum jus non est.

Si cui

Si cui noxa indulta fuerit; ad honores, & magistratus inhabilis esto.

Qui suspecti pronuntiati erunt, restitutionemque impetraverint, ad munera & honores admittuntur.

Quamvis extra territorium relegare non liceat, quisquis tamen ob hæresim proscriptus fuerit, universis provincijs cedito.

In typographos, bibliopolas & ludimagistros haut diversa à superioribus legibus statuebantur. Vnus mensis deliberandi causa datus est magistratibus. post illum sententiam remittere jubebantur. Prolixiusque spatium Gubernatrix indulserat; quod interim aut scripturum putabat Regem, an ratas haberet leges, aut quoquo modo factiosorum vecordiam repressurum.

Hinc de ipsa conjuratione in circulis, & cœtibus plurimus sermo. tristis, aut lætus, prout cuique fides, aut ingenium erat. Fuisse qui ad portentum, omenque referrent, quod Conjuratos in curiam prodeuntes claudus duxerit. Alij initia, causasque Gallici motus expendentes, præsentibus rebus conferebant. Ediçta, & quæstiones sub Carolo Imperatore, ac Philippo ejus filio, juxta ac sub Francisco, atque Henrico Galliæ regibus exitiosas multis, in quorum corpus,

pus,bonaque,ignis & hasta sævierat. Ne-
riquam tamen fregisse flagitium, quod intra
paucorum conscientiam nihilominus cohi-
buere.Nec ut impares radicem exscindere: sed
mutuis cladibus intenti, subtraxerant curam
legibus, inter arma invalidis; quibus etiam
temporibus, utpote turbulentis, fœda om-
nia adfluxerant. Nulla tamen adhuc formi-
do exsectarijs, Donec inde excessu Henri-
ci; hinc Philippo in Hispaniam abtracto, in-
ter Optimates utrobique superveniret ambi-
tio, vetus aulæ malum. Ambitionem Pro-
cerum invidia excepit, & factionum atroci-
tas. Flagrantibus in Gallia odijs adversus
Cardinalem Lotharingum, in Belgio adver-
sus Cardinalem Granvellanum. quorum al-
ter sub Catharina, & Francisco filio, alter sub
Margareta Gubernatrice rerum potiebantur,
atque omnia poterant. Postquam Cardina-
libus utrobique adempta est potestas, manse-
re tamen odia partium. multaque sectarijs
indulta fuere, fœdâ edictorum inconstantiâ.
dum per alterius Regis continuam pueritiam;
alterius contumacem absentiam, sana con-
silia exscindendæ contagionis, tanquam à
Cardinalibus profecta, factiosorum invidia
cluduntur; hoc ipsum indignantium ali-
quos esse qui vellent corrigere. Ad ultimum
aucto morbo, Admirallium, & Brederodium,
hunc

hunc Gubernatricis , illum Regis sui genibus advolutum , & utrumque favore Procerum , studiisque nobilitatis subnixum , postulasse libertatem religionis. Nec in Gallia prius quievisse tumultuantium ingenia , turbulentissimo sectæ genio accensa , quàm signa attollerentur in Regem , & in uno regno alium , atque alium populum facerent. Nihil ergo mitius expectandum in Belgis , agitis eodem illo pestilentissimo sydere. Leni ad omnia Gubernatrice , & incautâ ad imbuendum consilia , quæ velut non ex arte fallax quorundam familiaritas insinuat. Cum e contra Catharina , gravis regno mater , Italicis artibus cuncta corrumperet.

NICOLAI BURGUNDI
HISTORIAE
BELGICAE
LIBER III.

PRINCIPIO anni nihil prius quàm de legibus actum. ingrata res conjuratis, qui generalia Ordinum comitia optaverant, haud dubiè ut leges, quas detrectaverant accipere, Principi ponerent. Cæterùm Gubernatrix à singulis provinciis singula suffragia requirebat. Sufficere rata quoquo modo auctoritas Ordinum accederet. Generalia utique comitia, ut perniosa dominantibus, aspernaturum esse Regem, & si forte indicerentur, sententiam singulorum prænoverat. Sed nec eadem mens provinciis, nec rescribendi cura omnibus fuit. Luxemburgenses, & Namurcenses sine scrupulo consentiebant in leges. Artesiæ Ordines id modò cautum volebant, ut pœnâ talionis calumniatores obstringeret Hannones. hoc amplius exegerant, ut publicationi bonorum surrogaretur arbitraria pœna. Obstinati in patriarum consuetudinum reverentiam, vindicabant pristinos mores, qui confi-

Anno
MDCXLV
Stylo ve-
teri.

K

scationi

scationi hæcenus locum non fecerant. Flandri ita legibus sunt assensu, si ecclesiasticorum quæstionibus profani non tenerentur. revocandi domum jus esset. munia Inquisitionis cessarent. coram Pastore, & magistratu fas esset hæresi maledicere. Brabantie Ordines Bruxellam evocati, postquam ea quæ de edictis proponerentur acceperant, relaturos se ad populum responderant. Iudicium populi Gubernatrici suspectum erat. primoresque maxime monere cœpit, *ne tam periculosam rem subjicerent suffragio plebis, ysdem vitis contacta, quæ pararent ulcisci. pro comperto se habere, seditiosis sinum quemque intercessurum decreto; quod frustrari tamen non debeant, nisi patriæ exitiosi esse vellent, ipsam denique Majestatem offendi conciperent. Memorésque esse debere, cuncta ad populum vocando, auctoritatem primorum resolveri.* Facile persuasum est Ordinibus. Cæterum hi multitudini imponere non poterant, adimi sibi privilegia mussitanti. si Ordines rogarentur, cur plebem excluderent? sine calculo ejus consensum Ordinum solemnem non esse. tertium in civitatibus membrum multitudinem constituere. Ut nemo adhuc aliquis aperte; ita multi privatim Gubernatricem criminabantur. fixisque palàm scediis consensum Ordinum invidiosè proscribent, tanquam minus legitimum. res sanè ad accendendas seditiones temporibus nostris & usitata sem-

ta semper, & semper vetita, nunquam satis punita. Vnde præcipuè indignatio, seditiosæque voces, & turbulenta colloquia, in discordibus animis, & ob remissa legum fræna promiscuam licentiam usurpantibus. Cæteræ igitur provinciæ in recensendis legibus marcebant. Neque interim legatio diutius differri poterat. Montignæus, & Bergensis formulam edicti, simul & supradictarum provinciarum censuram accipiunt, ac primo quoque tempore in Hispaniam deferre jubentur. In mandatis insuper hæc habebant. De Inquisitione, & edictis sententiam promere festinaret Rex Philippus. Concilium Status revocaret in eum modum, quem præteritâ legatione Egmondanus proposuerat. Præteritarum rerum oblivionem concederet, & hoc pacto diffidentia occurreret, quæ aliâ ratione ablui non posset ex animis fœderatorum, peccasse timentium.

Interquæ ab episcopo Leodiensi superveniunt legati, ademptum sibi territorium repentes. Diu erat, quod hoc ipsum apud summum Pontificem contenderat frequentibus libellis. In comitiis quoque Augustanis multa nequicquam quæstus fuerat. Tunc verò, cum hic omnia nutarent discordiis, facilior spes promittebatur. Et ne non tempore uteretur, jurisdictionem in Campiniâ exercere vi cœpit, intempestivisque tribunalibus religio-

ni illudere. Eâ tempeſtate epiſcopatum Silvæduſenſem obtinebat Sonnius, de quo ante habita mentio eſt. In hunc ſibi reſiſtentem eccleſiaſticis cenſuris intemperanter Leodi-enſis invehitur, minaceſque libellos portis civitatis, templorumque affigit, ut in omni-um oculis proſcriptus Sonnius excuteretur è cathedra. Iuſtânè ira Leodiſenſem impulerit longum eſſet inquirere. Non habuit fanè rationem temporum. Alienam dignita-tem proſcribendo, ſeque pariter, & au-thoritatem ſuam deſtruebat, intempeſtivis diſcordijs.

Exinde civitates Culenburgio obnoxias, ſtudia novitatis apertâ profeſſione induiſſe nunciatur Gubernatrici. Super hæc Egmon-danus, & Raſſegemius majore terrore ſolici-tudinem ejus perculerant. Gallos diſſimulato habitu miſceri paſſim Belgis, munitiſſimaque oppida ignotos luſtrare. Nec ex ficto omnia erant. Nam etſi è Galliâ quieta cuncta adfer-rentur, ſuſpecta tamen erat gentilis levitas. paventibusque ſollicitudo ſubiecerat, nihil ne-fas eſſe regibus. omnem rationem augendi regnum, honeſtam. nulli tantas opes, ut cupi-ditatem expleant. non deeſſe ſpeciem æqui-tatis bellum concupiſcentibus, majorum jur-gijs nunquam ſatis fidâ pace ſopitis. At non idem conſultioribus videbatur, molliora au-gurantibus de illo rege, Optimatum factioni-bus

bus colliso; neque externa arma laceffituro, quæ domi timeat. Satis tamen constabat machinas illas admoveri à magnatibus Gallicis, pari discordiâ Belgas inter se committere molientibus, ut si à Rege suo ipsi premerentur, hic haberent unde accerferent auxilium. Gubernatrix interea improvise territa malo, in diversas cogitationes abripitur. Neque enim à domesticis turbis secura erat. Præsidarij propriâ indigentia, & super hæc, ejusdem anni caritate annonæ pressi, passim destituebant vexilla. alij in monasteria, villasque petulanti licentia ferebantur. ibi quisque pro libidine sumebat hospitium. Hinc ergo metus, ne militares animi desperatione accensi, apertâ consensione ad conjuratos deficerent. Quippe conjurati, non satis bonâ fide pacati abscesferant. Manebat plerosque conscientia sceleris. & quasi aliorum scelere absolverentur, multitudinem provocare adorsi sunt ad libertatem religionis, ut reipublicæ libello confulisse crederentur, & per confusione in Status, ea quæ volebant exprimerent.

Itaque jam Ministri, jam fœda cuncta, tanquam in sentinam in provincias confluebant. Boni malis, dubij integris permixti, invicem corrumpebant, corrumpebanturque. seditiosissimi quique supercilium attollere; mox crescente licentiâ, novarum rerum studia proferre; ad còque procaciter, ut quidâ Al-

denardæ sacrificanti sacerdoti hostiam subtraxerit. Ille quidem atrocitatem audaciæ flammis expiavit. Sed ad eum modum cætera corrigi non poterant. Prætori Flandriæ nocturnis cœtibus comprimendis, octoginta satellites statuuntur. Parem numerum Brabantiae prætor conscripsit. & quasi parvus hic numerus esset, ducenti equites utrique adduntur. Impar adhuc manus vecordiae multitudinis, quæ armorum præsidio concionandi jura sibi asserebat, contumaciam suam prætorum viribus conferens. In civitatibus, ut multi boni, integrique, ita dubii, metuentesque, quisnam exitus foret, contrarias partes fovisse noluerant. Egentissimus quisque ex plebe conjuratis adhærebat, si forte casus daretur, ad spoliū accursurus. Sparsaque in agris nobilitas, ubi pro Inquisitione, & edictis stare crederetur, ædes suas exponebat injuriæ. Sic ergo, ubi nihil usquam sincerum, aut tutum, frequentari liberè conventicula cœpère. Inquisitionem & edicta usus rejecerat. non tam volente Gubernatrice, quàm quòd crederetur voluisse. Supremis provinciarum conciliis, atque rectoribus in eam sententiam scripserat; *Dari operam volo, ut Inquisitores, judicesque prudentius se, modestiusque gerant, nec querela cuiquam locum faciant. Si quos seditionis, aut scandali crimine judicetis contactos, causam eorum ad me remittite.* Hæc sectarii haut aliter accipie-

accipiebant, quàm si legum fræna resolvisset. Quædam Procurator Generalis Flandriæ, quædam Audenburghenses conventicula dissipavêre, & trecentorum aureorum præmio exculsi sunt. Sed ad plectendum vires deerant, auctoritate Gubernatricis in risum versâ. quæ inter contumaces, metúque solutos, omne decus majestatis amiserat. Ne tamen ipsa connivere videretur flagitiis, atroci edicto in conciones detonuit. Ministris, receptatoribusque mortem indixit. inermes auditores arbitrariâ poenâ: armatos autem exilio plecti jussit. Ministrum comprehendentibus trecentorum aureorum mercedem constituit. Sed nunquam magis patuit quàm sit vanum sine viribus imperium. Miserabilis rei publicæ, miserabilior facies. Urbes, pagos, tantumque non totas provincias sectarii infederant. Novisque legibus nihil ampliùs profectum, quàm ut constaret impares eas esse flagitiis.

Dux sententiæ Gubernatricem destinebant. Alii conscribendum censebant exercitum. Temperandum pluribus videbatur. Nam si moderatio legum maturè succederet, cuncta ad pacem sponte reditura. Igitur legati stimulantur ad iter. Sed fortuna in omnibus maligna remoram injecit. Bergensis in arcê curiæ inter ludentes obambulans, palmulæ ictu in crure percussus est. Quorum-

dam superstitio hoc ipsum in deterius omen accepit. Ille interim nihil deterritus, vulnere tamen retardabatur. Et Montignæus ut sine comite præcederet, exorari vix poterat. Interim Prætori Flandriæ trecenti quinquaginta pedites rursus adjecti. In quatuor agmina dividere copias, atque in diversa jubetur contendere. Sed nullum jam præsidium sat firmum videbatur adversus furem multitudine. Plerisque etiam fortunam tentantibus, haut prosperè cesserat. Ergo undique atroces nuncii; Zeelandos, Aldenardenses, Valencenenses, Tornacenses, & Antverpienses illicitis coetibus amplius resistere non posse. Gubernatrix tot simul malis confusa, adhibitis in consilium Proceribus rursus quærebat, an efferatæ audaciæ opponeret armatos. Auriacus, Hornanus, & qui prætereà ejusdem factionis erant, nihil dum movendum censebant. nisi amaret classicum dare, ad cujus strepitum insani, urbes, pagos, & monasteria diriperent, atque inde deficerent ad Gallos; accersitisque in provincias peregrinis exercitibus, excidio patriæ efficerent, quod viribus suis nequirent consequi. Roganti, quid igitur factò opus? vox eorum fuit, postulatis legatorum assentiretur Rex Philippus, exarmaturos ipsos protenus licentiam populi, pacemque reddituros provincijs. cæteroqui pro Inquisitione, & edictis arma non sumpturos.

Viglius

Viglius facilè quid vellent intellexit. stimulisque iræ senlim concedens; *Videre se* dixit, scienter, uolenterque rempublicam destitui. quid enim de Inquisitione, & edictis tantoperè ipsi sollicitarentur? permitterent hoc Regi, & suum quisque impleret officium. Vellent ne ergo Principi dare leges? vel per immodestiam extorquere, ut vel inuitus concedat in eorum libidinem? Meminisse debere, totam hanc tragædiam, ab intempestivâ principalium litterarum publicatione initium, causamque ducere. cuius rei Proceres reluctantibus sibi auctores fuerint. Si gladio asseri serenitas possit, uterentur occasione. Reddendam sibi rationem prætermisisti officij, ni præcipitata consilia maturè corrigerent. quod in illorum esse potestate, etiam ex propriâ confessione se accipere. Quos enim justius arma opposituros, quam qui provincijs præpositi, mandatum Gubernatricis acciperent? Multa quæ pertimescerent in melius cessura. Populum mobili impetu ferri. Terrorem circumfusi exercitus statim tela excussurum è manibus. Seditionis principia formidolosiora esse, quam remedia. Gallorum auxilia nullos jactantius spondere, quam quorum interesset ea venire. Quis autem promittet non aliquando deinde successura, ad turbandum statum, quaquâ ratione compositum; si Belgas contra ignavos aspexerint? Arma armis retunderent. Levia adhuc esse, & vana fortasse indicia, quæ de Gallorû machinis spargerentur. Nec se præterea quidquam de

apparatu audivisse. An Inquisitionem, & edicta extremum putarent, quod postulaturi essent sectarij? Nihil minus quæturum populum sibi relictum; priusquam libertatem religionis adeptus fuerit. ad quem scopum duntaxat collinearet tanta licentia. His auditis Proceres pejus accensi sunt. Non temperavit iræ Hornanus, cuius satis potens non erat. Flagrantique cum intuens vultu; Nos ergo, inquit, Vigli tibi videmur, qui irati populi insaniam in tumultus avertimus? quid istac sibi vult oratio? Litteras Regias publicari suasimus; quia princeps iusserat. Mandatis ejus morem gerere officij nostri fuit, cujus tu tam intemperanter rationem exigis. Si non paruissemus, tunc merito sceleris nos arguere poteras. nunc quia paruimus, cur nobis invidiam facis? Quare eadem operâ non culpas Regem quod litteras miserit? ille, si dicere licet, hujus culpa auctor fuit. Si intelligere vellet, multum nobis deberet. Ex eo enim scire inciperet, quam stolidè Hispanorum consiliis totus adhæreat. Hac tibi gens Vigli, ante omnes culpanda fuerat. Nemo alius litteras composuit. Ego totam culpam transfero in illos homines, qui haut aliter Belgis, quam Mediolanensibus, Siculisque, & Neapolitanis dominari præsumunt, Satis video, quod vestrorum ingratis hîc sumus. Ut nempe Granuellanista secure occupetis rempublicam, & Hispanis possidendam per manus tradatis. Plura dicturus erat, & fortasse atrociora præteritis. Sed ex
omni

omni parte oriebatur fremitus, ardentibus Procerum animis, passimque Vigilium contumelijs, & invidiâ onerantibus. Nihil ergo in commune consulebatur. cum Gubernatrix ad tot clamores perplexa, curiâ excessit, senatum dimittens, mollique sermone adhortans ad concordiam.

Dicant alij quidquid volent, mihi semper tumultuum horum causa fuisse videtur, ambitio, & invidia Procerum, per tot trophæa pro nobilitate suâ magnos spiritus gerentium. Primò quidem Granvellanum provincijs extrusere, tanquam principalibus illudentem curis, Procereſque calcantem recenti potentiâ. Cujus abscessu gubernaculi viribus ad illos translatis; cum nec Rex in omnibus libidini eorum morem gereret, & hi econtra deterrerî illum potissimum arbitrarentur Hispanorum consilio: hoc ipsum maximè indignabantur, aliquos esse, qui possent contradicere. Hinc ad omnia principi discordes, irati, & contumaces. atque ut optimum videretur consilium quod attulissent ipsi; durabant in exitium rei publicæ; & hanc perire malebant, quam mutare sententiam. Meherculè verò, nihil ego populari invidiæ non attribuo. Novistamē episcopatibus, & Inquisitioni, & edictis, quibus tū maxime irascebantur, cuncta non imputo. Altiores causę stimulabant Proceres in facinus.

Furor,

Furor, & ambitus cæcos obsederat. De cætero Inquisitionis, edictorumque larvas palam assumpserant, ut sub honesto titulo litarent invidiæ suæ, & publicæ utilitatis speciem æmulationi præferrent. Quis non videt, repentem tumultuantium insaniam potuisse comprimi ferro, si extitisset qui gladium educeret? Nullo postea negotio sectarii concessere victoriam. Vnius civitatis deditioe cervices subdidere. Proceribus itaque non constabat fides. Hæc est causa sequentium malorum. & ut propius radicem attingam, profunda pax luxuriam pepererat; quam superbia, contemptusque numinis excepit. Hæc inquam vitia perdidere rempublicam. & super omnia divina providentia; quæ ubi scelera nostra ulcisci, fortunamque mutare constituit, prudentiam adimit, ac consilia corrumpit.

Cæterum nihil eorum quæ in Belgio agitantur Rex ignorabat sed in adventum legatorum remedium distulerat. Cunctabundus ingenio, & semper exequi differens consilium, quod tardè sumpserat. cum interim ubi principiis non occurreret, publica mala progredierentur in pejus, & tunc post res consilia adferrentur.

Regionem omnem tres distraxerant sectæ. In Flandria, proximisque Galliæ Calvinistæ præcellebant. vicina Germanis invaserant Lutherani. Hollandiam, & Zeelandiam Anabapti-

baptistæ. Vniversæ fæces Antverpiam inse-
derant. Inter Flandros verò, finitimosque
Gallis, Aldenardenses, Poperingenses, Tor-
nacenses, & Valencenenses eminebant. Reli-
quæ civitates, quamvis & ipsæ superstitioni-
bus contactæ: tamen consensu bonorum su-
perabantur. In his verò malorum numerus
excreverat.

Aldenarda popularibus ingeniis urbs est
procax. Theatralis licentia sacræ Scripturæ le-
ctionem ciuibus promiscuè indulserat. Qui-
bus se opinionum novitas haut ægrè insinua-
vit; naturâ suâ blanda, & pellax animorum
nullo litterarum studio mitigatorum. Totam
mox plebem, positâsque circumgentes, velut
incendium quoddam ea pestis corripuit. Tor-
pentibus per iniquitatem temporum legibus,
& Ministris ad imponendum acribus, per spe-
cies virtutibus similes. Hactenus professio-
nem suam tenebris absconderant. Vbi verò
conjuratorum factio domuisse crederetur sce-
leris ultionem: audacia modestiæ impatiens,
pedetentim erigere supercilium cœpit. Donec
ad ultimum Cal. Iul. in apertum prorumperet.

Iter est ad Gandavum, in vicum Rodium *Sectis
palam cõ-
cionari in-
cipiunt.*
ducens. Haut procul portâ in patentissimam
planitiem extenditur. Huc Ioannes Winge-
ne, turbulenti vir ingenii à conjuratis inflam-
matus, infandam multitudinem Rotnaco, Al-
denardâque deduxerat. Habebat in comitatu
Mini-

Ministrum, Hermannum Strickerium, haut absurdum corporis habitu, ingenio vanum, & tumidum, vultu arroganti, facundiâ præcipuum, auræque popularis captatorem; dignum planè qui non degeneraret à majorum cæremonijs, nisi egregias naturæ dotes turbidissimis moribus corrupisset, ut postea dicemus. Fuit hic Swollæ in Transilvania genitus, parentibus ultimæ fortis. Inde autem legibus pulsus, famam quam per modestiam professionis (fuit enim monachus) consequi non poterat, sacrorum novitatibus Aldenardæ sollicitare cœpit. Primusque omnium ad publicas conciones multitudinem provocavit. Insolita res erat. Ruebatque ex proximis civitatibus, atque vicis, & undique populus, cognoscendi avidus, & tum maximè, quia prohibebatur. Nec solum quibus corrupta fides erat; sed plerosque etiam innoxios curiositas attraxerat. Numerum referre vix ausim. Septem millia interfuisse traduntur. Sed in tam confusâ multitudine, justum calculum iniri nō potuisse crediderim potius, quam temerè asseveraverim. Iudicium scriptorum sequor, quando aliter de veritate non constat. Ergo omnes ad sermonē erexerant aures. Quidquid fere spatij septis claudebatur, multitudo impleverat. Cornelius Croësenius Gentbruggēsis prætor non dubitavit, quin primo impetu cōcio pro-
teri

teri posset. Itaque rem ausus ingentem, contemptim in eos concitat equum, alterâ manu strictum tenens gladium, alterâ sclopo armatus. Per cuneos populi receptus, ad comprehendendum Ministrum deferrebat. Sed hic tumultu audito in proximam se proripuerat silvam. satis gnarus unum se potissimum peti. Multitudini ferè arma deerant, & statim furor invenit. Denso saxorum nimbo aërem condidit. Croësenium eminùs, cominùs petebant tot jactus. & ille ad omnes ictus expositus, plurajam vulnera capite exceperat. Cum non furibundus ut ante; sed supplex, ac fugam circumspectans, projecit arma, & præsentî mortî non perfunctoriè castigatus, se subtraxit. Hinc sectarijs fiducia crevit. & quia auspicia prosperè cesserant, alacriori animo X. Calend. August. solemnîa repetunt. Ingens compitum, sive pascuum erat. haut procul Gandavo Persellinâ expositum portâ. Alostum S. Petri vulgo dicitur. Ibi vehiculis inter se junctis, castrorum speciem fecerant. Aditus omnes, vigiles infederât. alij hastam, alij securim, multi sclopum habebant. In principijs stabant bibliopolæ, illicitos libellos accepto pretio distribuentes intrantibus. Dispositi per viam, qui ignaros deducerent, & ut quemque casus obtulerat, invitabant ad sacrû. Sublimē in medio compiti excitaverant suggestû, subitarijs asseribus instar scenæ

scenæ curruī impositis. In hunc sublatuſ Miniſter Hermannuſ, quæ ad ſuperſtitionem pertinerent elatâ voce docebat. Ingenuſ agmen ſtiperaſt latera. Quoſ nullo jam metu ſua quemque libido attraxerat. Concione peractâ, virorum ſæminarumque cantuſ oritur, ſuo more identidem carmen ſonantium. Poſt quæ pelui aquam inferunt, quam è proximo hauſerant flumine, & oblatum infantem, non ritibuſ, non cæremonijs majorum adhibitiſ; ſed ut erat in profanâ veſte Miniſter baptizat. Magna pars civium Gandavenſium exceſſerat portis, quoſ fere omneſ poſteâ Albanuſ conquiſitiſ, aut morte aut exilio mulctavit. Biduum ibi ſuperſtitionibuſ datum. Inde verò Deiniſam movere, tertio fere lapide recedentem à compito. Poſt Eeckloam, & in Brugarum confinia; hinc aliò, atque aliò tranſeuntē, totam Flandriam orientalem concionabundi peragrabantur.

Iiſdem diebuſ Magiſter Petruſ Dathenuſ Poperingeneſ in regione Flandriæ occidentali majori furore compleverat. Fuerat ille ejuſdem civitatiſ quondam monachuſ. Rejectoque cucullo defecerat ad Palatinuſ. quò ferè eâ tempeſtate perſugere conſueverant delira ingenia, & fœda omnia. Mox factionum atrocitate tranquillitatem provinciarum libante, Poperingam redijt, & inter ſectariuſ principatuſ facile obtinuit, ſacundiâ pollentē,
quam

quam longo usu exercuerat. Quindecim mil-
lia ad concionem pertraxit, quam tunc pri-
mum publicè erat habiturus. Quanto major
multitudo, tantò violentior. Nec enim pari
quàm Aldenardenses modestia, novitatem
suam licentiæ consecravit. Duo Anabaptistæ
Armentarii tenebantur in vinculis, quorum
supplicium idoneis temporibus reservabatur.
Protenus ergo sectarii magistratui denuncia-
ri jubèt, resolveret captivos, & si differret, ar-
mis se repetituros. Nec segnius quàm mina-
ti fuerant, fecerunt. Nemo venientes pro-
hibere sustinuit, audacia multitudinis in
metum crescente. Fractæ sunt carceris fo-
res. captivi ex custodia educti. patratoque
facinore dimissi domum sectarii, paullisper
quievere.

Valencenenses verus malum stupore mo-
rientium legum licentius aluerant. Primores
civitatis externus timor maximè intentos ha-
bebat. Cæterum concionandi libidini pares
esse non poterant. Viam licentiæ Conjurati
aperuerant. Accedebat & metus, ne si intem-
pestivis quæstionibus asperaretur populus,
desperatione adactus ad Gallos respiceret.
Hinc sectarii ad insaniora progressi sunt. Pro-
miscuam religionis libertatem, oblato magi-
stratibus libello superbè flagitare cœpere. An-
xii Primores tantis malis, Gubernatricem ex-
templo certiolem faciunt, quid de his fieri
L vellent.

vellet. Illa quidem attonita , nihil amplius
quàm leges exerceri iussit. Vanum prorsus si-
ne viribus solatium. Potentior legibus vis e-
rat. Sine metu seditionis supplicia exerceri
non poterant. Igitur cùm in tanta licentia in-
tutum videretur iram multitudinis quæstio-
nibus provocare : sectarii quod nequiescant
precibus , per vim occupare constituunt. A
Conjuratis denique secreto adhortabantur.
Nec cessabant Ministri fatigare clamoribus;
*Maacte animo , jam tempus appetere, quo euangelium
proferrent in publicum. Quid ultra suppliciorum me-
tu retinerentur ? Vanam esse iram magistratuum , in
consensu multitudinis. Inania dignitatum nomina
ne pavescerent, quarum tota potestas consisteret in obe-
dientia parentium. Increpare fœderatos illorum igna-
viam. Vires suas periclitaturis promittere. Flandros
nuper eadem ausos ; & impune cessisse. Turpe sibi esse,
quod à reliquis nationibus ardore vincerentur. Ant-
verpienses , & Tornacenses idem velle : sed initium e-
rumpendi circumspicere.* Non erat opus tanta
facundia. Is habitus animorum fuit , ut faci-
nus omnes vellent , nemo tamen auderet in-
cipere. Mittunt igitur ad Antverpienses &
Tornacenses , qui communicarent consilia.
Quippe tres hæ civitates communi fere con-
sensu regebantur. Plebs utrobique ab Opti-
matibus dissentiebat. Primores obsequium
fidemque colebant. Multitudo fere novita-
tibus accesserat.

Sectarios Tornacenses continenter agita-
bat Ambrosius Willius, homo Gallus, & de-
lata sibi Ministerii prærogativa ferox. Sena-
tus enim quosdam sectariorum in custodia re-
tinebat. Ad eos vi armisque eximendos non
semel Willius multitudinis aures incassum
verberaverat. Sed cum clamore & questu ni-
hil proficeret, conscripsit tabellas in hanc
summam: *Captivos ex templo dimitterent, ac desine-
rent terrere edictis, quos scirent armatâ manu ultio-
nem petituros.* Hos ille codicillos projecit in
concionem, plenusque irarum ad senatum
protinus deferri iussit. Audax protervia
Primores exterruit. Ac nemini dubium
erat, quin gravioris sceleris fiduciam præ-
ferret. Itaque præcipuos plebis in curiam
vocatos, hortantur ad tuendam armis rem-
publicam. Milites præterea quinquaginta
paullò ante conscripserant publico ære
merituros. Eos quoque ad signum inten-
tos esse jubent. Sed nec hi persuaderi pote-
rant, ut in parentes & propinquos arma
stringerent. & plurima plebs novitati-
bus gaudebat. Optimates igitur altiora me-
tuentes, intempesta nocte captivos in arcem
traducunt. Præerat arci Joannes Castelé-
tus Molbaïssii Dominus, fiduciariâ præfe-
cturâ Montignæo suffectus, fidus Guberna-
trici, nec religione deterior. Senatus ei mili-
tem omnem ad custodiam arcis attribuit.

Gallierant qui potissimum timebantur. Nam proditioni arcis imminere incertus rumor attulerat. Willium denique sæpe palam jactasse constabat, religionem suam in anxio semper fore, nisi gubernacula reipublicæ à patribus transferrēt ad populum, traditurū deinde Gallis civitatis imperiū. Sed ne urbs sine custodia relinqueretur, Senatus à Gubernatrice præsidium militare petere constituit. Huic mox decreto ira multitudinis se opposuit. Nicolaus Taffinus vir plebeius, opibus potens, juxta factiosus, plebis animos ad seditionem erexerat. Magna verborum contentione certatum est inter patres & plebem. Miseria enim temporis, etiam humillimis in magistratus licentiam fecerat. Dicebant patres, decretum revocari non posse, nisi ab externis hostibus, seditionibus, & concionibus tutam vellent præstare urbem, & in hoc idonei fidejussores traderentur. Sectarii contra publicum sibi templum in civitate dari petebant. Eoque negato, Valencenensibus junguntur, & in publicas conciones prorumpere constituunt.

Vtriusque populis dicta est dies. VIII. Id. Jul. in suburbiis suæ quisque civitatis solemniorum auspicia incipere statuit. Destinata luce appetente, non ex civitatibus modò, sed ex vicis, pagisque, omnis generis mortales accurrebant ad sacrum. Viri armati ibant, fœni-

fœminæ parvostrahebantliberos. Non alias unquam major turba in unum confluxerat. Circiter quinque millia Valencenis numerata sunt. Ampliorem paullo numerum Tornacenses expleverant. Hic quoque turbidus ille Willius insanè furebat; armis se persecutorum injuriam vociferans, si Insulenses non abstinerent à probris, civibusque conscientia sibi obstrictis, infesti esse non desinerent.

Siquidem Insulenses novitatibus ut plurimum adversi, quoscumque ex agrariis conditionibus redire conspexerant, petulantibus verberabant contumeliis, & in publico ludibrio habebant. Non aliam magis urbem, procellis temporum expositam, reverentia Majestatis in fide continuit. Adjuvantibus rectorum ingeniis, pro majorum pietate constantibus. cum econtra Montignæus, & Bergensis nimia dissimulatione, Valencenensibus, atque Tornacensibus plus æquo indulgisent. Ad primum sectariorum motum Gilbertus D'Oignii Tornacensis episcopus, huc se recepit. Quò pridem ea quæ ad sacra pertinerent, captatis temporibus convexerat. Fidisissimi civium in præsidio erant, à magistratibus nuper in sacramentum accepti; quibus præerat Gislæus Hayninus Brencii dominus. Maximilianus Vilainius Rassegemii dominus, arcem insedebat, non contemnendo præsidio. Quippe mortuo Courririi domino,

fiduciariam Insulensium præfecturam acceperat. in paucis Gubernatrici charus, & qui per hæc bella incorruptam semper fidem Regi servavit. Comes Reusius cum Ordinariorum equitum turma in proximis excubabat vicis, laturus opem periclitantibus. Namque Gubernatrix pervagante jam provincias incendio, Arschtotum, & Reusium, simul comitem Bossuim, atque Barlaimontium; Ordinarias, quibus præerant turmas, adornare jusserat. Horum fides minimè timebatur. Cum turbulentis consilia non miscuerant. In hoc quidem turbine, multi Insulensium novitatibus capiebantur. Nemo tamen civitatis conspectum concionibus fœdere sustinuit. Numinibus operaturi plerumque secedebant in Saillium pagum, primo lapide distantem ab oppido. Ingentem secum habebant agricolarum manum, & ipsam quidem armatam; sed vecordia ferociorem. Pro fide se morituros, sacramentum invicem dederant. Cognitaque pervicacia nemo eos laceßere sustinuit. Sciebat quippe Raslegemius in eo stare victoriam, si tutam à flagitiis præstaret urbem, quando aliter insaniæ occurri non poterat.

Antverpia non solum Belgicarum urbium domina; sed cum præcipuis orbis terrarum civitatibus certare ausa, ea certè tempestate commercii parem non noverat. Com-
mune

mune Christianorum emporium Mercurius fecerat. In ripa Scaldis posita, procumbit in planitie; sed in longum porrecta, non recedit à flumine laborante suas undas miscere Oceano. Nihil ergo portu commodius, neque enim ita recedit à mari, ut continuo velo benignitatem ejus totam non admittat: neque ita proximus, ut refluentis æstus foetorem percipiat. Plurimum naturæ debet; non minora tamen industriæ, omnium quæ in Belgio sunt civitatum, quæsito decore pulcherrima. Altitudo ædificiorum, & ornamenta, prioris sæculi simplicitatem proscribunt. Nunc civilibus desolata bellis, sibi que longè dissimilis, spirat adhuc tamen ad æmularum invidiam, & priscam magnitudinem in reliquiis ostentat. documento futura, magnas urbes, & vasta imperia, mortalia esse, & suo quæque tempore nasci, florere, senescere, ac tandem occidere. Hanc adeò nuper Brugæ, Flandrorum civitas, de culmine tantæ felicitatis exciderat. Cujus casu Antverpia crevit. Sed de causis ejus mihi pauca dicere est animus. Brugarum enim magnitudinem nemo meminisset, nisi historiæ ostenderent caduca vestigia. Diu est, quod hæc urbs cum fortuna luctatur. Sed magnæ civitates difficilè resurgunt, cum semel de fastigio deciderint. fatiscentibus per senectutem legibus, sensimque degenerantibus à suo

principio ; potentiam deinde ad interitum trahentibus, non iisdem amplius fundamentis subnixam. Priscis temporibus vigeant in Flandria bonæ artes, nullique ad eam rem acrioribus habebantur. iuvantibus potissimum legibus, ignaviæ infestis, otiumq; severissimè mulctantibus. Cotidiano quæstu civesalebantur. Sed ne secordiæ amore de industria aliquid remitterent ; annuamque prædiorum pensionem otiosi expectare, quàm suis laboribus vivere mallerent; vulgo fas non erat extra pomeria fundos acquirere. Juri quoque civitatis renuntiare nemo poterat, nisi decimam facultatum suarum partem reipublicæ relinqueret. Adhæc diligentissimè cautum erat, ut defunctorum facultates pro æquali portione ad hæredes transirent. Quibus maximè rebus effectum est, ut liberi paternis artibus instituti, ad industriam, virtutis fecundissimam matrem, acuerentur. Hinc artificum vis ingens, & frugalis opulentia, nullo luxu, aut molliæ fracta. Lanaria, linteariaque opificia ut plurimum colebant. easdemque merces toto spargebant orbe, ad usum mortalium, hoc tunc cultu maximè gaudentium. Orientem, occidentem & quidquid terrarum mari, quidquid insularum, urbiumque oceano alluitur, classibus lustrabant. Namque antehac Hollandi, & Zeelandi civilibus discordiis dediti, urbestantum suas, portusq; noverant.

Lon-

Longinqua maria dissitasque Oceano regiones, magis auribus, quam experimento perciperant. Gloriam navalem Flandris concedebant : appellantibus ad eos Italīs, Hispanis, Anglis, Germanis & quantum regionum pelago prætenditur. His disciplinis populus ille surrexit in summa. Donec mutatis per diversissimas leges animorum affectibus, sensim fortuna se remitteret. Accessit deinde pestilens sydus civilium armorum, magnis imperijs præsentissima perniciēs. Res tamen Brugsium Maximilianus princeps ante omnes maxime afflixit. Mortua enim uxore Maria, ille se avelli non sustinebat à filio in fortunam principatus genito; quem Gandavenses tenebant in potestate, Ordinibus Flandriæ tutelam ejus ad se trahentibus. Et hinc princeps populo discors, crebrisque expeditionibus non satis domito pacem dedit. Cujus fiducia Brugis existens, captivus à suis efficitur. Nec multo post dimissus, atque indignitate accensus, ad ultionē majestatis surrexit, multarum provinciarum accursu, & viribus. Pater quoque Fredericus Imperator ad auxilium venit. Qui ut facilius rebellium contumaciam frangeret; Teutonicis civitatibus Flandrorum commercio interdixit. Et hoc est, quod fatiscentem jam Brugsium fortunam ad interitum traxit. Nam portu Slusano à Cliviensi infesso, obstructoque ne qua navis posset ap-

pellere ; vexatus crebris motibus mercator Antverpiam divertit. Fluminisque opportunitate non indelectatus , nescio quo fastidio etiam in pace Brugarum portum destituit , ægre jam transmittentem graviora navigia. Quibus rebus Antverpia divitijs crevit, urbis genium in eam magnitudinem efferentibus, quam ut hodie intelligamus, ab Amsterdamo exigere debemus. Illuc enim fortunam Mercurius transtulit. Cujus quoque vices, ex factorum dispendio, aliæ atque aliæ urbes, haut immerito expectant. Talis tamen pridem Antverpia fuit. In qua nihil proclivius erat quam religionem corrumpi, per affluentiam populorum, novitatem omnem inferentium. Flagitium vigentibus legibus non satis supplantatum, ijs sepultis coërceri non poterat. Sectariorum studia sua diutius non premebant. Supra imperii reverentiam excreverant, cottidiano scelere audaciores. Quam inulte magistratus contemni posset, experti fuerant. Cujus auctoritatem adeo despexerant¹, ut nefarium obtruderent libellum, in quo Reformatæ religionis titulum sibi adscripserant. Petebant autem templum ad sacra : vel si id minus placeret , ut extra urbem saltem facientibus sibi satellites ad custodiam statuerentur. Ferrum alioqui & extrema experturos , cum civium pernicie. Preces erant ; sed quibus nemo audebat contradicere. Magistratus, sumpto
deli-

deliberandi spatio, fortunas urbis apud Gubernatricem deflere cœpit, nullum alium vœcordiæ finem fore dictitans, quam si vel ipsa ad eos descenderet, habitura ibi domicilium, vel Procerum aliquē cum imperio transmitteret. Illa quidem tot curis obruta, & quid faceret incerta, eos cum quibus consulere solita erat in consilium adhibuit. Hi certatim transitionem dissuadebant. Indignum facturam, si peteret civitatem, in qua non leges, non imperium valerent: ubi non auditura modo, sed & visura esset abominanda flagitia. caput denique suum furentibus non credituram sine nota stultitiæ. Secundum hæc, magistratui renuntiari iussit; sine militari præsidio venire se non posse. Hoc si præsto foret intranti, protinus adfuturum.

Interim Brederodius Antverpiam appulit. Cujus interventu accensa improbitas, modum excessit. Nihilque jam dissimulata audacia VIII. Cal. Iulias in concionem prorupit; quam Burgerhauti, in campo Lario, haut procul mœnibus, Ministri indixerant. Eandem diem Tornacenses, Valencenensesque pari insania feralem fecerant. proffus ne quis dubitaret ex composito egisse. Permixtæ viris fœminæ ad sexdecim fere millia excessere portis. Armati deducebāt Ministros, homines infimæ sortis, nullisq; litterarū studijs imbutos. Alter eorum sartor, flammearius alter erat. Quibus
vix

vix diurno quæstu famem propulsantibus, rudis facundia, & inepta vanitas, fastusque in scripturas, prærogativam sacrorum detulerat. Patientia campi junctis vehiculis inter se committebant. Post quæ latebant armati, propulsaturi Brabantia prætorē, in vicinia agentem cum militibus, ut incautos exciperet. reliqua multitudo in duos cuneos collecta sermonibus vacabat, Ministris vocem intendentibus ut ab omnibus possent audiri. Ab hoc sacro rediverunt in urbem. Percussis cæterorum civium animis, sponteque furori cedentibus. Senatus consilij inops nequicquā reluctabatur. cui præter sanam plebis mentem nihil deerat. Forte tum Megemus in urbe agebat, paucorum dierum moram trahens, speculaturus Brederodij consilia. Hinc suspicionem vulgo fecit, de inducendis præfidiarijs cum primoribus consultare. Verane ea fuerint, an incerto rumore conficta parum affirmatur. Magnus certe motus exortus est. Tantoque discrimine nutavit civitas, ut mercatorum præcipui atrocius aliquid metuentes, de fuga cogitarent, resque suas convasare inciperent; donec senatus edicto intercessit, præsentiam Gubernatricis rursus implorans. Illa tum nihil cunctandum rata, Auriacum Antverpiam destinavit. Vicecomes urbis erat, nec ingratum civibus fore cognoverat. Megemum vero, cum Brederodio movere inde iussit. Neque moram

ram Megemus fecit. Brederodius ad omnia contumax, sext. Idib. Iul. Auriaco Antverpiam propinquantiquasi per honorem obviam processit. Ingens quoque multitudo sequebatur. Erecta omnium studia erant ad novum Gubernatorem. Alij extra portas, alij in muris consistebant. Eoque conspecto qui primi occurrerant, attolluntur in clamorem plaudentibus similem, & incondita vociferatione. *Vivant Geusij*, ingeminare incipiunt. Eadem vox ab his qui extremi venerant excepta, in auctius reddebatur. Nec minore clamore in urbe excipitur. Adeo ut modico risu diductus, subinde proximis diceret, viderent ne mox penitentiam agerent intempestivæ lætitiæ. Magistratus ea vespera publicas epulas instruxit. quibus Brederodius quoque adhibitus est. Multum indignante Gubernatrice, quod qui Megemum exturbare sustinuerant, solemni convivio Brederodium excolerent. Interim Auriacus valetudinem urbis curare adorsus, deteriorem reddidit. Quippe sectarijs, extra muros suo ritu incrimines operari permisit, quoad Generalium Ordinum decretum succederet. Præsidiariorum metum paventibus ademit, & inordinatam lasciviam aliquamdiu in pace continuit. Inde ad S. Trudonis fanum Brederodius se recepit.

Urbem hanc in regione Leodiensium sitam, habendo conventui Conjurati definierant.

*Conjurati
ad S. Tru-
donē con-
veniunt.*

rant. Miserat paullo ante ad eos epistolæ Gubernatrix, quibus ad illicita religionis studia reprimenda, ex proluxa promissorum fide admonebantur. Et hoc prætextu concilium suorum indixerant. Cæterum altiores suberant causæ. Quippe cum per tot menses nihil læti ex Hispania acciperent, inexcusabile suum crimen, & abominandum regibus exemplum timere cœperant; sub specie silentij securiori se vindictæ servari credentes. Sciebant enim quam multum peccassent. Neque in animum dimittere poterant, præteritarum rerum insolentiam oblivioni daturum esse Regem, vel Generalia inducturum comitia, nisi novis tumultibus extorquerent invito. Itaque ad Sanctum-Trudonem non conjuratos modo, sed & ministros, & Sectariorum præcipuos tempestas compulit. Non pauciores duobus equitum millibus convenisse traduntur. Quærebant autem, qua potissimum ratione saluti consulerent suæ. denique quid ultra facturi essent de libello. quid de sectarijs promiscuam religionis libertatem ibidem postulantibus. Aliquot dies per discordiam absumpti sunt. Multi enim non suo; sed temporum, levisque animi vitio conjurationi adheferant. & hi præcipue abhorrebant ab omni mutatione sacrorum: prolixè censentes, expectandum esse promissorum eventum, ne tumultibus serviisse crederentur, & necessitatem temporum obtendisse

rendisse facinori. Alijs e contra placebat miscere cuncta seditionibus, & aliorum scelere scelus suum absolvere. Libertate opus esse clamabant. Maximam populi partem consensisse sectarijs. In eo stare victoriam suam, si & plebs secum insanire inciperet. Tunc enim primum ex publico dedecore accepturum Regem, quantis malis libello laborassent occurrere. Fervebat itaque certamen pro cuiusque studio. Iurgioque inter eos procedente, vicit malitia ratione potentior. Quibusdam adeo indignantibus, cum aliud ex alio captari aspicerent, ut non erubescenda poenitentia clementiam Gubernatricis experirentur redituri ad officium. Interea ingens pavor curiam obsederat, incertam adhuc quo tanta vis erumperet. Gubernatrix animo ægra, & ne in furiosum exitum rebelles spectarent sollicita, suorum præcipuos rogavit, ecquid haberent consilij. Nihil superesse videbatur, quam ut iratos utcumque conciliatos, quamprimum resolveret. Protinus igitur Auriacus, & Egmondanus Conjuratis non injucundi, ad hoc destinantur officium. Mandatum his fuit, si quid rebelles vellent, remissa domum multitudine, certos delegatos Arschorum mitterent. Nescio qua causa Arschorum Conjuratis non placuit. Dufflam tamen (vicus est haut procul Mechlinia) venturos se constituunt. Quidam volunt ex communi consilio

consilio conceptos fuisse libellos ad Imperatorem, ut Belgicæ libertatis patrociniū apud Regem susciperet. De quibus mihi parum constat. Ceterum XIV. Cal. soluto cœtu, Ludovicus Nassovius, Brederodius, & Culenburgius cum novem alijs conjuratis Dusslam veniunt. Proceres quoque moram non fecere. Mandata quę deferrent, hæc acceperant, in codicillos contracta sub nomine Gubernatricis. *Auriacum, & Egmondanum ad vos destino, interrogaturos quid, malum, hæc sibi velit tumultuaria secessio. Neque enim satis scio quid imprudens peccaverim, aut in quo offenderim nupera satisfactione dimissos. Quid ergo est quod ultra petitis? quid vobis vultis? legatos petentibus, in Hispaniam decrevi. Inquisitionem, & edicta rigoris insinulastis; mitigavi. Generalia Ordinum comitia desiderastis; quia in potestate mea non erant, ad Regem scripsi. An ex illo tempore quo libellus oblatus est, aliquid novi commenta sum? An, quod magis puto, desperatis de clementia Regis, ne iratus vobis placari non possit? Nemo subditorum unquam savitiem ejus expertus est. Nunquam in suos ira, quam clementia consuluit. Bonum animum habere vos jubeo, & hoc nomine esse securos. Saltem daturus est precibus meis oblivionem præteritorum, cui ea de re favorabiliter toties scripsi. Hocne illud est quod promiseratis, ne quem tumultum moveretis in populo? ubi sunt magnifica illa verba, quibus mortuos vovebatis vos pro obsequio principis? quibus repressuros concionū licentiā pollicebamini? quibus ante*

pedes meos non recusastis occumbere? Ego nunc fidem à vobis exigo. Quam præstare non potestis, nisi libidinem frænetis popularis vecordia. Iam turbas, jam seditiones, & exitium rei publicæ sectarij moluntur. in quorum subsidium externæ etiam gentes, veteresque Belgarum hostes conveniunt. His si connivetis, conscientiam sceleris confitemini. Interea rumor publicus omnem in vos invidiam transfert, criminique substituit; turbarum capita, atque auctores demonstrat. Quid hoc aliud est, quàm ad motus civiles commodare operam, & contra morem obsequij licentiæ concionum libello consulere, publicæ tranquillitatis larvâ adumbrato? Quæ si vera non sunt, re ipsâ refellite. Ex iracundiâ vestrâ intelligam, postulata illa rei publicæ utilitatem, obsequiumque respicere.

Percussit conjuratos invidiosa expostulatio. Prolixâque oratione objectum crimen diluere adorsi, à Proceribus monentur, defensionem suam scripto committere. Capti deliberandi spatium, sex delecti III. Cal. August. Bruxellam veniunt, laturo responsum: Petebantque intromitti ad Gubernatricem. Sed illa præsentiam eorum averfata: quare, inquit, Auriacum, & Egmondanum non conveniunt? jussitque hoc ipsum renuntiari expectantibus. Hi se ad Gubernatricem missos dicebant, significantes esse, quod nisi uni illi promere jussi fuissent in fœderatorum

concilio. quod postulante Gubernatrice solutum, rursus evocandum foret, si perseveraret ipsos excludere. His relatis, ad memoriam concilii Gubernatrix exhortuit. Proceribusque advocatis in curiam, tres ex fœderatorum numero introduci iussit. E quibus unus, quæ res poscebat locutus, tabellas obtulit in hanc sententiam; *Domina, Gratiâ benevolentia tua dignam referre non possumus, quòd legatos in Hispaniam dixeris. Ex his quæ tradentur, facile confidimus iustitiam causa nostra absoluturum Regem. Pro cuius ministerio ne jam quoque sanguinem dubitamus prodigere. Credimus denique ex quò libellus oblatus est, nihil à te novatum esse. Verum enim verò cùm videamus alios religionis causâ in ius rapi, alios ad supplicia servari carceribus; persuademus certè nobis, magistratus non gessisse morem tuò imperio. At enim promissorum fidem à nobis requiris. Quasi in coërcendis concionibus non omnem locaverimus industriam? Quod ad nos pertinet, conciones jacent. Iracundia populi cohiberi non potuit. Multa simul queritur. Quòd Rex libello nostro respondere differat. Duos menses datos esse. inter illos nihil succedere. Insolita quoque comitiorum forma, non paucis displicuit. Ecclesiasticorum denique malignitas protervâ linguâ terrore cuncta complentium, multos in rabiem efferavit. Haec causa illis ingeniis fecere prorumpendi audaciam. Nisi antevertissimus mala ista oblatione libelli,*

libelli, jam diu est, quod proderda conscientia consilium inierant. Si externi rebus se immisceant nostris, primi surgemus in ultionem. Ferrum tamen in cives stringere, non est animus. Sed nec ministerium Regis id ipsum postulat. Gladio premendi non sunt, qui ad jus provocant, & Generalium Ordinum decretum exspectant. Nisi crudeles esse volumus in communem perniciem. Ad herculè fama publicareos nos facit. Nemo magis fallitur, quam qui rumoribus se permisit. Quam saepe fama mentitur? Quis ergo plebem concitavit? quis ad concionandum persuasit? quis ad ferociam impulit? Cum res exiret in tumultus, passi sumus lascivire eos, qui in officio contineri non poterant. Hoc ipsum purgare Celsitudini tuae parati sumus. Non inficiamur quidem, plerosque fœderatorum iisdem ritibus imbutos, non aversari promiscuam sacrorum licentiam. Nemo tamen eorum adhuc inventus est excessisse terminos officij sui, aut obsequium exuisse erga Principem. Animi sui vota modestia compensant. Quoties plebem precibus aggressi sunt, ut abstraherent à furioso exitu? Abominamur certè tam protervam licentiam. Proinde si quid habes, quo pervicacia obviam ire potes, edissere Domina, tibi omnem pollicemur operam. Caterum non adeò perversam rationem sollicitudo nostra instituit, ut diffidere Regi oporteat. Iustitia & benignitas ejus meliora spondent. Nam si hîc sit (quod in votis omnium diu fuit) videres cuncta in Ordinem cor-

cedere. Perperam itaq; de præteritarum rerum oblivione securos nos esse jubes. Quid enim fecimus, ut veniâ opus sit? Venturis malis libello cavimus. Et ut scires vera fuisse, magnam calamitatum partem experti sumus. Restat ergo ut reipublica videamur consuluisse, non seditiõibus, aut privatis affectibus. Quod tam favorabiliter de nobis scripseris ad Regem, gratiam debemus Celsitudini tuæ. Vis tamen verum hic accipere? Indulge libertati sermonis, propitias aures tuas non fraudabimus arcanis rationibus, quibus adacti sumus ad intensiorem vitæ curam. Multa iracundia tuæ indicia erupere. Quid igitur mirum, si diffidentia nobis suspicionem feceris? *Auriacus* & *Egmondanus* illum heri scrupulum eximere conati sunt. Scimus interim multos Procerum nobis infestos, & nescio quibus verbis innocentiam nostram proscribere. Rebelles, & turbulentos proclamant. Brevi Regem ad ultionem venturum. Se quoque quamprimum mandatum acceperint, facturos, ne in illum impune peccemus. His sermonibus simplices populi aures cottidie imbuuntur. Longius quoque quam oportuit silentio transmisimus. Ad ultimum patientia diuturnitati succubuit. Clandestina consilia quibus illos male cogitare constat, extorsere remedium, quod à præsentī necessitate accepimus. Amicitias enim cum peregrinis contraximus. Illorum bonâ operâ usuri, si adversus nos, aut vassallos, aut subditos experta vim fueris. Hanc nobis necessitatem

*sitatem diffidentia tua imposuit. Quis autem
 damnare potest, quod vitæ fortunisque præsidium
 quasi verimus, quarum amore etiam fera ad ulti-
 ma compelluntur? Nam si tutiori remedio con-
 sulere potes desperatis, non dubitamus admittere.
 Securitatem duntaxat circumspicimus adver-
 sus malevolentiam Procerum & iracundiam
 tuam. Ne aut vi, aut alio genere prosequaris,
 nemini denique libellum fraudi efficias. Auriacus,
 Egmondanus, & Hornanus rerum nostrarum
 statum ante omnes intelligunt. Cum illis nobis
 frequens sermo intercessit. Operæ pretium feceris, si
 tuo jussu susceperint patrociniū fœderis amplis-
 simisque mandatis instructi, consilia nobiscum con-
 ferant. Credibile est tantam indolem non peccatu-
 ram in fidem. Nihil denique suasuram contra fas
 officij, & compendium publicum. Virtutem, quâ
 hætenus claruerunt, vadem, prædēmque habet.
 Quanquam hoc ipsum præstare nisi pro tempore nō
 potes: postulare tamen a Rege potes, ut decreto tuo
 placitum adjiciat in Generalium Ordinum concili-
 um. Caterū, Domina, celare te non decet Sancto-
 Trudoni agentibus oblatū nobis esse libellū à multi-
 tudine. Copiam ejus hic adjunximus. Arma quæ
 provocati acceperint, posituros se profitebantur, re-
 ligionisque negotium submissuros Generalibus co-
 mitiis, si interpositâ fide nostrâ redderemus securos.
 Non expediebat nobis tanta invidia condicio-
 nem subire. Sed prævaluit fortuna publica. Igitur,
 miserorum causam suscepimus, patronosque nos*

diximus adversus injuriam. Proinde si tranquillitatem amas, distribuendi sumus per oppida, arma populo erepturi. ne forte ille sibi relictus, peregrinis accedat, amulosque Gallos accersat in auxilium. Hoc tibi imprimis denuntiaturum volumus, ut presenti prospicias necessitati. ne si atrocius quid acciderit taciturnitatem nostram accuses. Quod reliquum est, Majestati rursus obsequium vovemus, & spiritum. Gubernatrix nihil quietum suspicata: tamē ad simulationem comparaverat vultum, contumaces irritare verita duriori supercilio. Ab Egmondano, Assicourtio, & Affonvillio jussit expectare responsum. Prædie Auriacum Antverpiam dimiserat, sedandis motibus, quibus rursus studere videbatur populus ille, in tantâ licentiâ nunquam tranquillus. Scripserat ad eam senatus, Prætorē Brabantiae in proximis visum cum equitibus, & hinc formidinem incessisse sectarijs, sacra suâ contra fas turbare criminantibus. Vereri itaque, ne aut locum concionibus occuparent in urbe, aut ferrum, quod deposuissent, reciperent. Prætor ergo movere inde jussus. Egmondano imperatum, ut codicillos deferret ad Conjuratos, in hæc verba. Nescire Gubernatricem quid in officium imprudens peccaverit, aut quid sibi velit tam confusa rescriptio; cujus planiorem interpretationem desideraret. Sectarios in vinculis detineri, vel quâ de causâ, nondum ad eam relatum esse. Perperam igitur contumacia
infi-

insimulari. Quae promissi ejus fuerint, abundè servata esse. Sed e contra illos non exprimere operam, quam in coërcendis concionibus attulerint. Si candidè agerent, nominarent vasallos, & subditos, pro quibus tantoperè sollicitarentur. Nam securitatis pignus, vadesque quos flagitarent ipsi, vicissim se exigere. Conjurati contra in hunc modum rescribunt. Multa à nobis, Domina, de industriâ prætermissa sunt, quorum ratio, & consilium ad te pertinent. Nunc verò quia ita jubet, non erit grave in copiam impingere, quam nuper in scribendo effugimus, ne superfluo sermone aures oneraremus tuas. Captivos si placet accipere, rectius à Tornacensibus, Insulensibus, Montensibus, Ariensibus, Bethuniensibus, & Athenensibus accipies. Brugenses denique, & Gandavenses non paucos in custodia habent. Diligentiam verò nostram in tranquillanda plebe, sola si ignoras, quamprimum dimitte per provincias, qui consistoria, & Ministros interrogent. Inordinatorum comitiorum rationem frustra requiris à nobis. Ejus tibi causa exigenda est à populo. Queritur ille vocatos in comitia, quibus jus suffragij non erat. ceteros, aut omnino non vocatos, aut exacto comitiorum die adesse iussos. Adhuc quòd delectis civitatum exemplar edicti petentibus non indulservis. Quòd spacium, dum ad collegia referrent, non dederis. Quòd publica domo inclusi, jussi sint consilium capere, nec prius inde exire passi quàm re-

sponsum dedissent pro tuo arbitrio. Interroga conscientiam tuam, an non violaveris libertatem publicam, qua modò Gubernatorum sententias promissu emeris, modò litteris sollicitaveris delectorum suffragia. Populus ergo jure de te queritur: nos de Proceribus, quorum multos nobis infestos videas. Congressus, & occursum nostros vitant præter consuetudinem. Tanquam rebelles aut læsa majestatis piaculo contaminatos fastidiunt. Consanguineos quoque suos, atque amicos deterrent imagine periculi, à nostro commercio. Spem gratiæ plerisque ostentant, si à nobis consilia segregaverint. Multorum quoque auribus haut obscure insinuant, ubi Rex in Belgium venerit, aut Regem non fore, aut nefario sanguine parentaturum injuriæ suæ, noxiisque daturum supplicia. Hi apud te sunt. Cottidiè tecum consulunt. Regis aures imbunt secretioribus consiliis, & bonitatem illius in tristiora exstimulant. Tot Veredarios jam remisit Hispania: nullus tamen postulorum nostrorum mentionem attulit. Sed Philippum Regem accipimus iter sibi, & legionibus per Gallias sollicitare. Ab eadem gente subsidia in nos exigere. Ducem Sabaudia auxilia instruere. Proceres tanquam contagionem metuentes, securitati nostræ timent accedere. Hæ causæ compulserunt nos ad externas amicitias. Quas cum Gallis tamen nullas contraximus. Si Vassallos, & subditos scire vis pro quibus meritò sollicitamur; Belgæ sunt. Hi nempe qui causæ nostræ se junxere. Sed nec illos, nec ceteros fœderatos

fœderatos securos reddere possumus, nisi Celsitudo tua, & tres isti Proceres fidem interponant suam. Hos veluti medios inter te Regemque, & nos constitue, nihil unque acturos, nisi ex tuo arbitrio. Ita tamen, ut non militem conscribas, non aliundè adsciscas, quàm sub illorum auspiciis. Hi duces, hi centuriones, & chiliarchas dicant. Scimus id multis provinciarum rectoribus grave fore. Commodius tamen nobis cavere non potes. Præsentem reipublicæ statum invidia postferimus. Atque ut mentem nostram propius accipias, ad tempus duntaxat exigimus fidem vestram. Despiciet interim Rex rescindere velit, an admittere. Quem si recusare contigerit; æquum est, spatium aliquot concedi iisdem promissis subnixum: ut interim securitati nostræ consulamus. Tres septimana in id suffecerint. Cautionem quam vicissim postulas, supervacuam ducimus. Quia nihil acturi sumus sine Auriaci, Egmondani, & Hornani consilio. Hæc est nostra cautio. Vires namque quas foris contraximus, offerimus ad obsequium Majestatis. exequi parati, quidquid ex suffragio Ordinum ille jusserit.

Hæc mutuo metu, & simulatione retenti, invicem scribebant. Horrebant tamen prudentiores ad sceleris novitatem, auribus Regum insolitam: quæ non conveniret cum nomine Principis summoque imperio, nec sine pestilenti exemplo proferretur in populum. Cæterum Gubernatrix non solum terrore plena; sed ad tantam negotiorum vim sollicita,

Proceres cum quibus conferret, ferè non habebat. Auriacus Antverpiæ hærebat. Mansveldius, Arenbergius, & Megemus suas curabant provincias. Arschotanus Montibus Hannoniæ retentum se simulabat infirmâ uxoris valetudine. Hactenus enim nullo publico munere excultus, tragœdiæ speciem eminus aspexerat. Hornanus injuriâ saucius, curiâ abstinebat; prætextu ægritudinis leviri sui absentiam excusans. Præter Egmondanum, & Barlaimontium nemo aderat. Vtrumque ergò cum Privatae curiæ senatoribus ad se accersitos, interrogabat, quid sibi agendum in tam perplexo rerum articulo. *At ego, inquit Egmondanus, de Inquisitione, & edictis, & abolitione non querendum amplius censeo. Quorum jam nullus est usus, singulis à libidine suâ modum flagitij exigentibus. Nihil enim valent leges, nihil judicia, nihil imperia, ubi vis, & audacia regnant, ubi mali, atque sceleris, carceribus eripiuntur ab insanâ multitudine. Id nunc agitur, bellum, an pacem velimus, alterutrum nobis fœderatis promittentibus. Nisi ergo admittimus Generalia Ordinum comitia, flagrabunt omnia civili discordiâ, armaque propediem præ foribus strepentia audiemus. Ista vero utcumque periculosa sint consilia, neque utilia publicè; tamen ut necessaria suadeo; ut apparatus armorum fœderati destituant, secretarij vero remittant supercilium. Multum quoque fiducia decedet*
exter-

externis, destitutos se sentientibus conspiratione nobilium; quos econtra pro Rege suo obstinatos, abominari seditiones viderint. In summâ ex duobus malis, eligendum est minimum. Omnes quidem laudabant Egmondani sententiam. Viglius tamen non placere sibi dicebat tam periculosa remedia, neque tantum se tribuere comitijs, ut ab his expectari possit religionis incolumitas. Demus, ait, Ordines majorum religioni, ac venerationi Regis sui deditos, novitatibus non oblectari: pollicerit tamen nemo potest, nihil utique illos antevertendis calamitatibus concessuros libellis, quos sectarij ex omni parte uno animo impetuque obtrudent. Haut frustra olim placitum principibus, ne absentibus ipsis Ordines haberentur. Cum vel præsentes cohibere vix possint, ne vel jura sua augeat populus, vel sceptrorû libertatem astringat. Hoc enim periculi in se habent ista comitia; ubi quod singuli non auderent, universi consentiunt, infesta semper, & nunquam sat suspecta dominantibus. Nam ne Regem quidem velle existimo. Scit enim quam procaciter sibi nuper illuserint. Populo cum Principibus nunquam convenit. Dominari illi volunt, hic liber esse. Queres igitur, quid censeam, quando nec recusare comitia, nec admittere sine periculo possumus? Mea ferret sententia cavendum esse Conjuratis, & per aqua, per iniqua conciliandos reipublicæ. Comitiorum vero negotium deferendum ad Regem, ut ipse statuât quod potissimum res exegerint. Huic sententiæ Gubernatrix

trix accessit. Nam cæteri quoque non dubitabant quin optimè Viglius dixisset. Secundùm hæc statuitur, respondendum esse Conjuratis, de postulatis eorum Gubernatrici curæ fore. Paucorum dierum inducias petere. intra quos mitteret ad Regem, Proceresque contraheret in curiam, quos in XV. Cal. proximas adesse omnes jussit. Prædes quos exigerent absentes esse. Inuitos autem vadari non posse. Ad hoc decretum Conjuratis deferendum Egmondanus deligitur. Datum illi præterea in mandatis, ut quoquo modo pacaret contumaces, hortareturque dissolvere foederis nexum, sub cujus fiduciâ sectarii tam flagitiosa peccarent.

Gubernatrix postridiè ad Regem scripsit. Materiâque consternationis subtrahendam rata, omne posuit esse edocuit in celeritate remedium. Rempublicam in extremo sitam, & citò perituram ni festinaret occurrere. Siquidem Rex propriâ indole ad consilia tardus, etiam cum tot tumultuum admoneatur, post VIII. Cal. Apr. nihil rescripserat. Id præcipuum alimentum malorum fuit. Cum suspensa Gubernatrix, & quid actura esset à Rege semper expectans, protraheret cottidiè remedia, quæ in tempore adhibere debuerat.

Iam Gandavenſes, jam Silvæduſenſes, & in Zeelandiâ Middelburgenſes, majorum ſacra
faſtidire

fastidire cœperant. Harlemum, Lugdunum, Ultrajectum, Neomagum, Trajectum, Ziri-xæa, Tornhaultum, & proxima quæque concionibus scœdabantur. Amsterdameses semel iterumque portas civitatis occluserant sectariis, ad conciones prorumpentibus. Prævaluit tandem ira multitudinis; quamvis etiam tum Magistratui ab optimo quoque pareretur. Nā nec corrigi contumaces poterant, nec sisti furentes. Infirmitate retinentium magis accendebantur. Non Ipras, non cætera Flandriæ primorum constantia in fide retinuit. Instar morbi scelus, & amentia urbes, municipia, vicos pervagabantur. Vna Brugarum civitas erat, quam tempestas illa non libaverat. Hanc sectarij per epistolas alliciebant in consortium, & si resisteret magistratus, vim, & ultionem minabantur. Momentoque temporis quatuor armatorum millia Brugas contendunt, templumque Sæctæ-Crucis in ipsis suburbiis concionibus incesant. Neque civium hoc crimen erat; sed eorum maximè, qui nuper Gandavum juxta insani, facem audaciæ prætuleraut. Ducentos tamen Brugenſium interfuisse comperio. Quorum perſicaciam magistratus timens, Gubernatricem invocavit. Miſſuſque eò Egmodanus, trecentos civiũ adlegit in stipendium. Et sic haut egrè suppressum est scelus, in cujus etiam odium genius urbis duraverat. Inſignis igitur tempeſtate Han-nonum

nonum constantia fuit. A Valencenensibus sollicitabantur crebris epistolis. Et haut procul Montibus concionem edixerant. Ad discutendos eos Latrunculator Hannoniæ egressus, idoneâ manu in ipso conatu furentes oppressit. Montensem Urbem Arschochanus obsequio sibi demeruerat, & si cætera nutassent, Gubernatrici servabat ad receptaculum. Luxemburgum discreta spatiis regio, vitiis aliarum non miscebatur. Nec alia sanè provincia per civiles hos motus modestius egit. Eadem prope Namurci quies fuit. In Artesiâ denique integritas prævaluit. Flandrorum tamen & Valencenensium contactus, finitimos aliquot vicos, quasi agitantibus ventis, contagione infecerant. Proditumque memoriæ est, ex tot satrapis, quibus ea regio abundat, haut amplius septem conjuratis accessisse. Regebat tum Atrebatum Vicecomes Gandavensis, vir nulli aut fide secundus, aut obsequio. de cuius virtutibus trademus postea. Nusquam fides in reliquis provinciis, quas fatalis tabes usque ad desperationem corripuerat. Geldria, Frisiâque crebris quatiebantur motibus, Gubernatoribus frustra obnitentibus; quorum constantia in contemptum venerat. Scires omnia ad seditiones vergere. Libidinem concionum multo armatorum præsidio Sectarii tutabantur. Equites in turmas componebant. Ut quisque opibus.

opibus validus, tela, equos, pecunias conferebat. Expilationes monasteriorum, raptus, & sacrilegia hauserant animo. Denique fiducia Conjuratorum inflatos, superstitione, ac lasciviâ discordes, non lex, non magistratus, non pudor, aut metus cohibebat. Provincialium curiarum projecta auctoritas, vano conatu jura exequabatur. Imperium viribus destitutum, decreta supplicia expetere non poterat. A sectariis vi agebatur. Fortè advocatum quendam Gandavi sceleris comperit, Procurator Generalis in judicium traxerat; cùm sex armati repentè in Præsidem Flandriæ domi invehuntur. Minister quoque simul venerat, superbeque poscebat, absolvi captivum, ac in posterum concionum libertati desineret officere. Cæterùm ille ad hoc fulmen haut quaquam territus, paucis respondit. *Regis se Ministrum esse. Imperio ejus morem gerere. Scire etiam ipsos novas leges ex communi Procerum consilio nuper sancitas in illicita conventicula. Quas cùm perferre jussus esset, exercitium earum remittere non posse sine crimine. Nulloque metu adduci posse, ut officium destituat. Quem contractâ fronte intuens Minister; ecquid intelligis, inquit, Verbum Dei nullis astringi legibus? in summa, denuncior tibi, ut malo caveas.* Et in hæc verba excedebant è limine. Signoque sibilis dato, plures statim armati prosiliunt, qui in insidiis constiterant. Stri-

ctos-

Etosque gladios vibrantes, ultra minas tamen non sãviêre. Longè atrociori viã in Brabantia grassatum est. Trecenti ibi sectarij ad facinora collecti, quæcumque audebant. Famosus quidam Minister Vilvordia in vinculis detinebatur. Ad quem eripiendum cum munimenta arcis frustra tentassent, injecturos se faces tentis oppidi atrociter minabantur. Iubebantque id ipsum denuntiari Prætori. Consumptaque urbs incendio foret, ni libertas Ministri ruinam prævenisset. Mechliniam inde digressi sunt ad paria facinora. Sed pavidı cives obiectis portis venientes excluferant. Igitur in rabiem versi, proxima quæque exterrent. Nec procul Bruxella aberant ; jactabantque propediem admoturos se urbi multitudinem. Quibus auditis Gubernatrix non mediocriter expalluit. Tot simul flagitijs obviã ire non poterat, apparatu belli destituta, armisque, & milite ; ac si hæc suppeterent, pecunia tamen deerat. Ordinarias turmas instrui jusserrat. Sed illæ apertè inclamabant non facturã Gubernatricem ut sine stipendio militarent. Igitur ad conquirendas pecunias intendit animum. Vsitatum hæctenus fuerat in extraordinario discriminis articulo, sub honestã mutui specie tributum aliquod ecclesiasticis imperare. Tunc quoque rogari placuit. Quippe eò proclivius collaturi videbantur, quod hac pensione incolumitatem suam cogitarent.

redi-

redimere. Conferendi exemplum Hannones præbuere. Idem factum in cæteris provincijs. Sed benigna illa liberalitas præteritorum annorum stipendia exonerare non poterat. Ad ea igitur dissolvenda consilium iniit, fastigio quidem indignum, sed quod terror & necessitas facile excusat. Quæstum enim ex sorte (Lotharias vulgo dicimus) facere instituit; sublevatura ærarij angustias sine cujusquam incommodo. Urbes interim in finibus positas, supplemento militum firmavit. munimentum adversus finitimos, & si necessitas postularet, contractura inde auxilium in civili discordia. Gubernatores, & Provincialia concilia prætores quoque, & magistratus admonuit, diligenter caverent, ne externis hostibus, civitatum munimenta aperiret proditio. Denique ut cum saniore civium parte inirent rationem, qua illicitos cœtus discuterent, urbesque, & populos continerent in obsequio. Et quoniam non sine Dei ira mala ista accidere videbantur, publicas preces, & supplicationes indixit. Hæc in præsens suppetebant remedia; sed vana atque infirma in tam vasto incendio. Plebs varie pessum ierat, cupida rerum novarum, simul agitata pestilenti sydere illius sæculi.

Dum hæc in Belgio aguntur, Rex in Hispania sollicitus, insumebat operam consultationibus, adulta jam malitia nihil profutu-

ris. Montignæus enim eodem pervenerat cursorijs equis. Et quid de mandatis suis fieri placeret ad Regem retulerat. Ille vero suos in Concilium contraxit, & quod optimum ducerent ad se referri iussit. Hi tum maxime Concilium instituebant; Dux Albanus, Gomeſius de Figueroa Feriæ comes, Antonius de Toletomagnus prior Ordinis sancti Ioannis Leonensis, Ioannes Mauricius de Lara, Archieconomus Reginæ, Reynerus Gomeſius Princeps d'Ovolý & Comes de Melito, Ludovicus Quixada Archippocomus, sive magnus Scutarius principis, Tiffinacquiús, & Hopperus, & Cortevillius. Rex autem non intererat. ne forte studio suo suffragandi libertatem adimeret contraria suadere timentibus. Et quia plerisque semina morbi ignota adhuc erant; ita instituere consilia ut prius de genere mali, deinde in remedia inquireret. Concilio Belgico Figueroa præerat. Verba ejus in hunc modum traduntur. Nunquam mihi dubium fuit, *haut* alio spectare Belgicorum Procerum consilia, quam ut in turbidis rebus, & per religionis licentiam quassatis, summam imperij ad se traherent. Primo enim quibus non machinis Granvellanum amoliti sunt? quare tamen irascerentur illi non habebant. Hoc de illo quoque inimici confessi sunt. Quid est igitur quod causabantur? Non expedire rei-publicæ unum aliquem in eo fortune gradu summam imperij habere in manibus. Majorum mores ob-

stare.

stare. Eam prerogativam deberi Proceribus. Hoc pretextu exturbavere periclitantem Cardinalem sub omnium invidia. Sed re vera constantiam ejus ode- rant, quam libidini sua credebant officere. Deinde legatio Egmondani supervenit, de Inquisitione, & edictis querelam ferens, & curiarum omnium vires Proceribus vindicatura. Ab hac spe dejectis, libellus Conjuratorum successit. Qui sunt illi Conjurati? fratres, cognati, affines, domestici, amici, & familiares Procerum? Quid igitur flagitant? Inquisitionem tolli, mitigari edicta, Generalia Ordinum comitia contrahi. Nempe ut in comitijs rempublicam ex suo formarent arbitrio; Inquisitione vero, legibusque sublatis, promiscuam sacrorum licentiam inducerent. Ut vel inde nemine profitente satis intelligas, non alienos esse Proceres à Conjuratorum consilijs. facinusque inter se partiri, quos in unum omnes cogit eadem factio. Ne id quidem Proceres dissimulant; qui ad ultimum suasere Regi, ut Inquisitionem abrogaret, edicta leniret, praeceptorum gratiam concederet, officia trium curiarum in unam confunderet. Hac sunt quae modo Montigneus attulit. De adventu Regis parum aut nihil adiecit. Cujus praesentiam Proceres non desiderant. In summa, duae in Belgio sunt factiones, una Procerum altera Conjuratorum. Altera alterius instrumentum est. Et in id utraque collineat, ut dominationem Proceribus transcribat, quo deinde illi vel in Regem potentiam exerçant. Post hunc sermonem, fuere qui censerent, prudenter facturum Regem, si vel ipse, vel

præfectorum aliquis ad opprimendum malum in provincias transiret cum exercitu. Sed eam sententiam plures abhorrendo; Non paucos in Belgio fontes esse testabantur. Multos tamen ex his non propria indole abstractos; sed levis animi vitio aliena stultitia accessisse. Bonorum interim numerum præpollere cæteris. Abominandum ergo remediij genus fore, pari supplicio cunctos afficere. Quippe bellum geri non posse citra bonorum injuriam. Longe aliam esse voluntatem Regis, qui mitem, & pacatum animum præstare cupit subditis; & cum illis haut aliter agere, quam tractare liberos solent offensi patres familias. Hi justitiam pietati admiscunt. Domestica flagitia sic curant, ut liberorum salutem, non ultionem videantur exigere. Regem enim corrigere velle, non evertere; sanare, non extinguere. Cum his & ejusmodi argumentis pro se quisque vicissim certaret; in hanc tandem sententiam concessum est, ut referendum Regi dicerent: Duo omnino suppetere remedia. Alterum verum; & solidum. Alterum medium quidem; sed necessarium. Solidam remedium in celeritate positum esse; si primo quoquo tempore in provincias festinauerit Rex, in ipso apparatu deprehensurus sectariorum consilia. Religionem adhuc in potestate esse. Auctoritatem refractariorum caducam, atque infirmam. Si proximam hyemem otiosus extraxerit, non religionem, non fidem, non obedientiam inventurum. Præcipit atam insaniam non postulare lenta remedia. Neque etiam expectandum, donec mali junctis sibi externis super-

supercilium tollant, & nihil amplius sincerum sit in provincijs. Componi adhuc res posse sine ferro, & sanguine. Sed glissentem seditionem in ipsis cunis opprimendam esse. Mox enim nihil proficient succincta legiones, vel certe non nisi inhonestis condicionibus ferociant discutient. Ipsum Regem hanc sibi expeditionem sumere debere. Nihil profuturam, si alteri permiserit, quantumvis egregio. In eo enim non elucebit reverentia Majestatis, non eminebit auctoritas. Quinimo atrociorum secessionum causas daturum partibus, utrimque armatis, & ministerium Regis utrimque praferentibus. Sicut nuper in Gallia accidisset. Hac ergo incommoda praevénire debet Rex praesentia sua. Boni enim auspicia ejus sequentur. Dubij conspectu Majestatis perculsi, ad eundem respicient. Mali non habebunt in quo fiduciam reponant. quorum cervicibus exercitus incumbens, societates ac factiones dissolvat, libratisque conatibus rebelles in leges subijciat. Tum demum religionis negotia secure componet, instructus legionibus, quas turbulentis obijciat. Si quid in Ecclesiastica labaverit disciplina, revocabit ad Concilij Tridentini severitatem. A sectariis vero exiget ultionem flagitij. De edictis, quod videbitur, constituet. Si quid in Concilio Status, vel Finantiis, aut secreta curia mutandum duxerit, rectius ibi perficiet. Deesse nobis hic acta. deesse decreta majorum, unde praeteriti temporis formam, moresque liceret colligere. Controversias quoque inter easdem curias exortas, dissolvat. jubebitque singulas contentas esse mandatorum suorum finibus. Operam denique dabit, ne indulgentia, & abolitiones, ne munera, & honores,

in quibus potissimum tranquillitas, salusque publica consistit, ad indignos perveniant. Hac sunt solidiora remedia. Quae si mature applicari possint vulneribus, frustra jam in cetera inquirimus. Ceterum dum instruitur exercitus, dum aula moles per se gravis movetur, hyems est, & intempestiva aura navigantibus. Quippe non aliter Rex in Belgium transportari potest, quam Oceano. Temperare crediturus salutem suam externis hominibus. Proinde ad media remedia necessitate compellitur. hoc est; de Inquisitione, & edictis, ac prae-teritorum delictorum venia; quid agendum sibi, consideret. Flagitiosum olim in praesentium scelerum remedia, & securitatem suam, futurorum praesagax Ecclesia instituit. Nihil enim sperandum, erepto telo quo integritatem ulciscitur suam, quam ut religio exponatur injurijs. Nec sine periculo edicta resolvi in ancipiti republica. Malos poenis affici debere. Quid enim futurum si nihil praeter scandala, & conciones, ac conventicula leges corripiant? nec id quidem idoneo supplicio; sed sub praetextu turbatae pacis, aut laesa tranquillitatis, scilicet ut fas cuique fiat, intra domesticos parietes contaminata conscientia morem gerere. Itaque si tempora admitterent, suasuros se fuisse maiorum morem retineret, nec supplicia irrogaret mitiora praeteritis. Nunc vero magnopere censere, sceleratis hominibus ignoscere, & praeteritorum criminum gratiam faciat. unos tamen Ministros, & concionatores excipiat. Inquisitionis quoque Papalis potestatem exarceat, ita tamen ut Episcopalis in usum veniat. Edicta vero in adventum suum differat. & si

ne haec

ne hac quidem moram ferant, Belgas ipsos jubeat formulam concipere, transmittendam in Hispaniam, ut de hac quod videbitur Rex constituat.

Hac relatione audita, Rex ad Gubernatricem litteras dedit, quibus sententiam suam, in hunc modum commisit. *Domina bona soror mea; Haut alia mihi unquam mens fuit, quam ut clementiam cum meis communicarem. Pristino affectui absens non detraho. Nihil equidem negare constitui, quatenus inviolatus numinis cultus patieretur, & conscientia mea. Quod ex litteris hisce satis intelliges. Neque id necessitati tribuo, quam representas; sed naturæ meæ. Malo me gratiæ, quam vindictæ pœniteat. At enim Inquisitionem aboleri desideras. Scio quantum momenti postulatis illis subsit. Hac sunt arma, quæ ex olim in rebelles Ecclesia instruxit. Quibus hæctenus dignitatem suam tutata est à sectarijs. Majorum consilia dammare non possum. Neque tamen institutis eorum ita me addixi, ut ab illorum prudentia recedere nefas existimem. Ad præsentis sæculi genium cogitationem direxi. Imperator pater meus Inquisitionem accepit, quia frangenda malitiæ Episcopi deerant. Cum sub incuriâ eorum, qui jurisdictioni præerant torperet Ecclesia, ad hæc auxilia recurrere coactus est. Nunc inter tot Episcopos eadem tempora non videntur. Facile itaque persuaderi mihi patiar, Papalem Inquisitionem expungi; modo Episcopalis robur accipiat. Edicti formulam, quam concepistis, plane inutilem esse video. quia sectarii haut alio spectant, quam ad libertatem religionis. Quod ex fa-*

mostis libellis facile est intelligere. Fœderati vero à Generalium Ordinum concilio edictum expectant. Sed obsecro, quid bonorum interest, hæc, an illa rogentur leges? Quippe suoapte ingenio ad licita, & honesta feruntur, nec contra majorum morem quidquam attemptant. In malos autem nulla satis atrocitas statuuntur supplicia. Verantamen ut tranquillitatem civium, beneficium meum faciam; recudi leges non recuso. Nec tam diu pressissem consilium meum, si provinciarum omnium accepissem suffragia. Absque his nihil novi statuere oportuit. Quippe in leges municipales, aut privilegia impingere non est animus. Nam si rogandi morem onittimus, bonorum offensa præsto est. Quia nec priora edicta sancita sunt inauditis provinciis. Et male leges sciscuntur, quas usus postea rejiciat. Imo ad exemplum pertinet, semel lata perpetuo custodiri. Caterum si constare robur legibus volumus, quadam à juri communis præscripto exigenda sunt. nempe ut contumaces, anabaptistas, & relapsos ignis compescat. bona vero eorum publicentur, quos gladius extinxerit. Quis enim probare poterit, exules ipsos fortunarum suarum retinere arbitrium? V'sustructus, antenuptialia licita, hæreditates, & legata ad eos pervenire, quos flagitio suo patria expulsos, civili beneficio indignos lex fecit; ius commune has perduellibus poenas liquido imposuit. Quarum mentionem in formula moderaminis vestri nullam invenio. Dubium consilio, an errore. Sed delatores poena aut præmio ad prodicionem sceleris sollicitari non video. Quasi futuræ sint, quis sponte

qui sponte volent accusare ? nemo gratis subiturus est delatoris invidiam. Hac velim eo candore admittas, quo ipse exigo. Nam quod ad me attinet, augendo arario non studeo. Sed quia publica utilitari conducere arbitror, & ita fieri debere jus commune demonstrat. Edictum anni MDXLIX. idem constituit, nihil tam detrectantibus Ordinibus. Neque interim ad rem pertinere puto, quo pacto obstinata mentes frangantur. Potestatem vobis facio, concipiendi formulam; ita tamen, ut religionem mihi, & Majestatem illibatam servetis. Quodcumque autem videbitur, quamprimum ad me trans mitte. Præteritorum veniam quam requiris, quantillam præfecturam existimem ex hoc conjicio, quod Fœderatos spe sua frustratos videam. Quanquam nec satis accipiam, utrum ipsos duntaxat Fœderatos, an & Ministros, & sectarios gratia quoque dignos iudices. Nolo tamen legibus constringi clementiam meam. De his quod videbitur ipsa constitue, & præteriti furoris veniam fac, pro tua prudentia, & arbitrio. Vnos tamen condemnatos excipio. Fœderati vero vinculum resolvant, & ad conciones, cœtusq; illicitos dissipandos omnem tibi industriam conferant. Hac demum lege gratiam ratam efficiam. Quod minus ipse iter in Belgium instituam, per imminentem hyemem non licet, deprehensuram me sine dubio in mediis fluctibus. Primo tamen vere appellere statui. Interim si conciones, & conventicula non cessaverint, Ordinarias turmas, & præsidarios objicias. In Fœderatos easdem partes amplexos, conscribe exercitum. Præfecturas delectis attribue. Horum virtus se-

*curum me efficiet. Nan. & civitates ferè in obsequio
stant. Et quo fidem illibatam retineant, prætores, &
magistratus ad colendum officium litteris exstimulo.
quas sine mora destinandas trades veredariis. Vale. ex
Silva Sigovia Prid. Calend. August.*

Hanc utique epistolam in longum tran-
scripsi, non ut moli voluminis aut copię con-
sulerem, quod tunc semper vitium maximè
declinò: sed ut boni Regis famam calumniis
exonerem. Nemo scriptorum est aliarum par-
tium, qui nocentem non pronuntiet. Servitu-
tem, & regnum cogitasse mentiuntur. Et quò
magis exosum populo faciant, plura innocen-
tiæ ejus maledicta affingunt, præteritis virtu-
tibus, quas mitissimi Rex ingenii, supra beni-
gnitatem candidissimas exercuit. In sacra ma-
jorum (nec immeritò) pervicacior fuit. Hæc
si adsint, cætera facilè populo condonaverit.
Sed ab æquo lectore, sincerisque judiciis, sa-
niores sententiam exspecto. Fata erant, quæ
Belgas urgebant. Ad quorum iram averten-
dam publica vota & supplicationes Rex in
Hispania suscipi jussit. Eadem in Belgio fieri
mandavit. Litteras quoque ad Proceres de-
dit, blanditiis plenas. Tempus appetisse mo-
nens, quo constantiam suam fidemque
probarent. Idem quoque magistratibus per-
scripsit.

Missis his epistolis, alii, atque alii tabel-
larii in Hispaniam perveniunt, nunciaturi
tristio-

tristiora præteritis, & afflictæ statum provincie. quo in discrimine religio esset, qua in perplexitate rerum Gubernatrix. Denique cuncta fervere discordiis, sub infanda sectariorum audacia.

Ad hos nuncios indignari Rex cepit, quod sibi populus tam procaciter illuderet. Succinctisque legionibus ad omnem fortunam opus esse ratus, tria equitum, decem peditum millia in Germania conducere iussit. Gens armis strenua, suaque indole in martem propensa, plura Cæsari, deinde & Philippo Regi stipendia generose, fortiterque fecerat, in venali fortitudine ignara perfidia. Sed nec recens adacta in Sacramentum vexilla destituit, quod tyrones Belgæ inter flagitia non numerant. Et cum hodierna prudentia statum robur in peregrinis constituat, inter eos Germani, nihil cæteris virtute, nihil affectu concedunt in principem, cujus ære militant. Turmas equitum in hunc modum distribuit. Erycio Brunswicensi tradita sunt tria millia; totidem Ernesto Brunswicensi. Philippus frater quingentos accepit. Joanni Bavaro centum quinquaginta; parem numerum Joanni Willaertio attribuit. Pedites vero in triginta tres manipulos contraxit. Ex his decem cohortes Joannes Nassovius, totidem comes Everstenius legerent. Gompenbergium octo præfecit. Waldensingerus quinque
jussus

jussus est conscribere. Hos sibi Principes mercenarios pridem effecerat. Paucorum annorum debitam pensionem exigentibus persolveri jubet, missis in Belgium trecentis aureorum millibus. quantam summam necessitas requireret, & præsens fortuna permetteret. Ex eadem pecunia sexaginta duo millia præsidariis, turmisque Belgicis in sex mensium stipendia numerari præcepit. Cæterum ne Germaniæ dynastæ ad tanti exercitus famam, in suspicionem raperentur; necessitatem armorum Cæsari excusavit. Gubernatricem præterea quæ moliretur secretis litteris edocuit, Generalia Ordinum comitia differri præcipiens.

Jamque epistola quam ante transcripsimus, in manus venerat. Nemini dubium erat, Conjuratos malè sibi conscios, nisi ex Generalium Ordinum comitiis edicta non passuros. Nec mitius aliquid sperabat Gubernatrix. Itaque Viglium, Bruxellium, & Assonvillium ad se accersit ex Privatâ Curiâ, Barlaamontium, & Hachicourtium adesse unà jubet. Soli enim ex Proceribus aulam instruxerant. Deliberare eos jubet, quid sibi statuendum de voluntate Regis; infirmo, ut videbatur, in præsens remedio. Illi commodius de his relaturam dicebant xv. Cal. proximas, in communi Procerum concilio. Absentibus iis de tanta re statui nihil debere. Nam si infelicem exitum haberent litteræ, omnem invidiæ molem

molem in se undaturam. Probata sententia, epistola magis non publicatur, quam supprimitur. Jam quoque ea quæ scripta erant ad aures Conjuratorum pervenerant ; præcipue indignantium, quod nullam comitiorum mentionem epistola præferret, quæ tam profunde imbiberant. Credebant enim absque his tuto sibi caveri non posse. Et pro repulsa interpretabantur, quod Rex non scripserat. Itaque novis tumultibus visum est opus, & atrociori scelere extorquere, quæ Rex sine scelere indulgere non poterat. Interceptæ sunt à Gubernatrice Tornacensium epistolæ, quibus significabant Conjuratis, ut illico ad se mitterent, quid postremis eorum postularis respondisset Rex Philippus, alioquin quæ destinaissent strenue effecturos. Vnde facile est conjicere, ex Conjuratorum instinctu transactum esse sequens facinus, qui sectariis tanquam instrumentis ad flagitia abutebantur.

Ergo postrid. Idu. Aug. proruptum est in apertum sacrilegium. Compositionem sceleris referre non possum. Nemo enim in tanto consensu auctores meminit. Sunt qui auspicia Tornacensibus imputent; & ab his submissos, qui perditissimorum audaciam pecunia conducerent. Ego vero ut non unum aliquem populum, ita injuriam temporum accusare non desino, mutationem rerum por-

*Initium
Iconoma-
chia.*

ten-

tendentium. Trecenti circiter numerati sunt, qui sacrilegiorum licentiæ viam aperuêre. Obscura fœx, & vappa populi. & inde in audaciam pronior, quia occulta. Quorum unum, etsi maximè nefas, ne nominare quidem possim. Homines sine tribu, sine nomine, finibus Audomarensium egressi, mortalium omnium noticiam amiserant. Sed Monasteriorum opibus avidissimè inhiantes, primum omnium abbatiam Wulverghemiam, haut procul Curtraco sitam, hostiliter diripiunt. Clausæ erant in ea virgines sacræ. Ipsa solitudo loci, sexusque naturalis imbecillitas, Iconomachorum audaciam crexerat. Hoc sceleris auspiciū fuit. Imbutæque semel sacrilegio manus, nihil furori postea reliquum fecêre. Calcare sacra, aras evertere, insultare imaginibus, ornamenta absumere flammis, violare sepulchra, ossibus defunctorum illudere. Mira prorsus & abominanda crudelitas. Quasi parum facinoris in superos admitterent, etiam manes laceßere sustinebant. Nunc demum intelligimus, quanto posteritatis damno eraserint litteras, Majorumque insignia marmoribus insculpta, quorum nunc vestigia aberranti sæpe conjectura multorum ingenia curiose persequuntur, aut à famâ memoriam requirunt, nullo certo auctore subnixam. Neque hunc furorem catholici tantum detestantur : sed etiam

etiam quisquis aliarum partium liberalibus artibus ingenium excoluit. Iconomachorum tamen non intererat quid posteritas amitteret. Per omnem illam oram grassati sunt in templa. cæterisque ad eadem audenda exemplum præbuere, facilè sequentibus, quod timebant incipere. Diceret ergo incendium per rura discurrere. Ita confestim, & sine mora obscuriores aliquot pagos, pari audacia in Castellana regione, pertentant Sectarii & Ministri in partibus. Inde statim Bellam corripunt. Cæterum Bellæ monasterium erat, quod ex Prioratu Carolus Cæsar in Abbatiam extulerat, translatis eò monachis D. Joannis Teruannensis Benedictini Ordinis. In hoc Divus Antonius peculiari religione colebatur à populo. Vota quoque pendebant de pariete, sanctitatem loci testantia, quam multorum annorum donaria celebriorem effecerant. Argenti ingens modus altaria instruebat, cultusque ad magnificentiam sacrorum exacti. Hæc sectarii religionis odio, seu prædæ cupidine, scelerata pietate furiis consecrant. Non sacro, non profano manus abstinent. Sedi- bus suis Monachos exturbant. Nihil intactum, nihil integrum relinquunt. Ornamentis sacrorum abutuntur ad ludibrium, calicibus ad temulentiam. Et ne catholicæ religionis memoriam relinquerent; bibliothecam flammis absument, multorum annorum labore,

labore, atque impendio instructam; & in hac multa clarissimorum ingeniorum monumenta, quibus adhuc typi lucem negaverant. Omnia prorsus vestigia prioris sæculi abolente decreverant, ut novitatem suam imputarent antiquitati, aptatoque mendacio, fabulose origini apud posteritatem illuderent. Nihil ab infesto Christianorum hoste immanius expectes. Plane ut jam non sit, unde succensere Barbaris jure debeant. Igitur omnia quæ reperiebantur, aut rapta, aut consumpta erant. Avaritiam tamen satiare non poterant. Sparsas per agros locupletum domos prædabundi irruebant, cultum ecclesiarum abscondi simulantes. Quæ res multorum iram, rixasque provocavit. Adeo ut quidem exprobrarent Ministris, nihil aliud ipsos, quàm latrocinandi licentiam sub larvâ pietatis aperire furentibus. Et certè non aberraverât à vero. Et Ministri pudore victi, ad declinandam invdiam, aurum omne, & argentum templorum ædituis jubebant restitui sub inventario; cæteroquin ut in furem se animadversuros. Fuere tamen qui abstruderent, & in crucem sublatis exemplum fecere. Ea res avaritiam cohibuit. At ne simili licentia in posterum grassarentur; non dispersi, & palantes ut antea; sed conferti, ac composito ordine iter instituunt. Primi ibant Iconomachi cum bipennibus,

cæte-

cæterisque instrumentis, obvia quæque sana invadere, & si resisteretur, fores dolabris per-rumpere jussi. Ministri duo proximè succede-bant, homines nullo studio exercitati. In eam provinciam ex sutrinâ vel textrinâ surrexe-rant. Populari tamen facundiâ & miscendis seditionibus validi apud multitudinem, cre-bris contumelijs in imagines debacchabantur. Post illos veniebant Diaconi, & Seniores; quos immensa sequebatur multitudo armis excul-ta. Hoc modo Stegram perventum est. quos Gallicus ibi Minister magno gaudio excepit. Inde Wervicū, & Menimā, & Wastenum, & circumjecta populati; ecce Messenensem ab-batiam, miserabili vastatione diripiunt. Nec Flandriâ contenti, prætereunt Lysam flumen, & Insulensium aliquot vicos sacrilegio fœ-dant. Donec omnem iram effunderent in Marquettense monasterium. Hinc Seclinium versi, ab accolis excipiuntur, qui ex finitimis undique pagis ad tutandam templi religio-nem armati convenerant. Multi Iconoma-chorum ferro cæsi, alij præcipitati in paludes, obscœnum spiritum in cœno evomuere. Ad Raslegemium quoque fama delabebatur. qui mox supervenit cum militibus; Sed adven-tum ejus subitâ fugâ sectarij prævenerant. Et sic ibi aliquando rabies stetit: ut in Flandriâ rursus atrocius insurgeret, quam non satis ha-buerant miserrimè semel afflixisse. Vix Nor-

mannorum olim tanta fuit vastatio. Quadringenta & amplius templa triduanus furor absumpsit. Nec adhuc tamen oppida pertentaverat. Hoc unum deerat publicis malis. Manebat ibi adhuc aliqua magistratuum reverentia : cum e contra in municipiis, vicisque , & pagis sine metu licentia grassaretur. Donec & oppida ad ultimum cessere.

Cæterum Egmondanus ad primum Iconomachorum tumultum Ipras processit , ut auctoritate nominis sui cives contineret in pace. Habebat in comitatu Flandrorum præcipuos. His auctoribus edictum promulgat , quo externi in civitatem recipi prohibebantur. Salutaris haut dubiè lex: sed absque armis exerceri non poterat. Et interrogantibus Egmondanum magistratibus , num templa tentantibus vim inferrent ; contraxit humeros in cervicem , mandatum sibi non esse respondens. Mox inde se Bruxellam recepit ad concilium. Plerisque multum iridentibus , quòd adversus rebelles , & vim publicam molientes , custos & moderator provinciæ mandatum requireret. Expectandum illi mandatum fuisse , cum Gravelingam juxtà , temerè pugnam ciens, propè in discrimen attulit fortunam publicam. Bonos ergo desperatio cepit. Multi enim haut immeritò suspicabantur ea quæ acciderent sponte, vel fraude Procerum evenire. Malis autem aucta est alacritas. Et ex
alia

alia parte gaudebant flagitiis Iconomachi. Nec tam Ministros, quàm prædam sectantes, proximam quamque civitatem rapinæ destinant. Plures furentibus cottidiè aggregabantur. Corrupta enim erat latius regio, & superstitionis suæ vindex unusquisque videri volebat. Raptim igitur Abbatiam Bellopratensem, haut procul Ipris, inopino tumultu corripunt. Inde à sectariis ex compacto acciti sunt in civitatem nemini clausam. Vi & licentiæ leges cesserant. Obstupuere magistratus adhanc turbam, & quid actura esset expectantes, alienam stultitiam immoti contemplantur. Parum videbatur in plebe opis esse. Major pars occultis studiis favebat Iconomachis. Quibus se obscurissimus quisque statim applicuit. Itaque cùm nemo obstaret, funestæ pietatis crudelitatem licenter exercent. Ordinem sceleris non invenio. Totus tamen dies per sacrilegia consumptus est. Nec in delubris amplius restabat, quod polluerent: cùm desertum episcopi palatium, canonicorumque domos vi perrumpunt, & tanquam in capta urbe, bonis insultant. Inde tandem digressi, totam illam regionem impunè peragrantes, proximos Franconatus pagos pari audacia funestant. Ulterius progredi metus prohibuit.

Auriacus hætenus Antverpienses tenuerat in tranquillitate, lætissimis auribus accipientes, quæ in Flandria acciderant. Quorum suc-

cessu ad paria scelera animati, sordidissimo-
rum hominum audaciam pretio sollicitant. Et
inventi sunt, qui in diurnum solidorum decem
stipendium locarent operas suas ad flagitium.
Encœniorum tempus erat, decimo octavo
mensis Augusti. Tradito à majoribus more,
totum hunc diem impendere lætitiæ publicæ.
Populus ad hilaritatem effusus, vel temulen-
tiâ marcet, vel spectaculis oblectat ingenium.
Multi quoque mortales ex proximis urbibus,
pagisque ad solemnia confluunt. Magnâ pom-
pâ supplicatio instruitur, quam longa perso-
narum series, in historiam circumducta, ex-
ornat. Cives armati procedunt, cultu ad ma-
gnificentiam exacto. Post eos geminus sa-
cerdotum ordo, in candidâ veste, & dalma-
ticis. quos B. Mariæ simulachrum sequitur,
suppositis sacrificorum humeris sublatum.
Peractâ pompâ, non statim cellæ suæ imago
redditur. Sed collocatur in testudine templi,
& in octavum diem pietatem populi exspe-
ctat. Istum sacrorum ordo fuit. Civibus er-
go ad spectaculum intentis, fuere qui præ-
tereuntem statuam scurrili cavillo exciperent,
clarâ voce obstrepentes, Mariola Fabri (ita
enim appellabant à B. Iosepho, qui faber fue-
rat) hunc honorem tibi inter supremos nu-
mera. Quibus auditis mussabant inter se ca-
tholici. Sed ante alios sacerdotes excandue-
re. Iamque quod evenit, præfagientes ani-
mo,

mo, sacrosanctam statuat vesperascente die cellæ includunt. Forte juvenes a sectariis conducti ludebant in templo. Notantesque sibi simulachrum è testudine subductum: unus aliquis scurrilem captans voluptatem vociferari cœpit, num timeret sibi Mariola, quod tam tempestivè concessisset in cellam. Per fidem, inquit, si *Vivant Gensij* exclamaverit, ut omnes exaudiant, spondeo innocentem in sede mansuram. Cæterùm pro latere templi ligneæ cellula erat, in quâ sedebat anus libitina, cereolos vendens, quos supplex mulierularum pietas ferrato candelabro in donarium compresso pollice affigere consueverat. ollam præterea habebat, & in eâ absconditum cineribus ignem, extinctis faculis promittentem lumen. Dum ergo juvenes petulantius ridens, cultumque divorum infamant contumeliis, quidam ex illis anum accessit; & rogo, inquit, mater, ilicet hinc i, rerum tuarum commercium interit. Secundum hanc vocem irata anus, præteritisque verberata contumeliis, in loquentis os ollam excussit. quam effusissimus omnium risus sequebatur. Nec procul ab exitu stabant furiosa consilia; cùm in proximo obambulans Prætor, ad rixantium clamorem cum stipatoribus processit in templum, cunctisque excedere jussis, minacibus verbis ultus est suum supercilium. Irati juvenes majorem nautarum colluviem accersunt.

rursusque in templum armati perveniunt. Psalmos more suo cantare exorsi, iisque peractis, *Vivant Gensij* vociferari incipiunt. Ad quem sonum veluti Berecynthiâ tibiâ in furorem vertuntur. Principio quidem lâpadem dejiciunt, quæ de tholo suspensa, noctes diesque vigilabat cum lumine. Aras deinde, & imagines prosternunt, & tot sæculorum ornamenta. Horret animus ad memoriam. Multæ antehac hæreses libaverunt pacem Ecclesiæ. Sed animorum possessione contentæ, picturis, cælaturisque pepercere. Hæc una exoriens, omnium ante se ferocissima, ingenuarum artium monumenta sustulit, ipsisque ingeniis bellum fecit. Centum non amplius erant, qui tantum facinus adorti sunt. Duarum horarum spatium furori indultum. Mox calentes iras ad monasteria transferunt, prælucentibus faculis, quas impiis manibus ecclesiis subtraxerant. Franciscanos resistere ausos, pluribus vulneratis in fugam conjiciunt. Et nemo postea infanos sufflaminavit. Per omnia templa liberè vagabantur, impetum festinantes, ut ante auroram sacrilegium perficerent. Quidam hæc XIII. Cal. acta tradidêre. quibus ego quoque accedo. Siquidem Auriaco absente contigisse constat. At ille quidem cum uxore, & Ludovico fratre publicam pompam spectavit, eademque vespera frequentavit convivium. Sed in tanta scriptorum varietate, exacta temporum

rum ratio haberi non potest. Parum refert quando actum. Omnes consentiunt in historia. Cæterum Iconomachi scelere audaciores, expertique quàm inultè peccassent, primâ statim luce feruntur ad abbatiam S. Bernardi, secundò ferè ab urbe lapide. Nemo adhuc ex civibus audebat arma opponere, subitæ audaciæ torpore correptis. Consensum urbis latius metuebant. Tantum stabant attoniti in liminibus suis, alter alterum quærentes ecquid vidissent. Provectior dies, nocturnæ tragædiæ calamitatem aperuit. Iacebant undique imaginum fragmenta, & majorem, quàm pro damno speciem fecerant. Erant qui majorum donaria, erant qui sua agnoscerent. Metus deinde invalescere cœpit, ne locupletissimorum ædes Iconomachi corripere. Sed illi S. Bernardo reversi, rursus se recipiebant in templum B. Mariæ, funditus everfuri, quidquid præteritus furor intactum reliquerat. Itaque ingentem detrahunt crucem, & in ea pendentem Christi statuam, ad humani mensuram fastigii figuratam. Antonii Helmontii opus erat, cujus nobilissimam artem etiam in reliquiis colimus, atque infra pecuniam voluptas taxavit. Quippe harum rerum pretia, non ex emētium commodo, sed pro cujusque voluptate, aut curiositate extenduntur. Sed in eo scelere occupatis, Prætor supervenit; adjutus bonorū studio, quos indignitas sceleris in ultionem

acuerat. Nihilque tale expectantes coniecit in vincula, ac paullo post in crucem sustulit. Senatus jus suum expertus, palam edixit, templorum spolia deferrentur in publicum. Idem quoque Ministri jubebant. Qui agrariâ licentiâ jam non contenti, concionum novitatem in urbem traduxerant. Eminebat inter eos turbulentus ille Hermannus, è Flandriâ accitus ad concitandos torpentium animos, eâ tempestate facundia uberrimus. Et ille statim Cathedralem Ecclesiam B. Mariæ concionaturus arripuit, suis eam deberi contendens, ambitione Calvinistarum, numero & furore præstantium, & nunquam satis patientium in secundis consistere. Accidit quidem parva res, memoriâ tamen non indigna. Fortè Ministrorum quidam monasterium S. Claræ concionaturus intravit. Claudebantur in eo virgines, quæ ex severissimâ disciplinâ sanctissimis moribus vitam instruxerant. Ad conspectum Ministri, omnes quasi fulmine ictæ procidebant in terram, pronisque perseverabant jacere capitibus. cùm ille attonitus, seu propria conscientia, seu novitatem facti stupens, vocem non invenit. & ab astantibus dicere jussus, cùm semel, iterumque frustra tentasset, pudore correptus monasterium destituit. Sed non cæteri Ministri tam segniter agebant. Vacuum tēplorum possessionem tanquam suam prædam rapientes, catholicæ religionis exercitium

citium undique excluſerant. Indignum id magiſtratibus viſum. Propoſitoque ediſto, ſectarios abſtinere templis, ſuamque catholicis poſſeſſionem reſtituere jubent. Permoti hiſ Miniſtri, & quanquam ſuorum pervicaciæ viribusque confiderent, non audebant tamen palam contradicere. Videbant ſe potiſſimum vapulare ſub Iconomachorum invidiâ, & præteriti ſcleris ſuſpicionem urgeri. Senatum itaque adire placuit. In curiam admiſſi templum ſibi concedi poſtulant ad divinum officium. Nihil ſua culpa factum ab Iconomachis, teſtabantur. Stimulis religionis actos eſſe, nec in poteſtate ſua fuiſſe pietatis zelum compri-
mere. ſi catholici temperarent ab injuria, in poteſtate ſe magiſtratus futuros. Senatus in hoc rerum articulo diſſimulandum ſibi ratus, benignè reſpondit. Non eſſe in poteſtate ſua de tanta re ſtatuerè Auriaco abſente. gratiam futuram quam ille dixiſſet. Poſt pauculos dies redditum promittere. Æquum interim eſſe, priſtino cultui delubra reſtitui. Hac ſpe dejecti, omnem tamen fiduciam in Auriaco reponabant. Exceſſuſque ſe templis denunciant.

Sed non ideò reliquæ urbes quietem fovere. Silvæducenſes eodem tempore haut abſimili rabie in templa ſævierunt. Inde latè, & paſſim per omnem Campiniam, nec per vices, ſed ſimul & uno quaſi impetu diſfuſum eſt incendium. Brædæ, & Bergæ-ad-Zomam ad laſſi-

tudinem spoliata sunt templa. Lirani ad Iconomachorum propinquantium famam, subductis imaginibus, in vacua delubra furētes admisere.

Aldenarda ut prima inter Orientalis Flandriæ, civitates concionandi licentiam in publicum extulerat, ita quoque prima nefarias manus sacrilegio polluit. Novem Iconomachi intraverant urbem, à Bacquerelio quodam mercatore conducti. Tantillus hic numerus sceleratę pietatis ducatum præbuit, populumque traduxit in partes. Cujus rabies non ante finem accēpit, quam deesset in templis quod profanarent.

Gandavenses ex aliâ parte, alieni furoris successum speculabantur. Satisque constabat, non quieturam multitudinem, si vel propius se admovisset Iconomachorum agmen, vel imparatam urbem sectarij aspicerent. Multa furoris indicia eruperant. Magistratus, ut par erat, anxius, ex adverso struebat consilia. Optimates omnes cum tribunis plebis vocat in curiam, sciscitaturus, quâ potissimum ratione Iconomachorum furias à se averterent. Non vanâ se conjecturâ augurari, mox in procinctu futuros. Militare præsidium accersendum esse, aut si sua ipsi tueri mallent, solemni sacramento obstringendam esse civitatē in Iconomachorū perniciem. Optimates professi sunt futuros se in potestate magistratus. Idem factum à tribunis. Nā & hi ex Optimatū numero eligi cōsueverāt, ex quo Carolus

lus Cæsar rempublicam à populo ad primores transtulerat. Dato igitur Sacramento, jussi sunt tribuni legem jurisiurandi deferre ad multitudinem. Sed hic animi in diversa trahebantur. Inclamantibus passim & vndique sectarijs, salvâ pietate sacramentum dari non posse. Existimare se Iconomachos jure facere. Neque unquam effecturum magistratum ut vim inferant pietatem colentibus. Summa itaque turbatio fuit, neutris invicem cedentibus, & quibus pristinæ religionis affectus inerat, & quibus odium. Pavidim interim sacerdotes ornamenta templorum, & quidquid sacrum sanctumque transferebant in arcem. Privatis quoque gentilia donaria efferre permissum. Silebant tristi justitio fora & leges. Silebant ceremoniæ & sacrificia. Ne provinciale quidem Concilium solita munia usurpabat. Captam esse urbem diceres. Pavidis cæteris, & quo tandem res evasura esset expectantibus, Sectarij quod pravâ mente conceperant, perficere constituunt. Nec ultra metus aut contatio; quia timeri se conspexerant. Itaq; XI. Cal. Septēb. sordidissima multitudo in globū collecta, Ioannem & Levinū Ongena cum Claudio Goetghebure dimittit ad prætorē, denunciare jussos, mādatum sibi à Proceribus imaginum excidium, cæterarum urbium exemplo: si nemo obsisteret sine noxâ fore: sin arma opponerentur viâcturos. Proinde si tranquill-

quillitati publicæ consultum vellet, lictores sibi aliquot statueret, in custodiam. Obtorpuit ille ad hanc vocem, iramque multitudinis irritare veritus, satellites præsidio ire iussit, sub publicâ auctoritate licentius grassaturis. Propter Templariorum fanum ingens stabat manus, facinori parata, & responsum opperiens. Claves templi exigentibus, visis lictoribus ædituus fores apervit. Quadringenti omnino erant, qui mercenario opere destituto ex omni parte affluerant. fæx & purgamentum civitatis, in hanc amentiam à sectarijs subornatum, ne quid sacrum oculis occurreret.

Ex his triginta in aras, imaginesque sæviebant; cæteri cum justis armis ad defensionem confederant. Inde ad Augustinianos, ad Carmelitas, postea Dominicanos calentes iras transferunt. Augescente licentiâ, egentissimus quisque ex plebe ad prædam confluebat, nulloque obsistente irrumpebat monasteria. Sacerdotes, & religiosi secesserant intutum. Penum ac cætera prædæ exposuerant. Magistratus torpore pavidus, finem malorum opperiebatur. Et dum boni timent, pessimus quisque impune furebat. Iam non uno agmine: sed in partes distracti, alij Nigrarum monialium, alij Agnetensium, plures sancti Michaëlis fana devastant. Quippe Sanctæ Pharaïldis delubrum in transitu contaminaverant.

rant. Post hæc rursus in unum conveniunt; junctoque agmine Carthusianos aggrediuntur. Quippe eâ tempestate extra muros civitatis in vico Royghemio domicilium constituerant. Hinc regressi Beginas, Xenodochium, Ackerghemium, Deinsam, Bylocam, Gallilæam, Groenenbrillam corripunt. Actum demum in cathedralem ecclesiam Sancti Bayonis, feruentes sacrilegio manus intemperanter inferunt. Intempesta nox erat, & restabat adhuc quod polluerent. Correptis igitur faculis, ad sancti Nicolai, sanctique Iacobi templa decurrunt. & inde mox in sancti Petri abbatiam, monachorum fuga destitutam. Multa ibi nefanda fecerant: Franciscani tamen ut omnium ultimi, ita extrema rabie afflicti fuere. Quibus rebus senatus permotus, postridie rursus Optimates, cum tribunis plebis ad se accersit. Quippe civitatem à violentia diutius tueri non poterat inermi consilio. & atrociora sectarij minabantur, afflictuos se divitum domos, iustitiam & tribunalia everfuros. Prætor quantum militum subitis delectibus posset, iussus est conscribere, fora quoque & vicos vigilijs insidere, tutisque præsijs firmare monasteria. Quatuor duces manipulis præpositi, Franciscus Wychuyse, Antonius Stoppelare, Franciscus Pascaris, & Arnoldus Boesfius. Edictum extraneis urbe cederent.

Cru-

Cruces in foro ad terrorem eriguntur, denuntiata morte sanctitatem templorum violare audentibus. Sed jam Iconomachi portis excesserant. Per pagos vicosque liberrime vagabantur. Non enim habebant qui furori eorum auderet intercedere. Nec jam dubitabant oppidis quoque vim inferre, multitudinis cōscientia freti. Sed magistratibus ad providendum tempus dederant. Alofti, Teneramondę, Cortraci à custodibus excluduntur. Clausas quoque portas Brugis inveniunt. Multi quidem in ea civitate novitatibus capiebantur: bonorum tamen numerus prævaluit. Et miles nuper conscriptus, obsequium fidemque colebat.

IX. Cal. Septem. Valēcenenses pervertuntur. aliquanto serius, quam pro civium ingenijs. Noircarmius, uti diximus, huic urbi præfectus erat, egregiā in regem fide & obsequio clarissimus. Ad primam erumpentium concionum famam Valentēnas properavit. Sed cum sine armorum metu, cives in officio continere non posset, Bruxellam festinat ad corroganda auxilia. Interim Ministri superciliosā auctoritate plebem exstimulant in Iconomachiam. Turpe sibi credentes facinus differre, cujus ipsi alijs auctores fuerant. Licentia à paucis orta, plures attraxit. Nullo Optimatum obistere auso, fores templi B. Marię hortantibus Ministris vi perfringunt. Inde Beginasium, & S. Gauge-

Gaugerici, ac cætera fana pari furore corripiunt.

Eâdem die Tornacenses ex composito paria incipiunt. Initium cœpit ab obscurissimis hominibus, quos ex agricolis Ministri promisso stipendio ad piaculum conduxerant. Ea enim tum maxime ars placebat. quia semel, iterumque feliciter cesserat. Miscellanea plebs mirâ densitate conjungitur intransibus. alios stimulat cupido prædæ, plures conscientia sua & religionis odium, omnes tamen pari animo in furorem surgebant. Milites aliquot in statione locati erant, qui sacramentum Regis acceperant. Eos prætor civitatis ingressis Iconomachis volebat obijcere. Sed ad stringendum ferrum compelli non poterant; haut aliâ lege conscriptos se causantes, quàm ut civitatem à populatione, tuerentur. Sed à sectarijs pecuniâ corrupti erant in patrato facinoris. Vnde enim Iconomachis tanta fiducia, ut manipulis ipsis inspectantibus tam licenter sævirent in templa? & non vindices timerent, quos in se potissimum conscriptos cognoverant? Delubrum! B. Mariæ primus grafsantiū impetus contaminavit. Rapta & fracta sunt omnia, quibus avaritia, & vis pares esse poterant. Tum denique viscera terræ scurari incipiūt. Quippe canonici impendentē tempestatem prospicientes, aurum omne, atq; argentum, & opulenta signa, cum pretiosissimo cultu

cultu humi defoderant. Et hoc ipsum, nescio quo prodente ad sectariorum aures allapsum erat. Forte accidit, ut Adolphi Geldriæ ducis sepulchrum perfringerent, eruentes è conditorio cadaver, quod per tot annos in hunc diem illibatum servaverat unguentorum suavitas. Itaque tanquam non satis pœnarum vivus pependisset, reliquijs ejus per ludibrium insultant; indignum humo clamantes, qui violare cum sustinuisset, per quem in humum venerat. Ille quidem per summum nefas sceleratas olim manus patri injecerat. egeratque se auctorem facinoris, cujus ipse in alios vindex esse debuerat. tantoque immanius facinus visum, quod nullâ aliâ causâ exstimularetur, quàm ut sceptrum, quod exspectare debebat, seni eriperet. Ergo ut insignia majestatis viventi extorqueret, prope parricida extiterat. Invalidum quippe senem, & vix firmantem vestigia, per aliquot milliaria, nudis pedibus in carcerē protraxerat. Posthæc ab eodem exhæredatus, cum succedere tentasset, Carolus Burgundiæ dux pari supplicio juvenem affecit, multosque annos, diris vindictam exigentibus, in custodiâ habuit. Cæterum Carolo sublato, à tumultuantibus Gandavensibus dux constitutus, acieque victus, ac cæsus Tornacensibus humanus traditus fuerat. Daturus exemplum posteritati, nunquam satis idoneo supplicio expiari parricidia. Interea

Tor-

Tornacensibus humandus traditus fuerat. Daturus exemplum posteritati, nunquam satis idoneo supplicio expiari parricidia. Inter ea Tornacenses diebus aliquot per scelus exactis Valencenensibus sociantur; junctoque agmine circumjectos pagos pari immanitate vastant. Vrbs Orciacum in proximo erat. Adoriri hanc constituunt improvise facinore. Sed Raslegemius, inductis in eam agricolis, tutam reddiderat. Oppugnare non ausi, iter flectunt, & S. Amandi, Marchiani, & Hannonii abbatias corripunt. Vicognii præterea speciosam bibliothecam flammis consumunt, quam multis sæculis cumulaverant monachi, & ut in illa ætate memorabilem fecerant. Et sic ibant ulterius, Aquicinctensem abbatiam vastaturi. Sed ibi eos Robertus Longevallius Dominus de Tour, & Fridericus Guyonius territorii prætor armati expectant. Ingentem circa se habebant agricolarum manum, ex proximis vicis pagisque collectam. Multa cum strage in sectarios inveci, diversis itineribus dissipatos interficiunt.

Nec cessatum est in Hollandia. Sed piget curiosius inquirere in tot facinora. Brederodius turbulentiâ ingenii apud plebem validus, Amsterdamentes, & Viannenses facile concitavit. Quorum audaciam Ultrajectini statim, & Lugdunenses imitati sunt. Provincialis concilii reverentia Hagheneses aliquam-

diu in modestia continuit Iconomachis ad extremum vulgantibus, mandatum sibi à Proceribus templorum excidium, permissi sunt insanix suæ; quia reprimi amplius non poterant. Delfenses sacro cultu, & imaginibus subductis, nuda altaria furentibus exposuere. Industria consulum Dordracenses & Goudanos à furq̃e cohibuit. Harlemum, Rotterdamum, & Gorcomium nescio sanè qua felicitate, fatalem illam stragem evasere.

Nutantem Frisiam Arenbergius acerrimè cohibebat. Sectarii tamen contineri non poterant; arte & impulsu Conjuratorum, res novas undique molientium. Lee warda igitur, & Groeningæ ira multitudinis in sacra incubuit.

Geldria penè tota pro religione stetit, Megemi sollicitudine. Nec deerat Culenburgius, mobilissimum quemque Neomagi tentando. Cæterum magistratus conatibus ejus prudenter occurrit, urbem excubiis firmans, & exulare jussis, quoscunque novitatibus deditos perceperat.

At Zeelandi haut tardè descivere, initio à Vlissingensibus, & Campverensibus orto. Cum Optimates cum episcopo haut segniter Middelburgi resisterent, valentiorum impetu ad ultimum succubuerunt.

In reliquis provinciis nihil irarum. Bonorum numerus malitiam supplantaverat. Cameraci

meraci quidam Joannes Clericus ad confessionem Augustanam provocare ausus multitudinem, stultissimam vecordiam capite expiavit.

Horum omnium ignara adhuc fere Gubernatrix, securè contraherat Proceres in concilium, quod fortè tunc solemne condixerat. Venere ergo in Curiam Auriacus, Egmondantis, Mansveldius, Hornanus, Arenbergius, Hoochstratanus, Barlaimontius Hachicourtius, Noircarmius, Viglius, Bruxellius, & Afsonvillius. Recitatae sunt sedentibus epistolae, Prid. Calend. præteritas à Regè missae. Adduntur his mandata, quæ Bergensis & Montignæus in Hispaniam detulerant. Crebrior sententia fuit; *Transactum esse utcumque de conditionibus, quas exegissent Conjurati. Inquisitionem quippe sublatam esse. Quid de legibus Rex censeat, ex eo satis intelligi, quod ad examen Concilii Status revocari jussit. Arbitrium ejus expectari de Generalium Ordinum comitiis. Hac priori libello dequestos esse Conjuratos. Posterioribus codicillis cautionem securitatis postulasse. Nec ea in re difficilem se præbuisse Regem, nisi quod intra paucas condiciones esse voluerit, quæ nihil pertinerent ad Conjuratos. Eos itaque primo quoquo tempore securos reddi oportere, ut resolvant sædus, sub cujus fiducia populus tam pernitiōsa inciperet. Cæterum de formula cautionis aliquantisper variatum in senatu. Quidam enim diploma abolitionis tradendum*

censebant. Sed paucorum assensu audita est hæc sententia. Abolitionem enim non concedi peccasse se negantibus. Gubernatrix quoque suffragium his adjecit, jussitque Auriacum, Egmondanum, Hornanum, & Afsonvillium in quem putarent modum, cautionis tabulas concipere. A Proceribus deinde remedium quærere cœpit in præsentium turbarum incendia. Tum quidam ex his diutius non pressere studia sua. *Sectariis aliquid indulgendum*, dicebant. *inclinatam rem aliter sisti non posse. Validißimas civitates novitatibus accessisse. E tranquillitate futurum, si sacrorum suorum cultum his permetteret.* Gubernatrix tantum se facinus negabat facturam. Quis deinde, inquit, in officio mansurus est, si hanc semel licentiam aperuero? *An non alia statim civitates eruptura sunt in eandem insaniam?* Ad hæc renidens Auriacus, facies, ait, Domina, quod placebit. *Aptiorem tamen medicinam non invenies. Hac nobis remedia majorum prudentia descripsit. Atque ut optima esse credamus, præteritorum sæculorum tranquillitas experta est. Hac arte Græci pacem tutati sunt, inter tot religionum discrimina. Hi mores Turcas continent, Germanos, Polonosque tranquillat. Nisi forte major inter se collidi provincias, funditusque everti quidquid præteritus furor reliquum fecit. Vides quantis viribus sectarii succincti sint. Ducenta armatorum millia in nos promittunt. Quorum numerum, ut de industria augeant multi, magnum tamen vel ex mendacio esse*

conjicio. Tutius igitur est exarmatos illos relinquere insania sua; quàm ut contumacia accensi, atque omnia polluentes, dissensione populi abutantur ad tumultus, ac mutandi status occasionem arripiant, tradituri se regendos externis principibus. Difiguit Gubernatrix ad has voces. Ingentique suspirio pectus concutiens, dimisit vultus in terram cogitabundæ similis; receptoq; animo, quomodo, ait, tantum admittam piaculum? Egon' hisce oculis irreligionem aspiciam, contempto Regis mei imperio? Si satis ita videbitur, extinguere malo in innocentia meâ, & innoxiam cœlo transcribere spiritum, quàm tanto dedecore famam polluere. Simul his, iratæ similis, recepit se in cubiculum. Erat sanè magnanima mulier, & in contubernio amitæ Margaretæ Hongariæ reginæ, ad principales curas nutrita, virili constantia vitia sexus prorsus exuerat. Proceribus invicem se intuentibus, concilium dissolvitur.

Horum omnium Conjurati non ignari, infaniora præteritis agitare incipiunt. Mittunt igitur ad Iconomachos, qui juberent eos accepto signo splendidissima quæque pervertere Monasteria, ac deinde simul ex omni parte in regiam versus iter dirigere. Interim Gandavensium, Tornacensium, & Valencensium, aliorumque facinora crebri nuncii in aulam detulerant. Et in illo rerum articulo perplexæ Gubernatrici, Iconomachi tan-

dem appropinquare traduntur. Hoc fulmine non mediocriter percussa, cogitationem altius mittere cœpit, quò evasura tandem esset tempestas, ex omni parte in caput suum promissa. Ingens vis hominum erat, ex diversis regionibus ad se tendentium. Flandri Affelghemiensem, Silvæducenses Tongerloensem abbatias quieti circumfidebant, expectantes irrumpendi signum, quod nisi libertas religionis indulgeretur, duros se Conjurati promiserant. Cum Antverpienses contra, dispersi per monasteria & pagos, fœdis rapinis, incendiisque grassarentur. Prima luce Mechliniam ex improvviso adorti, mixta sibi oppidanorum colluvie, Franciscanos & Carmelitas exspoliant. peractoque scelere, Vilvordiam se proripiunt. Adventus tumultuantium latè terrorem dedit. Passim enim jactabant, postridie se Bruxellam, atque in ipsam adeò regiam agmen moturos, ad paria facinorâ. Inops consilii Gubernatrix, jamque magis magisque malorum undique urgentium imagine concussa, cum alii super alios nuncii vera falsis miscentes, & tristiora omnia referrent: Vigiliū ad se accersit. Consuetudinem illius jam pridem intermiserat, offendere Proceres verita, quibus ille fastiditus erat, ob virtutem & constantiam improbitati inimicam. Metus suos strictim adveniēti exposuit, & quid ad hæc sibi faciendum,

ne

ne differret expromere. *Plus*, reponit Viglius, duo anni sunt, ex quo scire potuisti, quo furiosa & occulta quorundam Procerum consilia vergerent. Sub quorum invidiâ potissimum vapulavi. quia liberius quàm expediebat mihi locutus sum, quæ pertinere credebam ad obsequium Regis, ad integritatem religionis, & salutem publicam. Sed aures tuæ malignis insidiis assuetæ, uni mihi ita semper clausæ fuere, ut nihil nisi læsurum admitterent. Illa quidem peccasse se fatebatur, amicitia specie deceptam; in eo tamen articulo stare res suas, ut quærendum potius esset, non quid facere debuerit, sed quid facere debeat. Tum Viglius, an mandata Regis exequi haberet in animo, interrogat. Cùm paratam se respondisset. *Vade ergo*, inquit, & eandem legem propone Proceribus, à quibus exiges fidelitatis Sacramentum. His qui obsequium contumaciæ preponent, protinus te adijunge. scriptoque milite, custodiam corporis tui delectis attribue. Multi in partes tuas haut dubiè abscedent, ubi te obstinatham viderint. Satis virium in his tibi. Contumaces tamen ita non devovebis, ut contumeliosè haberi se putent. Arte nempe est opus. Et potissimum dominantium arcum, dissimulationem usurpa. Blanditiis verborum excultos sic fove, tanquam aliquando redituri sint ad officium. Nam si pati non potes ut suspectos se non sentiant, despectam dignitatem aperies injuriis. Non dubitavit Gubernatrix confestim exequi virile consilium. habitoque senatu

candem condicionem Proceribus proponit. Mansveldius, Arenbergius, Barlaimontius, & Noircarmius, sine cunctatione sacramentum accipiunt. Egmondanus paullisper dubitavit. Auriacus, & Hornanus pertinaciter abnuere. Supervacuum dictitantes juramentum dicere, quod in Gubernaculorum auspiciis, & sæpe antea advocassent. Suos quemque mores continere. nulla religione constringi perfidiam. De cætero præfecturam civitatis Bruxellensis Mansveldius accepit, mille octingentos pedites legere jussus. Oppidani mercedem in mille promiserant. Trecenti ecclesiasticorum stipendio merituri erant. Reliquis sufficiebat ærarium publicum. Præfecturæ militares distributæ sunt in promptissimos. Inter quos Philippum Launojum Beauvosii dominum, Balduinum Gavrium Inchii dominum, & D. Estanburgium comitis Ligniæ fratrem eminuisse comperio.

Fortè per eos dies Arschotanus Bruxellam venit. In itinere B. Mariæ Hallensi votum exolvit. Sed ut ostenderet, quanta fiducia sperneret sectarios, ministrorum omnium capitis tegmen B. Mariæ imagunculis instruxit; atque in eo habitu spectandum se Bruxellensibus exhibuit. Cæterum is Gubernatrici magnopere suadebat, ut desertâ Bruxellâ, Hannoniam peteret, caput suum subductura periculis; quoad subsidisset tempestas furoris popularis,

ac propitiora fata regressum promitterent. Sed hoc consilium Gubernatrici magis, quam Viglio placuit. Cumque audivisset de fugam cogitare, obnixè rogare cœpit; ne rebellibus regiam proderet. Quis enim, inquit, deinde pro aris arma sūpturus est, si fugere ipsa perseveraveris, tuo metu ceteros pramonitura, quid metuendum sit à sectarijs, haut dubie erecturis altius supercilium? Dignitatis tuae praesentia hic est opus. Aliter civitas contineri non potest. Quid enim times? Nemo Procerum, nemo nobilium, ex saniori populi parte nemo, vbi periclitari te aspexerit, auxilium non expediet, salutemque suam tua non praponet; quos omnes pari metu fugitiva percellas, & ad resistendum ignavos efficies. Tanto in bellis momento est praesens majestas, pro qua gloriosum sibi quisque ducit occumbere. Iterum atque iterum cogita, quam magnum Regionum ministrorū numerum desertura sis, quorū nemo sequetur fugitivam. Vt cumque igitur ipsa evadas incolumis, ex maxima tuorū parte perire hic incipies. tot fidelissimos viros tractura in ruinam, opperiri paratos quidquid fortuna decreverit. Haut segniter has voces accepit Gubernatrix. Vice-rat pudor contemplationem periculi. Iamque prorsus damnaverat abeundi consilia: cum Auriacus denunciaret ei, Iconomachos admovisse propius agmen, omnesque omnino monachos & sacerdotes, cum ministris Regijs statuisse conficere. Idem mox Egmondanus, & Hornanus diversimodè ab alio, detulere in regiam. Seu vera hæcerant, seu ad concitan-

dum terrorem efficta, non dubitavit tamen Gubernatrix pro compertis accipere. Itaque consilium fugæ, quod paullo ante constantissime abjecerat, rursus revocavit, ingenti consternatione percussa. Purpuratos quoque in sequentem diem adesse jubet, discedenti sibi præsidium. Præparatisque omnibus, ad soporem momentaneum processit in conclave. Sed nec somnum capere, nec quietem pati poterat, tot simul cogitationibus obversantibus animo. Luce prima Viglius supervenit; & quo tam subito properaret, interrogat. Tum Gubernatrix præsentis metus effata, & quæ manentibus instarent pericula; prudenter quoque facturum, dixit, si fugam simul adornaret in Hannoniam, depulsurus à jugulo certissimam perniciem. Parum se distare à captivitate. Nihil mitius sperandum à furentibus, quam insignem aliquam contumeliam, aut mortem. Non esse opus caput ruinæ offerre, cum Hannonia pateat, exceptura ipsos, tutissimo hospitio. Viglius convenientem præsentis rei sententiam orsus, longa oratione deterrere rursus eam cepit ab intempestiva fuga; hortando, morendo, refutando rumores, castigando formidinem. Et ob id prolixiori sermoni indulgebat, quia interim adfuturos sperabat Procures, quos eandem opinionem fovere didicerat. Nec mora, Mansveldius, & Noircarmius supervenerunt. Quorum tum operâ potissimum utebatur

tur Gubernatrix, suspectis ijs, quos novitatibus oblectari cognoverat. Illi bonum animum habere eam jubebant, identidem commemorantes; ne fidissimos, & de Rege optime meritos Ministros desereret. Fortioribus consilijs obfirmaret animum. Superesse vires adversus inconditum vulgus, nullo ducē, nulla disciplina ad bellum, tanquam ad prædam ruens. Ausuros se tentaturosque extrema pro salute illius. Fortunam & Deum adfore conatibus, meliorem causam tutantibus. Nec suafuros hac fuisse, si crederent, caput ejus objectari discrimini, aut victoriam in lubrico consistere. Dum hi loquuntur interim Viglio spatium fuit, quod dimitteret ad magistratus, qui egressu civitatis, aulicis interdicerent. Quorum imperio statim clausæ sunt portæ, firmatæque vigilijs. Multum diei processerat, Procèresque passim coibant in curiam solemni officio. Sed impedimenta quæ præcesserant ante portas cohibebantur. Et hoc ipsum præfecti mulionum renuntiaturi accesserant. Tum Viglius, vides, inquit, impositam tibi manendi necessitatem? Necdum intelligis quantum in te una momenti civibus sit? His Viglij verbis, magistratus (nam & ipsos simul in conspectum admiserat) adiiciunt, spondere se milites quos promiserant, mox in promptu fore. Civitatem quoque Regijs partibus se applicituram. Egregiam sane gloriam eo die Viglius tulit servatæ reipublicæ; laxante paulatim animum Gubernatrice fortiori-

tioribus consilijs, quæ ex omni parte congeriebant purpuratorum fidissimi. Et vergens ad meridiem dies itineri non sufficebat. Proceres itaque à prandio in concilium venire iussit. Actum ibi de pace; cum iidem illi fugæ auctores, libertate opus esse rursus clamabant. Non quod constaret profuturam in sincera remedia; sed quia pro tempore aptiora non succurrerent. Optimis quibusque jam non adversantibus, & Auriaco potissimum urgente; ne perseveraret obstinata religionis defensione religionem perdere. Multos dum pondere, quo gravantur, flecti nolunt, frangi. Temporaria aliqua indulgentia opus esse, ad avertendam malignitatem fortuna, quando aliter mitigari non posset. Neque ipsum Regem, si inermis hic fiet, alia medendi ratione usurum. Quacumque tandem condicione perniciem publicam honeste reddimi. Per æqua, per iniqua cedendum esse necessitati, quæ staret ante rationem, cui prudentia succumberet, & consilia omnia obsequerentur. Cum eadem Hannanus, & similia cæteri confusis vocibus jactarent; victa consensu Gubernatrix, multumque obtestans; ite ergo, inquit, quandoquidem sic videtur, nunciate Conjuratis, si posuerint arma sectarum, eos qui inermes, sine confusione, & scandalo, illo ubi nunc agitentur, ad conciones procederent, non me vi armata, aut via facti persequendos curaturam: quoad Rex aliter statuerit ex Generalium Ordinum consilio. Hac tamen lege, ne molesti sint Romanam religionem exercentibus, usumque templorum Catholicis restituant.

Per-

Perplexæ hæc dubie oratio erat, nec dantis, nec negantis libertatem; non mansuram tamen, quia salvo principatu concedi non poterat. Facile Conjurati quid vellet, intellexerunt. Sed verba ejus in alium sensum detorquendo, sacrorum se licentiam adeptos imposuere credulo populo. Confestim igitur Affligemium, Vilvordiam, & Tongerloam dimitunt, qui juberent inde movere Iconomachos, atque suas quemque domos sine noxa recedere. Post hæc Proceres illi, quos ante ad hoc officium destinatos dixi, in colloquium veniunt cum Conjuratis, tabulasque à Gubernatrice obtulere in hæc verba.

Cum supplices nobiles XIII. Cal. Septemb. ad Gubernatricem redire jussi fuerint, libello responsa daturam: commodum ex Hispania nuncius appulit cum codicillis, rata omnia facientibus quæ exegerat. Quippe Rex inquisitionem abrogari, atque edicta refingi non recusat. Generalium Ordinum conventum tantummodo distulit. Ad quem maturandum omnem ipsa operam datura sit. Supplicibus interea cavere non detrectat. quia nihil unquam antiquius habuit, quam scrupulum & diffidentiam eximere ingenijs eorum, qui tristioribus consilijs imbutum esse Regem existimant. Causam & occasionem malorum omnium. Ex eo quod hinc ille recessit, nullum prætermisit benevolentiae signum erga subditos. Ab ingenita clementia, animique bonitate non degeneravit. cum nihil ab animo ejus sit alienius quam iracundia. Itaque præteritarum re-

rum gratiam lubens fecit, & in hanc rem consignandarum tabularum Gubernatrici plenum dedit arbitrium. Cum itaque hoc ipsum exequi ipsa in animo habeat: à supplicibus vicissim promissorum fidem postulat; nempe ut solemni sanciant sacramento, non facturos se dolo malo, neque etiam machinatos, quod Majestati Regiæ, quod statui publico, quod provinciis, aut subditis adversetur. Officium fastigijs debitum se culturos. Manumque commodaturos, ut tumultus sedentur; ut intra frangum cohibeatur insurgentis populi licentia; ut multitudo deinceps extra leges non exeret; ut cesset templorum monasteriorumque vastatio, & sacrilegia; ut tam abominandi sceleris auctores merita ultione plectantur; ne vis fiat ecclesiasticis; justitiæ ministris, aut nobilibus, aut subditis; arma confestim ponantur; ab insolitis regionibus conciones arceantur; atque hæc, sicubi jam sint, aut factæ fuerint, ut inermes, sine turbis, & scandalo frequententur; ut externos hostes & seditiones excludant; ut hi denique, quos hodierni sæculi novitas turbavit, patienter leges accipiant, quas ex consilio Generalium Ordinum decreturus est Rex. Actum Bruxellæ x. Cal. Septemb. signatum. Margareta.

Lectis condicionibus nihil eorum displicuit. Conjuratis, nisi quod catholicam religionem profiteri juberentur. Nam hoc ipsum quoque legibus adscriptum fuerat. Et plerique eorum novum dogmatis disciplinam imbiberant. Dato itaque solemni sacramento, Assonvillius diploma cautionis exigentibus, porrexit, in hunc modum.

Margareta, divinam gratiam, dux Parma, & Flacentiæ,

ria, Gubernatrix Belgarum, hasce litteras inspecturis, S.D. Cum Nonis Aprilis prateritis, libellus nobis oblatus sit à non paucis nobilibus, Inquisitionem & edicta abrogari, & secundum Generalium Ordinum conciliu in novas leges constitui postulantibus; digna res visa, quam transmitteremus ad Regem: sed ne supplices interim sinisteris suspicionibus urgerentur, eundem libellum, & compactum, & quæ deinde secuta, in peiorem partem accipi: unde timeri poterant graviora prateritis: consultis Proceribus, transcripsimus Regi, ut cavere vellet supplicibus. quidquid ante hunc diem factum esset, fraudi non fore. Sed cum in illo mora non fuerit; Nos de pace, & tranquillitate solliciti, nihil prius duximus, quam eosdem supplices obsequio reddere, cui ex natura, & sacramento obstricti sunt. Pro auctoritate, & mandato quod à Rege accepimus, pro dignitate, quæ gerimus, rogatis Procerum sententijs, cautionis tabellas, manu nostra signatas induximus in hanc sententiam. Formula deinde quam paullo ante transcripsimus inserta erat. Sequēbantur autē hæc verba. Sciri volumus, nos pro facultate à Rege accepta polliceri, libellum & compactum, & quidquid in hunc diem factum est, nemini eorum fraudi fore, secundum sacramentum nobis dictum, ad præscriptam formulam. Mandamus itaque Gubernatoribus, equitibus Velleris, Consiliariis Status, Præsidi que ac Concilia Privata curiæ, cunctisque in officio constitutis, uti hanc eis cautionem inviolatam servant, nec quid in contrarium fieri curent, patianturque. Quippe ita Regi placeat. Bruxellæ VIII. Calend. Septemb. MDLXVI.

Post hæc conjurati quoque solemnibus tabulis

bulis testabantur, pactis se conventis staturos; intercessurosque ne contra fieret. fœdus denique ratum fore, quamdiu fidem datam Rex servaverit. Sic ergo utcumque conciliati sunt animi. Multum irridentibus prudentioribus, quod sponsonem à principe subditi exigent. Quasi vero defuturi sint prætextus Regibus, injuriæ suæ parentare volentibus? Bonos cives obedientia commendat. malos nulla cautio, nullum Sacramentum securos facit. Regnandi lex jugum omne excutit, quod cum summi imperij nomine non convenit. Conventiones & pacta privatos obligant. Nullum tantum est sacramentum, cui salus publica astringitur. Post hæc Conjurati in curiam veniunt. Nec infesto Gubernatricis vultu excepti sunt. Promissorum fidem iterantes, necessitatem cautionis excusabant. Illa quidē memoriā omnem præteritorum delere eos jussit, cancellarique tabulas fœderis. Sed hoc ultimum non impetravit. Proceres itaque dimisit per provincias ad publicandam pacem, motusque sedandos, & subigendos eos qui averſarentur imperium. Denique ut terrorem seditiosis incuteret, extemplo edicit; *ne conciones frequentarentur ab armatis. Ut vis fieret templa vastantibus. Qui occideret eos, jure facturum, premiumque accepturum, tanquam publicæ tranquillitatis ultorē. Qui non prohibuisset, aut restitisset injuria, cum facere posset,*

eum se pro hoste habituram. privilegia adempturā civitatibus in facinora consentientibus.

Tunc sectarij paullo ante sævi, subito metu obtorpuère. Nullâ ferè spe reliquâ in Conjuratis, quos pro defensione catholicæ religionis execrationibus videbant obstrictos. Quippe Conjurati, Inquisitionis edictorumque abolitione contenti, sacrorum licentiam communi consensu non exegerant. Multi ex his bona fide redibant ad officium. Singuli aut plures in contumacissimas quasque civitates delegabantur, qui continerent populum in pace, & promissorum fidem exolverent. E quibus Ioannes Casenbrootius Backerselij Dominus, Martinum vander Moten, & Ioannem Winghene, alterum Rotnaci, hunc Aldenardæ cuncta turbantes, animose compescuit. Oeconomus is erat Egmondani, vir cæteroqui rectus, sed infelicitate temporum ad conjuratos abstractus, fidem postea Gubernatrici sincerè exhibuit, & Iconomachorū res primus afflixit. Paulo enim post quadraginta circiter sacrilegi Rotnacensium finibus egressi, ad solitas furias accingebantur. Egmondanus ad persequendos eos Backerselium dimisit cum turma equitū, agricolis aliquot armatis sequi iussis. Sed Iconomachi extra Flandriam processerant. Angiā Hannonię oppidum adorti, adulterato Gubernatricis diplomate ab ignaris intra mœnia recipiebantur. Tēplis-

plisq̃ue miserrimè afflic̃tis ad par flagitium Gerardimontes transeunt. Obvium ibi Backerselius habuêre. Non præviderant ejus adventum, nec si prævidissent, satis virium ad resistendum erat. Fit igitur cædes, non prælium. Duodecim ex Iconomachis primo impetu absumptis, reliqui terrore consternati in potestatem venêre. Quorum alios Backerselius in patibulum sustulit, alios virgis cæsos, mutare solum exilio jussit. Tantumque metum ea clades provinciis intulit, ut ex illo die nemo amplius auderet in sacra peccare. Igitur optimus quisque resumebat animos. Conjuratorum autem præcipuis metus incessit, si turbata cuncta componerentur, ad ultimum se daturus supplicia. Ludovicus Nassovius misit ad Egmondanum sub Conjuratorum nomine, qui absterret eum ab ejusmodi cœptis, & si perseveraret Iconomachis injurius esse, Conjuratos ultionem expetituos. Cæterum Egmondanus hæctenus medius, dubiusque, & quasi temporibus insidiatus, huc atque illuc consilia flexerat. Tum demum victus à fortuna publica, sectariorum conatibus auctoritatem objecit, nihilque tali denuntiatione absterritus, fluentem statum severitate restituit, quem paullò ante nimia indulgentia in præceps deduxerat. Adeo turbarum remedia fortiora sunt, quam initia. Sed ante omnia Gandavum præsidia induxit. Iconomachos passim com-

comprehendi, meritóque supplicio affici iussit. Videres tunc aliam urbem, alios hominum vultus peccasse timentium. Nemo tunc applaudebat Iconomachis. Nemo faustis clamoribus, *Vivant Geusij*, tollebat in cælum. Mæstitia & pavor fontes obsederat, tacitè expectantes, quid de se quoque judicia statuerent. Nemo fecisse facinus, cuius ante promptissimus quisque videri voluerat. Ea est natura multitudinis, ut non ante vereatur fastigia, quàm timeri meruerint. Idem hic populus, non alios olim principes magis suspexit, quàm qui lascivientem bello, atrocissimè affligerant. Sua igitur quies urbi rediit, quia timere mali cœperant. Calend. Septemb. magistratus templa aperiri præcepit. Sacerdotes qui in profana veste hæcenus latuerant, pristino decori restituuntur, & sacrorum solemnia ex more repetunt. Consilarii Flandriæ intermissa dudum munia resumunt. Egmondanus peregrinis edixit, cederent provincia. Sectariis denique has condiciones posuit: *Ne intra muros concionarentur. Contenti essent loco, quem præscriberet. Nemini quàm Calvinistis concionandi ius fore. Magistratui morem gererent. In templa furentibus se opposerent. Operamque commodarent ad expetenda supplicia ab Iconomachis. Ducenti ex sectariorum præcipuis tabula subscriberent.* Deinde locum haut procul à Carthusianorum monasterio petentibus assignavit.

Ibi ædiculam postea construxere. primusque in ea Nicasius Scurius Minister concionem habuit. post hunc Iacobus Carpentarius; & ad ultimum Magister Petrus Dathenus, qui à Poperingensibus illuc transierat. Rebus in eum modum Gandavi compositis, Egmondanus Aldenardam concessit. Ibi quoque sectarios intra leges cohibuit. Inde in regione Flandriæ Occidentalis, alias ipse civitates ad tranquillitatem perduxit, alias præfectis curandas tradidit.

Ioannes Sceyffius Brabantiae Cancellarius, & Baro Petersemius ad Silvæducenses mittuntur. Hi multitudini magnopere suadebant, ut novæ religionis exercitium extra muros transferrent, legesque acciperent quas cæteræ civitates non dubitassent admittere. Sed quo mox ludibrio conflictati sint, dicemus post paullo.

Iisdem diebus sermonibus hominum agitari coepit, militares copias à Rege in Germaniam conscriptas, brevi iter in Belgium habituras. Ea res concussit Conjuratorum animos. Videbant se peccasse in maiestatem. Neque Regem bona fide veniam præteritorum dedisse, persuadere sibi poterant. Dissimulationem ejus suspectam habebant. Nullos tam sanctos principes, qui cum rebellibus bona fide in gratiam redeant. Plerique etiam credebant, nihil ejusmodi à Rege indultum esse: sed hæc ipsa à Gubernatrice ad tempus conficta, ut præ-

præsenti serviret necessitati, & insigni impostura ingruentium malorum discrimen redimeret. Neque ex alia parte Gubernatrix securior erat. De populi rumore anxia, multiplici cogitatione quatiebatur. Generalium Ordinum spem fecerat. quæ si non succederent, novas turbas, bellumque metuebat ab istis spiritibus, quorum conjuratio magis differebatur, quàm desierat. Interdum quoque timebat, ne desperatione veniæ in rabiem efferrati, ad opprimendam se venirent cum subito exercitu. Igitur his contemplationibus intenta, quod unum licebat, Ordinarias turmas instrui jubet, distribuendas in idonea præsidia. Fiduciam postea ei adjecit Bruxellensium civium pro religione votum, & animus. Qui non satis habebant pomœriis suis conciones excludere: sed contrariorum studiorum cives, Vilvordiam ad divina concedere solitos, tunc quoque præpediebant. Eam rem Ludovicus Nassovius graviter accepit. Neque mora, ad Gubernatricem admissus, expostulare cœpit, *an Bruxellenses plus, minusve liberi essent, quàm ceteri cives. Meminisset fidei datæ. Nullo se pietatis vinculo obstringi, si prior ipsa pactum frangeret.* Adhæc illa, *nihil se mutari velle*, respondit, & *si conciones ibi ante diem fœderis habitæ fuissent, quo minus & jam haberentur per se non stare.* Cum hoc responso dimissus erexit sectariorum animos. Sed primores civitatis à Gu-

bernatrice clam admoniti, opificum collegia in concilium accersunt. edictumque ex communi suffragio, *ne cui fas esset ad aliena sacra urbe excedere. Et si quis intra pomœria conciones tentaret, laqueo se ulturos.* Adhęc frequentes armatos in portis constituunt, & quidem diligentissimè observant. Marcentibus sectariis inopiâ virium.

Haut aliis artibus Lovanienses religionem tutabantur. Nec ea civitas adeo corrupta erat, ut optimo cuique non plus liceret, quàm multitudini.

Præsentia Hoochstratani Mechlinienses continuit. Leges, quæ in rem videbantur, sapienter constituit.

Antverpiam vero Auriacus processit. Cui primâ luce statim assistebant Ministri cum libello, & questu; *quod sub Iconomachorum invidia vapulantes, turbarum, & prostratarum imaginum auctores incusarentur. Proculid à modestia sua. Nuper quidem per consuetudinem officij, semetipsos monuisse, ne quis profanæ encœniorum pompæ, aut procedentium sigillorum spectaculo oculos crederet. Sed hoc quidquid esset, si crimen esset, ad Iconomachiam tamen non pertinere. Nihil tristiùs sibi impingi posse, quàm quod differrentur amare licentiam seditionum, catholicæ religioni perniciem struere, in tributa, in portoria; in magistratum criminationibus invehì, de surrogandis ad eadem ministeria*

nisteria genij sui hominibus habuisse colloquium. Hac si vera essent, exercerent leges. Non deprecari se de noxiis supplicia. Sin autem alia sibi mens semper fuisset, ne ad infamiam civitatis innocentiam suam traduci paterentur. De qua si dubitarent, provocare se ad Deum, hominesque conscientia sua conscios. Illicet mitterent, qui concionantium verba exciperent. Fidem se Regi, utpote principi, Auriaco tanquam vicecomiti, atq; ipsis patribus dare paratos. Neque interim aequum videri, cœmeteria, & templa unis duntaxat catholicis cedere, & hac officia ex plentibus eripi sibi publicarum rerum cōmercium. Cives omnes esse. Sub uno principe, intra eadē mania, iisdem legibus vivere. Quod ergo attineret quasi contaminatos, & piaculum meritos arceri à publico usu, quem lex cōmunem omnibus statuerit? Mulcebat eos verbis Auriacus libellumque in se recipiens, iussit propediem opperiri responsum. Interim tamen cœmeteriorum usum iis indulxit. Sequenti die magistratum accersit, & è singulis nationibus (ut ipsi vocant) delectos aliquot. E Teutonicis quatuor adveniunt, Marcus Peres, Hermanus Meerius, Cornelius, & Carolus Bombergius. Totidem è Gallis erant, Franciscus Godinus, Ioannes Carlierius, Nicolaus Viverius, & Nicolaus Sellinus. Actum cum his de concordia civitatis. Legesque communi suffragio dixere sectariis, quarum sententia hæc fuit. Officia, conciones, & exercitia Romana reli-

gionis ne turbanto. In fanis, aut monasterijs alijsue locis Deo dicatis, nova professionis exercitia ne habento. Contenti suntotribus in urbe regionibus. Nempe pradio Antony Gevarty in foro equino, pradio D. Liekerkj, prato Xenodochj. Hac si comparari pecunia non possint, tunc alia aequè com-
moda acquirunto consensu Auriaci. Interim in regione nova urbis, quemadmodum hactenus, religionis officia instituunto. Intra hos limites una eademque hora concionari fas esto diebus Dominicis, & festivis. Cateri dies nefasti sunt. Si tamen festus dies in septimana non inciderit, Mercurj die concionari liceto. Duos, si videbitur, Ministros, nec plures, in singulis regionibus admittunto. Ministri Belga sunt, aut præcipua alicujus civitatis jure donati. Iuramentum præsent parituros se Auriaco, & senatui in re politica. Cum telo illicito conciones nemo adito. Teli illiciti nomine gladius, aut pugio non continetur. In civilibus magistratui, & superioribus parento. Onera, & portoria ex aquo ferunto. Salutem, & tranquillitatem publicam juxta custodiunto. Cujuscumque religionis sacerdotes, Ministri & professores à seditiosis sermonibus, injuriisque abstinento. seditiosum tamen non habebitur, quidquid ad doctrinam pertinet, vel in corruptos mores prometur. In electionibus, & conventibus Ministrorum, Seniorum, & Diaconorum, unum aliquem è magistratu, admittunto, qui Auriaco, & collegio relaturus sit, quid actum fuerit. Cujuscumque religionis homi-
nes

nes à contumelijs vique & injurijs abstinento. Si contumelia aut vis, aut injuria facta fuerit, indiscriminatim ulciscuntor. Quò minùs adversus leonmachos, noxiòsque jure agatur, pœnaque expectantur, ne faciuntò. Nemini palam extra designatos limites psalmos concinere jus esto. Auriacus & magistratus, cives & incolas in tutelam accipiuntò, sine religionis discrimine. Ministri, & sacerdotes cujuscumque religionis, has leges publicantò, & ad custodiam earum auditores hortantor. Firma rataque suntò, quoad ex Generalium Ordinum suffragio aliter à Rege statuatur. ita tamen si quid comitij illis decretum fuerit, quod salva religione, vel conscientia admitti non possit, liberum cuique sit patria cedere cum fortunis & familia. Ministri, Seniores, Diaconi, & novarum religionum præcipui, harum legum inviolatam custodiam in se recipiuntò. præsentessque tabulas signantò in duraturi fœderis constantiam. His in eum modum compositis, consignatisque, dimissus ab Auriaco est præco, qui publicaret libertatem religionis, civesque à mutua vi abstinere juberet, nec alterutrius iram lacerare contumeliis; præsentem mortem, bonorumque publicationem contumacibus indicens.

Auriacus inde in Hollandiam concessit, crebris Primorum litteris sollicitatus. Brederodius sibi in eadem provincia substitui petierat. Sed is Gubernatrici suspectus admodum erat, satis gnare quàm gravis immineret

reipublicæ. Caput se Conjuratis præbuerat. Post hæc Viannæ, Hollandiæ oppido, quod jure clientelæ tenebat, aras omnes imagineſque exciderat, Culenburgii exemplo. Armatorumque catervas circa se habebat. Et hinc suspicionem multis fecerat occupandæ provinciæ. Nec vanitas homini deerat, sæpe obliquos injiciens de principatu sermones. Proſtabátque palam ejus imago, laminis inſculpta inter hos verſus :

*Sum Brederodus ego, Batavæ non infima gentis
Gloria, virtutem non unica pagina claudit.*

Libellus denique vulgatus erat ſub iſto titulo;
HERES ET SVCCESOR COMITATVS
HOLLANDIÆ, qui non obliquè ad Brederodum referebatur. Proinde in ſubvehendo eo non immeritò Gubernatrix quatiebatur imagine periculi. Hoochſtratanum ergo Antverpiæ ſubſtituit mitis animi virum. Factionibus Procerum aggregatus, in fidem tamen non commiſerat. Conſiliarius Aſſonvillius ei adjunctus, quærebat in præterita facinora, quorum ultio mitioribus fatiſ reſervabatur. Cæterùm Auriaci interventus Hollandos compeſcuit. Leges verò Amſterdamenſibus conſtituit, prope eaſdem, quas Antverpienſibus dederat, niſi quod ſectarios contentos eſſe voluit Franciſcanorum monaſterio. Inde Ultrajectũ, & ad alias civitates progreſſus, pari omnes cõditione ſedavit. Poſt hæc litteras ad Gubernatricem

cem dedit. Ea quæ egisset breviter recensuit. Monebat illam denique; Gallos videret & conterminos populos, quibus non essent adversati principes impetentibus. Plus indulgentia & pace, quam severitate profici, in tantâ novarum religionum dulcedine. Si vesaniam latè ferocientem vi premere cogitaret, nihil aliud profecturam, quam ut vastatione, & incendijs provincias desolet. Nam ne Regem quidem totius imperij sui viribus succinctum, adversantium furores sine periculo, & labore, sumptuque excisurum. Hac omnia vitari posse promiscuâ religionum libertate, vel Augustanæ professionis indulgentiâ, aut si intra suam cuiq; conscientiam sacrorum licentiam permetteret. Sinceram pacem condicionibus emi, non bello. Maximam populi partem favere novitatibus. Vincis sectarios posse, debellari non posse. Nec amicos fore crederet, si semel vicerit; acrius pro ultione, quam pro libertate certaturos. Tranquillitatem civium beneficium suum faceret sine sanguine. Non primos esse Belgas qui hoc ipsum necessitati dedissent. Prope totum Christianum orbem conspirare in hac consilia. Compositis rebus, melius religioni consulturum Regem; cum detumuerit ipsa novitas, cum sectarij patientur mitius se haberi. qui nunc jugulo suo metuentes, in fasciculum coeunt. Hæc quidem tanquam ea quæ egisset excusaturus, scribebat. cæterum haut perplexe petebat religionis libertatem, cui per tot ambages semper studuerat.

Longè

Longè alia mens Megemo fuit. Contra spem omnium, non invidiam, non odium pavens, gratiæ nihil concessit. Ministros omnes Geldriaejecit. Sectariorum præcipuos exilio mulctavit. Prorsus ut appareret, factorum culpam esse, quæ reliquis Proceribus animum ademant. Quibus rebus Culenburgius & Brederodius permoti, scripserunt ad Neomagenses Conjuratorum nomine; ac ne exules reciperent, ultionem minabantur. Quorum iras Megemus generosè despexit, totamque Geldriam studio partium in fide continuit.

Arenbergium eadem in Frisia tentantem fortuna destituit. Plerisque urbibus pervicaciam induentibus, fraude præfectorum, quorum multi Conjuratis accesserant.

Majoris operis erat Tornacenses componere. Molbaisius arcis præfectus recenti Iconomachorum facinore irritatus, magno terrore civitatem percellebat. Et tanquam semper erupturus cum militari præsidio, trepidam plebem cōficiebat vigiliis. Cæterum fœdere cum Gubernatrice icto, duo è conjuratis illò adveniunt. Populúmque velut arbitri civilis discordiæ, invitabant ad pacem. Sed cum hoc unum potissimum urgeret, ut promiscua libertas intrà mania fieret, adversarium sibi magistratum habuere. Durabat enim apud Optimates reverentia obsequii, quam diuturna contumacia in plebe deleverat. Gubernatrix
eorum,

eorum, quæ agerentur certior facta, Hornanum proficisci eò jubet. Sciebat enim non ingratum sectarijs, tantisque incommodis civitatem auctoritate sua liberare posse. Urbem appropinquanti, multitudo obviam effusa, *Vivant Genſy* certatim inclamavit. In primis autem civibus imperavit, *adempta templâ catholicis redderent. Extra mania quo placeret loco, sectarij concionarentur. Ministri Belgæ essent. Nec plures duobus admitterent.* Sed adversus has leges Ministri fremebant; *ædes sacras in usû populi structas esse. Populum ibi intelligi, non ubi patres, aut catholici; sed qua major pars consisteret. Reliquam se multitudinem numero superare. Neque interim tādere condicionum; modo ad erigenda sibi templâ tributum omnibus senatus indiceret. Id sæpe antea à majoribus factum. Publica adificia omnium ære lui debere. Contra magistratus, templâ in nullius esse dominio, dixerunt. Patere cunctis, eo sacrario ad preces uti volentibus. In alios vero usus transferri non posse sine injuria civium, priscam religionem colentium. Parum ad rem attinere, sectarij numero præstarent. Forte haut pauciores pro catholicis, at meliores certe consistere. Imaginem ibi populi, hic senatum esse; ut sciamus illâ parte factiones, hac stare rempublicam. Struerent itaq; templâ suo impendio. Nihil in hoc se adversari. Male enim cū catholicis ageretur, si tot injuriis damnisq; affecti, ad onus præterea astringerentur pensitâda pecunia, quâ rectius templorum*

plorum suorum ornamentis, tam fœde spoliatis, impenderint. His utrimque auditis Hornanus ratas esse voluit leges. Sectarios protenus cedere templis iussit. Stipem quantam quisq; ultro conferret permittens accipere. Sed non ideo sectarij parebant. Concionibus acrius intenti, forum & templa muniebant excubijs. Dissimulante primum Hornano vetandi pudore, an metu; & mox quod palam abnuerat indulgente, fœdâ inconstantiâ. Cujus turbidum, ac mutabile ingenium Conjurati obsederant, flectebantque. Molbaïsius turbare leges ægre passus, iræ stimulos vix cohibebat. Ita ut interdum cogitaret in inconditum & cōfusum vulgus militem immittere. Deterrebat tamen cum facti atrocitas. ne eadē ruina bonos pariter malosque obrueret. Conjuratos interim extēplo cedere urbe iussit. Gubernatrici quoque scripsit quid placeret fieri. At illa de civitatis discrimine anxia, quæsito prætextu Hornanum accersivit in curiam, secretario Torrio in locum ejus missio. Major inde tumultus in populo exarsit. Sectarij cū supercilio Torrium audebant despicere. Nec languidius pro libertate cernebāt, quā ille pro legibus ab Hornano descriptis. Turbante cuncta Taffino isto, de quo ante habita mētio est. Nec finis certaminū apparebat: cum Molbaïsius misit ad Ministros, qui juberet eos protenus leges admittere, vel tergiversationē se pro defectione accep-

accepturum. Tristi hac denuntiatione lenita est sectarijs utcumque ferocitas. Præfecto igitur referri jubent; si catholici abstinerent à violentis consilijs; si concionibus, psalmorum concentibus, sacramentis, matrimonijs, ægrorum visitationibus, sepulturis, conventibus, consistorijs, colloquiis, synodisque suis non vim non turbas dederint: si catechizandi, scholas aperiendi, scripturasque legendi promiscuam licentiam fecerint, & in hæc idonea cautio traderetur; in se moram non fore consentiendi in leges, quas aliâ condicione detrectarent accipere. Gravia hæc magistratibus visa. Itaque Ministros alium ab alio seorsim aggressi, orabant, paterentur se esse in potestate. Imminere gravem civitati Molbaesium, eruptionem militum utcumque sustinere possint, tamen non sine clade experturos. Surrexerant Ministrorum aures ad saniora consilia. Torrius infectis rebus Bruxellam redijt. Molbaesium autem quanquam justâ irâ accensus ultionem tamen distulit; intentius cavens ne quid moveretur à sectarijs, magna libertate jus in plebem exercentibus, quod malignitas temporum seditiosissimo cuique indulserat.

Non minori cōtumacia Valencenenses agitabātur. ad eos quoq; duo è Conjuratis diverterāt. Quos Noircarmius statim oppido eiecit, paci studens, civesque provocans ad condiciones, quarum summa hæc est. *Pactis fæde-*

ratorum

ratorum stanto. Templâ catholicis restituuntor. Ministri Belga sunt. Intra mania ne concionantor. Semel in septimanâ extra muros civitatis fas est. Erat in urbe Minister quidam nomine Grangius, linguâ admodû procax, qui per turbulentiam ingenij cæterorum insaniam supergressus, mirabili consensu plebem devinxerat. Vnus ille pacta, in sui maximè necesse conscripta, non probavit. Erat enim oriundus è Galliâ. Et hinc suspectior esse cœperat, ne rempublicâ (quod facillimum factu erat) ad peregrinos traheret. Crebris itaque concionibus detonare cœpit in leges; quæ sitis que suspicionum causis in pejus omnia attollere. Tradito tunc more, quemadmodum in omni populari regimine, ut actionibus magistratuum, legibus, & reipublice, sacrificiis istis, sub pietatis specie, seditiosa aut venali lingua, passim illudant. Soli enim loquuntur ad populum, quem honesto nomine atrociter exagitant in suâ libidinē; prave æstimantes quidquid illis non allubescit. Inde non pauci ad Grangium respicere, actoque in suffragia populo haut aliter consētiebāt in leges, quâ si duo sibi templa cum Ministris relinquerentur. Quibus auditis Noir carmius excāduit, & Valēcenensiu delegatos Cameracū ad se accersit. Venēre ex Optimatibus Antonius Pojurius Roselij dominus, Nicolaus Vivienus, Frāciscus Oultremānus; è sectarijs Vincētius Restaldius, homo audax, perinde factiosus. Noir-

carmius

carnius paucis insimulatos, monere cœpit, ut leges quas Antverpienses, quas Gandavenſes receperant, & ipſi admitterent; locum ſe aſſignaturum extra mœnia, ubi ſuo ritu facere poſſent ſine cujuſpiam injuria, quoad Generalium Ordinum comitia ſuccederent. Eſſecturum denique, ut alterum in ſeptimana diem Gubernatrix concionaturis adijciat. Hæc oppidanis renuntiari jubebat, & ſi placerent, ocius ad ſe reverti. Res itaque deſertur ad multitudinem. Cæterum Grangius, acerbiffimis queltibus cuncta permiscuit. Quamlibet potius fortunam ſubiturum ſe proclamans, quam has leges pateretur imponi. Et ſi armis agendum eſſet, Galliarum ſocietatem oſtendebat. Delegati ergo re infecta ad Noircarnium perveniunt. Cumque de Miniſtrorum genio graviter quererentur, quod populi mentem avertiſſent in tumultus; *Videte*, inquit ille; *etiam atq; etiam cives, quid faciatis. Sciatis licet, aut recepturos vòs leges meas, aut pro hoſtibus me habiturum.* Ingemuerunt Optimates ad hanc vocem. Vocatoque rurfus populo in concilium, potentiffimum quemque ex plebe orare cœpere, miſerarentur civitatis cito perituræ unius amentia. Ne tantum concederent Miniſtro, ut in gratiam ejus patriæ excidium quærerent. Scire enim, ex uno illo capite pendere momenta præſentis concordiæ. Cum hæc pluribus & ſingulis diverſi inculcarent,

perpulere tandem multitudinem ad condicio-
nes. Sēctarios deinde pēnitentia cōpit.
Noircarmio enim locum templi designaturo,
nemo eorum adesse sustinuit. Qua contu-
melia irritatus, indignatione exarsit. Verbis-
que quæ suggerebat ira, insanientium vecor-
diam accusans, conterminarum urbium præ-
sidia contrahit. Subitis quoque delectibus ali-
quot militum effecit, qui divexarent oppida-
nos, agrosque ex omni parte popularentur.

*Rex in
Hispania
de reme-
dio con-
sultat.*

Dum hæc in Belgio geruntur, inter rim Rex
Philippus crebris litteris à Gubernatrice con-
ficiebatur. Occultis curis gravem, febris ex-
cepit. Neque ideo negotium, quo tunc maxi-
me angebatur, destituit. Itaque suorum præci-
puos in curiam vocans, tradidit eis Guberna-
triciis codicillos, & quid auctores sibi forent
despicere iussit. Quidam ex illis altius exorsi;
Hæc tot mala, dicebant, non adeo Iconomachorum,
quam sēctariorum; neque Conjuratorum magis, quam
Procerum culpa accidere. Quatuor esse genera homi-
num libertati studentium. Inter eos primos Iconoma-
chos, sēctariorum satellites, ad nefanda illa scelera præ-
rio conductos. Quippe sēctarios occulta malignitate ab
his secretos, in secundis consistere. Inde succedere Conju-
ratos, quorum fiducia sēctarij iniēre consilia in publi-
cam pacem. Qui vero hi sint, aut unde processerint, fa-
cile sciet, quisquis privatis necessitudinibus Proceribus
annexos intelliget. Etenim quarto gradu Proceres cen-
sendos esse, qui Conjuratis statim adfuere, privatis pub-
licisque

licisque affectibus. Prorsus, ne quis ambigeret, totam hanc procellam ex illis nubibus erupisse. Proinde recte aestimantibus, habendos esse caput, & causam malorum omnium. Ne id quidem Iconomachos dissimulasse. palam jactantes, hanc se licentiam, hac facinora usurpasse illis consentientibus. Nam & publicatos esse codicillos sub nomine Procerum, Generalium Ordinum comitia Conjuratis addicentium. Ad hæc accedere, quod cum pridie Augusti referarentur litteræ Regis, quibus ille comitia in adventum suum differri preceperat: postridie Idus sacrilegia, & incendia passim, & undique erupisse. Imo ipso die quo mane Antverpiam Auriacus destituerat, vespere in monasteria, & templa impetum factum. Nec inter tot nefanda facinora repertum esse, qui ferrum stringeret. Sed contra quoties Rex scripsisset de rebus ad religionem pertinentibus, si quid in his libertati conducere, id ipsum Proceres statim amplexos esse; cetera vero ad incolumitatem sacrorum spectantia solerti ratione fastidisse, tanquam minus apta temporibus, & intuta reipublicæ. Sic ergo à malo in pejus cotidie transeundo, postremo libertatem, quam tantopere optaverant, fœderibus, & pactis indulgisse populo. Sed non ignari, voluntati Regis licentiam illam adversari, corroborare velle Generalium Ordinum comitijs. Hæc esse vulnera reipublicæ, in quæ quarendum sibi esset remedium. Tum vero itum est in suffragia. Tislenacquijs, & Hoperus, properandum Regi in Belgium censebāt. Necdum adeo seditiones invaluisse. Sed si moram hic otiosus traxerit, concessuras in partes civitates, cōcessuras provincias. apud quas prævaleretur Procerum amor, si

duces se monstraverint. Seditiosa consilia perniciosos exitus sequi ; ni in tempore adhibeatur remedium. Cum adversus hæcalij instantem hyemem, & iniquitatem maris causarentur ; Nos tamen inquit Tiffenacquijs, fieri non posse credimus, ut civilis illa tempestas aliter derumescat, quam si adventu suo Rex occupaverit. Haut alia ratione Carolus Cæsar seditiones sedavit. Ejus placita nobis vice legis servanda sunt. Ille ad unius civitatis Gandavensis momentum etiam hereditarijs hostibus in caput suum potestatem fecit. Per Gallias, quas toties concusserat, festinare non timuit. Tumultus ejus eventus docuit, alios esse populi animos absente Principe, alios præsentem. Gandavenses hæctenus feroces, ne portas quidem civitatis venienti clausere. Nulloque momento subacti sunt, qui forte patientia & dissimulatione Cæsaris, in nexum ægre solvendum coituri fuerant. Sed illum aliena stultitia, aut sua fortuna magis, quam prudentia protexit. In hæc ego pericula Regem non accerso, ut per Galliam iter instituat. Profecturo patet Italia, ne cogatur externis dubiisque gentibus, aut instantie Oceani credere salutem suam. Majora profecto nos sollicitant, quam ut unius civitatis curemus insaniam. Iam Gandavum, Antverpia, Tornacum, breviter jam totæ gentes & provincie in tumultus feruntur. Quid igitur adhuc moramur ? An donec etiam sana & integra omnia contagio corripiat ? atque in confusionem provincie veniant ? Nam Gubernatrix quoque proximis suis litteris Regi denuntiat, hæc ultra, quam in

Calend.

*Calend. Octob. rempublicam in tranquillitate retine-
ri posse. Videtis quantum absumus ab exitio, nisi ac-
cidimus in tempore malum, cunctatione Regis prope
adultum. Obstandum est principijs, ne morbus diuturni-
tate valentior, omnem postea medicinam reformidet.*
Tiffenacquijs omnibus videbatur optime
dixisse. Sed dum profectio tempus præsti-
tuerent, quid interim respondendum esset
Gubernatrici, consultant. Nam hoc ipsum
tunc potissimū Rex quærere videbatur. Om-
nibus visum, permulcendam Gubernatricem
epistolis, nullam Conjuratorū Sectariorumve
mentionē præferentibus. Nam quæ peccassēt,
probari non posse: sed nec palā damnari, nisi
in maiora detrimenta infunderetur reipubli-
cæ: Comitia Generalium Ordinū jam sæpe an-
tea satis improbasse. Vni tamen Gubernatrici
aperiendū esse, quid de his re vera Rex sentiat.

Postquam hæc relata sunt ad Regem, (nam
absente eo concilium fuerat) duas statim ex-
aravit epistolas ad Gubernatricem, alteras pu-
blicas, & lectione promiscuas; alteras secre-
tiores, quas nisi uni illi liceret percurrere.
Publicarum litterarum summa hæc erat;
*Enixam esse Reginā. Eo partu prid. Id. Aug. provenisse
sibi filiam, appellarique Isabellam, Claram, Eugeniā.*
*Iter se in Belgium adornare. Et è Silva Sigovia, quam-
vis agrum, & reliquias morbi trahentem, Madritum
concedere, ut maturius ibi de tota itineris ratione con-
stituatur. De Generalium Ordinum comitijs, & ante sæ-*

pe, & nunc rursus serio habuisse consilium. Nec in mentem inducere posse, quid absente se allatura sint ad reprimendam insaniam istorum hominum. Illud unum affirmare, magnum inde propendere periculum, ne in libertatem & confusionem religio erumpat. Conscientia sua grave fore, nec minus indecorum majestati, sensum rectum, & confirmatum deponere ex subditorum libidine. Nihil concedendum esse vecordia. Semperque homines, quantamcunque libertatē adepti sint, aspirare tamē ad majorē. Nullā ut cessuri, si semel aditum fecerint. Conterminorum Regum exemplo, ab ejusmodi consilio deterreri. Saniora videri remedia, si ferro enitetur, & vi armata vim reprimeret. Quantū ad sanitatē animorum id conducatur, illarum provinciarum exemplo admoneri, quæ hac potissimum arte nequitiam supplantant. Pecuniam & arma in expedito esse. Nec de Magnatum fide dubitare, quorum multos sciret fidos sibi, & religioni addictos conjunctis viribus vindicatuROS publicam pacem, suasque ulturos injurias. Secretioribus autem litteris Gubernatricem monebat, ne quo pacto auctoritatem adijceret comitijs Ordinum. Et si forte invitâ eâ indicerentur, tanquam minus legitima excuteret, quæ sine consensu principum contrahi non possent.

Iisdem diebus litteræ ab Imperatore allatæ sunt Regi. Magnopere autem suadebat; ne vindictam præcipitaret. Vi agendo, civile bellum incipi. Religionem Catholicam multis in Germania principibus exosam esse, cum quibus necessitudines, affinitatesque Proceribus Belgarum intercederent. Valida inde

auxilia

auxilia exciri posse à desperatis, nihil segnius dimicaturis pro salute, quam ipse pro religione, atque imperio. Crudele bellum cum civibus sumi. Victo sibi periculosum, victori funestum. Nec semper pro meliori causa stare fortunam. Quocumque tandem inclinaret victoria, ingenti calamitate deformaturam provincias. Benvignus facilisque civibus esset, maloque caveret mitioribus consilijs. Suam in hac operam se promittere.

Hæc in eum modum scribebantur ; cum in Belgio magis apertum bellum non erat, quam tranquillitas. Velut exercitarum ventis mare, non confestim & subito ; sed per gradus mitescit. Et quamvis remittatur ira tempestatis, ardere tamen non desinunt spumarum attritus, & securitatem navigantium interrompere. Vt adhuc nemo aliquis publicis auspicijs arma corripere ; ita multi turbare civitatum pacem. Auctâ per impunitatem licentiâ, genioque sectæ in discordias natæ, denique multorum animis ad seditionem propendentibus. Honscoranus quidam Minister, in conspectu vrbis Alostenfis concionari ausus, & ab oppidanis comprehensus, ad aliorum terrorem à Backerselio in patibulum mittitur. Quippe per leges fœderis concionari ibi fas non erat. Quia in illum diem licentiam sacrorum nemo usurpaverat. Ex alia parte magistratus Axellanus in Flandria, paucos Iconomachos in atroci cogitatione occupatos corripuit. Quos raptis propere telis multitudo

exemit. Sed Backerselius junctis sibi centum equitibus, tumultuantes ante oppressit, quam venisse senserant. Legibusque actum in fontes. Siquidem Backerselius, non in speciem, ut Conjuratorum multi; sed quomodo optimus quisque tranquillitati studuit. Axelensem motum Furnensis excepit. Nam & ibi aliquot Jconomachi, manifesti sceleris comperti, servabantur ad supplicia. Nescio quis procurator, dum subvenire eis studet, audacissimum facinus aggressus est. Mille circiter sortis suæ homines ad auxilium inflammavit. Hac multitudine fretus, urbem vi invadere constituit, Catholicosque omnes cum sacerdotibus interficere, ut ex captivis postea rescitum est. Instructos ordines intempesta nocte oppido admovit. Iamque in mœnia evadere cœperant: cum plebs urbana frementium tumultu excitata, & tela corripiens, armata corpora obiecit scandentibus. Nullo militari ordine ruentes facile proturbavit. Nam plures undique cives statim affluerant, densisque agminibus complebant mœnia. Territi igitur Sectarij, dedere receptui signum. Quo evaserint, qui essent, aut unde venissent sciri non potuit. adeo postridie ex tanta multitudine nemo apparuit; præter unum, alterumve captivum, accepto vulnere retardatum sequi. Viginti ex sectarijs cecidère. Iisdem diebus Delfenses in
Hol-

Hollandia muliebri veste occultati, Franciscanos trucidavêre. Cartusiani ab Amsterdamsibus eodem furto petiti sunt. Per idem tempus, quidam Barlaimontius, genere spurius, Antverpiæ rursus Iconomachos conduxit ad sacrilegium. Quinquaginta omnino erant. & jam in templum B. Virginis nefarias manus immittere cæperant: cum à prætereuntibus occlusæ sunt fores. Retentisque intus captivis mox Hoochstratanus supervenit cum satellitibus. Primo impetu quatuor confecit. Reliqui ad genua ejus provoluti, inditisque vinculis, postridie omnes una cum egregio illo redemptore mittuntur in crucem. Hinc sectarios quisque criminari cæpit; tanquam quietis impatientes, parta jam libertate ad novorum scelerum occasionem abuterentur. Manifestius flagitium erat sub certo auctore, quàm ut purgari posset. Nec Ministros utique latebat, potissimum se vapulare sub unius invidia. Componunt itaque codicillos ad Hoochstratanum; quorum forma talis erat. *Egregia tua virtus conscientie nostræ fiduciam tribuit. Defensionem non paramus hesterni facinoris. Neminem hic excusaturi venimus. Pacis interversores non merentur patrocinium. Rogamus tantum, ne malevolorum iudiciis plus æquo tribuas, vel patrati sceleris infamiam in innoxios inclines. Unius peccatum, imò unius potius amentia fuit. Quasi vero ad stabiliendam religionem*

ligionem nostram opus fuerit ad nefarias artes confu-
gere. Fides est donum Dei ; quam nulla vis unquam
persuaserit hominibus. Proinde si consulere velis saluti
publicæ , promiscuam libertatem indulge civibus , uni
Principi , uni magistratui obnoxiiis , onera denique ci-
vitatibus ex æquo tolerantibus. Quam multis hodie
Principibus ad tranquillitatem profuerit vanum est
describere. Neq; ad rem attinet, quid alii fecerint. Ne-
cessarium hoc remedium ducimus , quando solida pax
aliter haberi non potest. Quamobrem si nobis hoc be-
neficio præstiteris, ter centena aureorum millia pen-
demus arario , mercedem tantæ benevolentiae. Va-
nam hanc arrogantiam , viriumque sua-
rum jactationem , non sine risu Hoochstra-
tanus percurrit, transmisitque legendam Gu-
bernatrici.

Ea tum forte pietati intentior , procurabat
publica vota pro partu Reginae , quæ in æde
D. Gudulæ solemni pompâ persolvebat. Sta-
bant ad fores armati in præsidium. Simul ab
aditu geminum ordinem satellites in lon-
gum porrexerant , ne quis armatus ingrede-
retur viam definientes intransibis. Magna
quoque lætitiæ signa populus ostendit , festi-
vis ignibus noctem illustrans. Quasi ex tunc
publicis gaudiis fortunam Belgarum destinā-
tibus Eugeniae. & verè Eugeniae , hoc est ; in
ipsis barbarum initiis natæ, ut aliquando esset,
quæ pietate , vitæque exemplo , labentem re-
stitueret religionem , vulneraque refove-
ret

ret reipublicæ , tot millium sanguine inundata.

Inter quæ Valencenenses in aulam delectos miserant , questuros de injuria militum. Domi tamen ut hostes bellum instruebant. Palantes per agros milites alios capiunt , plures obtruncant. Imminentes urbi domos evertunt, tormenta mænibus admovent, aggresque erigunt, & quidquid validissimis urbibus repertum est tolerando obsidio. Adhæc Carthusianorum monasterium in proximis destruunt, odio, ira, simul & metu, ne eodem præsidio Noircarmiani receptarentur. Quorum rerum fama Gubernatrix commota, prope edicit , ne quis militem scriberet privatis auspiciis. Veredarios extra unum præfectum, per stathmos & mansiones nemo disponderet. Peregrini Ministri Belgio excederent. Adhæc codicillis Noircarmium edocuit, quaquâ ratione Valencenis inferret præsidium militare. Ille moram non fecit imperio. Delectis magistratuum ad se vocatis , decretum Dominæ aperuit ; alterutrum accipiendum esse dicens, aut præsidium, aut bellum. Intra paucos milites præsidium fore. Quatuor equitum, sex pedum cohortes statuisset inducere. Eam rem nemini fraudi futuram. Filium suum obsidem offerre. Renuntiarent hæc civibus , & cras ad se redirent. Suadere interim , ut voluntate sua facerent , quod mox coacti facturi essent.

Hæc

Hæc vox audita est non sine omnium gemitu. Quomodo enim tantam rem persuaderent superbo & obstinato populo, cuius necessaria erat auctoritas? Namque ex magistratu, & Optimatibus & plebe civitas ea constat. Sed tota vis in plebe erat. Hac dissentiente, cæteri Ordines nihil poterant. Periculosa sub regno reipublicæ forma, nec immerito suspecta fastigiis. Plebs non ratione, sed impetu fertur, ea tantum probans quæ libidini suæ conducere senserit, sine respectu utilitatis publicæ. Melius cum eo statu agi experimenta docent, ubi tota plebs sub uno suffragio, cæterorum Ordinum calculo superatur. Sed frustra desideramus bonas leges in ægra atque rebelli civitate, nimiaque licentia in furorem accensa; ubi cuncta agebantur ex sordidissimorum hominum libidine, quos non tenebat reverentia principum, non magistratuum: sed unis Ministris instar Regum dominantibus obnoxii parebant. Igitur Magistratus & optimates inter se deliberatione habita, recipienda esse præsidia censebant. Deinde Ministros ad se accersitos hortari capere, ne impedimento essent, quo minus idem plebs statueret. Si quid ipsi sibi metuerent, sine fraude urbe cedere posse. Eam in rem fidem se interposituros. Grangius natura turbidus, regnoque populari superbior, ad hæc respondit. *Supervacuam*
sui

sui sollicitudinem deponerent. Esse numinibus cura salutem suam. Fidem colentibus Deum adesse. Nec in animo sibi esse studia civium destituere. Proinde obmutescere malle, quàm tam perniciosi consilii auctor plebi fieri. Sub hanc vocem curia egressus, multo acrius quàm dixerat, tumultuosa oratione populum concitavit. Quibus auditis Noircarmius iræ non temperavit. Adferri protinus catenas, & delegatos ad se missos in vincula duci iussit. Quos post decimum demum diem libertati restituit. Majores deinde copias ex Hannonia, & Cameraco accersit. Abbatia S. Amandi, Condato cæterisque in proximo civitatibus præsidia imposuit; ostentaturus bellum, priusquam inferret, ut pœnitentiæ spatium daret turbatis. Quia crebris populationibus vexati, obsidionisque metu perculsi tutiora consilia initari credebantur.

Interea Gubernatrix adventum Regis fabulantium rumoribus exposuit. Quippe emanari in populum, & ab omnibus sciri tranquillitatis intererat. Inde bonis fiducia crescere: malis vero nutare conscientia cœpit. Differente simul fama, decrevisse Regem iræ suæ parentare paucorum capitibus. Et ille quidem, re vera, ingentem dolorem conceperat animo. Hoc ipsum quoque Montignæus perscripserat. Qui cum Bergensi Hispania excedere prohibitus, tanquam captivus retinebatur. Nemo tunc ferè ex magnatibus gratiam

tiam ejus epistolis non præoccupavit. Mansveldius, Arenbergius, Megemus, Barlaimontius, Noircarmius, Raslegemius, Vicecomes Gandavenfis, Vniverſitas denique Lovanienſis, reddebant Regi rationem officii, quod pro republica, & religione impenderant. Egmondanus præterea ad Tiſſenacquium litteras dedit. Sive Regem verè ſibi iratum credens, ſive augurio augente ſuſpicionem animi, haut perplexè querebatur; *Siniſtris rumoribus ſe urgeri, tanquam peccaſſet in officium. Si quid à ſe peractum Rex vellet, voluntatem ſuam exprimeret. Eſtimaturum fidem ſuam ex ſucceſſu. Credere ſe tamen, prudentius facturum, ſi damnato armorum conſilio, cum ſubditis de tranquillitate tranſigat. Solidam pacem parari poſſe conditione, non bello.* Eadem promodum Auriacus ſcribebat.

Benignè magnatum litteras excepit Rex. Sed non ſine dolore codicillos percurrit, quibus mandauerat Gubernatrix, cuncta in pejus procedere. Nulla tamen ſermone, aut vultu triſtitie ſigna prodidit. Affectus enim in poſteſtate ſemper habuit. Et profeſtò in illo Rege magnæ eminuere virtutes. Multorum tamen cenſuram impegit, quod gravis animus, & ad conſilia tardus, nimia lentitudine prætervolantem quamque occaſionem, tanquam manſuram, prætermitteret. Sed hæc naturæ vitia erant, non morum. gentibusque illis unà cum ipſo cælo paſſim hauriuntur: ſcilicet atrabile

bile (qua potissimum urgentur) rapidos animorum motus retinente; cui Galenus medicus constantiam attribuit. Itaque in Belgium proficisci certus, amicos secedere jubet, deliberaturos de ratione itineris. In eo concilio iidem illi fuere quos ante nominavimus; Dux Albanus, Comes Feriæ, Magnus Prior Ordinis S. Ioannis, Archicæconomus Regina, Comes de Melito, Archipocomus Principis. Hi omnino ex Concilio Status. Tissenacqui, Hoperus, & Cortevillius è Concilio Belgico. Viri omnes consilio, & auctoritate præstantes, atque ea tempestate Optimatum præcipui. Confidentibus iis lectæ sunt Cæsaris littere, simul quas è Belgio Gubernatrix, magnatesque transmiserant. Tum de toto negotio disceptando; plerique non probari sibi dicebant, *Regem cum subditis condicione transigere. De religione, & obedientia hic agi; id est, de præcipuis nervis reipublicæ. Iustitiâ & constantiâ imperium retineri: iniustitia & pusillanimitate dissolvi. Proceres cum multitudine peccasse in Regem. Vulnus hoc curandum esse alterutrius sanguine. Clementiam in utrosque perniciosam juxta, ac in utrosque severitatem. Satius fore, cum multitudine mitius agere. Ferocissimos ex plebe Rex occideret. Eos qui tumultuantibus accessissent, provinciis ejiceret. Cateros impunè haberet, ut sint quibus mitem & pacatum animum præstare possit; ne ultionem quæsisse videatur, non remedium. Crudele fore tot millia togatorum conficere.*

Intutum ablegare in exilium, civile bellum daturus. Aliquot Proceribus cervices præcideret. Illos turbines afflixisse rempublicam, illos passos esse lascivire plebem. Illos facem subjecisse tumultuantibus. Horum exemplo admonendos esse reliquos, quid Rex possit. Ne impune discant illudere principi, & in publicam pacem consilia inire. Assuescantque vereri hos motus, tam magnis expiatis capitibus. Claritudinem exempli supplicium nobilitare. Nullum inde paci periculum. quando pœna ad paucos, indignatio ad infirmos pertingeret. Vulgus enim nullâ sævitiâ irritatum, timidum & secors, crediturum Proceres meruisse hoc ipsum quod paterentur. Cùm econtra, pari ultione utrumque Ordinem provocando, nobilitas populum inventura sit quem ducat in Regem; populus vero duces, quos in bellum sequatur. Si tamen Cæsar pro noxiis enixe oraverit, hæc tamen precibus ejus deferendum esse, ut pœnitentia flexi, accepisse veniam se, non meruisse intelligant. Quamquam satis constaret illas Cæsaris epistolas, non ab ingenio ejus profectas; sed calliditate studioque Procerum extortas esse. Saxonia ducem proxima affinitate Auriacum attingere. Vxor ejus avunculum esse. Nec in animo Cæsaris quemquam Saxone validiorem. Nullam notio-rem artem esse, quàm istorum Procerum, per fas, per nefas ad libertatem religionis tendentium. Quò etiam spectarent ipsorum litteræ ad Regem missæ, postulatæ Cæsaris ferè congruentes. Iam quosdam eorum, indignatione Regis percussos, intempestivo fungi officio, & si quid ab illo mandaretur, executuros se denuntiare. Sed quidquid scriberent,

haut

ille vim fortunamque principatus ostentaverit, neminem contrahiscere ausurum. Sin armis provocaretur, esse conscriptas in Germaniâ, esse veteranas in Belgio legiones. Adhac ingentem stipatorum numerum, quos ad custodiam sui hinc educturus est. Majoresque copias evocari posse rebus exigentibus. Nihil adversus hæc tentatum inconditum vulgus, implendis campis duntaxat idoneum. Sin autem nemo obsisteret, quid attineret tantos sumptus, quibus alendo exercitui esset opus, inutiliter profunderet? Non ad hostes ire sed ad cives. non ad imponendum jugum, sed ad emendandam disciplinam proficisci; cui rei tot millia non conducere; at bonæ artes, quæ satis superque Regi suppetrent. Extrema remedia nisi desperatis rebus tentanda non esse. Neminem non videre, ad tot adventantium millium famam armaturos se rebelles, qui tantum exercitum instrui intelligent in suam perniciem. Ita bellum oriturum, ubi non sit bellum. Pacemque futuram bello tristiore, tot legionibus provincias onerantibus, bonosque pariter ac malos eadem calamitate involventibus. Equum non esse paucorum amentiam omnes luere. Suo quemque insanire periculo. Bonos principes non punire, qui nihil deliquerint; armatos non facere, quod inermes præstare possunt. Castigationem paucis necessariam, feralem omnibus fieri non debere. Vulgus enim quamprimum novitatem suam pervicacissimorum ultione damnatam aspexerit, rediturum ad na-

ad naturam; cuius furor perinde cum fortuna mutatur, ac religio cum principe. Adea Albanus accerrimus armorum instigator differuit. Quod si in compositam regionem, & securâ pace fruentem concederet Rex, nescio an suâsurus adhuc fuerim, ne ullum omnino armatum traduceret. Sine cuius fulgore, non externi, non civēs majestatem agnoscunt; pace & bello tutissimum praesidium. Nunc vero praevalida & adulta vitia, nunc animi seditionibus elati, levioribus remedijs coercendi non sunt, quam magnitudo morbi postulat. Repetamus memoria, quoties à rebellibus illis iactatum sit, centena millia obiecturos se vim audentibus. Ego tot millia furentibus non opponam: sed egregium justumque exercitum, ex veteranis, expertisque conflatum, qui sciat servare ordines, obsequi duci, hostem ferire, non expavescere. Vt hoc terrore perculsi rebelles, confestim arma excutiant. Cum vires suas, non disciplinâ, non virtute, ac ne copijs quidem pares, aestimare incipient. Cum se tyrones intelligant, nec ullis magis quam hospitibus metuendos milites in aciem producere. Primis statim auspicijs debellandi sunt, ut opprimi malum cum dignitate possit. Hoc ad gloriam Regis maxime pertinet: Inrita mortalibus natura, famam belli ex iniurijs metiri. Nam si in unam, atque alteram astatem bellum Rex extraxerit, quis non videt accessuram hosti disciplinam, & robur; & tunc non sine difficultate, nec absque periculo

subijci posse? At enim nullum adhuc in Belgio ardet bellum. Quis tamen pacem esse dixerit? Quis nobis pollicebitur in eodem statum mansuras, quas ipsa quoque Gubernatrix perscribit cottidiè in peris vergere. Quid si externorum auxilia à seditionis sollicitentur, quod toties minati sunt se facturos? Tunc scilicet in tempore accersemus militem, cum instructi exercitus nostris imminebunt capitibus. Tunc nempe salutem suam crediturus est Rex veteranis in Belgio legionibus, pari scelere contaminatis. Quibus ex mea quidem sententia, quamprimum appulerit in provincias, cingulum adimendum est. Transseunda sunt denique externa nationes, religionis odio imbutæ, & à sectarijs Belgicis forsan exstimulata in exitium Regis, quem sibi imminere extimescent. Illa copia quacumque perrexerit, securum eum efficiet. In omnem sanè casum, seu restauranda pietati, seu exequendis statutis & suppliciis, seu supplantandis, vel antevertendis furoribus commodissima. Scilicet egregia cura timemus vastitatem terrarum, & incommoda exercitus. Nemo mihi communem calamitatem obiciat, in communi omnium flagitio. Quam mali suo merito passuri sunt; Boni verò quia malorum conatibus arma non opposuere. Imputare sibi debent si quid detrimenti ab armatis acceperint. An ideo rebelles sibi relinquendi sunt, in cervices Regis sui sublatis, quia bonorum conditio futura sit acerbior? Nemo unquam discordias armatus sedavit sine plurimum incommodo. Hac est condi-

cio exercitus. Bella aliter non constant. Quanta vis gravissima calamitate redimendum est exitium rei publicae. Intelligant Belgae nunquam impune contemni fastigia. Hæc oratio, simul & dicentis auctoritas, inveterataque prudentiæ fama, magnam Procerum partem permovit. Quidam etiam addebant, metuendum esse, ne idem eveniret Regi, quod Gubernatrici acciderat, quæ exequi leges non potuerit armatorum inopiâ. Nam quod Albanum, aulæ artibus æmulos suos pervertisse Connestagius tradidit, apertum est mendacium, & in odium ejus adumbratum. Cujus moribus multa in deterius posteritas adfinxit. Nullam ego hac de re mentionem apud Tiffenacium invenio, è cujus commentario hæc transsumpsimus. Nam nec Iacobus Spinosa Inquisitor Generalis, nec Bernardus Fresnedæ Regi à Confessionibus Concilio intervenere. Tantum abest, ut alter eorum infestis orationibus cum altero certaverit, quod idem auctor memoriæ prodidit. Quæsitum inde quo tempore Rex proficisceretur. Alii velocitatem urgebant per Oceanum cum paucis navigiis. Sed hoc consilium minùs Hispanis, quàm Belgis placebat, Oceanum hodie intutum, dicentibus, Belgicorum sectariorum metu, portus omnes insidentium, quos occlusuri essent armatis in exitium sui appulsuris. Securissimum per Italiam pergere. Sed Italiam perpetuo prærupta-

rum alpium iugo clausam, non nisi duobus aditibus exercitum transmittere. Quorum uno per Tridentinas angustias Germania intranda sit. At Germaniam ex maxima parte corruptam, ac suspicionibus obnoxiam, securitati Regis non conducere. Eundem ergo esse per Sabaudiam. Illam verò asperorum montium scabredine impeditam, hybernisque nivibus obsessam, ante veris initium iter non promittere. Proinde utcumque festinare Rex velit, Februarium mensem habendum esse. Neque etiam citius impedimenta ad tantum iter necessaria expediri posse. In Calend. Decemb. convocatos esse Castellæ Ordines. A quibus abesse Regem non oporteat. Præterea agendos militum delectus, petendas triremes ex Italia. Dum componuntur, reficiunturque sublapsæ vetustate naves, aliquot mensium spatium esse. Vernum denique cælum clementiores fluctus promissurum navigantibus.

Hæc igitur in eum modum decreta, X. Cal. Octob. referuntur ad Regem. Qui natura reconditus, & multa cum animo reputans, tunc quidem nihil respondit. Paullò post Albanum exercitui præfecit. Erat hic nobilissimo Hispaniæ loco genitus, virtute militari nobilior. Acer consilio, manu strenuus, experimentisque clarus, & suorum temporum nulli secundus. Quod de illo quoque inimici confessi sunt. Multa sub Cæsare, & Philippo filio prosperè gesserat, magnis præpositus exercitibus. Fortunam nunquam temerè in discrimen vocavit.

vocavit. Cauta cum ratione consilia, secundis eventu præferebat, disciplinæ militaris diligentissimus custos. Bello, quàm pace melior. Vincere magis, quàm victoriam regere. Fredericum deinde Albani filium magistrum equitum Rex dixit. Hispanorum præsidia ex regno Neapolitano, Siciliae, & Sardiniae Genuam accersit. Quatuordecim cohortes in Hispania legi jubet, in veteranorum locum ituras. Alias præterea tres cohortes, quas secum abduceret. Alberico Lodronio assignata est Germanorum legio, quam in comitatu Tirolensi instrueret. Lupo Satapacentum velites Italicos, totidem Sancio Davilæ Ticini præfecto; Petro autem Montagnes Novarię gubernatori cætum cataphractos Hispanos attribuit. Trecentos hastatos, cum centum cataphræctis in Burgundia componi curat. His Baronem de Vergii provinciæ Vicegubernatorem, Baronem de Cherau, dominum de Cleraux, & dominum de Momertin præposuit. Italicis duobus præceptum, veteranorum velitum, longâ pace imminutorum, supplementum conscribere. Ioanni Andreæ principi Doriæ, quantas posset triremes comparare iussit, atque ocius compellere in Bercelonix littora. Epistolâ deinde ad Gubernatricem dedit in hanc sūmam.

Primo vere me expecta cum exercitu. Non ut similitudinem provinciis, aut jugum inferam, quod plerosque criminari intelligo: sed ut patrocinium meo-

rum armatus suscipiam. Inermis enim venire non possum, nisi ut externorum injuriis dignitatem aperiam. Si tranquillitatem alere, non bellum volumus, terrore aliquo rebelles percellendi sunt, infirmitatem suam conferentes meis viribus. Hac mihi ratio fuit instruendi exercitus. Re ipsa docebo, non ad ultionem me consurgere: sed ut clementiam cum subditis communicem, haut aliter quàm principem, & parentem decet. Gratiam eam facturus, quàm publica pax, atque securitas patientur. Hac te censestis uolo mittere in populum, bona & mala magis ex rumoribus, quàm ex vero aestimare solitum. Cujus aures seditiosissimorum voces falso terrore praecipant. Gubernatricem præterea monebat, ut quanta posset cautione, nobilitatem interim cum multitudine contineret in officio. Et si videretur, legionem unam in Germania mercede conduceret, quam Megemo, & Arenbergio traderet, spargendam in idonea præsidia. Pecuniam quoque adjecit in stipendium. Dein fluctuare animo cœpit, an & Auriaco militem crederet. Siquidem popularibus acceptum, & vicinorum principum affinitate, atque amicitia subnixum, turbandis rebus idoneum noverat. Adhæc multa imprudenti excidisse, quibus obliqua ejus in Regem consilia deprehenderentur, & averfi animi indicia. Sciebat denique peccasse in majestatem. Suspectum tamen videri nolèbat. Sed cum Megemo, & Aren-

Arenbergio copias militares committeret, Auriacum præterire non poterat, nisi ut videretur de ingenio illius diffidere. Nam Hollandiam, Zeelandiamque juxta armis contineri, ac Geldriam, Frisiâque pacis intererat. Habito itaque amicorum consilio Gubernatrici mandavit, nihil consultius, quàm quinque cohortes Auriaco submittere, quibus chiliarchus Walderfingerus præflect, refractarius & contumax futurus ad illius imperia. His consiliis Walderfingerum secretò imbueret. Dicta factâque Auriacis specularetur, & ab omni metu suspicionem ejus averteret. Iisdem artibus Egmondanum placaret. Præfectos Ordinariorum militum rogaret, an sine exceptione ad arbitrium ejus militare, & eosdem hostes habere vellent, quos ipsa jussisset. Si quis eorum conditionem detrectaret, ademptam huic præfecturam, alteri conferret, ne stipendia pervenirent ad indignos publicum ærarium lassantia. Adhæc magnatibus illis à quibus litteras acceperat, adventum suum nunciavit, missis ad singulos codicillis. Auriacum denique & Egmondanum benevolè hortatus est ad officium. Tissenacqui simul Egmondano rescripsit: *Malignitatem fama rebus ipsis rectius confutaturum. Compararet se ad voluntatem Regis, nec imperio ejus dubitaret accedere. A quo planius mandatum expectare non deberet. Alia esse principum, alia*

clientum officia. Illos providere & regere. Clientum gloriam in obsequio consistere. Haberent sibi reges suam rationem. In quam subditis nefas esset inquire. Si in consilio publico aliquando contraria dixisset, integrum fuisse Regi à sententia ejus recedere; quo se prudentiorem nemo habere debeat. Apud illum electio est & imperium; ceteris consilium & obedientiam convenire. Misceri hac officia non posse, nisi ut pereunte imperio, obsequium intercidat, atque ima summis confundantur. Nefamam quidem dissimulare, sectariorum audaciam potuisse præverti, si vel ipse, vel Auriacus explevissent officium. Sed & nunc in illorum esse potestate, furientium licentiam aut omnino frænare, aut saltem in adventum Regis comprimere.

In his consiliis occupato Regi, transitumque Alpium paranti, aliæ atque aliæ itineris difficultates cottidie suggererantur. Movebat plerosque angustiarum asperitas, præruptis altissimisque rupibus abscissa. In quarum vertices evadendum esset cum exercitu, per arduos præcipitesque vallium anfractus, qui paucos admodum caperent armatos, & cumulatam hyeme nivem transitoris promitterent. Deleri posse totum exercitum, si quis fatigatis atque incompotis, & nihil hostile metuentibus vim inferret. Nec deesse circum nationes Regi infestas, & sectariorum causæ astrictas. Alii sterilitatem, & inopiam regionis, alii frigus, & multorum dierum lassitudinem causabantur.

tur. Quibus difficultatibus Rex permotus, sibi atque exercitui transitum à Gallis petere constituit. Expeditum esse iter appulsuro in Provinciam, haut procul Tolonia, qua Caroli Cæsaris exercitus quondam trajecerat; quod per regionem Lugdunensem brevi compendio in Burgundiam deducit. Igitur Franciscus D'Alava Ordinarius in Gallia legatus, Philippo mandante hac de re cum Gallo egit. Responsum est ei: si quid Philippus Rex vellet, licere illi cum modico præsidio Galliam trajicere. Iter autem exercitui patere non posse. Frequentes in ea regione sectarios esse. Magnitudine exercitus perterritos, & molestiis hospitii affectos, multitudinem concitaturos ad arma. Quæ sine magno incommodo ipse postea non excuteret.

Hæc in speciem. Cæterum Reges inter se æmuli, nec unquam satis amici, alterutrius exercitum intra fines securè non recipiunt. Desperato per Gallias itinere, Philippus Rex ad Sabaudiam rursus intendit, Ioanne de Aragna Vela ad Emanuele ducem misso. Haut ægrè ab illo impetratum quod petebatur. ea tamen lege, ut centum equites, bis mille pedites Philippi Regis ære meritori scriberentur, in regionis suæ custodiam, ne quid incommodi ab exercitu incolæ acciperent. Antonius Médoca à Carolo Lotharingiæ duce trāsitum sine exceptione obtinuit. Franciscus d'Yverra annonæ præfe-

præfectus ad dispensanda itinera præmissus, dispositas stationes commeatu instruxit. Rhodanum Dainsumque navali ponte jungere instituit, quo in Burgundiam transportari posset exercitus.

Interea Belgæ longe aliis cogitationibus inquietabantur, atrocitate famæ pulsati. Ferebatur enim cædes imminere à principe Proceribus infesto. In Auriacum, Egmondanum & Hornanum gladio animadversurum. ceteris iudices daturum, & supplicia. Auriaco pleraque nota, & suspecta omnia erant. Itaque ut hac de re certior fieret, disponit in Gallia custodes, qui veredarios ex Hispaniâ remeantes, ereptis litterarum fasciculis occiderent. Consiliū ejus fortuna sic gubernavit, ut Francisci D'Alava legati Regi epistolas interciperet, ad Gubernatricem datas in hæc verba. *Ex his quæ scripsisti opinionem meam confirmari cognosco. Ego enim tumultuum omnium invidiam in Proceres transfero, ut cumque nunc tam egregie dissimulent. Horum machinis inquieti populi genius in audaciam sublatus est. Quos proinde accusare non desino. Sed ex commendatione tuâ præmium invenient. Primi omnium futuri, in quos feretur ira Regis, ut supplicia expetat. Memento interim cum his dissimules. Præbe te facilem credulis, & de benevolentia Regis securos efficias, ut fidei tuæ concredere non dubitent. Sic enim quæ destinasti, efficies. Ita à me habe; si tibi supplicia eorum sint in animo,*

comagis Regi cura fore, quo hanc ille injuriam profundius imbibit. Epistolâ perlectâ, Auriacus novitatem facti stupens, Ludovico fratri atque Hoochstratano communicat. Vnicum adversus impendens factum remedium videbatur, matura defectio. Cui rei conducebat Egmondanum in societatem attrahere. Eundem strenuum militiâ, Flandriæque viribus instructum, partibus suis commodissimum noverrant. Auriacus ergo Egmondano significat, esse sibi ad communem salutem pertinentia, quæ nisi præsentî promere non posset. Diem & locum colloquio condiceret. Bruxellam solum excipere. Vbi Ludovico fratri esse non liceret, à Gubernatrice jussu in Germaniam scedere. Igitur vi Non. Octob. Teneramunde Flândriæ oppido, in unum convenere Auriacus, Egmondanus, Hornanus, Hoochstratanus, & conjuratorum præcipui. Quibus Auriacus, quid in Hispania pararetur, aperuit. Strui sibi certissimam perniciem. devotis omniū cervicibus, qui arma in sectarios vibrare distulerint. Itaque ut verbis fidem adderet, primum litteras Montignæi perlegit audientibus, Regis iram memorantes. Deinde epistolam D' Alavæ recitavit, non sine affectu, & atrociori interpretatione ad singulas periodos. Eam postea singulis relegendam exhibuit, Sic esse scriptam, dicens, ut quando appareret distineri se à Gubernatrice verbo-

rum blanditiis, quò simulatione benevolentia delin-
niti, securè opprimi possint. Constituisse se quidem
prudenti absentia furori cedere, donec statuisset,
quid potissimum rebus suis conducere. Sed profectò
si se audirent, à necessitate consilium sumerent. Ni-
hilitutius, quàm unam aliquam provinciam vali-
lidissimis occupare praesidiis, atque ex adverso con-
silia struere. Non defutura auxilia vexillum ex-
plicantibus. Neminem principum hodie tam ami-
cum Regi, qui magnitudinem illius non optaret pre-
mi, potentiamque Europa formidabilem, civili bel-
lo collidi. Sectariorum igitur insolentia subministra-
rent alimenta. Quos deinde in eadem secum cau-
sa, spe gratia destitutos, & extrema audentes, exer-
citus Regis ad desperationem obijciant, dum finiti-
marum gentium subsidia orrentur. Affluxuros sta-
tim Gallos, atque Germanos, nihil veteranis Re-
gis virtute concedentes. Ludovicus Nassovius
subjecit; spondere se Germanorum equitum
quatuor millia, peditum verò quadraginta co-
hortes, quos corrasis undique pecuniis in Bel-
gium properè adduceret. Sollicitaturum de-
nique copias Augusti Saxoniae ducis, Cæsareo
auspicio Gotham obsidentes. Ne ceteri quo-
que dubitabant, indormiendum non esse in ma-
nifesta pernicie; neque expectandum donec vali-
dissimas urbes praesidiis invaserit Rex, & sopitis si-
bi manus injiciat. Decora consilia, quae tuta. Po-
tentiam quidem Regis formidolosam, acriorem ta-
men necessitatem esse, & incertos belli exitus.

Neque

Neque semper ad potentiores inclinare victoriam. Gallos non usque adeò infelicitèr delibasse Regis sui vires. Optimiorem conditionem extorsisse armis, quàm obsequio. Dandum Regi pœnitentiæ tempus. Impetum ejus quantò vehementiorem, tantò & infirmiorem esse, quem inopia pecuniæ statim consumeret. Denique multos nobiles sibi accessuros, cum indignius forte habiti, erubescere certare adversus libertatem publicam, pro invidioso Hispanorum imperio. Urbes, provincias sibi ut rectoribus obstrictas. Incumbere se affectui civium servitutem abominantium. Ad ultimum si cadere necesse esset, honestius acie perituros, quàm sub certo, victoris ictu velatis capitibus, ad posterorum infamiam. Invidiosum Regi, decorum ipsis pro spiritu certare, quo nihil mortalibus charius est, quem etiam fera antequam debellata non exuerent. Hæc quidem promiscuè dicebantur. Vnus tamen Egmondanus segni animo accepit. Vir haut dubiè, spectatæ fidei; sed ingenij facilitate in partes abstractus, si dicere licet, nimiam bonitate hætenus peccaverat. Ordinis sui factiosis consilijs, quia speciem præferebant publicæ libertatis pertinacius adhæserat, pudore adversandi; ne multitudinis gratiam benevolentiamque amitteret. Tunc palam constantiam patefecit: ita formatum se à majoribus, dictitans, ut nihil pulchrius atque honestius duceret, quam pro Principe vitam exponere, nihil econtra turpius aut scele-

scelestius, quam fidem exuere. Contumaces autem esse, aut sectariorum licentia alimentum subministrare non posse, sine nota perfidia. Quanto plus spei rebellando ostenderent, tanto illustriorem fidem suam fore. Quin potius irati Regis gratiam praevenirent premendis tumultibus. Plerosque nobiles idem tentare. A quibus obsequio vinci non deberent. Ut deinde Rex aestimet, qui gloriosius officia coluerint. Ut cum queres casura esset, meliorem fortunam tranquillando, quam rebellando habituros, quando vincere, aut vinci non possent sine exitio rei publicae. Cateri quae vellent ratione, incolumitati consulerent sua. Propositum sibi esse exspectare potius, quam movere fortunam, & in benignitate principis spem ponere, benevolentiam ejus toties experto. Neque de ingenio Gubernatricis dubitare. Nullis se urgeri conscientiae stimulis. Quo denique fugam intenderet, à charissima conjuge, à tot liberis divulsus? Totam suam fortunam pendere ab uno Rege: quem pertinacibus armis irritando, implacabilem sibi suisque relinqueret. Erraturum se exulem, atque extorrem, recipientibus oneri, externisque Principibus vilissimum mancipium. An tam immittis animi Regem fore, ut pro tot meritis hanc sibi gratiam rependeret, & in charissimi ante a capitis duraret exitium? Quocumque tandem esset animo, clementiam ejus meruisse victoris. Vanitati D'Alava tantum non deferre, ut apud se fidem inveniret. An solus ille explorasset mentem
Regis,

*Regis, & in secretiora illius penetrasset consilia? Nul-
lius alterius indicium proferri. Ex Montignao qui-
dem iratum esse Regem satis se intelligere. Neque im-
merito. Nemo tamen ideo dixerit Proceribus infestū,
quos tanta humanitate admonuisset officii. Si quid cer-
tè statuisset atrocius, id ipsum uni Gubernatrici editu-
rum fuisse sine internuntio. Hæc quidem Egmon-
danus. Cæteri tamen non dubitabant, quin
certissima proferrentur indicia. Auriacus quo-
que, *Suspectam sibi altissimam Regis dissimulatio-
nem*, aiebat. *Neminem Principum tam placabili esse
ingenio, ut bona fide in gratiam redeat cum subditis,
quos semel timuerit. Facerent alii quod placeret. Ne-
mini se potestatem in caput suum facturum. Nunquam
magis blandiri fastigia, quam cum se vire decreverint.
Securius se absentem quàm in vinculis causam dictu-
rum.* Hunc finem habuisse conventum illum
invenio, Egmondano fatalem. De quo pleri-
que postea ab Albano torti, atrociora confessi
sunt. Atque anceps quidem est conjectura.
Quia hoc se mendacio liberasse cruciatu, mor-
ientes testabantur. Nos aliorum judiciis ve-
ritatem relinquimus. De cætero propè omnes
scriptores mecum consentiunt. Auriacus &
Hoochstratanus Antverpiam revecti sunt.
Neuter Bruxellam venire sustinuit, quamvis
crebris litteris evocarentur in Concilium. Eg-
mondanus intrepidè ad Gubernatricem de-
latus, quæ de illius consiliis traducerentur, ex
epistola cognoscere jussit. Simul enim contu-*

lerat exemplar. Illa veluti turbata, nullas conscientiae notas vultu prodidit. Dolentisque speciem ostentans, falsum esse rumorem sanctissimè confirmavit. *Quasi verò, inquit, mihi, aut D' Alava crediturus fuerit Rex tam periculosum secretum? Quomodo tamen D' Alava epistola intercepta est, cum non veredarium, non fasciculum ipsa desiderem? An qui D' Alava epistolas interceptit, Regias non caperet, quæ ab eodem tabellario deferebantur? Laxa animum molesta sollicitudine. nec inanes species anxia mente figura. Confer te ad componendam rempublicam, ut si quam forte sinistram suspicionem conceperit Rex, ex animo debeat sine cicatrice.*

Egmondanum verbis mitigatum, percunctari cœpit de his qui Teneramundæ convenissent, & quid actum in isto consilio. Ille nihil aliud referebat, quàm non perfunctoriè queri Auriacum de malevolentia Regis, & quòd Ludovicum fratrem ablegare iussus esset in Germaniam.

Dimissus à colloquio, in Flandriam se recepit. Quadraginta aureorum millia ab Ecclesiasticis impetravit, in stipendium mille & quingentorum militum. Quos per idonea præsidia disposuit. Extra Gandaveneses, Ipresses, & Aldenardenses concionandi potestatem nemini fecit. Hulltenses concionari aulos militari manu coërcuit. Totamq; provinciam quietiorem expertus, Iconomachorum facinus rigidissimè viudicavit. Sectarios vero
sub

sub legibus continuit. Gandavenſes concio-
 naturis Miniſtris ſuggeſtum ſtruere auſos, ac-
 cenſi in foro rogis ad dedecus, & infamiam
 exurere juſſit. Parva quidem res. Sed in mini-
 mis quoque exemplum eminet. Neque in his
 quiſquam vindicem manum remittere poteſt,
 niſi ut ad majora ſcelera audaciam inſtruat.
 Quidquid ad diſſolutionem ſtatus pertinet
 plectendum eſt, in cæteris clementiam excuſo.
 Apud omnes conſtat, ſi ab initio tam ſevere
 egiſſet, nunquam perventum fuiſſe ad tantum
 nequitia. Sed cuncta primùm per diſſimula-
 tionem corruptit: mox ignavia ac præpoſtero
 obſequio, dum invidiam Conjuratorum pro-
 cerumque evitare ſtudet, majestatis crimen
 meruit. At perperam uni illi imputaverim
 culpam, quæ temporum fuit.

Inter quæ non omittebat Noircarmius
 crebris litteris condiciones offerre Valence-
 nenſibus; ſi poſitâ pervicaciâ præſidium reci-
 perent. Ad ultimum nobilem quendam è
 Conjuratis ad eoſdem delegavit. Sed cum
 obſtinatæ civium mentes ſanioribus conſiliis
 aures obſtruerent, Gubernatrix hoſtes eſſe
 pronuntiat. D'Alavam deinde temeritatis in-
 crepuit, quod tantam rem credidiſſet vereda-
 riis. Si quid ejuſmodi denunciare vellet, de-
 buiſſe fidum aliquem tabellarium ad ſe deſti-
 nare. Ad hæc Philippum comitē Everſteinium,
 & Bernardum Schoonbergium in Germa-
 niam

niam proficisci curat, traducendis in Belgium duabus legionibus, quas in comitatu Feretrio conscripserat. Provinciales quoque copias ampliori delectu adornatura, Carolum Mansveldium, Ægidium Barlaimontiū Hierges dominum, Joannemque Croyum Reusii comitem, tria peditum millia legere iussit. Megemum verò, & Arenbergium supplementum conscribere. Ergo undique tubæ & tympana cogeant milites, ad obsidionem Valencenensem ituros.

Quibus apparatibus Gallus regio more ad suspicionem versus, & ipse delectum agere instituit. Sex millia Helvetiorum mercede conduxit. Statariâ pugnâ gens egregia, per multorum regum seriem venales vires Gallis exposuit; ex quo à Carolo Burgundiæ duce ad fortitudinem coacta, virtutis suæ experimentum dedit. Majori metu Geneenses distinebantur. Ex hac fere officina hæresiarchæ omnes eruperant, aut in illam recipiebantur. Et hinc urbis suæ exitium, publicæ paci devotum cōjecerant. Cujus possessioni Sabaudus haut obscure imminebat. Itaque delectu habito, milites distribuunt, qui intra mænia, qui in finibus consisterent. Partem quoque Helvetiorum atque Rhætorum, ad auxilium ex fœdere obstrictam, excivere sedibus. Ea cum nunciarentur Philippo Regi vehementer expalluit. Timebat enim ne tot simul gen-

tes arma sibi opponerent, angustiisque Alpi-
um inclusum ex improvise adorirentur. Et
jam primores eum incitare cœperant, ne te-
meritati fortunæ Majestatem exponeret. Præ-
mitteret Albanum terrestri itinere cum exer-
citu; primo statim adventu validissimis præ-
fidiis infessurum ostia maris Zeelandicæque
insulas, unde ipse Oceano succedens in por-
tus tutò recipi posset. Re deliberata, Albanum
cum copiis præire jussit, tanquam mox succes-
surus ipse. Quod initium fuit malorum om-
nium. Neque tamen damnari consilium po-
terat, si Rex præstitisset sequi. Sed tædio bel-
li, & averfantibus ministris in Hispania reten-
tus, omnia per duces facilia credidit, quæ
nisi præsens componere non poterat. Sunt
qui Gomesii de Silva artes suspectent. Erat
ille in aula graciosus, Regique charissimus in
paucis: sed per æmulationem Albano adver-
sus. Ut potentiam omnem ad se traheret, re-
movisse æmulum credebatur, publicæ utili-
tatis speciem odio prætexens. Nam Albanus
impudicitiam uxoris ei objectaverat, tan-
quam matrimonio illius Philippus illuderet.
Nobis ea res parum comperta est. Quidquid
sit, non ante patuit imprudentia consilii,
quàm pervicaci Rex absentia cunctos frustra-
tus est. Cæterùm in regionem Luxemburgen-
sem, quæ Albano intrandum erat, Ernestum
Mansveldium procedere jussit. Militem,

quantum opus esset, legeret. Præfecturam Germanorum equitum, quam Gallico bello habuerat, eidem attribuit. Bruxellæ, dum ille abesset, Arschotanium, aut Boslutiū præfesse voluit. Megemum verò tormentis præfecit, quam Glaionius dignitatem, per mortem vacuum fecerat. Magistri artiliaræ apud Belgas vocantur. Cujus munus idem esse, quod apud Romanos olim præfecti fabrorum plerique existimant. Absente Megemo, Arenbergium Geldriam regere jussit. Barlaimontium verò præposuit annonæ militari. Idem munus bello Gallico cum summa laude administraverat. Adhæc ducenta aureorum millia transmisit ex Hispania, è quibus centum & quinquaginta in stipendium cederent, cætera in apparatus belli impenderentur.

At Valencenenses hostes judicati, fortiter obsidionem ferre decreverant, munimentis civitatis confisi. Igitur nihil segnius parare bellum. Affatim com meatum in urbem invadere, arma cunctis qui ferre possent distribuere, recensitos opifices (quorū magna copia erat) in cohortes distribuere, ferocissimum quemque his imponere. Optimates rempublicam destituerant. Cæterorum tamen amentiam sequebantur, quia adversari non poterant. Michael Helinus, & quidam magister Cornelius regnum obtinebant in multitudine. Helinus auctoritate & opibus eminebat: Cornelius

vani-

vanitate & ferocia. Obscurissimo loco genitus, ex fabro ferrario in Ministerium surrexerat. Agrestes novis rebus addictos conscribere jussus, in finibus Insulensium delectum fecit. Eam rem præsidarii civitatis ægrè passi, cottidianum cum his prælium, & ferè prosperum habuere. Tot incommodis Cornelius attritus, promovit ad ignobilem pagum Kesenetum nomine, omnibus qui sacramentum ejus acceperant sequi jussis. Quadringentos ex his Rassegemius obviam habuit, solutis euntibus ordinibus. Impressione facta compulsi sunt in fugam, proximumque Waterloo templum occupant. Hinc sine damno ejici non poterant. Rassegemius igne tectis injecto universos concremavit.

Cornelium inde persequi cœpit. Cæterum ille comperto Rassegemii adventu, castrisque diffusus, ad Tornacenses flexit. Nam & hi non minore cura, quodam Joanne Sorao duce militem scribebant in suis finibus; nullo quidem publico consilio: sed studiis partium, Valencenses premi non ferentium. Huc majorem hominum vim insania compulerat. Copiisque junctis, proxima quæque monasteria, & prætoria vastant. Nihil crudelitati, autavaritiæ reliquum faciunt. Raptis omnibus quæ ferri poterant, flanimam deinde tectis injiciebant. Sed Noircarmius, & Rassegemius à tergo strenuè sequebantur. Mille du-

centos pedites Noircarmius habebat , cum trecentis equitibus. Raslegemius equites centum , pedites non amplius quàm trecentos. Præter eos tamen magnam agricolarum manum contraxerat. Prior Noircarmius haut procul Lanojo hosti occurrit. Equitibus à tergo circumfusus , pedites à fronte incubuerunt. Vtrique vis improvisa fuit. Primo statim impetu centurio ex Noircarmianis cecidit, in fronte copiarum collocatus. Mil-le , & quingenti hostium cæsi , reliqui in fugam versi. Quorum magna pars proximam occupavit silvâ densis arborum truncis impeditam. Major pars in Raslegemium incidit , infesta signa inferentem fugientibus. Prælium tamen acriter sectarii exceperunt. Eò enim perventum erat , unde sine pernicië nisi victores evadere non possent. Itaque aut cadere aut vincere obstinati , loco non cedebant ; donec ad Raslegemios inclinavit victoria. Soraus non tam ducis , quam militis fungebatur officio. Sed cùm unum illum omnes peterent , multis quidem acceptis vulnerebus , & in equum impositus , cum paucis Tornacumevalit. Ibi vero non minus trepidatum est. Philippus Lalaïgnus Beauvoisii dominus quadringentos milites , jussu Gubernatricis in arcem traduxerat. Centum in his equites erant. Noircarmius quoque cum sua manu eòdem venit. Urbique pavidæ , & servi-

servitio paratæ signa intulit. Nemine contra procedere auso. Quippe ex superiore prælio profugi, formidine cuncta compleverant. Neque tot simul copijs sine certissima pernicie resistere poterant. Civibus statim arma adempta sunt. De principibus seditionum sumptum supplicium. Cæteris venia data, prudenti moderamine, ut in civili victoria, cujus sæpe fructum nimia severitas corrumpit. Comes Reusius civitatem gubernare jussus, legionem quam conscripserat, dispersit in hospitibus futuram præsidio.

Noircarmius Hiergicam & Mansveldicam legiones opperiens, ijsque junctis, Valencensium mænibus admovit exercitum. Ex omni parte obsidenti affluebant auxilia. Ab Arschotano ducenti quinquaginta equites, totidem à Reusio veniebant. Maximilianus Bossutij comes ducentos adduxit. Terlonius centum, nec minorem numerum Bommius impleverat. Marchionis Bergensis turma ducentos admodum, Montignæi centum & quinquaginta explere dicebantur. Ordinariæ turmæ omnes erant, quas Gubernatrix haut multo ante armari præceperat. Pedites veterani ex Hannonia noningenti veniebant. Paullo minus Balduinum Gavrium Inchiij dominum, ex Arthesia sequebantur. Reusius trecentos ex suis transmisit. Post quos viginti & unum tonnentia trahebantur. Iacobus Cressonerij

T 5

domi-

dominus Gravelingæ Gubernator ijs præerat
Urbs vallo circundata est, & idoneis locis tormenta disposita. Noircarmius tamen asperam fore obsidionem ratus, priusquam fortunam experiretur, misit rursus ad oppidanos, qui suaderent, dederent urbem, dato terrore consternatam existimans. Sed non exaudiebant Ministri saniora consilia, nutantibus civibus spondentes, mox venturum oppressis auxiliū. Nam plerisque Conjuratorum acceperant bellum instruere.

Siquidem Auriacus turbandis rebus intentus, & ut rectius falleret simulato obsequio malignitatem tegens, cum Regem haut segnem videret, ex adverso consilia struebat. Tholousij dominum, & Brederodium clam hortabatur ad legendos milites. In eam rem consistoria stipendium capitatum conferebant. Hollandiam Zeelandiamque adoriri statuerant. Et si destinata provenissent, duces se dicerent sectariorum causæ, & armato Regi undarum obices pro vallo obijcerent, cum non mediocri præsidio. Supervenire debebat Ludovicus Nassovius cum Germanorum manu, ab obsidione civitatum averſurus Hispanorum exercitus, aut si vis fieret, fortunam tentaturus. Tres è Conjuratis in Zeelandiam destinabantur, qui factionis suæ homines sollicitarent ad defectionem. Quippe pleraque urbes descituras crediderant, fraude magistra-

gistratum, quorum multos Auriacus subver-
xerat. Ahæc Gallica auxilia occultis nuncijs
pellegerant. Quibus mandatum, ut Dolam at-
que Vefontionem in Burgundia tentarent in-
fidijs, atque Albano adventanti iter occlude-
rent. Missus Antverpiam à Montmorantio
Galliæ Maréchalò quidam nobilis, multa cū
Hornano secreto transegit. In quam rem Ca-
rolus Slufanus mercator Antverpiensis, quin-
quaginta aureorum millia Montmorantio
addixit.

Inter quæ studia, Proceres à Gubernatrice
advocabantur ad novandum sacramentum.
Hoochstratanus multa cunctatione; Auria-
cus, Hornanus, & Brederodius aperte detre-
ctabant. Et Auriacum quidem Gubernatrix
humanitate litterarum sæpius interpellavit.
Ad Brederodium vero, Quarebbius Lovani-
ensium prætor, & Secretarius Torrius missi
sunt cum mandatis, & questu: ut sacramentum
quod Egmondanus, Arschotanus, Mansveldius, Mege-
mus, Barlaimontius, dedissent, non dubitaret accipere.
Vnum ipsum esse, in quem potissimum sceleris sui in-
vidiam inclinarent Sectarij. Debere hanc à se amoliri
infamiam. Tantundem populum credere, quantum re
ipsa ostenderet. Inquisitionem & edicta sublata esse. So-
lidam tranquillitatem Gubernatricem sperasse. Quæ
per sectarios haberi non posset. Ab ipso officij in Regem
prodendum esse exemplum: ne oblatione libelli, seditio-
nis causam quassasse, videretur. Gravioribus quàm antea
tumul-

tumultibus agitari rempublicam. Viannam ab eo militibus infideri. Vallo manibusque claudi. Seditiosos aliquot libellos auspiciis ejus excusos. Ne Regem sibi irasci cogeret, populares hos furores audientem non satis aequo animo. Ad ea Brederodius respondit. Nihil evenisse cur de fide sua dubitare Gubernatrix debeat. Imo vero Bruxellam iturum, ut propius acciperet diffidentiae causas. Rata enim pacta esse, quae cum Gubernatrice suscepit. Quod malignis rumoribus oneretur, id sibi fraudi esse non debere. Linguas hominum frangere non posse. Neque primum calumnijs peti. Quarum sibi non sit reddenda ratio. Male autem condicionem sacramenti sibi praeferrere, quod Egmondanus, Arschotanus, alique recepissent. Illos publicis muneribus excultos: se vero privatam & olim juratam. Quid ergo opus novo sacramento, si jurato non credatur? Frustra ab eo fidem expectari, qui sanctitatem religionis semel polluerit. Nullo sacramento mitigari perfidiam. Viannam latrocinijs expositam vallo cingere. In cujus etiam tutelam militarem globulum conscripserit, ut integram civitatem servaret Regi, ne quis prado illo munimento receptaretur. Quod ad seditiosos pertineret libellos, nihil se scire. Duos omnino typographos Viannae esse. Imprimendi facultatem dedisse petentibus. Si quid dolo malo deliquissent, mox cogniturum, poenasque irrogaturum comperito flagitio.

- Cum hoc responso reversi, gravem sollicitudinem incussere Gubernatrici. Quippe jam Brederodium timere coeperat. De pervicacia illius dubitare non poterat. Simul mæsta omnia

nia in aulam referebantur. A Ludovico Naf-
sovio Germanicos ad Gotham exercitus solli-
citari in auxilium. Fredericum Saxonem, &
Lantgrayium Hessum memores injuriæ à Ca-
rolo Cæsare acceptæ, ultionem meditari. Ca-
meracenses episcopum præsidij nudatum, op-
pido eiecisse. Præter hæc Silvæducenses hosti-
les animos aperte induerant. Brabantix Can-
cellarius, ac Petersemlus, uti diximus, in urbe
agebant. Multitudinisque pervicaciam in ac-
cipiendis legibus experti, Primoribus aucto-
res fuerant, ut præsidium militare in civitatem
reciperent. Megemus quoque Legionem pro-
pius admoverat. Ea res Auriaco suspecta ad-
modum fuit. Occulto igitur mandato Anto-
nium Bombergium Silvæducis procedere
jussit. Erat is homo plebeius ingenio moribus-
que ferox, juxta turbidus, & religioni infestus.
Nec minorem favorem Silvæducis invenit,
quam Antverpiæ habuerat, ubi inter sectarios
principatum gesserat. Igitur captivitatem ur-
bis strui questus, plebem in senatum armavit.
Cancellarium & Petersemlum prodicionis
insimulatos in custodiam tradidit. Neque se-
natus, quanquam adversus, imperijs illius au-
debat intercedere. Munia magistratus in se
retraxerat, & privati juris sui rempublicam fe-
cerat. Tantum apud vulgares animos præsi-
diariorum metus valuerat, ut alienigenam,
nulla magis re quam turbulentia insignem,
non

non dubitarent in ducem assumere.

Megemus autem intrandæ urbis spe deiectus, in Hollandiam contendit ad subigendos eos qui averfarentur imperiunt. Ultrajectum appropinquans, nemine resistente intra mœnia recipitur. Igitur quæ turbata erant componere adorsus, Ministros omnes egredi iussit. suaque catholicis sacra restituit. Brederodius adventum ejus expectare non ausus, Viannâ destituit, & in catharactis, quibus Rheno Lecca conjungitur, castra firmavit. Mox inde pulsus, Amsterdamum processit. Munimenta ab eo corpta Megemus destruxit.

Per eosdem dies Hermannus Antverpiensium Minister Trajectenses ad Mosam in Iconomachiam concitavit. Quorum mox rabiem Mascicenses, & Hasletenses eodem auctore imitabantur. Cæterum Gerardus Groesbeckius Leodiensium episcopus id ægre passus, ad ultionem surrexit. Tria peditum millia, ac trecentos equites subitario delectu effecit. His copijs Hasletum contendens, effusum incondite populum obvium habuit. Eoque levi prælio intra munimenta compulso, civitatem circumsedivit, crebrisq; tormentorum ictibus verberatam, his tandē legibus in deditiōē redegit. *Catholico ritu viverent. Sæctarios civitate ejiceret. Publica pecunia exornarent templa. Ministros, seditio- nisq; auctores traderent. Sumptum belli restituèrent. Muros deijcerent, quorum fiducia obsidiōē pertulerāt.*

Masci-

Maseicenses desperata urbis tutela, delegatos misere, veniam petituros. Qua impetrata, Hermannus habitu Franciscani assumpto, opportuna fuga se subduxit. Hinc Trajectum aggredi placuit. Urbem non civium multitudine solum, sed etiam opere munitam. Mænia enim Mosâ interfluit. Sed cum pervicacibus ad defensionem civium animis, nulla spes potiundi oppidi offerretur, Episcopus obsidionem destituit.

Interea Gubernatrix accessione maliturbata, ex omni parte quærebat remedia. Tot simul urbes nequibant armis redigi in potestatem. Nec Valencenæ omitti poterant, nisi ut frustrato impetu augetetur defectio. Simul in rem famamque videbatur, validissimum oppidum armis subigi, cætera exemplo suo tracturum ad deditiorem. Pudebat deinde Cancellarium & Petersemium captivos relinquare. Ergo inter ruborem metumque destituta, epistolas misit ad Silvæducenses, jus gentium pollutum incusans Bombergius modo in Auriacum, modo in Brederodium perpetratæ rei culpam, & in neutrum falso conferebat. Quippe & Brederodius Bombergio scripserat; quamvis uterque manifesta inficiatione declinaret invidiam. Gubernatrix ergo consilij incerta, apparitorem ad legatos recuperandos Silvamducis destinat. Fecialis quoque sequijussus, denuntiaturus bellum contumacibus.

Appa-

Apparitor in senatum deductus, multa expos-
tulavit, atque infra horas viginti & quatuor
legatos dimittere, aut bellum opperiri eos ju-
bet. Horruere senatores ad hanc vocem, &
perpetrati sceleris infamiæ multitudinē sub-
stituunt, relatuosque se ad populum respon-
dent, apud quem nullo suo jussu captivi tene-
rentur. Primo mane tribunos plebis in curi-
am accersunt. Cum quibus etiā Bombergius
intravit, popularibus studiis accinctus. Quip-
pe jam centuriones ei sacramentum dixerant.
Vni illi patulæ plebis aures erant. Facundia,
& auctoritas aderant, flectendique vulgum
artes, quibus omnem sectariorum factionem
præcipitem egerat. Quem cum senatus horta-
retur ad dimittendos captivos; insigni cavilla-
tione apparitorem ad Silvæducentes, non ad
Calvinistas missum arguebat. Superveniens
mox populus, curiam armis circumvenit, tur-
bidisque clamoribus cuncta permiscuit. Quo-
rum fiducia Bombergius claves civitatis ex-
torfit à consule, & nequis invito se egrederet-
ur, validioribus præsidis portas firmavit. Ap-
paritorem tamen emisit incolumē, renuncia-
re Dominæ jubens, non ante se captivos di-
missurum, quam Brederodius id ipsum man-
dasset. Post hæc fecialis urbem intravit. Bellum
indicere parantem, Cancellarius absterruit ab
intempestivo consilio. Nam si arma in ani-
mo haberet Gubernatrix, id ipsum denun-
ciare

ciare superfluum esse jus gentium violentibus. Perduelles palam judicari non posse, sine suâ pernicie.

Hæc tum in Brabantia. Cum interim Flandri obsequio parati, juvere quoque Regias partes collatione pecuniæ. Ex quâ novum delectum militum Egmondanus adornavit; Occidentali Flandriæ futurum præsidio; ne quis à Noircarmio & Rassegemio dissipatos, revocaret ad vexilla, vel irrequietos sectariorum animos ad nova rursus flagitia erigeret. Quadringentos ex his Aldenardæ imposuit, qui sectarios continerent in pace, & armatorum conspectu compararent ad patientiam obsequii. Iam quippe resumpto animo Gubernatrix, occultam inibat viam restaurandæ religionis in pristinum statum. Sectarios concionibus contentos, baptismate, communione, sepulturis, & hujusmodi ritibus in totum abstinere jussit. Tanquam hæc ipsa tabulis fœderis non comprehenderentur. Et si verum volumus, nihil aliud quàm concionandi libertatem tumultuantibus indulserat: cætera quidem hæcenus tolerans ad dissimulationem coacta. Quia intempestivo tempore prohibere non poterat. Nam is rerum status erat, ut amentia popularis componi magis, quàm irritari debuerit. Quod in omni seditione optimum est remedium, si pœnitentiæ spatium iratis concedendo, pauca indulseris, quæ ab oppressis

pressis statim repetas. Proposito itaque edicto effrænem sectariorum licentiam ad verborum suorum formulam revocavit. Nihil æquè sectarios perculit. Principium esse credebant, ut mox & conciones perverterentur. Per occultos igitur nuncios Generale suorum concilium Antverpiæ indicunt. Ex singulis synagogis Minister unus, cum præcipuis aliquot iussi sunt adesse. Illuc quoque Brederodius venit, & cum illo sexdecim Conjurati delectui militum intenti, quem ex omni parte instituere cœperant. In eo Concilio sectarii Gubernatricem incusare adorti, magnoperè querebantur peccasse in fœdera. *Simulationem duntaxat fuisse ad decipiendos Fœderatos, vanis promissis extractos, ut ex voluntate ejus tempus procederet, quo rebus interim consuleret suis, partâque securitate pacta rumperet. Quem enim sanæ mentis non videre, concionis nomine cetera quoque exercitia cōtineri? Nec opus fuisse legibus fœderis ea adscribere, sine quibus stare non potest ipsa religio. Scire quoque Fœderatos haut aliam fuisse mentem Gubernatricis cum dimitterentur ab illâ. Hoc ipsum Procere rectius intelligere, qui eandem interpretationem interrogantibus dederint, plenâque hæcenus libertate frui periniserint. Iam vero ne conciones quidem inviolatas esse, quas in oppido S. Amandi, haut dubiè, jussu ejus, Noircarmius dissipasset. Nec Ministrorum supplicijs abstinere, quorum alios in crucem, alios in exilium actos acciperent.*

rent. *At hoc nihil aliud esse, quàm in sanguinem suum exercere edicta, & atrociorẽ solito Inquisitionem reducere. Valencenenses prasidia in necem religionis suæ conscripta repudiare ausos, obsidione premi. Eandem mox fortunam reliquis civitatibus expectandam esse. Quas communes hostes duceret Gubernatrix, atque aliam post aliam aggrediretur cum exercitu; donec ecclesias suas undique exstirpaverit. Viderent itaque Fæderati quàm hoc tutum sibi atque honestum esset, & sine morâ principijs occurrerent. Nunquam magis afflictam religionem. Nec aliud sibi quàm in Fæderatis auxilium, quibus pacta conventa tueri incumberet. Brederodius bonum animum habere eos jubens, cum Cõjuratis proficisci constituit ad Gubernatricem. Misitque qui peteret, num pace illius liceret venire. Ad ea Gubernatrix, si veniret, ut in hostem se animadversuram respondit. Neque mora, centurias aliquot militum accersivit in regiam, frequentioresque pro valvis stationem agere jubet. Præsidiariis denique mandavit, ne Brederodium, vel Conjuratorum quemquam in urbem admitterent. Nec Brederodius ausus est accedere. Codicillos autem misit sub communi Conjuratorum nomine Gubernatricem insimulans; quòd nova religionis exercitia adimeret, publicam libaret tranquillitatem, conciones dissiparet, in Ministros fureret, denique nullo metu externo imminente sub signis haberet descriptum militem, commercium ci-*

vitatis sibi eriperet, vias obsideret armatis, vim
 inferre iussis iter sibi facientibus. Satisque intelli-
 gi, sanguinem suum peti tot apparatus, nec pu-
 blica securitatis rationem haberi. Quid inde aliud
 eventurum, quàm vastitatem provinciarum, &
 ruinam publicam? Despiceret igitur, an utilius non
 duceret, ex auctorato milite abrogari edicta, ad
 legem fœderis se componere, libertatemque reli-
 gionis inviolatam relinquere: quàm contra fas ius-
 que gentium violare fidem solemni sacramento san-
 citam. Hanc se benevolentiam ab illâ expectare.
 Ad hæc Gubernatrix ex sententia Viglii ge-
 nerosè respondit. Qui sint illi Fœderati, qui ad
 me scripserint, satis adhuc nescio. Qui a communi
 suffragio dissoluta est societas. Ne adduci possum
 ut credam, omnes queri, utpote cùm plures in of-
 ficio perstare videam. Vos tamen qui qui estis, (ne-
 mo enim libello nomen adscripsit suum) mihi certè
 estis injuri, quòd contendatis vulgatam à me li-
 bertatem religionis. Ad verborum meorum for-
 mulam provoco. Scitis quidem quàm agrè promi-
 serim me non imperio, non vi, interversuram con-
 ciones, eò locorum ubi tunc fuerant, modò absque
 scandalo, & confusione agitentur. Quibus ver-
 bis utcumque conciones toleraverim: nemo tamen
 libertatem religionum indultam dixerit. Neque
 mihi unquam fuit hic animus. Populum in tu-
 multus sublatum, aliquâ ratione mitigare studui;
 quoad strictos à jugulo meo, averterem gladios:
 mox deinde pacatiorem à concionibus abstrahere-

rem. Hac fuit summa consilij mei. *Apage mehercule ut consistoria institui patiar, hoc est; regnum in regno, rem publicam in republicâ, populum in populo. creati ab his magistratus, tributa indici, communionem, baptismata, matrimonia, sepulturas damnato ritu institui, sacrum ordinem, doctrinamque perverti. Non est profectò conscientia mea tantum probare flagitium. Si quis eam vobis libertatem indulserit, ego utique non consensi. Cum illis ex postulandum est, non mecum. At enim in pacta peccavi. Quoniam solemnibus tabulis jussi vos esse securos. De præteritis rebus quidem. Ea cautio ad futura non pertinet. Libellum mensis Aprilis nullo fraudi fore sponendi. Nemo quoque securitatem vestram in hoc sollicitat. Si qui ad magistratus edicto meo pulsentur, imputandum ipsis est, qui verba mea aliter interpretati sunt, quàm oportuit. Magistratus, ut par est, officio funguntur. Si tamen iusto dolori plus æquo indulgeant, deferre ad me illorum nomina, ego quod videbitur constituam. Nescio verò quare mihi obijciatis pactorum religionem, quam priores ipsi violastis. Non infero vobis injuriam; sed propulso. Non succurrit vobis, opinor, præteritorum scelerum memoria. Spoliata sana, civitates seditionibus concussas, fœdera cum peregrinis in perniciem provinciarum contracta, delectus institutos privatis auspicijs, nobilium prætoria & monasteria direpta atque incensa, famam Regis petitam maledictis. Quantum abest ut palam in bellum ardeatis, quod clam machina-*

mini? *Hac mihi causa fuit contrahendorum militum. In hac facinora edictis intonui. Sine exitio publico arma ponere non possum, ad quæ divini humanique juris necessitate adaucta sum. Si sani esse vultis domum regredimini, revocata curam à negotijs publicis, quæ ad vos utique non pertinent. Minas vestras securus despicio. Desinite eam terrere, quæ supplicia expetere potest. Prudenter vos facturos existimo, si vanam illam & indecoram proterviam in posterum omiseritis. Scitote Reges non impunè despici. Principibus longas esse manus. Pænasque exacturos contempti imperij.*

Non omittebant interim Conjurati clandestino delectu militem efficere. Reliquias cladis à Noircarmio acceptæ, per idoneos homines seorsim aliū ab alio Antverpiam perducebant. Ad quorum famam certatim undique confluebant Iconomachi acerbioris quæstione domo expulsi. Multi quoque nobiles, privatim degeneres, publicè perniciosi, nullam in pace spem, omne consilium in turbidis reponcbant. Wallacriam insulam in Zeelandiâ, atque Amsterdamum in Hollandiâ ex consilio Auriaci occupare susceperant. Ibi in mediis undis nidificantes, Regis vires quassare, ærariūque ejus lassare decreverant. In hæc facinora duces electi, Dominus Tholousius, & Brederodius. Hunc Amsterdamum proficisci volēbant, cōtumaciam eorum penes quos civitatis regimen, studio partium viribusque fractu-

fracturum. Zeelandiam Tholouſio invadendam deſtinaverant. Erat hic ex Marnixiorum nobili familiâ , Domini S. Aldegondi frater, manu ſtrenuus, militarium artium gnarus , & turbandis rebus aptiſſimus.

Nec ſolutiori curâ Gubernatrix agebat, cui paratus hoſtium ferè noti. Nec inter tot conſcios occulti manere poterant. Tres cohortes Tornaco venerunt. Iter in Zeelandiam habentes, miſſus ſtatim nuncius aſſequitur, ut Axelæ, & Terneufæ ſubiſterent. Præmiſerat enim Gubernatrix in Walacriam Cattemii Domini cum ducentis militibus, arcem Rammeſkins occupaturum præſidio. Cæterum præfectus arcis militares copias detrectavit recipere ; fide ambiguus, palam regias partes, occulto favore rebellibus adhærebat. Cattemius inde Middelburgum contendit. Eandem quoque claudentem ſibi portas invenit ; Petrus Heckius, perfidiæ imminens, multitudinis animos in tumultum erexerat. Erat is devinctus Auriaco, cujus ſuffragio in præturam emerſerat. Et hinc dignitatis prærogativa ferrox, proditurum ſe civitatem Tholouſio addixerat. Iacebat ergo excluſus miles in littore, nec laceſſens quemquam, nec laceſſitus. Quippe tanquam mox reſſurus exſpectare credebatur Gubernatricis imperium. Nam & Cattemius ſecuritatem civium interrumpere timens, hanc famam rumoribus dederat. Averſisigi-

tur à sinistra suspicione omnium animis , surgente aurorâ , nemine sentiente Vlissingam intravit. Densa enim nebula prospectum abstulerat. Advectis mox tormentis totam insulam terrore consternatam Regii juris fecit.

Interea Gubernatrix Auriacum & Hoochstratanum Antverpię agentes, crebris epistolis admonebat de occulto Brederodii apparatu, atque ut oppido cedere juberetur. Nec moram rebelles fecere. Verebantur enim maximè ne præsidarii Regii Zeelandiam præriperent, quos in procinctu esse cognoverant. Proximâ igitur die cohortes ad parata deduxêre navigia. Brederodius copiarum parte accepta, cursum in Hollandiam direxit. Major numerus Tholousium sequebatur velificantem in Walacriâ. Nunciatur ei in itinere insulam à præsidariis Regiis occupatam, ad obsequium Gubernatricis se componere. Sexcentos non amplius milites habebat, nec armis nec disciplina instructos, cum quibus fortunam bellitentare amentia videbatur. Consilii incertus, retortis puppibus relegit flumen, & propinquum Scaldi pagum, haut procul Antverpiâ Austerwelium nomine, castris occupat, ampliorem delectum habiturus. Multi enim impigrè nomina dabant, studio Ministrorum, variis artibus juventutem subruentium.

Postquam autem de Tholousij machinis certa fide Gubernatrici relatum est, priusquam præ-

præcoces rebellium apparatus in justum crescerent exercitum, prælio experiri constituit. Philippum Lanoium Beauvoisij dominum egredi adversus hostem jubet. Quadringentos ei milites ex Bruxellensium præfidiarijs attribuit, additâ Ioannis Gravij Brabantiae prætoris equitum alâ. Valentinus de Pardieu Motte dominus cohortes iungere jubetur, quas Axellæ & Terneusæ substituisse diximus. Hanc tantillam manum Beauvoisius tertio Idus Martias promovit in hostem. Frequentem eum per agros palantem invenit. In hos eques inveni jussus, pedes in munimenta incubuit. Multi primo impetu obtriti sunt, necdum justis armis instructi. Et statim pavor intravit animos. Fit igitur passim fuga ex castris. Neque consilio, nec imperio ad vexilla revocari poterant metu mortis perculsi. Castra in plano sita erant, & in medio prætorium, quod haut multo ante canonicus quidam ad voluptatem construxerat. In hoc Tholousius, à majori suorum parte destitutus, se recipit cum promptissimis. Qui magnitudine criminum à spe veniæ exclusi, ac necessitatem æstimantes, ad ultimum fortunam experiri decreverant. Sed inde nec vi pelli, nec ad pugnam elici poterant: cum Beauvoisius ignem tectis injici jussit. Ac nec tum quidem deditioem fecere. Pauci viam ferro aperuerant; & confecti sunt à circumfidentibus. Correpta latius flamma contumaces

maces absumpsit. Cæterum qui fugam acceperant, ab equitibus ferè proterebantur. Quorum impetum ut evitarent, multi se præcipitabant in flumen, declivia ejus prosequentes, quoad eminente aquis vertice lubricisque stantes vestigiis, aut absumerentur ab æstu, aut destinato scloporum ictu conciderent. Sola insequentium tela metuebantur, ad quæ efugienda, non dubitabant etiam barbaro elemento spiritum committere. Duarum non amplius horarum prælium, & incruentum Regiis fuit. Duo tantum desiderati traduntur. Cecidere rebellium circiter mille. Inter eos plurima nobilitas, atrociora supplicia metuens honestæ mortis gloriam quæsierat. Fuerant qui se dederent, & Beauvoisij jussu occisi sunt. Per sequentes verò dies, multi ex fuga retracti, quidam etiam prodebantur ab agricolis petulantix eorum infensis. Quos deinde Gubernatrix in exemplum crucibus affixit. Ioannem Dionysium centurionem torquere jussit, sciscitatura quo consilio conscriptus esset tantus exercitus. Delectum ille in Flandria habuerat. Tormentis admotus exstimulatum se ad arma fatebatur à Petro D'Atheno Ministro. nihil præterea quidquam scire.

Ceterum dum colluctantur acies, populus Antverpiensis à mœnibus arceri non poterat. Ruebant omnes ad spectaculū prælii, in spem aut metum propensi, pro cuiusque affectibus.

Seçta-

Sectariorum tamen animos intentior cura terrore miscebat, utique posteaquam discusso ventis fumo & pulvere, liberius cœlum ostendit in Beauvoisianos inclinare victoriam. Vbi verò apparuit transactum esse de fortuna partium, Tholousiumque prætorio inclusum, ultimo discrimine laborare; clamoribus cuncta fervere cœpère. Nec deerat seditiosissimus ille Minister Hermannus, voce, manu hortari singulos, ne publicæ libertatis protectores ante suos oculos tristissimâ morte perire paterentur. Calvinistæ igitur correptis raptim armis, ad portam quæ Austerwelium versus ducit, uno impetu feruntur. Sed eam Auriacus diligenter occludi, firmisque custodiis observari iusserat, Beauvoisij adventum suspectans. Ac ne tunc quidem aperiri volebat. Calvinistæ furore amentes, in pontem Merium secedunt densis agminibus. Totâ urbe non alia vox audiebatur, quàm clamantium ad arma. Et undique tympana pulsari cœperant: cum tam cives, quàm milites sub suis quisque signis conveniunt. Cæterùm miles ad cōtinendam civium tranquillitatem in sacramentum adactus, atque in octo cohortes distributus, stationes in foro agere consueverat. Nec tum quemquam civium propiùs accedere patiebatur. Ea res acuit tumultuantium animos, in se armari credentium. Consultatum est, an impressio-

nem

nem in milites facerent. Plus quindecim Calvinistarum millibus stabant in Mereo ponte. Prætor eos quatuor millia Coperbruggiū pontem infederant. Urgebatque asperiora Minister Hermannus. Cum magistratus fama malè perculsus, Auriacū adiit. Hoochstratanus quoque ad eundem pervenit. Illo protenus ad mitigandos Coperbruggios procedere iussu, Auriacus in Merium pontē contendit cum Stralio consule. Propinquantibus obviam venire tumultuantes, quasi per officium. In quorum medium receptus; *Quid, inquit, viri Antverpienses hæc sibi vult repentina consternatio? quoru[m] armati? quid vobis vultis? quibus ista secessione excidium machinamini? si quis injurius est vobis, accedam ad partes. Sed ante omnia intelligam in quos undaturus sit ille impetus, utrum in hostes, an, quod abominor, in cives. Ut nemo aliquis audebat loqui: ita atrocissimus clamor oriebatur, indiscretis vocibus foro se excludi frementium. Tum illi: Si nulla alia res concordiam vestram remoretur, armorum contentione non est opus. Contincte manus à civili sanguine, nec in viscera vestra armamini. Parum interest utrum vos, an illi forum insideant. Milites quos videtis vestri sunt, vestro are merent. ducum vestrorum imperia testera[m]que accipiunt. Pro vobis stant. Pro vobis excubant. Communem civitatis tutelam gerunt. Neque eos utique in cives; sed in seditiosos, pacisque turbatores conscripsimus, in hac potissimum regione urbis*

urbis custodiam agere iussos. Ita fert rigor militaris disciplina, ut intra fines sibi assignatos, armatum neminem extra commilitones recipiant. Si tamen ita vulvis, per me licet, ut pari jure in foro excubetis cum militibus; modo vos quietos, regendosq; prastetis. Hæc dicenti, ij qui ad Coperbrugium confederant, superveniunt. Nequaquã pari modestiã Hoochstratanum ad se venientem exceperant. Cui nec par gratia, nec favor, & minor auctoritas apud vulgum. quia non aperte, ut Auriacus, in causam sectariorum descenderat. Circumstiterant densis agminibus orantem, in sano tumultu identidem proditorem appellantes: adeo ut quidam pannitonfor pectori ejus sclopum admovens, minaretur se explosurum, ni statim referarentur portæ civitatis, ac sua jura civibus restitueret. Ille præsentī metu mortis exterritus, cuncta ex voluntate eorum facturum se respondit. Portarum claves Auriaco commissas, nec per se stare quo minus acciperent. Irent secum, & peterent, nullam in illo morã fore. Inde seditiosissimum quemq; verbis permulcēs, flectere cœpit mobiles animos. Signo igitur clamore dato, in pontem Merium viam instituunt. Venientibus Auriacus obviã factus, & incõdita vociferatione portarum claves flagitantibus adferri curavit. Minister Hermannus eas accepit, & per medios erumpens cuncos, ducem se ad portam præbuit. Conclamatio-

matione facta universi sequuntur. Auriacus pro-
perantibus se inseruit, eos qui proxime venie-
bant crebro incusans; *quo sic ruerent, inepta bello
turba, & disciplina nescia. Frent quo vellent, sex-
centos equites in suburbys instructos, amentiam il-
lorum expectare.* Eadem à magistratibus con-
stanti asslevatione ingerebantur. Nec à vero
aberrabat conjectura. Beauvoisius enim tu-
multu audito, equitatum omnē premiserat, ac
si res ferret, disiectis obviis, in urbē prorumpere
iussit. Iamque frequens armatorū globus
excesserat portis; cum Auriacus ad eos qui se-
quebantur conversus, *ego me, clamabat, in tem-
pore subducam manifesto discrimini, ut interne-
ctionis vestra nuncium domi expectem. Sapientis
quidem, qui exemplo meo idem faciet, damnata
illorum temeritate, quos in conditè portis egressos,
prasentissimum exitium accersere video.* Simul
his pedem referebat. Abeuntem illum pri-
mo proximus quisque, deinde qui successerant
sequi cœpere. Mox ij qui egressi fuerant, cum
nemo amplius sequeretur, & ipsi in urbem re-
vertuntur, cæteris prodicionem identidem
exprobrantes. Hermanno auctore signa
rursus transferuntur in pontem Merium.
Aditus omnes vigiliis firmant. Præsidia &
stationes in foro locant. Crebrisque clamo-
ribus, *Vivant Gensj*, exultantes, noctem tur-
bidam & minacem egere. Pavida interim
civitas, & prædæ exposita mutuo metu su-
spen-

spendebatur . Hi qui domi quieti confederant , Calvinistarum pervicaciam extimescebant; incerti quo tanta vis tandem erumperet. Calvinistas econtra anxios habebat, ne ulcerata cæterorum civium patientia , ad Regias partes subsidiaque respiceret. Ortâ luce, in pontem Merium tormenta trahuntur. Quamvis nihil in commune turbaretur, non defuere tamen qui sacerdotibus & monasterijs , potentiorumque civium fortunis illuderent. Crederes urbem ab hostibus inessam. Suspecta tumultuantium avaritia , pari metu omnes concusserat. Nec deerat Auriacus, æquis condicionibus iratos componere. At Ministris immodicâ cupiditate flagrantibus, nullę satis leges placebant. Animi ex seditione creverant. Quibus rebus per motus Auriacus, residuâ plebis partē & ipsam armatam, furentibus opponere cōstituit. Coacto igitur domi senatu, tribunos simul plebis, atque optimum quemque in concilium adhibuit. Et si pacem habere vellent, ostentandum esse bellum edocuit. Arma armis cōpescerent. Neque enim turbulentos illos spiritus rabiem posituros, quam si contra paratos aspexerint, qui opes suas possēt defendere. Nemo erat cui non placeret hæc sententia. Missi sunt clanculum per civitatem , qui catholicos atque externos omnes citarēt armatos in crastinū. Lutheranos quoq; Ministri spōdebant venturos.

Multi

Multi enim in civitate catholici, plures Lutherani erant, juxta Calvinistis infensi, qui in omnes semper imperium usurpant. Athi, tametsi validiores singulis, ab omnibus tamen numero superabantur. Cæterum Lutherani genio sectæ quieti, nec catholicis discordes, hætenus in Kilio pago pari jure divina fecerant. Et hæc quoque inter reliquas sectas à magistratu potissimum fovebatur. Non odio pristinae religionis; verum ne in tanta novarum opinionum dulcedine, Romanisque ritibus in fastidium versis, omnia ad Calvinistas vergent. Quorum factio regnantibus gravis; Lutherani civilium patientes, nec adversi sceptris habebantur. Et hinc magistratus æquo animo acceperat, vocatos ab his è Germania plerosque doctores, & inter eos Mathæum Flaccum Illiricum Spangenburgicum, hominem non inruditum. ut discordias exerceret cum Calvinistis, haut dubie in utriusque sectæ perniciem instructas, quoties secura professione, segnique pace aluntur. Postridie igitur Lutherani, ut constitutum erat, in forum equinum frequentes conveniunt, & Ministri in partibus. Simul ad delubrum S. Michaëlis ingentem planitiem multitudine complent. Catholici autem Oosterlingorum diversorum occupant, atque una cum his Itali, Hispani, Lusitani, cæteræque externæ gentes. Nemo omnino erat, qui in partes non secederet. Non
tam

tam studio reipublicæ, quam privatarum rerum cura, & Calvinistarum formidine spolijs inhiantium. Sed in eo discursu occupati, cum alijs alij occurrerent, invicem suspecti, & quam religionem colerent interrogantes, non sine mutuo terrore ferebantur. Triste mortalibus spectaculum datura videbatur civitas, & sub mutuis ictibus vapulatura; cum Auriacus, cunctis sollicita exspectatione suspensis, & quid futurum esset invicem quærentibus, dandum adhuc pœnitentiæ spatium Calvinistis censuit. Misit itaque ad ministros, qui significarent, usurum se promiscua cæde ni sanioribus consilijs flecterentur. Neque multo post à Calvinistis ingenti metu correptis, venire delegati. Ministri una aderant, tanquam ex officio sequestres pacis; quam nimia ferocia concusserant. Illic agi de concordia cœptum. Consensumque in condiciones, quas pridie reiecerant. Pauca omnino erant. *Pacta mensis Septembris rata sunt. Fidem Regi magistratibusque præstanto. Externi milites, nisi consentiente populo, intra mœnia ne admittuntur. Iurata privilegia servantur. Cujusque religionis homines concordiam fovendo. Claves civitatis Auriacus obtineto. Nocturnæ, diurnæque vigilia, nullo religionum discrimine habentur. Tormenta bellica manibus redduntur. Cavebatur præterea, ut Auriacus, cum magistratibus, & collegijs quadringentos equites legerent, naves ad bellicos usus*

in flumine instruerent. In hanc rem Ecclesiastici cum civibus stipendia conferrent. Publicatis legibus primi omnium Hispani atque Itali arma posuere. Eos mox Calvinistæ secuti sunt. Deinde Catholici, & ad ultimum Lutherani.

Civitas quidem magno discrimine exempta videbatur. At non Gubernatrici jucunda hæc erant. Movebatur præcipue præsidiarum navium, equitumque mentione fœderibus illata. Et quamvis magistratus fidem faceret, non sua voluntate conditionem hanc adscriptam legibus; sed ut aliquo blandimento amentiam civium ad quietem deduceret: Gubernatrici tamen ad insidias vigilanti suspecta omnia erant. Siquidem Auriacus & Hornanus in verba Régis detrectabant jurare. Trajectenses ad Mosam, & Silvæducentes novos delectus agebant. Nec multò lætiora ex Hollandia nunciabantur. Amsterdamm à Brederodio militibus infessum. Præsidarias naves à tumultuantibus exstrui. Contractis igitur in concilium Proceribus, quid de his facto opus, consultat. Quorundam suffragia ferebant; *Querendum ab Auriaco an sacramento tandem obstringi cuperet. Quod si id ipsum detrectaret, provincias eo statu redderet, quo à Rege acceperat. Amsterdamm ab amicis ejus occupatum esse. Ac ni concepti sceleris conscius foret, non dimissurum fuisse Antverpia Brederodium, cum tanta multitudine legibus*

legibus proscripta. Quippe sciebat eum publica paci illu-
surum. Hac tamen ut cumque excusari possint: purgare
certe non posse, quod haut ignaro ipso rebelles in Hol-
landia classē instruerent, militem scriberent, palam
bellum tractarent. Iam quidem ipsum scribere, para-
tum serenuntiare provincijs. Nempe ut excusandum
non haberet, quod ibi peccaretur. Simulationem dun-
taxat esse, ut pro amico facilius imponeret callidissimus
veterator. Nam si provincias dimittere velit, cur id
protenus non facit, ut fidelioribus, quam ipse sit, tradi
possint? Cur reservat sibi gubernaculum Burgundiæ?
cur Antverpiensis civitatis? Fastidientem beneficia Re-
gis, alia ex his retinere, alia remittere non posse pro sua
libidine. Denique contra morem facere, quod ordi-
naria turma præfecturam injuratus possideat. In hoc
potissimum sacramentum exigi: ut Regi serviam sui
milites, & eosdem amicos inimicosque habeant, quos
ipse habuerit. At non idem consultioribus pro-
babatur. Nihil adhuc aperte agendum, censebant.
Cum vulpe vulpinandum esse. Pari arte, pari simulatio-
ne, qua ipsos cogitaret pervertere, fallacem eluderent.
Hortandum esse blandioribus litteris, ut ab inceptis
Brederodium avertat, vel contumacem Amsterdamo
eijciat. In hanc rem Hollandiam peteret, & accepto Re-
gis Sacramento provincias curaret, aut aperte denun-
ciaret, quid de his fieri vellet. Sine rectore diutius relin-
qui non posse. Ex hac sententia secretario Ber-
tio ad Auriaçum missō, Torrius simul ad Bre-
derodium destinatus est, cum mandatis quæ
juberent eum Amsterdamo cedere, Inter hæc

Gubernatrix Hermannum & D'Athenum Ministros proscrispsit. Ingenti pecunia promissa, si quis vivos ad se retraheret. Sed exitiales homines, sua ipsorum solertia supplicio subduxit. Dei ira in rempublicam, quam post aliquot annos nō minus atrociter concussere.

In hac religionum tempestate, III. Idus Mart. primus Gandavi Iesuita sermonem instituit. Quippe Iesuitarum societas surgente Luthero exordium cœperat. Quasi præcauentibus fatis, ut essent, qui effrœnam licentiam, quam ille priscorum hæreticorum vestigia ingressus, torpenti sæculo induxerat, severiori disciplina exemploque corrigerent. Igitur ad excipiendum concionatorem recens a lvectum, magno concursu populus affluxit, ut ferme solet ad nova omnia. Multitudinem templa non capiebant. Christianæ religionis rudimenta magno plausu exposuit. Res à prudentioribus hætenus desiderata, nec frustra cecidit. Multi illo auctore revocati sunt ad ecclesiam. Ut facile appareret, non tam suo, quam doctorum ingenio laborasse provincias. Ministri cœptis ejus æmuli, ac paucitate auditorum contempti, & ipsi acrius concionari cœpere, necnon sordidissimum quemque ex plebe donis illicere. Quibus cognitis senatus interdixit, ne quis sub eleemosynarum specie pecuniam publice distribueret. Cæterum ut ad ordinem historiæ redeam,

redeam, varia legatorum fortuna fuit. Torrium à Brederodio contumeliosius exceptum, Conjurati captivum faciunt. Commentarios & mandata intento mortis metu tradere subigunt. Ac ni magistratus tanti viri calamitate motus, clam emisisset portis civitatis, haut multum aberant à cæde legati, cujus etiam summa semper reverentia valuit apud barbaros. Auriacus autem Bertium benigne habuit. Pari quoque humanitate ad ea quæ rogaretur, in hæc verba respondit. *Renuncia Gubernatrici, quæ hætenus fecerim, omnia contulisse ad salutem imperij. Cur ergo de fide mea dubitare debeat, non intelligo. Multis honoribus à Rege excultus sum. At in auspicijs singulorum sacramentum dixi. Quod in hunc quoque diem illibatum servavi. Idem vero revocare non possum, nisi ut venisse videar in suspensionem perfidia. Ex quo gubernaculis admotus sum, privatis necessitudinibus rempublicam semper antehabui. Brederodium Antverpia abire permisi, cum incondita multitudo, quam scripsisse se dicebat in ordinaria turmæ supplementum. Neque enim, quod sciam, Gubernatrix ei præfecturam ademit. Proinde si in Hollandia hostilia coepaverit, fuerit ejus ista excusatio. Scito me perinde falli potuisse, ac ipsam Gubernatricem. Eadem solertia utrisque imposuit. Facturum hoc eum divinare non potui, cum quo consilia non communico. Ego ut primum licuit, quæta turbidis anteposui. Effera tam hanc civitatem pacavi, non sine discrimine vitæ meæ.*

Nullum ob privatum respectum. Sed ut in obedientia Regis contineam. Et hæc causa fuit, cur in Hollandiam non concesserim. Arctius hic detineor, inconstantia civium, bona fide pacem non colentium. Nec me premitet obsequii. Quod in obedientia hujus civitatis magnam partem tranquillitatis positam esse videam. Gubernacula vero resignare non possum, nisi volente eo à quo accepi. Per me non stat, quo minus Gubernatrix provincijs consulat, prout expedire ipsa duxerit. Ego omnino manum subtraho. Vnum tamen monitum velim, solidam pacem haberi non posse, nisi ex tota gente Concilium contrahens Rex, præteritarum rerum gratiam sponte fecerit. Quippe eam nemo petiturus est, nisi ut ex propria confessione nocens esse sustineat.

His in aulam relatis, multiplici sollicitudine Gubernatrix tangebatur. Centum & amplius nobiles Conjurati cum Auriaco pacti ferebantur, haut aliter se cum Rege in gratiam redituros, quam si & ipsos, & civitates, decreto suo absolveret. Antverpienses quoque hoc ipsum oraturi, libellum curiæ obtruserant. Adhæc prope tertius mensis erat ex quo Valenceenses obsidione pressi, pertinaciam non consumpserant. Nobilis & potens civitas defectione sua reliquas attraxerat. Eâque deditâ pervicacissimorum animi redituri rursus videbantur ad respectum imperij. In quam proinde justa ira stimulabatur. Sed in obsidione perseverando graviora timebat. Ne forte ad Gallorum auxilia oppidani respicerent. In quo-

quorum studia Ministri accendebant. Deinde pudebat hæere circa muros unius civitatis, aliarum opportunitate relicta. Omnia igitur circumspicienti optimum visum, oblati conditionibus deditionem exigere. Ad tentandos obsessorum animos Egmondanus & Arschotanus mittuntur. Valencenensium delegatos Beuvragium evocant. Eos Noircarmius protinus adduxit, ut leges acciperent admonens, quas Gubernatrix præscripserat. *Urbem dederent. Prasidiarios reciperent. Iis quibus placeret, integrum esset proximis diebus quindecim oppido cedere.* Intra quos bona distrahere, vel transportare possent. Cateri sine fraude in urbe agerent. In officio se continerent. *Edicta de religione acciperent. Aboleretur memoria rerum præteritarum. Integram cuique fore innocentiam suam testificari coram Rege, coram Status aut Privato, aut Mechliniensi Concilio.* Anxij ad hæc delegatis, Egmondanus magnopere suadebat, ne vim, quam clementiam Regis experiri vellent. *Nullam spem in armis reliquam. Rebeltium copias ad internecionem casas, cum Tholousio duce. Nullam opem restare. Solos in contumacia persistere. Reliquas fere civitates majestatem agnoscere.* Dum liceret, voluntate sua facerent, quod coacti mox facturi essent cum pernicie omnium. *Inducias in triduum fore.* Intra quos responsum opperirentur. Ea postquam Valencenis audita, magis Optimatibus, placebant, quam multitudini. Seditiosissimi quique cum Ministris plebem stimulabant ad

bellum. In procinctu stare subsidia. Falsaque esse quæ de Tholousio traderentur, Optimates autem in contrarium tendebant. Nec interim multitudo se continuit, quin crebra tormentorum explosione in inducias peccaret. Patrum precibus ad ultimum victa, ita legibus assensa est; *si crimine laesa majestatis cives absolverentur. Edictum quo hostes judicati essent irritum fieret. Vtrunque dimitterentur captivi. Bona in fiscum redacta aut ab eodem distracta, restituerentur. Prasidiarij ære Regis mererent, sine molestia vel incommodo civium. Urbem non intrarent, priusquam hi, qui discedere vellent, fortunas suas extulissent. In hanc rem legitimum tempus præstitueretur.* His perferendis, duodecim ex Optimatibus delecti sunt. Proceres infesto vultu ad se venientes excipiunt; fortunæ eorum non convenire intonantes, victoribus leges præscribere. Clementia vero indignos videri, qui sanctitatem induciarum polluere sustinuerant. Proinde ni civitatem, seque deditum venissent, uti sine mora decederent. alioquin vinctis post tergum manibus in urbem propulsuros. Diriguerunt illi ad hanc vocem, & de multitudinis genio multa questi, Ministros substituebant in crimen. Ad ultimum id modo petebant, ut sibi saltem mitigati esse vellent, ac bona eorum pace extra oppidum liceret persistere. Surdæ erant Procerum aures ad has preces; cum

cùm universi se prostraverunt in terram, genibusque Egmondani advoluti, per illius genium veniam precabantur. Sed ne tum quoque Noircarmius flectebatur. Catenis igitur adferri jussis, contumeliæ metu in oppidum compulit. Timebat enim ne vel invitos retinuisse crederetur, vel melioribus oppido abstractis insanæ multitudinis studio cuncta regerentur. Nam in omni seditione tutissimum esse remedium, si & boni in partes secesserint. Quod & legibus suis sanxit Solon. Ut semper essent, qui inconditam multitudinis ferociam sanioribus consiliis imbuerent. Oppidani ergo desperata venia, ad defensionem se convertunt. Multi in civitate veterani erant. Quibus ferocissimus quisque ex plebe permixtus, de corpore suo ducem eligunt, & Cardoniâ portâ in stationes erumpunt. Prælium acriter, nec ut cives sumpserunt. Multi ex Noircarmianis cadunt, plures pavore amentes in fugam conjiciuntur, & ingentem trepidationem castris inferunt. Jam terror quoque ad præfectos pervenerat, in suspicionem lapsos, non civium hanc aciem esse, sed externorum militum auxilia ferentium. Ad primum tumultum Noircarmius contra legiones instruxit. Cum parte equiratus victoribus incubuit, & non sine strage in civitatem compulit. Hujus vero cladis dedecore admonitus, intentiore disciplina suos habuit. Militibusque distributis,

qui ad tormenta confisterent, quique vallum tuerentur, Mansveldicam legionem secum assumpsit, & quæ extrema definit fossa, vallum promovet. Deinde portæ Montensis suburbia, nullo suorum desiderato, intempesta nocte occupat. Ibi verò aggerem erigi curat, propè æquantem portarum fastigia. Quo intra secundum diem absoluto, machinas attrahi, & in summitate ejus constitui jubet. Vnum & viginti tormenta erant. Quibus ingens globorum vis fuit excussa. Turris S. Nicolai, in quo oppidani machinas aliquot locaverant, in primis dejicitur. Sub cujus ruina non pauci oppressi sunt. Mox in eminentiores domos tormenta diriguntur. Tunc plura undique funera, & semivivorum hominum amputata, & adhuc palpitantia membra, ipsis funeribus propemodum tristiora. Ejulatus quoque, & tectorum cadentium fragores per totam urbem passim audiebantur. Questusque mulierum præcipuè, & puerorum aliis maritos, aut liberos, aliis parentes desiderantium. Jamque muri civitatis crebro verberati, ictibus cessarent. Portæ quoque nudaverant latera; cùm obsessos ingens desperatio incessit. Jam non ambigua bonorum voluntate, iis quoque qui ferocius egerant consensu multitudinis victis, ix. Cal. Apr. caduceator mittitur, conditiones petiturus. Sed majora per contumaciam deliquisse videbantur, quàm quibus igno-

ignosci posset. Deditionem sine exceptione facere jubentur. Hæc vox non sine consternatione audita est. Sed si adversarentur cogi poterant. Itaque ut petebatur, Regis potestatis permittunt. Ingressus urbem miles, per custodias dividitur, ne quis exire aut dimitti posset. Noircarnius civibus arma ademit. His qui seditiosius egerant, catenas injecit. Eos deinde Gubernatrix ad terrorem omnium publicæ paci immolavit. Bona publica privatorumque in fiscum redacta. Insignis calamitas singulorum fuit. Nec multò post Michael Helinius, cum filio, simul Guido Bresseus, & Grangius Ministri; ex fuga in urbem retracti, tanquam principes seditionis damnantur. Helini pecuniâ, potentiâ, & auctoritate; Bresseus & Grangius turbido ingenio, & virulentia linguæ primùm ad cœptandam seditionem, mox ad obsidionem contumacius tolerandam populum erexerant. Et Ministri quidem patibulo suffiguntur. Helini vero gladio percussi. Sed non aliud supplicium spectantium oculos majori misericordia affecit, præteritæ fortunæ magnitudinem recordantium. Quippe tanta vanitas inerat illis hominibus; ut Egmondano se potentia sustinuerint æquare. Cœptaveritne seditionem multitudo ad supplicii spectaculum conglobata, an cœptare credita fuerit, haut satis liquet: miles tamen cir-

circum theatrum positus, ut in tumultuantes impressionem fecit, paucisque interfectis universos discussit.

Valencenensium deditio quantò tristior, eò velocius audita est per provincias. In unius hujus civitatis fortunam intentis omnium animis. Hoc initium Gubernatrici fuit resumendæ potentiae. Sectarii enim contemni passim cœpere. Calvinistæ Cameracenses de salute sua solliciti urbem fugâ destituunt. Ad eam deinde componendam Archiepiscopus processit cum militari præsidio. Magistratus illi obviam venit. Magno plausu à multitudine excipitur, honoratiùs revocante, quem contumeliose expulerat. & hanc ille populi benevolentiam clementia pensavit. In neminem gladio sævit. Profugorum bona fisco addixit. Reddita ecclesiasticis dignitate religionem restituit.

Hunc finem annus habuit, Gubernatrici haut lætus, multis vero exitiorum causa. In quorum scelera superveniens Albanus acerrimè postea quæstionem exercuit. Fatalis quædam rabies fuit. Cujus causam haut aliam prudentiores inveniunt, quàm amentiam nobilium, de clementia diffidentium. Præteritæ insanix veniam, quam Rex, suo pte ingenio ad consilia tardus, cottidiè differebat, per seditio- nes, & crudescentem armorum libidinem extorquere nitebantur. Donec omnia in confusio-

fusionem venirent. Tum iustâ irâ accensus Rex, militares copias ad ultionem instruxit. Et hinc metus quibusdam Proceribus, conscientię stimulo pulsatis; quia sectariis indulgentiores fuerant. Ex metu vero diffidentia nasci cœpit, non habentibus fidem verbis Gubernatricis quam suis detraxerant. Quoad ad ultimum Auriacus, ut vel invito Rege incolumis esse posset, à sceptro defecit. Quem statim secuta est frequens nobilitas. deinde & populus. Nam (ut postea trademus) utriusque patientiam Albanus juxta exasperavit, cùm alteruter tantum plectendus fuerit, ut multitudini eriperet capita, quæ sequeretur in Regem: vel capitibus multitudinem, quam Regi opponerent. In summa, tutissimum fuerat, suppressos tumultus in pace relinquere, non adeo inhonestis sopitos conditionibus, nec diutiùs mansuris, quàm Regi libuisset. Nunquam enim prætextus desunt dominantibus, ut à tranquillis repetant, quod rebelles expressere. Hæc illius temporis sententia fuit. Quam nec affirmare, nec refellere sustineo.

Gubernatrix victoriæ potita, non modica lætitia ferebatur. Quidquid virium sectariis fuisset, illa deditione videbat prostratum. Bredodinium, & si qui præterea in armis erant, audebat despicere. Nam quid posset, rebelles admonuerat, claves se civitatum invenisse jactitans. Itaque Bilkum in Hispaniam delegat,
nun-

nunciaturum Regi de victoria, & ut in provinciis maturaret sine exercitu. Sectariorum res planè accisas. Nulloque se negotio totam brevi provinciam sub imperio, legibusque habituram. Deinde religionem erigere adorsâ, conventiculis & concionibus, sectariis undique interdixit. Vniversos cives pro Rege ac religione obstringi iussit. Vulgi affectus cum fortuna mutabantur. quod non aliter Principes, quàm ex successibus æstimat. Et semper ii meliores creduntur, quorum virtus timeri meruerit. Sectas quas tanto plausu populus exceperat, pari fastidio detestabatur. Pauci in Flandria, & nisi sectariorum pervicacissimi, jurisjurandi condicionem repudiavêre. Prætor eis arma ademit. Ministri præcepta fuga Antverpiam se contulere. Perculebat animos eorum Valencenensis exempli atrocitas. Et quod ipsis timendum foret, expectare non audebant. Gandavum, Alde-narda, & Ipræ novis cohortibus firmatæ. Et apud eos, qui sacramentum distulerant hospitia iussæ sunt accipere. Duæ aliæ cohortes Axellam missæ, quarum opera in domandis Antverpiensibus uteretur Gubernatrix, & circumjecta regionum à novitatibus abstraheret. Ecloa, Rotnacum, Deinsa, & si quæ alia opulenta municipia, ad Prætores Metropolitano arma deferre jubebantur. Sectariorum templa everfa. Ac ne quod vestigium

gium sceleris relinqueretur, ipsa etiam fundamenta eruebantur. Certantibus æmulatione populis, ne externus miles hanc laudem incolis præriperet.

In hac rerum facie, Auriacus quoque timida sollicitudine pulsabatur. Egmondanum itaque rursus sollicitare constituit in partes; magnum indole virum, armisq; clarissimum. Qui Gallicanis expeditionibus ita se semper gesserat, ut Albani providentia laudaretur magis, audacia Egmondani timeretur. Cùm Auriacus contra civili prudentia, & consilio insignis, armisque timidior, imperatoriis artibus utrique concederet. Dicta est colloqui dies in Willebroeckio pago, non adeo procul Antverpia sito, quàm Bruxellensis alveus Scaldi committitur. Ibi rursus Auriacus Egmondanum hortari cœpit, ut nunc saltem admoneretur ad tutiora consilia imagine periculi. Et occupata aliqua insigni provincia, conjunctis viribus Albano resisterent, in utriusq; perniciem accincto. Arma & cōsilia in expedito esse. Populi mobilem animum. Non defutura auxilia, si ducem se partibus ostenderit. Principē præteritis rebus infestum, & vindicem, nunc quidem si et benevolentia speciem facere. Sed ubi provincias exercitibus infederit, non illi, non Albano securitatem redditurā, nisi sublati capitibus, quibus præteriti furoris insaniam imputant. Hac se crebris litteris ex Hispania admonitum, & de salute ejus sollicitum, non dubitasse denunciare: ne vir tantus infami caderet exitu,
 & ut

& ut piacularis victima Regis ira immoletur, spiritumque, quem per virtutem retinere posset, per contumeliam effunderet. Eas voces Egmondanus fegnius quàm ante accepit. Neque tantam Regi iracundiam, referebat, ut non maiorem in clementia illius fiduciam poneret. Penè peccare Auriacum, quod in animum induceret tam nefandam perfidiam. Si quid ejusmodi moliri Rex vellet, nemini fuisse proditurum. De officio Procerum queri non posse, qui concionandi licentiam protervis ademerint, Iconomachos justis suppliciis affecerint, forocissimos quosque sustulerint. Hæc esse beneficia in Regem suam, quibus vel gratiam sperare meruerit. Quod alioqui tantum suum delictum, ut in corpus suum peccare sustineat? Si tamen ille perseveraret irasci ad ultimum se pro fide moriturum. Paullatim inde Auriacus ad indignationem prolapsum; æge ergo, inquit, fidem ei ut voles serva, qui te perfidia sua decipiet. Vter nostrum nimia credulitate peccaverit, tempus aperiet. Hoc unum scio, acturum te aliquando pœnitentiam spreti consilii mei. Trunco corpore pontem substernes, per quem Hispani calcaturi sunt provincias. Post hæc mutuis complexibus functi, invicem valedicunt. Adjecit Auriacus eum se posthac non visurum, nisi amplecteretur saniora consilia. Et sic in præparatam descendens navem, ad Antverpienses, quibus potissimum fidebat, rediit. Egmondanus in curiam regressus, & futurorum sollicitus, Gubernatrici blandissimè adulabatur. Convivia comiter instituebat, quibus ipsa quo-

quoque Gubernatrix frequens intererat, ut ex animo ejus eraderet diffidentiae cicatricem; insigni dissimulatione intimos sensus, verbaque recondens.

Interea Noircarmius paucos dies Valencenis componendis rebus insumens, & accepto Gubernatricis imperio, Trajectum ad Mosam traduxit exercitum. Duodecim tormenta simul trahebantur. Quorum conspectu cives, desperatâ urbis tutelâ delegatos misere ad Gubernatricem, potestati ejus omnia permittent. Nec ingratus Gubernatrici adventus fuit. Quippe & hujus urbis obsidio magni operis videbatur. Itaq; facto veniam dedit, splendido exemplo cæteras civitates in yitura ad deditionem, clementiam ejus doctas. Ministri tamen & seditionis auctores tradi jussi. Sed illi hoc ipsum metuentes in tempore excesserant. Præsidio Trajecti relicto, Noircarmius Tornhautum movit; quo propiore metu Antverpienses Silvæducensesq; percelleret, & terrore virium reduceret ad reverentiam majestatis. Nam in omni populari tumultu plus fama, quàm vis potest. Megemus cum Frisica sua legione eodem contendit, Noircarmioq; junctus magnum terrorem cunctis injiciunt.

Inter hos dies gravior motus Silvæducenses concusserat. Cives ex edicto Gubernatricis citabantur ad Sacramentum. Et erant qui præstarent. Cùm Bombergius suorum agmine stitatus

patus processit in forum, clausasque curiæ forēs vi perfregit. Nemo violentiæ obstabat. Diuturna tyrannis reverentiâ pepererat. Ergo senatum ingressus supercilium suum verbis ulciscitur ; & quid hoc rei esset, quod injussu populi conscientias obstringerant, interrogat. Senatu contra fortiter loquente , utrimque clamor oritur. Et concursus vulgi ad certamen instructi, fiebat in curiam , cum senatus furori cessit , jussa multitudine ad sua quemque redire opificia. Sic per aliquot dies quies stetit. Donec pavidī agrestes , adventum Noircarmii in urbem referrent , consternatumque fama populum , majori terrore afficerent. Quippe Noircarmius popularium animorum haut nescius, lento agmine Tornhauto movebat, ut contumacibus daret pœnitentiæ spatium , atque ex seditiosorum manibus sine sanguine tela excuteret. Tum oppidani versare animo cœpere , quanto suo cum discrimine expectarent exercitum. Neque mox parem conditionem habituros, si mora deditiois perseverarent irritare victores. Valencenensium supplicium in oculis erat. Et Bombergiani passim marcebant deposito supercilio. Faciliq̃ue impetu, ut sunt vulgi studia , à multitudine destituebantur. Plurimi cum senatu sentire cœperant ; cum Bombergius , & ferocissimus quisque, urbe excedunt. Nulloque factionis duce jam reliquo , tota respu-

respublica concessit in gremium optimatum: qui cōfestim quadringentos suarum partium cives conscribunt in centurias. Petersemium, & Cancellarium liberos dimittunt, & trecentorum civium præsidio deducunt in regiam. Delegatos denique ad Gubernatricem destinant. Pollicentes se imperata facturos, modò ne cogerentur præsidium accipere. Sed illa conditionem omnem aspernante, rursus alios mittunt qui deditioem offerrent, in quam universus populus sponte, aut metu jam consenserat. Noircarmius civitati præsidium imposuit, & Tornhautum rursus exercitum traduxit.

Siquidem Antverpienses defectione validissimarum urbium, Procerumque in pacem conspiratione perculsi; simul abscisâ undique spe, remittebat sensim altiores spiritus, & haut obscure civium studia nutare cœperant. Nec Gubernatricem fallebant illa consilia. Proinde ostentari potius obsidionem, quàm promoveri jusserat. Longè tunc alia civitatis facies. Quid de ipsis quoque statueretur, si contumaces esse pergerent, propinquo Valencensium exemplo admonebantur. Redacti itaque sunt ad summam desperationem. Nec tacita consternatio in omnium animis percipiebatur. Ministris imperus exciderat. Metus seditiosissimis furorem excusserat. Sciebat quoque magistratus, nihil salutaris, quàm

pacem experiri , gaudebatque id ipsum non displicere civibus. Auriacus in pristinâ simulatione perseverabat. Eoque auctore missi sunt, qui Gubernatricem deprecarentur, datisque conditionibus invitarent in oppidum. Illa nec se pacem daturam , nec ante venturam respondit , quàm præsidium militare recepissent. Hæc in urbem relata Ministris & seditiosissimis non satis arridebant, querentibus unos se peti, daturos sanguinem vindictæ publicæ. Placuit tamen delegatos ad Gubernatricem rursus proficisci. A quâ tandem hæc conditiones acceperet. *Ministros, apostatas, exules, ceterosque improba nota homines, finibus ejicerent. Illicitas conciones & ministeria tollerent. Religionem catholicam, & delubra restituerent. Sectariorum templa, si ita Regi videretur, diruerent. Nova non edificarent. Cives sacramento Regi obstringerentur. Religionem quam vellent, sine fraude profiterentur. Miles à magistratu lectus, idem sacramentum acciperet. Incolæ obedirent legibus, quæ de religione deinde ferrentur à Rege, vel sine fraude oppido cederent. Ad Iconomachos, perduelliones, reosque majestatis hæc pacta non pertinerent, nec diutius rata essent, quàm Majestati placuisset.*

Dura profecto hæc omnibus videbantur : sed per fortunam recusare non poterant. Ad flectendas vulgi mentes magno momento Auriacus fuit. Non amore pacis, quam tunc potissimum oderat, sed necessitatem æstimando

mando obsequium præferebat. Tacito, quàm professo odio semper perniciosior consiliis publicis. Adventum Gubernatricis opperiri non ausus, Bredam se cum uxore recepit. Ibi paucos dies moratus, privatorum negotiorum obtentu in Nassoviam proficiscitur. Hoochstratanus, & Hornanus eum sequebantur. Post quæ, dimittitur per vicos præco, qui intra horas viginti & quatuor Ministros omnes excedere juberet. Exulibus, apostatis, diaconis, senioribus, breviter omnibus qui è Consistorio fuerant, triduum præstitueret. Tunc primùm tacita indignatio defixit sectariorum animos. Quid agerent, quid secum efferrent consilium præ metu defecerat. Compita & portas implebat continens migrantium agmen. Illi uxores & liberos tanquam ultimum visuri amplectebantur. Hi secum in fugam trahabant. Iram Gubernatricis expectare nemo audebat. Pars ad Brèderodium in Hollandiam, pars in Germaniam proficiscitur. Magistratus interim sacramentum Regis accepit. Nec reliqua multitudo, mutari facilis, moram fecit. Quinque urbanæ cohortes exauctorantur. Cùm statim turma equitum supervenit sub Gubernatricis auspicio. Sequebatur Ernestus comes Mansveldius cum sex peditum signis. Et post eum Carolus ejus filius cum plena legione. Dein tria vexilla Beauvoisius induxit. Cujus terga claudebāt Lic-

kii dominus, cum ea centuria, quæ Gandavi per aliquot dies steterat. Miles tanquam in hostili solo iter fecit. glande ori inserta sclopos pulvere oneraverat. Tum demum successit Gubernatrix, succincta mille admodum equitibus, armorum fulgore splendentibus. Proceres Dominam sequebantur. Quidam è Finantiis & Privatâ curiâ comitatum instruxerant. Noircarmius quoque propius admovit exercitum, ut si tumultus in urbe oriretur, in tempore adlisteret. Armati pedites gemino ordine dispositi, intrantem Dominam excipiebant, deducebantque in hospitium quod publice præbebatur. Animis civium exspectatione detentis, quid primum actura esset, quatuor captivi repente producuntur. Eos Brabantix prætor ex fugâ retraxerat. Cruce in foro erecta seditiosum spiritum laqueo evomuere. Nec multò post Joannes Onghena (quem Iconomachorum principem Gandavi extitisse memoravimus) eodem supplicio dignam sceleribus mercedem accepit. Tranantem Antverpiæ flumen, Gandavenfis consul sibi notaverat, manumque injici fugitivo jusserrat. Octavo Cal. Maij his legibus civitatem ordinavit. *Incola pacem quietemque fovento. Concionatores novæ religionis amissis bonis capite plectuntor. Fautores eorum puniuntor arbitrio Gubernatricis. Parentes & heri, pro familia tenentor. Conventicula ne finto. Magistratus hæc ipsa dissipanto. Si quis*

quis indicasset, impunitatem habeto, ita tamen si deinceps legibus se accommodaverit. Iconomachi laqueo vitam finiunto. Si magistratus non prohibuerint, damnum refundunto. Matrimonia, aliosque ritus nova religionis exercentibus, laquei pœnam irroganto. Infantes ab hæreticis baptizati, rebaptizantor. Obstetrices intra horas viginti & quatuor puerperas magistratui denunciant. Ludimagistri non publicè, non privatim juventutem instruunto, nisi prius examinati, & jurati. Docere illicita capitale esto. Magistratus, prætore, visitatores bibliopolarum & typographorum diligentem rationem habento. Qui libros illicitos sæpius distraxerit, capite plectitor, cateri pœna extraordinaria. Tributa injussu Regis ne imponuntor. Ne conferuntor. Qui secus faxit quadruplum restituunto, & arbitrio judicis plectitor. Eleemosynarum collatione pauperes ad novam religionem ne alliciunto. Qui ad legendum militem pecuniam contulerit capite luito. Conventiculorum auctores rebelles habentor. Exules & apostata, urbe excedunto, similiter & hi, qui in provincias confluxerunt, sine vitæ testimonio. Catholicis vel sacerdotibus nemo injurius esto. Sin secus, capite & amissione bonorum punitor. Nulli sua religio fraudi esto. Ecclesiasticis pareto. priscis legibus edictisque statuto; quoad à Rege ex consilio Ordinum aliter statutum fuerit. Gubernatrici interim curæ fore, ut generalem gratiam Rex indulgeat. Post hæc sectariorum templa militibus prædæ dedit. Cives arma sua ad magistratus deferre jussit. Imagines templis restituit. Sacrificia, & supplicationes

nes restituit, quæ ipsa ingenti intererat pompa, cum Purpuratis & Optimatibus, ad cæterorum exemplum. Scholas quas erudiendæ juventuti sēctarii crexerant, ad alios usus trās-fert, ut nervos eorū paullatim excinderet; & inclinatis ad pœnitentiam seditiosorum animis, impetuque novitatis consumpto, populus amaret redire ad quietem, quam tumultuantium furor excusserat. Urbanus miles reliquus exauctoratus est. Firma præsidia civitati imposita. Vectigal quo idem miles ante alebatur, præsidariis cessit in stipendium. Quibus rebus effectum est ut vinaria, & cerevisiaria vectigalia sine ulla Regis invidia intenderentur per omnes provincias. Semper quidem mansura. Nullo postea fastidio populi oneribus assueri, nec aversantis rerum speciem longousu conciliatam, quam diuturna patientia legitimam fecerat. Ea tum quidem haut difficulter impetrabantur à magistratibus, hac ratione salutem publicam redimi credentibus. Cùm econtra paullò post Albanus, nullo necessitatis prætextu eadem augendo, res prisca novare, vimque Regiam intendere arbitraretur. Populo certè nimix libertati innutrito aliis artibus imponere debuerat. Omnia ipse per externos agebat. Cùm id rectius provinciales faciant. Qui fastidita tributa non favori, non libidini, aut sceptro; sed necessitati publicæ dare credun-

creduntur. Tantum interest quid à quoquam, & qua causa fiat. Populus duci vult, non trahi. regi, non subigi. Nec refert qua via, dum eo quo tendis, pervenias. Ergo rebus in hunc modum Antverpiæ statutis, comes Mansveldius civitati præficitur. Summa benevolentia populum continuit, nulla remedij asperitate laceffitum.

Cum interim in Flandria acerrimæ quaestiones de noxijs haberentur. Civitates tanquam semet absolverent, ultione gaudebant. Multitudo metu perculsa impune contemnebatur. Nam & vis aderat imperium exercentibus. Ipris duo Ministri attolluntur in patibulum. Quibusdam spectatorum fremere ausis, circumfunditur miles, & intento ferro turbatos discutit. Cecidere multi ex plebe, & quidam innocentes in promiscuo discrimine. Nemo deinde ausus est obstrepere. Seditio-
norum auctores per provincias conquisiti varijs suppliciorum generibus afficiuntur. Ioannes Winghene & Bacquerelius, vitam laqueo finiêre. Sectariorum quippe principes fuerant. Illi crimini datum, quod Rotnacenses ad publicandas conciones Gandavum deduxerat. Hic vero Iconomachos in sacrilegium Aldenardæ redemerat, ut supra retulimus. Bona utriusque fisco illata. Reliquum vulgus extra periculum, quod aliena magis insania, quam proprio ingenio deliquerat. Pro

Rege tamē & religione iuramentum præstare jubetur. Iconomachi passim & undique sine misericordia necantur. Infamati magis, quam convicti relegantur in exilium. Replentur crucces cadaveribus, Germania exulibus. Nullâ tum quidem Gubernatricis invidiâ, quando omnia per magistratus agerentur. Nam & ipsi magistratus non iræ, aut sævitæ imputabant supplicia; sed utilitati publicæ. Seditiosissimi quique jure putabantur damnari, tanquam sceleribus suis promeruiissent exitium, quod à proprijs civibus irrogabatur. Et hoc re vera in ejusmodi tempestate sincerissimum est remedium, ut optimorum civium suffragijs delicta vindicentur. Qui à nutu Regis pendentes, ex utilitate ejus omnia constituunt. Et si quid severius fecerint, merito facere videntur, sine infamia, vel criminatione Principum. Et si dicere licet, famam Albani nihil magis oneravit, quam quod extraordinaria ratione, & externis in consilium adhibitis, in eadem facinora tam animose surrexerit. Pœnâ remedij loco admoveere non credebatur: sed malis publicis ad occasionem avaritiæ abuti, qui conscientiam magistratuum suspectans, extra ordinem judicia institueret. Quarum rerum documenta apud antiquos multa recensere possem. Sed hæc commodius suo tempore. Igitur Sectarij ad dandum sacramentum passim citabantur. Contumaces ademptis bonis
in

in exilium acti. Et quia promiscua fuga fuerat, ne civitates incolis destituerentur, & ad externas gentes transirent commercia, fugitivis ea lege edicto publico reditus permittitur, si religioni Regique sacramentum dicerent. Fuere qui præferrent exilium, fuere qui reverterentur.

Cæterum Lutherani tam infami proscriptione exulcerati apud Electorem Saxoniae fortunas suas deflebant. Nulla culpa provocatam Gubernatricem maximas contumelias in se statuisse. Non se sponte concessisse in Belgium: sed communi consensu invitatos. Ibi quoque in summa magistratuum obedientia egisse, citra cujuscumque injuriam. Civitatem imperij Antverpiam esse. Vnde certe ejus non possent sine religionis suae infamia, quae non alia esset, quam religio imperij. Quod ergo suum delictum? an quia pro catholicis nuper armati, & ne violarentur, vitam suam obtulissent in discrimen, in quorum perniciem Calvinistae surrexerant? At si paeniteret obsequij honestius saltem dimitti potuisse, quam sub seditiosorum invidia. Lutheranorum protectorem Electorem esse, ei-que potissimum incumbere, ut innocentiam illorum velit adiutam. Hæc & plura in eam sententiam referentes: pervicere tandem, ut Oratores mitteret in Belgium. Quibus Gubernatrix, habito consilio, in hunc modum respondit. Scitote me, quæ de religione constitui, nihil proprio fecisse iudicio. Regis imperium executam sum, quod sine crimine pratermittere non poteram. Cum illo igitur expo-

expostulandum est vobis. Prudentius tamen facturi, si eodem jure permittatis Regem frui, quo ipsi utimini. Quid vobis cum nostra provincia? quare vultis alijs regnandi modum præscribere, quem ipsimet à nemine accipitis? Quid in Germania Vestra faciatis Regem non sollicitat. Religionem quam libet amplectimini. Paci publica, ut placet, consulite. Nemo deposcet à vobis rationem imperij. Relinquire, precor, Regi provincias suas, in quas nemo principum jus sibi vindicat. Ille quidem religionem à majoribus traditam, & solemni sacramento sancitam retinere statuit. Bellum & omnia potius toleraturus, quam libidini populari electionem sacrorum permetteret. Neque enim videri ex majestate, ut his malis tanquam impar, succumbat, ac libertatem indulgeat, quam vulgare non potest, sine sceptri discrimine. Quod & Illustrissimus Elector probe intelligit. Qui extra unos Lutheranos sacrificandi licentiam nemini facit. Ministri ergo vestri quid queri possint, non video. In pacem publicam serpentes, provincijs exegi. In quas injussu meo novas religiones, & nescio qua turbament a ausi sunt adferre, & in quaestionem adducere, qua ratione colenda sint numina. Vt in tanta fidei varietate, nihil sacrum, nihil sanctum, nihil denique de superis certum populus credere assuescat: deinde viribus sceptri contumaciam suam conferat. Audivisse vos arbitror, labefactatam ab his populorum fidem, descriptos exercitus, sublata vexilla in Regē, parumque absuisse ab omnium pernicie. Quid si vires illorum hominum patientia nostra adolescant, qui pacē ferre non possunt? Cum hoc responso oratores dimissi sunt.

Dum

Dum hæc Antverpiæ geruntur , Noircarmius interea cum tota exercitus mole contendit ad subigendos eos , qui averfabantur imperium. Arenbergius in itinere conjungitur ei cum sua legione, & non modica Germanorum manu, quos sub præfectis ejusdem gentis, ij quibus imperatum erat, paullo ante in Belgium deduxerant. Brederodius multo armorum præsidio Amsterdamum tenebat. Sed tolerandæ obsidioni imparem se existimans, uxore atque omni instrumento , & pecunia navigio impositis, fugam adornat. Profectio in Germaniam parabatur cum Conjuratis; militibus vero jussis sibi quemque consulere. Pecunia in stipendium deerat. Nec erat tutum tot armatos, & in illum fortasse peccaturos, sine stipendio dimittere. Circumjecta monasteria prædæ data. Gaudebatque rapinis miles. Duces è Conjuratis erant. Qui & ipsi infania feroces, imparatos circa agrestes undique diripiunt. Lasciviebant ergo præda graves, expilato per vim Egmondano monasterio, quod in illa regione habebatur lautissimum. Sed in tempore supervenit Mege-mus. Primum exercitus agmen ducebat. Prægressusque cum parte equitatus, eos omnes qui occurrerunt, fudit. Incondita turba erat, non imperio, non disciplina instituta, neque aliter quam in latrocinij fortitudinem exercere solita. Multi in compositè fugientes occisi.

occisi. Alij refugiebant in civitatem. Plures longius terror abstulit. Centum & amplius in æstuarijs maris securè prædæ incubantes, proteruntur ab equitibus, quos adesse necdum perceperant. Quinque naves Amsterdami stabant in anchoris, quæ ad fugam à Conjuratis conductæ, expectabant vectores. In has non tantum Conjurati, sed & Ministri & exules & flagitiosissimus quisque desiliere. Nulloque jam partium duce reliquo, quia nihil magis Amsterdamsibus, quam deditio placuerat, delegati ad Megemum destinantur conditiones petituri. Quibus impetratis, intra mœnia recepere præsidium. Brederodius propitijs usus ventis Emdam appulit. Vnde se in Germaniam contulit. Vbi paullo post morbo ex mœrore contracto, extinguitur. Vna omnino naviserat, qua vehebantur Conjuratorum præcipui. Hæc Hollandiam Frisiamque inter, pulvino deprehensa, hærebat in brevibus. Quibus prora cumulis arenarum impedita, par esse non potuit. Casu id acciderit, an ira gubernatoris, ebriorum vectorum injuriâ faucij, non satis constat. Et utrumque traditur. Cæterum Mulardus Arenbergij jussu fugitivos persequabatur cum quinque navigijs. Quos cum mira opportunitate comperisset ijdem brevibus occupatos, ad dediti-
onem compulit. Inditis vinculis Harlingæ in
Frisia

Frisia carceribus mancipavit. Superveniens inde Arenbergius, de singulis quæstionem habuit. Eos qui arma in Regem tulerant, laqueo confecit. Nobilium sanguine abstinuit, Gubernatrici significans quid de his fieri vellet. Illa vero ad se perducijussit. In septem gladio animadvertit. Reliquos septem altiori sanguine genitos, arcta custodia Vilvordiæ habuit. In his duo fuere Battenburgij, fratres admodum juvenes, Hermannus Galama & Sieurtius Bayma Frisij generis. Octo & triginta è captivis, ad Wackemij dominum, ea tempestate Zeelandiæ præfectum vincti mittuntur: ut de singulorum sceleribus ille cognosceret, traderetque supplicio. Flandri omnes erant, aut fugitivi, aut proscripti. Apostatæ laqueo necati sunt. reliqui catenis constructi alligantur remigijs.

Omnes jam provinciæ in gremium Gubernatricis concesserant. Albanus tamen tanquam manente adhuc bello iter instruebat. Septendecim Hispanorum cohortes novis delectibus effecerat. Eas omnes Cartagini Novæ imponit in naves. Quippe Andreas Auria triginta triremium classem in portum deduxerat. Rege deinde protenus salutato, v. Id. Maij soluit à littore. In itinere febricula correptus Nicæam divertit. Ibi curandæ valetudini quattriduum insumens, septimo demum, postquam navigare cœperat die, Genuam ap-
pulsit.

pulit. Classis in portum appulsa exposuit militem. Ex his quatuor cohortibus Sardinienſi legioni in ſupplementum adiectis, cæteræ per Inſubriam in præſidia diſtribuuntur. Albanus paucorum dierum intervallum Genuæ traxit, prodagra invalidus : ſed tolerandæ moræ impatiens numerum copiarum iniri juſſit. Hiſpanorum peditum octo millia, ſexcenti & octoginta cenſi traduntur. Alſonſus de Vlca Neapolitanæ legioni præpoſitus duo millia, ducentos & triginta habebat. Decem vexilla Iulianus Romero ex Sicilia traduxerat. Totidem Sanctium de Loudogne ex Inſubria ſequébantur. Octingenti ex Sardinia appulerant, quibus tyrones illi, ut ante diximus, permixti, mille ſexcentos & viginti milites explebant. Gonſalvus de Bracamont ijs præerat. Hæc pedestris acies, & veteranorum prope tota. Mille & ducentos numerus equitum impleverat. Hiſpanorum cataphractorum duæ turmæ, quinque ex eadem gente levis armaturæ. Itali tres, duas turmas Albani leviter armati explebant. In hunc modum recensitos, Sancto-Ambroſium pergere jubet. Vrbs hæc ſita eſt in radicibus Alpium, Italiâ à Germania Galliaque ſeparantium immani ſaſtigio, Albanus Turinam proſectus, aliquot dies fuit cum Sabaudia Duce. Inde ad præmiſſum exercitum ſe recepit, & per Alpium anguſtias iter inſtituit. Acies hoc modo proceſſit, in tres
partes

partes distincta. Frontem Albanus tuebatur, speculatores qui explorarent iter subinde præmittens. Neapolitanicam legionem & cataphractos Hispanos sibi applicuerat. Quos Itali antecedeabant leviter armati, simul itineri parati, & prælio. Medium agmen curabat Fredericus à Tolledo Albanus filius. Insubricam legionem habebat, & Hispanorum equitum quatuor turmas. In hoc impedimenta vehantur. Tergum exercitus Sicula, & Sardinica legio cum Albanis equitibus, constituebant. Præerat huic Chiapinus Vitellius Marchio Cotonæus, magni in Italia nominis, manu promptus, belloque clarissimus. Arcta erat semita, & occurrentibus sæpe rupibus inclemens, quæ paucos admodum caperet armatos. Viam tamen sic dispensaverant, ut in stativa, quæ primum agmen habuisset, sequenti die secundum succederet. Post alterum diem tertium agmen perveniret, iisdem stativis usurum. Hoc modo exercitus descendit in profundissimam vallem, exigua planitie procumbentem in flumen, cujus fons per prona magno strepitu aquarum decurrens, parvo alveo vehitur, donec Iseræ commissus, haut aliter quam ponte traicitur. Latera utrimque asperis, præruptisque rupibus clauduntur, cacuminibus in immensam altitudinem surgentibus, humano negatis vestigio. Hac semita Annibalem Romanis bellum inferentem, prorupisse

rupisse volunt in Italiam. Neque dubium, quin in his angustijs deprehensus Albani exercitus debellari potuerit, si extitisset, qui modicâ manu resisteret in ulteriore ripa, transitu prohibiturus. Vbi non solum cum hoste, verum etiam cum iniquitate loci præliandum erat, qui tantam multitudinem redeigisset ad paucitatem. Vnde sine pernicië, ac nisi victores recipi non poterant. Nam si reverterentur qua venerant, eos ibi deprehendisset inopia rerum omnium, famesq; ferro acutior, cõsumptis alimentis, quæ sterilitas loci suppeditare non poterat. Quippe stativa sic instructa commeatibus fuerant, ut non nisi in unam noctem toti exercitui cibaria sufficerent. Sed continua felicitas exercitum decimis quartis stativis in Burgundiam perduxit. Ibi quatuor turmæ, nuper conscriptæ, Albano junguntur. Militem sociorum terram permeantem, egregiâ severitate & disciplinâ continuit. Flagitiorum militarium insignis vindex, atque implacabilis peccantibus. Quod etiam inter laudes ejus à contrariarum partium scriptoribus numeratum est. Qui tamen ex odio, atque irâ famam illius divisere mortalibus. Cogitaveritne Genevenses Calvinisticæ sectæ artifices & propugnatores ad deditionem compellere, & hoc ipsum cum Sabaudo agitaverit, equidem nescio. Vtrumque tamen calumniatus est rumor. Nec Genevenses solum multo præsidio urbem

bem compleverant: sed & Helvetij montibus suis egressi, ingenti multitudine fines infederant. Gallus quoque subitis delectibus multum militum effecit, Helvetiorum sex millibus mercede conductis. Quacumque incedebat Hispanicus exercitus, paribus ipse passibus obequitabat in confinio regni, laterique Albani suum admovebat exercitum. Sic tandem in Lotharingiam, atque inde in Belgium per-ventum est.

F I N I S.

HISTORIA Belgica , quam ab ANNO
CHRISTI M. D. LVIII. Nobilis at-
que Clarissimus vir, Dominus NICOLAVS
BVRGVNDIVS I. C. & Codicisin Vniversita-
te Ingolstadiensi Professor Ordinarius con-
cinnavit ; quia nihil Fidei Orthodoxæ , vel
bonis moribus adversum continet ; adeoque
concinnè ac eleganter conscripta est , ut le-
ctu non utilis minus , quàm jucunda futura
videatur : typis & luce publica digna esse vi-
detur.

Ita censeo

Nomine atque loco Admodum Re-
verendi & Spectabilis Domini
Decani Theologici,

*Leo Menzl. S. Theolog. D. Prof.
& Vniversitatis Ingolstad.
Procancelarius, &c.*

785263

